ERDŐS LÁSZLÓ

A Szeverjáncz-legenda

REGÉNY

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

BUDAPEST

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

Sorozatszerkesztő
SIMOR ANDRÁS

Fedélterv és tipográfia
JORDÁN GUSZTÁV

OSZK

A kötet támogatói
Budapest Erzsébetváros Önkormányzata
Kulturális Bizottsága,
Hevesi Gyula Alapítvány,
Munkáskultúra Alapítvány

MB 161.195
1997

© Erdős László, 1997

Első rész

ELSŐ FEJEZET

Kétségtelenül kiváló, sőt alighanem páratlan teljesítmény volt, hogy én, Kiss Dezső, egy Szabolcs megyei zsidó szabócska ötödik, posztumusz fiacskája, akit édesanyja csak szépre, jóra és az ideálok szeretetére nevelt, 1944 végén és 45 elején kétszer is eljutottam a nyilasok és németek megszállta Dunántúlon át Kispesttől Szombathelyig, meg vissza. Először ugyan csak kényszerből, alakulatban hurcolva, majd életemért futva, másodszor önként, hogy utolérjem és visszahozzam kisfiamat, akit egy apácarend árvaháza menekített nyugatra az előre nyomuló orosz csapatok és még inkább a háború elől. Ekkor nemcsak a határig jutottam el, hanem Bécsig is, visszafelé pedig Graz mellett akkar haladtam az országból menekülő nyilasok csapatán keresztül, amikor azok hajtóvadászatot indítottak az Ausztriából hazaigyekvő zsidó deportáltakra. Ehhez persze elsősorban irdatlan szerencsére volt szükségem, s ebben részesültem is, úgyhogy bizonyára helyesen hiszem, dunántúli Odüsszeám története érdekelhetik azokat, akik kedvelik az izgalmas kalandokat.

Éreztem magamban némi tehetséget arra, hogy ezt meg is írjam, de akkori körülményeim ezt lehetetlenné tették. Hazaérkezésem után ugyanis, önhibámon kívül legalább akkora veszélybe kerültem, mint vándorlásom legrázósabb helyzeteiben. Jobbnak látszott, ha múltamról minél kevesebbet beszélek. A szerencse csak nélkülözhetetlen, de nem elegendő feltétele a túlélésnek, kellenek hozzá különleges képességek is, mert aki ilyenekkel nem rendelkezik, a legkedvezőbb véletleneket sem tudja felismerni, szarvon ragadni és kihasználni. Találomra felsorolok közülük néhányat, csupán abból a célból, lássák, hogy ha valakit éppen ellenségnek akarnak beállítani, nem célszerű ezek mindegyikét bevallani. Tulajdonképpen olyan ellentétpárokról van szó, melyek rossz vagy jó voltát a körülmények tökéletes ismerete nélkül nem lehet eldönteni. Bátorságról és ravaszságról, tapasztaltságról és ki-

tanultságról, becsületességről és csalafintaságról, szuggesztivitásról és bűvészkedésről, amelyek egyaránt szükségesek voltak ahhoz, hogy az óránként változó körülményekhez alkalmazkodni tudjak, s ezek mindegyike akkor sem látszik dicsérendőnek, ha soha rossz célból nem használtam ezeket.

Arisztokrata barátom, Lackman báró – akit később alaposan meg fognak ismerni –, azt állította, egy olyan neveltetésű fiatalember, mint én, nem tudtam volna megfelelni e követelményeknek, ha előzetesen meg nem rontanak. Ezt a következtetést elsősorban abból vonta le, hogy kalandozásaim közben gyakran kellett egy bizonyos Szeverjáncz Iréneusz álarcát magamra öltenem, és a báró szerint az, akinek egy ilyen szörnyeteget sikerül megelevéníteni, nem vonhatja ki magát teljesen aljasságainak hatása alól. Szerinte egyetlen igazi sikerem, hogy a hadbíró századost sikerült halála után még évtizedekig életben tartanom.

Valami igazság van a megállapításában. Volt ugyanis egy harmadik utam is, de öt perccel célom elérése előtt, véglegesen vissza kellett fordulnom. Történt pedig ez ugyanakkor, amikor Szeverjáncz legendája a legragyogóbban csillogott.

Hanem a bárónak mégsincs igaza. Engem nem egyvalaki rontott meg. Pontosan olyanná lettem, amilyenné az ország akkori helyzete tett.

Azt persze senki nem vonhatja kétségbe, hogy születése körülményei sok mindenben segíthetik vagy gátolhatják az embert. Hogy egy kis szatmári falu édes tájszólását beszélem, valószínűtlenné tette például, hogy zsidó vagyok, s hogy testvéreim közül egyedül én nem az apámra, hanem az anyámra hasonlítok, mindig mellém állította az asszonyokat, akik aprófát pisáltak igyekezetükben, hogy megszerezhessenek, és kétségtelenül hol hasznomra, hol káromra voltak utamon. De én ennél sokkal szorosabb és fontosabb összefüggésekre utalok, és azt hiszem, ezek ismerete ma, amikor annyi zavar van helyzetünk megértése körül, nemcsak érdekes, hanem hasznos is lehet. Mivel pedig már régen nem kalandozásaim története alapján ítél meg, aki ismer és megítél, nincs okom, hogy ne a lehető legpontosabban, se jót, se rosszat el nem hallgatva írjam meg – tulajdonképpen mit is? Egyelőre maradjunk annyiban, hogy ha nem éppen 1909-ben születem, hanem csak négy évvel korábban vagy később, számtalan minden történhetett volna velem, csak éppen az nem, amit átéltem.

Hogy miért?

Ismerik még azt a szót, hogy „valcolás"? Ha nem, magyarázatát ne az *Új Magyar Lexikon*ban keressék. Ott ugyanis ezt találják:

„Valcolás (ném. „vándorol" szóból): a céhrendszer idején Európa szerte általános, szinte kötelező erejű szokás: a fiatal szakmunkások (céhlegények) tudásuk gyarapítása céljából néhány évi külföldi vándorutat tettek. Magyarországon különösen 1867 után vált általánossá és 1914-ig volt szokásban."

Ez azonban nem igaz, hiszen még én is valcoltam, két teljes esztendeig és természetesen nem cumplis gyerekkoromban, hanem mint ifjú segéd. A valcolást tehát nem a háború kitörése szüntette meg, az csak szüneteltette egy ideig, hanem Hitler uralomra jutása. Úgy tudom, nálunk, Magyarországon a háború után csak a mi szakmánk dolgozói, a nyomdászok élvezhették áldásait, mert csak ez a szakszervezet nem szüntette meg a „viaticum"-ot, az utazási segélyt. De nyugatról vándoroltak más szakmák dolgozói is, bár a szokás tartalma teljesen megváltozott. Az ördögöt mentünk mi azért külföldre, hogy szakmai tudásunkat gyarapítsuk! Egyszerűen utcára kerültünk felszabadulásunk után, és valcolásba menekültünk a munkanélküliség elől. És hiába is akartuk volna gyarapítani szakmai ismereteinket, mert hasztalan tartozott volna minden német (és osztrák és csehszlovák) nyomdatulajdonos három napra alkalmazni a vándorlókat, saját embereit sem tudta munkával ellátni, hiszen ott is pusztított a válság. Így aztán a bizalmi gyorsan „kollektet" dobott össze a munkát kereső részére (azaz gyűjtést rendezett a kollégái között), a főnök pedig igazolta, hogy az illető ledolgozta a kötelező három napot, s a következő héten avval tölthette idejét, amivel akarta és tudta, ideértve azt is, hogy a gyűjtés sovány eredményét önerejéből egészítse ki. Mire én útra keltem, már nem vándorlásnak, hanem csavargásnak kellett volna fordítani a valcolást, és tarhálásból meg szélhámoskodásból adott szakismereteket. A többség végül már nem is akart dolgozni, hanem társai tanácsára messzire elkerülte azokat a kisebb helységeket, melyekben valamilyen hagyománytisztelő öregúr volt a tulaj, aki ragaszkodott ahhoz, hogy az utazó dolgozza le a kötelező három napját. A helyzet bizonyára évek során, a válság súlyosbodásával párhuzamosan alakult ilyenné, de az én időmre már az útra kelő nem külföldön és nem lassacskán fajult csavargóvá, hanem a vonaton megrázta magát mint a

mesebeli táltos, és hipp-hopp, kalandorrá változott. Persze, kezdő kalandorrá, akinek a szakmát még meg kellett tanulnia. Volt, aki gyorsan mesterré vált, és volt, aki örökké fuser maradt. A mesterek között azután volt olyan, aki tehetségét viszonylagos jólét szerzésére, lányok elcsábítására s hasonlókra használta fel, s volt, aki látni és ámulni akart.

Hadd meséljek el most valamit, amit később úgyis el kellene mondanom. Drezdában összeismerkedtem egy bécsi szaktárssal, bizonyos Münzcel, aki akkor már ugyanúgy, mint én, hetek óta a városban tartózkodott. Kiéhezve és elnyomorodva még mindig nem tudtuk magunkat rászánni a továbbindulásra, mert megbabonázott a város és környéke, mert harmadszor is el akartunk menni a Bastei-be, egyáltalán, be akartuk járni az egész szász Svájcot, erdőket és sziklákat látni, csupa olyan helyet, amelyen alig lehetett pénzre szert tenni – de mégis kitartottunk, hiszen a csavargó lét nem irtotta ki belőlünk a szépség áhítatos szeretetét. Így történt, hogy egyik este Münz csodálkozva csapott a homlokára:

– Tu Teschő, mi tisztára bolondok vagyunk! Hiszen még nem pumpoltuk meg a zsidó hitközségeket!

– Miket? – kiáltottam szinte megsértődve, mert bántotta az önérzetemet, hogy van olyan tarhálási lehetőség, amelyet vándorlásom második évében még nem fedeztem fel. – A zsidókat mondod? Hiszen nem is vagy zsidó!

Legyintett:

– Megtanultam a haveroktól némi héber hadovát. Annyit, amennyi éppen elég. Gyanakodni fognak, de azért tejelnek. Igazán rendes fiúk!

Ekkor kiugrott a szívemből egy kis ördög, akinek létezését már korábban is sejtettem, de aki eddig még soha ilyen határozottan nem cselekedett helyettem. Bizonyos esetekben, különösen amikor valami miatt kisebbségben éreztem magam, imádtam orruknál fogva vezetni barátaimat. Ahelyett, hogy közöltem volna Münzcel, miszerint engem viszont édesanyám megtanított a Semá Jiszroélra, azt kérdeztem:

– De mit csináljak én?

– Hallgatni fogsz, mint a Portici néma. Legfeljebb mutogatsz, s ha én imádkozás előtt felveszem a sapkámat, te a fejedre teszed a kezedet. Ez utóbbi elengedhetetlenül fontos. Egyébként ők is tudják, hogy a mi szakmánkban fölöttébb sok süketnéma dolgozik.

És elmentünk a hitközségre, s én álltam és hallgattam a Báró (Münzöt valamiért így becézték) szánalmas dadogását (fejemre téve a kezemet), pedig nehezen tartottam vissza a röhögésemet, arra gondolva, mennyivel könnyebben csiklandoznám ki hitsorsosaim zsebéből én a pénzt. Mert azok erősen gyanakodtak s így nagyon alacsonyan mérték a segélyt, de nekem annyira fontos volt a móka, hogy továbbra sem árultam el az igazságot. Pedig még három hónapon át voltam együtt vele, s én ajánlottam minden városban, hogy ki ne hagyjuk a hitközségeket, sőt, látszólag megpróbáltam bekapcsolódni a munkába magam is. Lehet, hogy búcsúzáskor bevallottam volna a bűnömet, de köszönés nélkül kellett elválnunk egymástól. Őt ugyanis letartóztatták valami ostoba gyanú alapján, és jobbnak látszott, ha nem reszkírozom meg a kiutasítást és gyorsan eltűntem a környékről. Otthon megkérdezhették volna, miért kergettek el Németországból. Hogy azután Budapesten mégis letartóztattak, sőt el is ítéltek, az már annak volt köszönhető, hogy néhány kollégám túlságosan is megtanulta a túlélés módszereit, és annyira megkedvelték a tarhálást, hogy még a rendőrségi júdáspénzeket is iparkodtak megszerezni. Feljelentettek amiatt, hogy részt vettem odakint mozgalmi gyűléseken és a magyar társadalmi rendre sértő kijelentéseket tettem.

A legfontosabb tapasztalatokat persze első, ukrajnai munkaszolgálatom alatt szereztem. Ezek közül azonban csak az utolsó két állomást fogom elmondani. Az egyiket azért, mert ott számos megdöbbentő dolgot figyelhettem meg, s ekkor találkoztam először Szeverjáncz Iréneusszal is, a másikat pedig, mert Münz fontos szerepet játszott benne.

A század, amelyben szolgáltam, ukrajnai mértékkel mérve nem számított a rossz helyek közé. A parancsnok, a keret legényei csak annyira voltak kegyetlenek, hogy túlságosan ne lógjanak ki a hasonló alakulatok közül. Hanem azután valamilyen ezred alá rendeltek bennünket, és annak a parancsnoka, egy idős őrnagy rávezényelt bennünket egy ritkás aknamezőre, amely kellemetlenül korlátozta a mozgásukat. Hogy aknaszedők igénybevétele helyett miért velünk akarták a terepet megtisztítani, azt már nem tudom megmondani. Legfeljebb annyit tudok, hogy hasonló esetet később hallottam más túlélőktől is.

A dolog azzal kezdődött, hogy hármas sorba állítottak bennünket egy gyér rét szélén, melynek talaja egy eső nyomán felázott,

de már száradóban volt. Ez később roppant szerencsés körülménynek bizonyult. Hogy a többiek mikor jöttek rá, mit akarnak tőlünk, azt később nem kérdeztem meg; én már akkor sejtettem, amikor megparancsolták, hogy a katonákkal körülvett területen lassan menjünk végig, de ne egyenesen, hanem menet közben szlalomozzunk is egy kicsit. Aki a hamarosan elkezdődő robbanások miatt erről elfeledkezett, annak a lába elé lőttek.

Hogy hányunkat kergettek a mezőre, csak hozzávetőlegesen tudom, mintegy kétszázan lehettünk. Hogy hányan maradtunk életben, azt már pontosan: tizenheten; közülük kilenc súlyosan megsebesült. Mint az okos ember már a számokból sejtheti: aki ott járt, isten segedelmében sem reménykedhetett. A leghívőbb embert is elfogta a félelem: eleinte még hallottam némi imádkozást, azután a legjámborabbak is elhallgattak. Ha nem is lett tele a gatyám, úgy szűköltem a félelemtől, hogy akár be is csinálhattam volna. Robbanások és ordítások zűrzavara, rendszer és értelem nélkül: még olyan embert is láttam, aki úgy robbant fel, hogy pontosan az előtte járó nyomába lépett. Talán egy kicsivel súlyosabb volt nála, talán, a megkönnyebbülésében kissé vidámabban dobbantott a lábával. Szerencsés természetem van, hamarosan a legkedvezőbb állapotba kerültem: a teljes közönybe. Valami átmenetbe az álom és az ébrenlét között, olyanba, melyben az ember nem távol van attól a helytől, amelyen áll, hanem egyáltalán nincsen sehol. Csak emelgeti a lábát és teljesen mindegy neki, ő robban-e fel az aknán, vagy valaki más.

Meg kell vallanom, engem idáig rendkívül segített az a szinte babonás hit, hogy nem pusztulhatok el anélkül, hogy megtudjam, fiam van-e vagy lányom. Mert amikor elvittek, a feleségem már mindennapos volt, és mindketten roppant szeretettel vártuk a születendő gyereket. Ami a fiatal házasoknál azt hiszem ritka, inkább leányt kívántunk, mint fiút. Mindenesetre azt már régen eldöntöttük, hogy ha fiú lesz, Sándornak, ha lány, Marinak fogjuk hívni, de én roppant boldogságomban azzal ugrattam a feleségemet, hogy ha lány lesz, Vazelinnak, ha fiú, Vazenolnak nevezzük. Még egy kis dalt is csináltam, amit elénekeltem, ha a kicsi erősen rugdalta az anyját:

Kati madár nagy hasában
kukorít a Vazelin,
Kati madár nagy hasában

kukorít a Vazelin . . .
Kitárja a kis csőrit,
avval csipi-csupi a Katit . . .
Kati madár nagy hasában
kukorít a Vazelin . . .

Mikor aztán SAS-behívóval Nagykátára kellett utaznom, az fájt a legjobban, hogy végül nem láthattam meg a kicsit, sőt azt sem tudhattam, megszületett-e már. Mikor azután bizonyos okok miatt úgy kezdtem érezni, szerencsém van, lassankint szinte meggyőződésemmé vált, hogy a családommal még találkozni fogok. Azóta is vallom, az ilyesfajta hitnek, annak ellenére, hogy csak babona, roppant megtartó ereje van. Óriásian tud segíteni. Bizonyos helyzetekben az ember kétféleképpen tud választani: jól, vagy rosszul. Első esetben semmi nem használhat, mindenképpen el kell pusztulnia. De ha helyesen választott, akkor nem mindegy, bízik-e a szerencséjében, s ha igen, mennyire. A magabiztosság rengeteget ér: gyakran többet, mint egy jó igazolvány. Annál inkább, mert az utóbbit esetleg már fel sem kell mutatnia, de amikor már végleg minden mindegy, például, ha lerakott aknák között kell ácsingóznia, akkor sem fogja elhinni, hogy valóban nincs segítség. Márpedig eljöhet a pillanat, melyben majd minden képességére szükség lesz. Itt ez akkor következett be, amikor az aknák többsége már megsemmisült, s csak néha hangzott fel egy-egy megkésett robbanás. Ekkor már annak, aki meg akart maradni, magához kellett térnie, mert bizonyos jelekből, mint a letaposott fűből vagy a többinél szárazabbra változott talajból tudni lehetett, merre biztonságosabb a járás. Messziről, a rét széléről hóhéraink nem láthatták az előttünk kirajzolódó térképet, a ránk parancsolt szlalomozás pedig lehetővé tette, hogy látszólag véletlenül kerüljük el azokat a helyeket, melyekre eddig még egyikünk sem lépett, így egyre biztosabban vándoroltunk a mezőn és vártuk a lefúvást elrendelő parancsot. Én pedig a legnagyobb csodálkozásomra azt vettem észre, hogy a „Kati madár nagy hasában" kezdetű dalt dúdolgatom magamban.

Persze, nem mindenkiben van adottság, hogy megértse, ami körülötte történik. Mikor másnap megbeszéltük egymással élményeinket, kiderült, hogy volt közöttünk egy, aki az utolsó percig vakon járkált a fűben, és kizárólag a szerencsének köszönhette

azt, hogy megmenekült. Ugyancsak csodálkozott, amikor megpróbáltuk elmagyarázni, milyen jelekhez igazodva közlekedtünk viszonylag veszélytelenül. És mivel egy-egy ember szinte az utolsó percig szerencsétlenül járt, azt kell hinnem, nem ő volt az egyetlen, akinek a túlélés tudományát nem sikerült elsajátítania. Végül: minthogy megígértem magamnak, hogy ebben a visszaemlékezésemben azt sem hallgatom el, ami nem vet jó fényt rám, meg kell vallanom, hogy sajnáltam ugyan a későn szerencsétlenül jártakat, de utólag örültem, hogy ezek a robbanások még inkább megtévesztik tevékenységünk jellege felől az úton álldogáló vadállatokat, meggyőzve őket arról, hogy azért szűntek meg a robbanások, mert nincs többé, ami robbanjon, és így le fognak engedni bennünket a mezőről. Talán csodálkoznak, amiért nem féltem attól, hogy a megmaradottakat is lemészárolják, nehogy tanúja maradjon gaztettüknek. Csakhogy ez a motívum, amely később nagy szerepet játszott dunántúli utazásomban, akkor még nem létezett. Még győzteseknek hitték magukat, és nem féltek a későbbi felelősségrevonástól.

Utólag nekem is furcsa kissé, de én akkor már nem is azért gyűlöltem őket a legelkeseredettebben, mert ráhajtottak az aknamezőre. Lassanként meg tudtam figyelni a pályát körülvevő tömeget – soraikban olyanokat is, akik mint keretlegények korábban elég tisztességesek voltak hozzánk – és egyszerre megértettem, miért estek kéjes izgalomba a rómaiak az egymással küzdő gladiátorok vagy a vadállatok által széttépett keresztények ömlő vére láttán. Nem tudom, miképpen viselkedtek, amikor társaimat még ötösével szagatták szét a robbanások, de bizonyára üvöltöztek a gyilkos kéjtől s közben röhögtek hozzá, mert a rómaiak óta annyit már fejlődött a világ, hogy az ember csak akkor meri feszélyezettség nélkül élvezni áldozatai kínlódását, ha közben ki is nevetheti őket. Mire én képes voltam megfigyelni őket, már belecsömörlöttek a vérbe és egyéb izgalomra vágytak. Fogadásokat kötöttek fejünkre, hányan és kik fognak megmaradni a végére: ez igen, az nem . . . Elviselhetetlenül ocsmányak voltak. És ha véletlenül segítséget kapunk és fegyverhez jutunk, bizonyára kiirtottuk volna őket.

Mikor aztán a még járni tudókat kivezényelték az útra, a főhadnagy megparancsolta az őrmesternek, sorakoztasson és vigyen vissza bennünket a körletbe. Közben pedig énekeltesse velünk a

„Tizenhárom végből" kezdetű népdalt, ezzel a szövegváltoztatással:

„Látod-e babám?
Jól beszartam a gatyám szárát!"

Közben azonban az őrnagy átkiáltott a mező túlsó oldaláról, hogy a főhadnagy tegyen jelentést a parancs végrehajtásáról. A főhadnagy úr tehát rálépett a már veszélytelenített területre, és büszkén masírozott fellebbvalója elé, aki, nyilván, hogy ezzel is jelezze elégedettségét, elindult elébe. Ő méltóságteljesen haladt, a főhadnagy fürgén. Már alig voltak egymástól húsz méternyire, amikor az utóbbi strammul odavágta a talpát egy földdarabra, amelyet addig mindnyájan elkerültünk, s ennek következtében több darabra szakadt. Egyik karja, egy kiss vállrésszel, az őrnagy lába elé repült, aki nem tudván megállni, átbotlott rajta és alighanem megrántotta a bokáját, mert hozzánk is elhallatszott káromkodása. Az effajta helyzetek koreográfiája szerint most rémületnek kellett volna kiülnie az arcára, már csak azért is, hogy áldozatai némi elégtételhez jussanak. De nem minden gazember gyáva. Ez sem volt az. Értetlenül, de nem ijedten bámult oda, ahol egy másodperccel előbb egy egészséges fiatal férfi közeledett feléje és már arra készült, hogy sapkájához emelje a kezét. Olyat már eleget kellett látnia a háborúban, hogy egy sértetlen test a pillanat tört része alatt szétszakad, de olyat aligha, hogy egy kéz váratlanul a semmibe tűnik. Az ugyanis szemmel láthatóan nem jutott el a tudatáig. hogy ő abban botlott meg, s most az ő háta mögött hever.

Alighanem végül mi jártunk volna rosszul, ha a hadseregben a parancsnok halála érvénytelenítené már kiadott parancsát. Mivel azonban ez nincs így, őrmesterünk megmentette az életünket. Balra kanyarodva elindított bennünket a körlet felé és éneket is vezényelt. Megreszkíroztam fél szememet és az őrnagyra néztem. Láttam, hogy eltátja a száját, azután bőszen elneveti magát és lemondóan legyintett a kezével. Talán azt gondolta, amit én: az őrmester hülye ugyan, de mintakatona, és nem akarta megrendíteni hitét a parancsok szentségében. Meggyőződésem, hogy csupán emiatt nem rendelt vissza bennünket egy kis póttaposásra, hanem engedett elvonulni az őrmesterrel egyetemben. Most az lett volna az igazi tréfa, ha mi pedig szó szerint követjük a főhadnagy parancsát és a gatyanótával gyászoljuk elhunytát, de nem tettük.

Igazunk volt, mert az ésszerűség nem gyávaság. De hogy mégse maradjunk minden elégtétel nélkül, az „Őrmester úr fasza gyerek"-re gyújtottam rá. Kitűnő hangom van, máskor is én szoktam kezdeni az éneket. Furcsa szerzet az ember: humorérzékünk legyűrte a gyászunkat és ugyancsak délcegen vertük lábunkkal a vidám dallamra a süppedő talajt. A vén szivar pedig bebizonyította, hogy valóban fasza gyerek és nem bolond: mikor eltűntünk fölötteseink szeme elől, álljt és pihenjt vezényelt, azután megengedte, hogy leüljünk az árok partjára. Adott egy-egy cigarettát és odadobta a gyufás dobozát, hogy rá is tudjunk gyújtani. Végül szétterpesztett lábbal megállt előttünk és nagyot sóhajtott:

– Ilyen az élet! Bizony az élet ilyen . . .! Jegyezzék meg maguknak, az őrmester úrnak is lehet szíve . . .

Mikor hazaértünk a körletbe, egy szürke autó mellett egy százados várt bennünket. Nem tudtam, hova tegyem, mert az általa viselt parolit még nem láttam soha.

– Hol késett, őrmester? – kérdezte csendesen. – Pihentette a zsidócskáit, akik meggyilkolták a parancsnokukat?

Hanem az őrmestert nem lehetett könnyen megijeszteni. Összekapta a bokáját, sapkájához emelte a kezét és nyugodtan jelentette:

– Jelentem alássan, hadbíró százados úr, mi nem kocsin jöttünk, hanem gyalog. Gyalogosan ennyi az út!

A százados elmosolyodott – istenemre, félelmetes mosolya volt. Azután valami rettenetesen furcsát mondott, olyan furcsát, amilyeneket később is csak tőle lehetett hallani.

– Egyetlen szerencséje van, őrmester, hogy azért a hülyéért nem érdemes vesztegetnem az időmet. Nem vette észre, mint mesterkednek a zsidók, nem látta, hogy úgy kerülgetik az aknákat, mint a buzeránsok a pinát! Én bezzeg láttam, de nekem nem volt semmi közöm hozzájuk. Ha nem így lett volna, lelőném magát is, meg a zsidait is. Magát futni hagyom, mert hülye őrmesterek sem érdekelnek, nemcsak a főhadnagyok. Hanem az okos zsidók igen! Kilenc emberből úgysem szerveznek új századot. Majd gondoskodom róla, hogy olyan helyre kerüljenek, ahol sajnálni fogják, hogy őket megkímélte az akna! Nem fogják elfelejteni Szeverjáncz Iréneusz nevét!

Azzal visszaszállt az autójába és elhajtatott.

– Ne ijedjenek meg, fiúk! – mondta az őrmester. – Egy hadbíró százados csak úgy a levegőben fenyegetőzik, de nincsen befolyása.

Egy átlagos hadbíró százados lehetőségeinek megítélésében az őrmester aligha tévedett sokat. Mi azonban néhány nap múlva már olyan munkásszázadban dolgoztunk, amely közvetlenül egy német utász zászlóaljhoz volt beosztva, s ahol a régen ott szolgálóktól megtudtuk, gyakran fordult elő, hogy akit kikötöttek, azt csak fél órával azután oldották fel, hogy a szíve már megállt.

Rettenetesen kellett vigyázni, s ez nem is volt olyan egyszerű dolog. Már ottlétünk második napján belém kötött egy német őrmester. Szerencsémre, mielőtt még seggbe rúgott volna, hátam mögül rákiáltott valaki – kiejtéséből ítélve egy osztrák:

– Halt, halt. Ezt a zsidót ne bántsd!

– Ne bántsam? – csodálkozott az első, az is egy osztrák. – Miért?

– Mert ezt én akarom bántani!

– Kérlek szépen! A tiéd! Csak előbb megrúgom én is!

– Nein, nein! Weist du: er ist die Stumme von Portici!

– Szent ég! – suttogtam magamban. – Die Stumme von Portici! Szent ég!

Az a rúgás sem volt kicsi, amit tőle kaptam, de mikor hátrafordultam, valóban Münz vigyorgott mögöttem:

– Szóval zsidó vagy, te csibész! Legalább ötszáz márkát loptál ki a zsebemből! Dummkopf! Volt hozzá pofád?

Hanem aztán átölelt és szeretettel veregette meg a hátamat.

– Az őrmester úr civilben építőmunkás volt Bruck am Murban. Szerencséjére nem volt polgármester, mint Koloman Wallisch! Amíg kettőnket látsz, ne félj semmitől!

Megtudtam, hogy két fia van, és utolsó levelük szerint nincsen semmi bajuk. Én pedig elmeséltem neki bánatomat Katival.

– Ha túléled ezt a disznóságot, keress meg Bécsben. A Langegasse 10. szám alatt!

Különben neki is lehetett az ellenállásban valami érdeme, mert komoly tekintély lett Bécsben. Évekkel később, amikor újra találkoztunk egymással, sok mindent megkérdeztem tőle – ezt az egyet soha. Egyébként ez nem is volt érdekes. Érdekes csak Szeverjáncz baklövése volt, mert a tábor jóval hátrább volt Voronyezsnél, és nemcsak engem, hanem társaimat is kárpótolt, hogy

a nagy menekülésből később kimaradtunk és különösebb veszélyek nélkül kerültünk haza Magyarországra. Ennek a részletei azonban nem érdekesek. Különben legyünk még vele is méltányosak: bizonyára ő mulatott volna magán a legjobban, ha megtudja, mennyit sikerült rajtunk segítenie.

Természetesen meglepő, hogy ez a néhány évvel későbbi seggberúgatásom mennyivel hozzáillőbb poént írt bohóckodásomhoz, mintha akkoriban végül bevallom Münznek, hogy ellenállhatatlan kajánkodási vágyból orránál fogva vezettem, és magamnak is a szükségesnél keservesebbé tettem a helyzetemet. De ne felejtsék el, a hitközségek előtti színészkedésbe csak véletlenül sodródtam bele, és nem ez volt jellemem lényege, hanem az egyéni reagálások számomra mindig rengeteg örömöt jelentő sorozata, amely mindmáig csak egy-egy egészen kurta időszakra hagyott cserben, s amely mindig a legkülönbözőbb formákban jelentkezett.

Persze e formák kifejlődésének óriási többségét meg kellett előznie annak, amit úgy említettem, hogy legtöbbet a munkaszolgálat első időszakában tanultam a túlélés művészetéből. Csakhogy ennek, nem kis túlzással élve, azt lehet mondani, semmi köze nem volt a jellememhez, hanem rámkényszerített erőfeszítések sorozatából állt annak érdekében, hogy szerencsével, kitartással, tűrőképességgel elkerüljem a pusztulásomat.

Tudom, hogy az efféle sztorikat a fiatalok egy jó része nem kedveli. De talán mégse ártana kissé jobban érdeklődni azok iránt a régi korok iránt, figyelembe véve, hogy ha valamelyik felmenőjüknek – apjuknak vagy nagyapjuknak – nem sikerült volna életben maradnia, akkor most ők hasztalan szeretnének inkább egy amerikai krimitémával foglalkozni, abból az egyszerű okból kifolyólag, hogy nem is születtek volna meg.

Némi biztatásként pedig hadd említsem meg, hogy engem se a legsötétebb kényszerhelyzetek érdekelnek, hanem azok a sokkal vidámabb szituációk, melyekben – természetesen leszámítva némi szerencsét – elsősorban az egyének képességeitől függ további sorsuk. Mivel pedig itt, kéziratom második fejezete előtt azt remélem, e szituációk elég széles sora fog a következőkben kibontakozni, a részletekkel itt nem is foglalkozom.

MÁSODIK FEJEZET

Elsők között kaptam meg a behívómat a németek bevonulása után. Kati elsápadt, amikor meglátta. Én azonban nem voltam bizonyos benne, keseregnem kell-e a SAS-parancs miatt, vagy inkább örülnöm. Tulajdonképpen elég volt ahhoz a rovásomon, hogy letartóztasson a Gestapo; amikor híre jött, hogy összeszedik a kompromittált embereket, néhány napot nem is töltöttem a lakásomon. Amikor azután kezdtek megnyugodni a kedélyek, visszaköltöztem a családomhoz, de nem tartottam kizártnak, éppen azért iktatott közbe a rendőrség egy rövid szünetet, hogy visszacsalogassa azokat a madárkákat, akiket kalickába akar zárni. Hogy a börtön veszélyesebb lett volna a zsidók számára, mint Ukrajna, azt tudtam, hogy nem igaz. Hanem még nem tudhattuk, milyenek lesznek ezután a börtönviszonyok. Azt viszont nem tudtam elképzelni, hogy az újonnan felállított munkaszázadoknak legalább egy része ne különbözzék a régiektől. Már tudniillik, ami a kereteket illeti. Nagyon ostobának kellett lennie annak a tartalékos tisztnek, aki még feltétlenül hitt a németek győzelmében. Aki nem volt idióta, az vagy kételkedett, vagy tudta, hogy elvesztettük a háborút. Az ilyen embernek pedig félnie kellett attól, hogy majd számon kérik rajta, ha kegyetlenkedik a beosztottjaival. Ha egy régi vadállatot kapunk, akkor persze öt rossz: az már tett annyit, hogy mindegy volt neki, nől-e még valamivel a bűnlajstroma – dehát a parancsnokok többségének a logika szabályai szerint újaknak kellett lenniük, s nem volt okom feltételezni, hogy a kevés számú pechesek közé fogok kerülni. Kati felragyogott, mikor elmondtam neki gondolataimat:

– Fiam, én már először is biztosra vettem, hogy visszatérsz hozzám! Szerintem meg van írva a sors könyvében, hogy találkozni fogunk a háború után.

– Én is így gondolkoztam! – mondtam. – Meg kellett ismernem a lányomat! Hanem aztán becsaptál és egy Vazenolt szültél!

Mindketten elnevettük magunkat, hogy így eszembe jutott régi tréfánk.

Különben is, ha valaki fölkészült a bevonulásra, akkor én igen. Eltökélten hasznosítani akartam korábbi tapasztalataimat. Mert első alkalommal sok olyasmi történt velünk, amit normális ember el sem képzelhetett, pedig ha sejtelme volt róla, bizonyos fokig

előre kivédhette. Készíthetett például olyan rongyos kabátot, amit a legbitangabb keretlegény sem irigyelhetett tőle, mert nem tudhatta, hogy belül kényelmes és meleg. Sőt olyan rejtekhelyek is megbújhattak a rongyok alatt, melyeket nem szúrhatott ki egy nem különlegesen alapos kutatás, s bennük iratok és pénz lapulhatott.

Én főleg az előbbiekhez fűztem sok reményt, mert kétségtelennek tartottam, hogy kielégítő megoldás csak egy lehet: a szökés, azt pedig elő kell készíteni, többek között papírokkal is. Itt azonban két, nem egyformán súlyos problémával találtam szemben magamat. Az első, hogy egyáltalán lehessenek nálam iratok. Ezt, az említett módon, úgy gondoltam, nem lesz nehéz megoldanom. A másik, hogy milyenek legyenek az irataim. Ez volt az igazi gond. Eleinte, amikor még rövidebb haladékra számítottam, főleg azon törtem a fejem, mit csináljak, ha visszavisznek Oroszországba. Sok olyan ötlet jutott az eszembe, melyeket utólag lázálomnak kellene nyilvánítanom. Hanem egy idő múlva hallottuk, hogy munkaszolgálatosaink egy részével már a Kárpátokban építtetnek erődítményeket – pedig még nem is állt határainkon a front. Ettől kezdve világosabb terveken törhettem a fejemet.

Már említettem, nekem nem azt kellett elsősorban bizonyítanom, hogy nem vagyok zsidó – ezt megtette helyettem édes szabolcsi tájszólásom. Azt kellett igazolnom, hogy nem vagyok katonaszökevény. Az első, amit elhatároztam, hogy nem gyalogosan kell szöknöm, hanem vonaton. Ennek már puszta hallatára is röhögni kezdtek a barátaim – isten bocsássa meg nekik, sokan fizettek életükkel hitetlenségükért.

– A vonat a legveszélyesebb a szökevények számára! Már tizenkilencben is az állomásokon fogták el elvtársainkat a különítményesek, mindenkit leszállítva a vonatról.

– Kivéve – feleltem – a vasutasokat.

Kétségbeestek.

– Vasutasnak akarsz öltözni? De hiszen a kalauzok ismerik egymást! Még csak nem is szökevénynek, hanem kémnek fognak tartani, és feladnak az első katonai rendőrnek, nehogy rejtegetéssel gyanúsítsák őket! . . .

– Mi vagyok én? A váci püspök, hogy első osztályon kell utaznom? Jó lesz nekem az is, ha fékezőnek hisznek egy tehervonaton. Ott pedig csupa új ember van, mert ez a beosztás nem men-

tesít a frontszolgálat alól. Nyugdíjasokat hívnak be és rokkantakat képeznek át gyorstalpaló tanfolyamokon . . .

Legjobb barátom, Bálint Gyuri kétségbeesésében kis híján keresztet vetett:

– És hogyan szerzel egyenruhát?

– Olcsón. A vasutasoknak nem kell visszaszolgáltatniok lehordott ruhájukat.

– Viccelsz! – intett le, jelezni akarván, milyen őrült módon gondolkozom. Nem jött rá, hogy csak ugratom. Már a báró esetéből is láthatták, milyen észbontóan komoly arccal tudok tréfálni. Sajnos, emiatt aztán akkor sem vették eléggé komolyan a tanácsaimat, amikor már rájöttem a titok nyitjára és megpróbáltam elmagyarázni. nekik. A megoldáshoz a véletlen segített, de végül rájöttem volna anélkül is, annyira kézenfekvő volt.

Egy éjszaka tanúja voltam, amikor a járőr három fiatalembert igazoltatott – valami turpisságra készültek, vagy talán már meg is csinálták, esetleg szajré volt a zsebükben, de mindhárman kissé gyanúsan lapultak egy kapu alatt. Nem gondoltak arra, hogy ezt az alakulatot a civil bűn nem érdekli, csak katonaszökevények után kutatnak. Az első kettőnek kitűnő papírjai voltak; elsőrangú katonai felmentések egy nagy hadiüzemből. Hatszor megnézték az iratokat, majd mégis bekísérték őket, hogy megkérdezzék az illetékes üzemet, valóban ott dolgoznak-e.

– Nekem, sajnos, nincs felmentésem! – mondta a harmadik.

– Úgy? Akkor miért lógsz idehaza?

Hanem mikor elolvasták, hogy épp aznap szüntették meg a felmentését és be kell vonulnia, csak azt kérdezték:

– Miért nem mész haza?

– Leiszom magam. Reggel utaznom kell Mórra. Az ottani kiegen kell jelentkeznem.

– Fel a fejjel, fiú! – mondta inkább szánakozva, mint kárörvendően a járőr parancsnoka. – Legalább teljesítheted hazafias kötelességedet!

Én pedig megértettem, hogy éppen ez a rejtőzködés titka: mindannak az ellenkezőjét kell csinálnod, amit az úgynevezett józan ész elvárna tőled. Ha Szegedről Derecskére kell utaznod, ne azt igazold, hogy jogod van bárhol tartózkodnod az országban, hanem hogy sehol máshol, csak Derecskén. Készíts SAS-parancsot, ami szerint kissé már el is késtél, s ha leszednek a vasútról, pa-

naszkodj, hogy az örökös igazoltatások miatt végül még hadbíróság elé kerülsz, akárhogyan is iparkodsz betartani a szabályokat. Röhögni fognak a kínjaidon, de visszazavarnak a kupéba, hogy töprengj ott a sors igazságtalanságán, mert nincs idejük foglalkozni veled a töméntelen kétes személy között. És nem az a mentesítés jó a katonai szolgálat alól, ami a háború végéig érvényes, hiszen ha már rá kellene magát szánnia, olyat hamisítatna minden közepesen okos polgár, ideértve a téged igazoltatót is. Tehát te azt a papírt mutasd fel, melyben arról értesítenek, hogy a mentességedet éppen visszavonták és azt hangoztasd, hogy katonai parancsnokotoknak – bár megígérte – nem fog sikerülni, hogy megváltoztassa a döntést. Aki igazoltat, ezért nem néz hülyének, azt pedig, hogy okosabbnak képzeljen magánál, nem engedi az önérzete. Ha pedig nagyon értelmes és rosszindulatú emberrel találkozol, mindenképpen lebuksz, de ez annyira valószínűtlen, hogy nem érdemes számolnod vele.

Egyébként is, mondtam már, hogy a bujkáláshoz mindenen túl még szerencse is kell.

Ezért tehát szereztem két behívót, egyet Bajára, egyet Vácra, egyik barátom nevére kiállítva, aki a bejelentőlapját is kölcsönadta – és egyiken sem volt kitöltve a dátum. Zsebrevágtam kétszáz pengőt, egy zsilettpengét és egy radirgumit, utóbbi kettőt azért, hogy bármikor elkészíthessem a szükséges dátumbélyegzőt. Így fölszerelve, ha kell, bátran használhattam a vasutat is.

No, de mintha elkalandoztam volna. Visszatérve tehát a behívómhoz, Kati végül is megnyugodott és ő hívta meg legjobb barátainkat egy búcsúvacsorára. Jelzem, csak egy volt közöttük zsidó: nagyon kevés munkaszolgálatost szereltek le Voronyezs után. A többinek hadiipari mentesítése volt. Nemcsak azért adtunk nekik paprikáskrumplit, mert kevés volt a pénzünk, hanem mert szerettük is mindannyian. Borról a vendégek gondoskodtak, Gazsi, Karcsi, meg a többiek. Minden úgy indult, ahogyan egy ilyen vacsorán szokott, hanem aztán a beszélgetésünk véget nem érő vitába torkollott. Nem engem búcsúztattak, hanem a németeket. Főképpen Gazsi vette biztosra, hogy a háború már nem tarthat sokáig, mert a hitlerizmus összeomlik, mihelyt a front a német határra ér. Karcsi ezzel szemben azt állította, hogy a fenevadat nem lehet agyonverni Berlin előtt. De még ő is megengedhetetlenül pesszimistának találta Mandlt, aki látta a voronyezsi menekü-

lés megállítása után a német katonákat, és azt állította, hogy Németország felé hátrálva nem fognak kevésbé elkeseredett ellenállást tanúsítani, mint az oroszok, amikor visszavonultak Moszkva felé. Én hallgattam és keserűen mulattam rajtuk, milyen fölényesen nyilatkoznak a német hadseregről, pedig még nem voltak a fronton. Helyettem hirtelen felcsattant Kati, aki pedig általában türelmes természetű volt:

– Eleget fecsegtetek! Pucoljatok haza, egyen benneteket otthon a fene!

Nem sértődtek meg, csak rácsodálkoztak és várták a magyarázatot. Meg is kapták, de már – nem kevésbé csodálkoztató módon – könnyek között:

– Unom azt a nagy eszeteket! Könnyű nektek bölcsességeket fecsegni, mikor nincsen semmi kockázatotok. Mert mit csináltok három hét múlva, ha nem Gazsinak, hanem Karcsinak, vagy isten ments Mandlnak lesz igaza? Semmit! Azt, amit eddig! Bemásztok a gyárba és köszöntitek a katonai parancsnokot! És három hónap múlva? Legfeljebb megszüntetik a mentességeteket, de erről sem nektek kell majd határoznotok, hanem a kieg-parancsnokságnak! Nekünk azonban reggelig döntenünk kell, hogyan vonuljon be szegény Dezső: meleg cuccokban, vagy ingben-gatyában?!

Ez bizony igaz volt. De én azért csak ugratásból mondtam nekik és nem dühösen:

– Tudom, hogy a legegyszerűbb kérdésekre a legnehezebb a helyes választ megtalálni, de ennél komplikáltabb kérdésekkel mi ma nem szolgálhatunk. Izzadjak nyáron, vagy kockáztassam, hogy télen megfagyok?

Gazsi kissé indignálódva válaszolt:

– Én mindenesetre áthoztam a goysereremet meg a kecskeszőr zoknimat, vigye el a szegény fiú! Ami pedig a kérdést illeti, az sem függ attól, nekem van-e igazam, vagy neki. Mert gutaütés ellen elég ledobni a kabátot, fagy ellen viselni kell. Hordani pedig csak azt lehet, ami ott van veled . . .

Gazsi goyserer varrású bakancsa . . .! Két éve még a szeretőjét adta volna inkább kölcsön, mint azt! A fiatalabbik Tarnóczi gyártmánya volt, olyan, ami egy életen át kiszolgálja gazdáját! És magától hozta át, nem kértük tőle . . . Kati most már szégyenében és meghatottságában sírt tovább, átölelve Gazsi nyakát, ő pedig lecsókolta feleségem szeméről a könnyeit. Felesége, akit a népdal

után csak kocsmárosnénak hívtunk, velem váltott búcsúcsókokat. Mert sértődés nélkül ugyan, de hazamentek. Búcsúzzunk most már úgy, ahogy kettesben szokás férjnek a feleségétől.

Reggel korán felültem a nagykátai átkozott vonatra, hogy találjak még ülőhelyet és egy bizonyos Rácz Pali mellé kerültem, aki már többször hallotta előadásomat és aki azt hitte, én is ismerem őt. Meghagytam tévedésében. Elsősorban azért, mert már ült vele egy mészárostermetű, lapáttenyerű ismerőse, egyike a mozgalom számos hasonló termetű Csöpiének s az ő arcáról leolvastam, hogy Palinak nagy tekintélye lehet társai között. Kátán aztán egy századba kerültünk – hogy véletlenül-e vagy Pali intézte el, nem tudom, de az utóbbit hiszem, mert született vezető volt, áradt belőle a meggyőző erő. Emellett rendkívül erős orgánuma volt, egész mellkasa zengett, ha beszélt s ha elfeledkezett magáról, akkor is érteni lehetett a szavát, ha suttogott. Ebből volt egy néhány kellemetlen és néhány humoros kalandunk, egyik már a század megalakulásakor.

Különben, ha Kati velünk van az úton, jobban megérti Gazsiék viselkedését, mint előző este, mi ugyanis egész úton azon vitatkoztunk, jobb kerctet remélhetünk-e, mint első ízben, vagy semmi nem változott. Ezúttal én voltam az optimista, a pesszimista pedig Pali. Azt vallotta, hogy szándékától és egyéniségétől függetlenül egy parancsnok sem vonhatja ki magát a nagykátai szellem alól. Nos, a mi századparancsnokunk már külsejében is meglepő embernek bizonyult. Simára stuccolt haja volt ugyan, de csodálatos, legalább három centiméterre kiálló szemöldökét nem stuccoltatta le, úgy látszik, tetszett neki a ritka dísz. Bemutatkozáskor pedig ezt mondta:

– Tisza István főhadnagy vagyok, a századparancsnokuk. Tisza István, de nem gróf. Ha az lennék, azt mondanám: bízzatok bennem, fiúk!

– Dehogy mondaná! – súgta fülembe Pali, elfeledkezve félelmetes hangjáról. – Nem is volna itt!

– Ez így igaz! – felelte a főhadnagy és megparancsolta az őrmesternek, húzasson le harminc feküdjöt a barátommal. Mikor pedig visszaküldte a sorba, azt mondta:

– Ha kevésbé meleg kabátot viselne, kevésbé izzadt volna meg...

Közben azonban végignézett a századon és látta, hogy a szemtelen közbeszóló nincs egyedül. Meglepetésünkre azonnal levonta a megfelelő következtetést és megparancsolta, emelje fel a kezét, aki nem volt még Ukrajnában. Ebből rá kellett jönnünk, hogy ez a busaszemöldökű főhadnagy korántsem ostoba. Külön is bizonyította azzal, hogy nem dicsekedett el az eszével, amikor az eredmény igazolta elképzelését. Megjegyzést sem tett arra, hogy csak az újoncok öltözködnek könnyedén s közülük sem mindegyik. Azaz tett, de olyan furcsát, hogy végigfutott a hideg a hátamon. Azután pedig azon gondolkodtam, nem kellene-e örülnünk, hogy ez a nemgróf Tisza lett a parancsnokunk:

– Látja, őrmester! Mégis csak derék magyar emberek ezek a zsidók! Bíznak benne, hogy visszakerülnek Ukrajnába! Vágasson le tíz feküdjöt az egésszel, nehogy azt higgyék, az úristennek egyéb gondja sincs, minthogy az ő reményeikkel törődjék!

Furcsa parancs volt! A talajt nem borította se sár, se kövek, a tíz feküdj nem volt érdemleges büntetés. Az volt az érzésem, a főhadnagy csupán azért rendelte el a testgyakorlatot, hogy értésünkre adja, szerinte nem kerülünk Ukrajnába. Növelte zavaromat, hogy a parancs kiadása és a század szétoszlatása után magához intette Rácz Palit – aki természetesen az őrmesternél a büntetésre jelentkezve, már megmondta a nevét. Röviden és halkan mondott neki valamit – amitől azután barátom teljesen összezavarodott, mikor visszajött, már nem felejtette, hogy forszérozni kell a hangját:

– Kutyafáját! Nem ismerem ki magam a pacákon! Azt mondta, jó eleve beajánlottak nála valami nyomdászocskával együtt s ő rajtunk fogja tartani a szemét. Azért szabott ki mindjárt ötven feküdjöt, hogy lássam, különleges elbánásban részesülök. Jó lesz tehát, ha összehúzom magamat s ha nem muszáj, nem keresem vele a találkozást . . . Te érted ezt?

– Priuszunk van! – feleltem elég ostobán.

Feldühödött:

– Nem ez a kérdés. Hanem, hogy miért mondta meg? Fenyegetésképpen, vagy hogy tudjuk mi is?

– Nekem tulajdonképpen tetszik ez a Nemgróf Pista – mondtam ki először gúnynevét, amely azután viharos gyorsasággal ragadt rája. – Munkásparancsnoki mércével mérve kitűnőnek ígér-

kezik. Még humora is van, ami az ő beosztásában szinte már illetlenség . . .

– Lehet! – felelte durcásan. – Majd elrontják Murayék!

De nem sikerült elrontaniuk, ami sajnos végül is nem segített rajtunk. Egyelőre azonban jól jártunk vele. Úgy látszik, nemcsak esze volt, hanem összeköttetése is, mert mindig oda vezényeltek minket, ahonnét legmesszebb dörgött az ágyú, sőt még másik munkaszolgálatos század sem volt található. Így azután éppen Szeged alatt, Balástyán dolgoztunk, amikor híre járt, hogy a szovjet csapatok elfoglalták Aradot és Makót. Természetesen csendes diadallal ünnepeltük az eseményt. Pali, aki akkor már egész csoportunk elismert vezetője volt, mondta is nekem, hogy készülnünk kellene a szökésre.

– Nem szöknünk? – kérdeztem meglepve. – Csak készülnünk? Hogyan? Mire?

– Mit lehet ezen nem érteni? – kérdezett vissza, hanem azután belezavarodott saját véleményébe. – Hát . . . Meg kell gondolnunk, hogyan csináljuk. Terv nélkül szökni sem lehet.

Ebben persze volt igazság.

– Tessék. Fogjunk mindjárt hozzá. Alapvetően két lehetőség van. Vagy magunk menekülünk, vagy megpróbáljuk magunkkal vinni a századot is. Szerintem az utóbbira nem számíthatunk. Akkor pedig még mindig van két eshetőség: vagy csoportban szökünk, vagy külön-külön. Számomra ez utóbbi volna az előnyösebb, de ha ez nehezítené a ti dolgotokat, menjünk mind az öten.

Most ő kérdezte:

– Hogyan? Hova? Nincsenek kapcsolataink, és nem biztos, hogy a parasztok segítenek.

– De nekem vannak Szegeden. Ha külön megyünk, neked is tudok szerezni rejtekhelyet. Ha együtt, el kell indulnunk az oroszok elé, présházakon és kukoricásokon keresztül . . .

– . . . a csendőrök karjaiba. Azt sem tudod, hol vannak a csendőrök!

Mióta megismerkedtünk, először nem tetszett nekem a Pali.

– Te most panaszkodni, akarsz, vagy szökni?

Különben én sem gondoltam, hogy már aznap éjjel vágjunk neki a határnak. Mindenképpen várnunk kellett egy napot. De ő kikönyörögte, adjak neki egy hetet. Addigra kieszeli a pontos tervet. Beleegyeztem, s ez önmagában még nem lett volna helytelen do-

log. Hanem az már igen, hogy nem is tudom, miért, nem mondtam el neki, milyen különleges iratok és lehetőségek vannak a kezemben, melyek segítségével többféleképpen is megszervezhetnénk a szökést. Ehelyett ott hagytam egy reménytelen feladattal, melyet az ő helyében én sem tudtam volna megoldani.

Csakhogy a parancsnokság nem várta meg tervezgetéseink végét, hanem egyszerre nyugat felé futtatott bennünket. Úgy éreztem, most érkezett el a szökés ideje. Persze most már késő lett barátaimat összekeresgélnem, de megragadtam Pali könyökét:

– Gyere! Óriási a zűrzavar! Senki nem fog bennünket keresni holnap délig, vagy legalábbis reggelig. Akkor pedig folytatni fogják a futást, és nem lesz idejük, hogy minket hajkurásszanak!

De ő kirántotta a karomból a karját:

– A többiek nélkül nem megyek! Holnap este igen!

– Marhaság! – ordítottam meggondolatlanul. – Esküszöm, a Nemgróf Pistának is az lenne a legjobb, ha kelet felé futtatná az egész kompániát!

És ezt éppen én mondtam, aki már olyan részletesen dolgoztam ki a kvázi őrültségek rendszerét, hogy már-már azt vallottam, jobb addig semmit nem csinálni, amíg nem tudom, mire számítanak az ellenségeim.

Nyomban meg is kaptam érte a jutalmamat. Este a századparancsnok kiállított a század elé:

– Nagyra értékelem a humorát. A Nemgrót Pista szellemes név, rám is fog ragadni, s ha csak erről lenne szó, szívesen tennék úgy, mintha még nem jutott volna el a fülemig. Hanem az az elképzelése, hogy egy magyar tiszt hűtlenné váljék esküjéhez, az förtelem. Őrmester! Vezényeljen 99 feküdjöt a gazembernek!

Ez a büntetés már egyáltalán nem volt tréfa! Legalább tízcentis sárba kellett közel százszor orra vágnom magamat!

– Úgy látszik – mondta Nemgróf testgyakorlatom végén –, maguk között is volt olyan tisztességes ember, akit felháborított ez a gyalázatos feltételezés. Értettem?

Értette a nyavalya! Ismét ez a furcsa talány! Miért hozta tudtunkra, hogy spicli van a századunkban?

Zavaromban talán meg sem értem, mi lesz a következő teendőm, ha meg nem hallom, amint Csizmarek törzsúr felháborodva mondja őrmesterének:

– 99 feküdj! Ki hallott ilyet! A százados úr ismét gúnyt űz belőlünk!

Aztán sokkal halkabban tette hozzá: Hogy az isten baszná meg!

Ez a 99 valóban furcsa ötlet volt, mintha üzenni akart volna valamit vele a parancsnok úr... Talán csak annyit, ne nézzük örömkatonának. Akkor pedig nagyobb kockázat nélkül megpróbálhatok választ kapni két olyan kérdésre, amely életet vagy halált jelenthetett számunkra.

Most persze jobban vigyáztam. Először is újra megkerestem Palit. Egy asztalnál ült és fejét két öklére támasztva a semmibe bámult. Bizonyára lázasan gondolkodott. Most elmondtam neki igazolványaimat, s hogy azok milyen lehetőségeket nyújtanak a szökésre. Töprengve nézett rám:

– Azt már sikerült megtudnom, nincs olyan utasítás, hogy ha valaki megszökik, a többit is felelőssé kell tenni érte. Semmi akadálya, hogy élj a lehetőségeddel. Várd meg a reggelt, s aztán vágj neki!

„Az isten fáját! – gondoltam magamban. – Micsoda ember! Nem fantáziált, hanem valóban azt derítette ki, ami pillanatnyilag a legfontosabb számunkra!"

– Te nem jössz? – kérdeztem tőle.

– Én?! – lepődött meg. – Én nemcsak érted és nemcsak magamért vagyok felelős, hanem aki megérdemli, mindenkiért. Én vagyok most itt a párt!

Mert addigra természetesen már nem volt kétséges, hogy mind a ketten kommunisták vagyunk.

Hogy aztán végül is megszöktem volna-e egyedül, ha egy véletlen el nem lopja a lehetőséget, nem tudom, de azt hiszem, igen. Egyelőre azonban én is éreztem akkora felelősséget a társaimért, mint Pali, és éltem a lehetőséggel, megtudjam, milyen ember voltaképpen a parancsnokunk. Ez adott esetben élet-halál kérdését jelenthette számunkra. Ezért reggel, minden formaság gondos betartásával elébe álltam, és alázatosan jelentettem, hogy parancsára megjelentem.

– Pihenj! – mondta és kíváncsian nézett rám. – Ki mondta, hogy jelentkezzék?

– Jelentem alázatosan, a törzsúr krumplipucolás közben okítani kezdett bennünket s mikor megkérdeztem tőle, új szokás-e a pont 99 feküdj, akkorát káromkodott, hogy nem merem elismételni,

azután megparancsolta, jelentkezzem reggel a százados úrnál, és gondoskodni fog arról, tőle kapjam meg a méltó választ!

Mondtam már, hogy nemcsak mérhetetlen szemöldöke volt feltűnő rajta, hanem orra alatt még egy művészien elvékonyított bajuszkát is viselt és csicskásának olyan embert választott, aki kellő áhítattal tudta ezt a díszét rendben tartani? Most egy kicsit gondolkozott, rám bámult – aztán megrándult bajusza az orra alatt:

– Szent isten! Maga egy zsarolókirály! Honnan sejthette volna Csizmarek, hogy egy nem teljesen hülyének látszó ember végre fogja hajtani azt a parancsot, amit voltaképpen végre is kellett hajtania?! Mi célja van azzal, hogy ostobán viselkedik?

Reszkíroznom kellett és úgy látszott, hogy érdemes is. Ezen a Nemgrófon további jelei kezdtek mutatkozni a Mefisztóságnak. És kíváncsi volt. Rettentően kíváncsi.

– Jelentem alázatosan, félre tetszik érteni. Soha nem viselkedem ostobán. Csupán az ellenkezőjét teszem annak, amit az ellenségem tenne helyemben.

– Szóval még stratégiája is van! Nem néztem ki magából. És mit akar megtudni tőlem? Hogy szerintem mi a teendőjük a szovjet áttörés után, s hogy mit várhatnak tőlem, mint parancsnokuktól! Nos, először az utóbbira válaszolok, abból a többi is kiderül . . . Mindent és semmit.

A kollégáim között akad nem egy tisztességes és okos fiú. Olyan, aki meggyőződésből nem akar a zsidóknak ártani, és olyan aki tudja, hogy a németek elvesztették a háborút, és akkor számon kérik rajtuk, ha fölöslegesen kegyetlenkedtek a szerencsétlenekkel. Nos, ezek megteszik amit tehetnek és féken tartják a legénységet is. Mindaddig, amíg át nem adják magukat egy kivégzőosztagnak – mert hogy ez lesz a végük, az egészen bizonyos. Én azonban nem ezek közé tartozom. Én beleszülettem abba a társaságba, amelyik a kiegyezés óta a gazdaság modernizálásáért és a liberalizmus megvalósításáért hadakozik. Roppant tarka egy sereg, van közöttük báró meg nagybirtokos, gyáros és mérnök, meg a jó isten tudja még mi minden, igazán nem akarok magának történelmi leckét tartani. Már régen rétegekre hullottak volna és egymás ellen harcolnának, azonban Ausztria, s azok, akiket a maga által is biztosan ismert kifejezéssel geszti bolondoknak, magyarnak, úrnak egyként rongyoknak neveznék – mindig

megverték, szűk konglomerátumba préselték őket. Ezért megmaradt közöttük valami morcos szolidaritás, hóbortos véd- és dacszövetség, és a régi hagyományok úgy összecementezték szövetségüket, hogy azt kívülről nem is lehet szétrobbantani, csupán belülről, ha győzni, s azáltal azonnal összeugrani hagyják őket.

Nos, ma ez a szövetség a Dunántúlon a legerősebb, s ha Horthynak sikerül a háborúból kiugrani, övék lenne mindenfelé a vezetés. Így azonban tudják – mert hiszen rövidlátóknak nem mondhatók, tudják, hogy a háború elveszett, hogy a bakák százával fognak átszökdösni a frontvonalon, ahelyett, hogy reménytelen állásaikat védenék, hogy a német hadvezetés a hozzájuk szegődött magyar hadvezetőket teszi majd felelőssé, azok pedig a védtelenül a hadszintéren maradott liberálisok között fognak boszorkánypereket rendezni, bizonyítani, hogy az ő aknamunkájuk felelős a szökésekért. Ha hiszi, ha nem, olyanok is vannak közöttük, akik a siker minden reménye nélkül még meg is próbálnak valami ellenállást szervezni, s ezzel meg is könnyíteni kipusztításukat. Az égig hangzott felháborodásuk, mikor kiderült, hogy önként jelentkeztem századparancsnoknak. Inkább vállalja, hogy ő hajtsa végre a nyilasok utasításait, csakhogy biztosítsa a saját életét? Még el is küldtek hozzám valakit, akinek szavára eddig sokat adtam, hogy lebeszéljen árulásomról. Egy életre nem fogja nekem megbocsátani a sértéseket, melyeket a fejéhez vágtam. Hogy gyáva szar, még magának sem meri bevallani, szívesen megúszná a banda összeomlását, nehogy azt higgyék, egy hülye lázálma kevesebbet ér neki, mint a józan ész. Nekem barátom, az életem megmentéséről vallott nézetetek smafu! Azt azonban követelem, azonnal mondd meg, kire kellett volna bíznom ezeket a szerencsétleneket? Talán vitéz Katona Gyulára? Aki legfeljebb arra próbál bizonyítékokat gyűjteni, miért nem vehette észre, hogy a zsidói gyorsabban fogytak, mint az országos átlag?

– Miért, te mit tehetsz? Meghasadhat értük a szíved! Te bohóc! – vágott vissza elég szellemesen és további vita nélkül otthagyott. Érezte, hogy én el vagyok tökélve valamire, amiről ők álmodni sem mernek. Neki nem árultam el mi az, maguknak majd el kell mondanom. Mert hogy mi volt az a minden, amiről beszéltem, azt pontosan látták maguk is. Ne vágjon kérem, olyan ártatlan képet, mert ha nem úgy volna, akkor természetesen most nem lenne itt. Most azonban kezdődik a semmi. Mert mostantól fogva csak ma-

guk csinálhatnak magukért valamit, és azt is csak akkor, ha pontosan tudják, mit várhatnak tőlem, mit nem. Szökniük kell. Ehhez pedig kell, aki szervezze a szökésüket. Szerencséjükre, figyelmeztettek rá, hogy valószínűleg van két kommunistám – hát én üzentem maguknak, hogy nem vagyok örömkatona. Ezt talán kissé kockázatosabb módon tettem, mint ésszerű lett volna – no de ennél nem vállaltam, és nem is fogok vállalni nagyobb kockázatot. Magának most bizonyosan csípik a bolhák a fenekét, és ez, ha valaki allergiás rájuk, rosszabb, mintha tele van tetűvel. Ezt apám hadifogságban szerzett tapasztalataiból tudom. (Tehát szökne már holnap.) Én azonban arra kaptam utasítást, ezt akadályozzam meg minden eszközzel, amivel tudom, s ezt én annak ellenére meg is fogom csinálni, hogy egyébként izgulok a sikerükért. Mert az én természetem éppen ellentétes a magukénak, én csak olyasmit fogok csinálni, ami a biztonságomat nem veszélyezteti. Tehát nem én fogok alkalmazkodni magukhoz, hanem maguk hozzám, még pedig minuciózusan.

– Ergo: először is egyelőre Rápczki barátján kívül nem fog szólni senkinek, még a Csöpinek sem, mert az a barom mindenkinek mindennel eldicsekszik, aki ért hozzá, hogyan kell csiklandozni a tokáját. Maguk ezt nem tudják, de én igen, mégpedig nem is egy ember révén.

– Másodszor: egyetlenegy megbízhatatlan ember nevét sem árulhatom el maguknak, és nem is fogom. Arra azonban jogom van, hogy jutalomképpen elvigyem ezeket holnap egy olyan munkára, amelyen csak zabálni fognak, s ha unatkoznak, véresre vakarhatják a töküket. Bármilyen szomorú is, legalább a fele besugó lesz közülük, de elviszem azokat is, akiknek a fecsegését ezek továbbítják nekünk, még a Csöpijükkel sem teszek kivételt.

Most tehát tudni fogják, kik azok, akiket én megbízhatónak tartok, de még akkor se akarják mindet magukkal vinni, csak a legkiválóbbakat, mert inkább rekedjen itt tíz, aki jobb sorsa lett volna méltó, minthogy itt pusztuljanak mindannyian.

Maguknak persze legjobb lenne kora hajnalban, még sötétben indulniuk, csakhogy én gondos parancsnok vagyok: embereim már szürkületkor létszámjelentést adnak, s ha hiányt fogok jelenteni, maguk után szalajtják a csendőrséget, s azok valamennyiüket el fogják kapni – mérget vehetnek rá, hiszen ez a mesterségük. Ellenben ha azután tűnnek el, mikor már útnak indítottam a tá-

bort, éppen azért, hogy megakadályozzak mindenféle szökést, nekem annyi intézkedni, a többinek pedig szaladnivalója lesz, hogy senki nem tehet szemrehányást, ha csak letáborozáskor vesszük észre eltűnésüket. Akkor pedig már a csendőrség arra fog vigyázni, legalább a többi ne fusson széjjel s már csak azért sem fognak maguk után eredni, nehogy a sötétben esetleg egy orosz egységbe ütközzenek.

– Látom az orrán, még azt szeretné kérdezni, hogy a csodába lehet fényes nappal meglépni. Nem tudom. De maguk majd kitalálják. Maguknak ugyanis a saját életük függ ettől, nekem pedig csak a maguké. Most pedig kivág egy olyan szalutását, amilyent csak tud, aztán rohan Csizmarek úrhoz, és jelenti, hogy teljesítette a parancsát, és olyan fejmosást kapott a százados úrtól, hogy életében nem fogja elfelejteni.

Aztán akkorát ordított, hogy majd megsüketültem bele:

– Értettem?!

HARMADIK FEJEZET

Sokáig Palit okoltam, hogy késedelme miatt kútba esett az egész tervünk. Pedig megdöbbentő gyorsasággal készítette el és indokolta meg szervezkedésünk sorrendjét, csak az ízlésemhez képest túlságosan is ragaszkodott a tervéhez. Lehet, hogy nekem csak csípte a seggem a bolha, de nem hittem el, hogy a terv végrehajtása maga nem mutatna kivételt teendő eseteket, és ebben igazam is volt. Csak éppen én sem azokat akartam a tervnél korábban megszólítani, akiket kellett volna.

Volt ugyanis a században néhány egészen fiatal és konokul öszszetartó gyerek, akiket gyakran lehetett egymással nagy tanácskozásban elmerülve látni, de akik mindig el is hallgattak, ha idegen járt a közelükben. Kár volna utólagos következtetéseket levonnunk elképzeléseikről, de fel kell tételeznem, volt valami kapcsolatunk a mozgalomhoz s talán még el is várták, hogy ha vannak a században kommunisták, azoknak már régen fel kellett volna ismerniük és a munkába bevonni őket. Pali meg én azonban addigra már elfelejtettük, milyen önhittek és magabiztosak voltunk húszéves korunkban és még azután is közönséges hőbörgőknek tartottuk őket, amikor kiderült, hogy egyikük sem szerepel a Nemgróf által kijelölt szájjártatók között. Pedig azok ugyanarra készültek, amire

mi, csak sokkal kevesebb információval s így a látszólag legmegfelelőbb időben, szürkületkor lógnak meg a táborból hárman. Ráadásul dél, azaz a Jugoszlávok felé indultak, amerre a leginkább kereshették őket. Meglepő módon ennek ellenére csak egyet kaptak el a három közül, és nem tudtak belőle semmit kiszedni a társairól. Nemgróf ezúttal valósággal üvöltött s bennünket tett felelőssé, amiért nem vettük észre mire készülnek a gyerekek – és ebben, istenemre, volt valami igaza.

– Szerencsétlen pisás kölyök! – háborgott. – Még nincs húszéves! Mikor kérdezték utolsó kívánságát, azt felelte, szerette volna tudni, milyen egy lánnyal hálni! Az ügyész pedig röhögve mesélte el nekem, mintha a legjobb viccet hallotta volna.

– Mi nem is ismertük őket! – tiltakozott Pali. – Magának is van némi felelőssége!

– Legyen! – vonogatta a vállát. – Büntetésül most végig kell néznünk a kivégzését. Maguknak is meg nekem is. Én be fogom hunyni a szemem!

De nem hunyta be. A gyerek ugyan szánnivalóan fiatal volt, de nem gyáva. Amikor az ügyész közölte vele, hogy kegyelmi kérvényét elutasították, vad dühvel kiáltott vissza:

– Nyaljátok ki a seggemet. Dögöljetek meg. Csak azt bánom, hogy én majd nem nézhetem végig a ti kivégzéseteket.

Sajnos, a nevére nem emlékezem, sőt az arcára sem. Csak szeme villogását látom magam előtt, melyet bekötni nem engedett és gyermekökölnyire dagadt, összetört orrát, mely kissé komikussá tette ragyogó helytállását. Pedig még Tisza is ezt mondta:

– Ez valami egészen új! Életemben először láttam igazi fanatikust! Tartok tőle, maguk mind ilyenek! És persze, én is azok közé tartozom, akiknek akasztását látni szerette volna a kölyök!

– Talán nem? – vesztettem el most már én is a türelmemet! – Mikor látta, hogy mindössze három bunkó hiányzik, nem tudott volna valamit kitalálni a mentségükre? A maga nagy eszével? Ugyan már!

De nem erre felelt:

– Az az igazi szégyen, hogy holnap fel kell esküdnöm Szálasira. Maguknak pedig arra kell számítaniuk, hogy aki szökni próbál, annak a hozzátartozóit is internálják. Nekem pedig azért még maradt valami összeköttetésem és megpróbálom könnyebbé tenni az útjukat.

Lehet, hogy túlértékeltük ezt a fenyegetést, mindenesetre úgy döntöttünk, most már csak akkor kíséreljük meg a szökést, amikor mi már túl messze, az oroszok pedig túl közel lesznek ahhoz, hogy a nyilasok még a hozzátartozóinkkal foglalkozhassanak. Tisza pedig, aki került bennünket, mióta felesküdött Szálasira, ugyancsak nem tétlenkedett, így elég lassan haladtunk nyugat felé. Egy falucskában például megálltunk, mert az alispán kiigényelte századunkat, hogy lebontsuk és más helyen fölkupacoljuk egy tíz éve összeomlott híd köveit. Ezzel is vesztettünk két hetet.

Éppen mikor befejeztük a munkánkat, láttuk, hogy a közeli országúton valami sárga karszalagos társaságot kergetnek előre, nem keretlegények, nem is csendőrök, hanem SS-ek. A szerencsétlenek olyan állapotban voltak, mint az ukrajnai zsidók a voronyezsi menekülés után. Ha szabad így mondani: tántorogva siettek az úton s mikor ránk néztek, irigység ült a tekintetükben. Emlékszem, legjobban ez döbbentett meg minket: van olyan ember is a hazában, aki a mi helyzetünket is irigylésre méltónak tarthatja. Volt közöttünk egy Propper nevű fickó, egy kerekfejű, ostoba tisztviselő, aki nem érezte a levegőben a veszélyt, hanem ásóját a földbe szúrva kényelmesen rátámaszkodott és úgy bámulta a különös menetet. Ekkor a kísérők egyike otthagyta az oszlopot, átgázolt az utat szegélyező gazon és szó nélkül olyan két pofont adott Proppernek, hogy elterült a földön, mint a béka. Azután ugyancsak szó nélkül visszament a csapatjához. Mi többiek pedig olyan tempóban kezdtünk dolgozni, mint második bevonulásunk óta még soha. Ebből a néma menetből váratlanul ránk csapott Ukrajna fagyos levegője.

Váratlanul, igen. Bármilyen fantasztikus, nem mértük fel eléggé, mit jelent a nyilasok hatalomátvétele. Ne mulassanak rajtunk. Önök már bizonyára kitalálták, hogy a boriak egyik csoportját vitték el előttünk, valamelyik hasonlóban mondták Radnótiról: „Der springt noch auf!" és akiről nem mondták, hogy fel fog állni, azt agyonlőtték irgalom, s ami ennél meglepőbb, titkolózás nélkül, láthatta mindenki a mezőről, s így természetellenesnek tűnhet, hogy mi ettől a néma átvonulástól ennyire elrémültünk. De könyörgöm, mi akkor még azt sem tudtuk, mi az a Bor, nem hallottunk az új tömegsírokról és még kevésbé a Nieder-Donau vonalról, melynek építésénél elpusztult azoknak a fele is, akiknek sikerült Balf környékén túljutniuk. Egyetlen, tulajdonképpen meg-

érdemelt pofonon kívül nem láttunk semmi atrocitást, és mégis ravatalszagot éreztünk szállni a bozót felett. Hogy miért, nem tudom pontosan. Talán a gyilkos indulat valamiképpen materializálódik és elárulja magát. Mindenesetre, azóta kezdem elhinni, hogy a madár megbénul, ha a kígyó szemébe néz.

Mikor századparancsnokunk sebbel-lobbal megérkezett, nem csodálkoztunk, hogy megparancsolta, vonuljunk a körletünkbe és dekkoljunk a kerítés mögött. Mikor pedig azzal fenyegetőzött, hogy ha valakit kívül kap a kerítésen, kiköttetí, tudtuk, hogy fenyegetőzését be is fogja váltani. És mikor valóban kiköttette az elsőt, aki nem vette komolyan a hadiállapotot, egyetértettünk vele.

Nem lepődtünk meg, mikor minket is hívatott. Engem és Palit.

– Tudják, azokat hova viszik? Ausztriába!

És ismét elsütötte sokszor elhangzott viccét, de valahogyan hideglelősen, mintha meg akarná büntetni magát, amiért komoly dolgokkal tréfál:

– És mi erről a maguk véleménye?

Mi még tudtuk a kötelességünket, Pali haptákba vágta magát, de jelentése korántsem hangzott olyan vidáman, mint máskor:

– Egy frászt fogják megúszni néhány száz kilométeres gyaloglással! Még ma éjjel elvonulnak velem egy raktárhoz, ahol száz kilogrammos zsákokat fognak cipelni, míg le nem szakad a derekuk és földig nem lóg a nyelvük. És imádkozzanak, hogy minél tovább nyalhassák a földet, mert mióta letettem az esküt Szálasira, nekem is nyalnom kell egyet s mást . . .

Elvörösödött, aztán ránk kiáltott:

– Maguk pedig húzzák össze magukat! Bújjanak nyakig a földbe. Mindent szabad csinálni, csak a határon átkerülni nem, mert maguknak Ausztriából már nem lenne visszatérés!

Biztosan sokkal többet tudott nálunk, de annyit, amennyit kellett volna, nem sejthetett.

Másodnap ugyanis az eléggé elhagyott szekérúton egy tágas mezőre értünk, melynek túlsó felén mintha valami hatalmas tűzvész füstje gomolygott volna az ég felé. Tisza pedig elfeledkezett arról, hogy láthatatlanoknak kellene maradnunk, „föld alá bújnunk, mint a szarvasgombának az ínyencek elől", ahogyan azt egyszer ő méltóztatott mondani, kiadta a parancsot, hogy gyorsított menetben haladjunk arrafelé. Ezt utólag sem veszem rossz néven tőle, hiszen helyében én is ezt tettem volna, sőt Rácz Pali is, hiszen az

embert éppen az különbözteti meg a férgektől, hogyha szükség van a segítségére, nem kérdezi meg, veszélyes-e. Szóval gyorsított menetben siettünk a tűz felé s amikor már biztos volt, hogy valami épület ég, futólépésre váltottunk át. Amikor azonban odáig értünk, ahonnét mindent pontosan lehetett látni, parancsszó nélkül álltunk meg a döbbenettől. Szöges drótkerítéssel körülvett emeletes barakk lángolt előttünk, és senki nem látszott, aki a tüzet próbálta volna oltani.

– Ez mi? – kérdezte a főhadnagy kőbálvánnyá meredve.

– Emberek vannak az épületben! – kiáltotta hisztériásan valaki, és egy pillanatra valóban úgy tetszett, mintha a bezárt ablaktáblákat feszegetnék belülről.

– Ezt hiba volt észrevenniük! – mondta másvalaki fenyegetően s egy perc alatt fegyveresek csoportja vett bennünket körül. Nem voltak sokan, de géppisztolyokat szegeztek ránk, és látszott rajtuk, hogy ha szükségesnek látják, habozás nélkül tüzelnek is. Fura alakulat lehetett, remekül értett az álcázáshoz – amíg ránk nem támadtak, sejtelmünk sem volt ottlétükről. Vezetőjük, egy őrmester, olyan szemtelenül nézte főhadnagyunkat, hogy az fölháborodott és kis híján rátámadt a pimaszra, ami alighanem súlyos hiba lett volna. Hanem ekkor megszólalt egy kellemes, magas hang a hátunk mögött:

– Mit volt kár a főhadnagy úréknak észrevenniük, őrmester? Már megint ijesztgeti az erre járókat? Túlságosan élénk fantáziája van és döbbenetes hajlama arra, hogy figyelmen kívül hagyja parancsaimat. Én ezt nem tenném a maga helyében! Azután udvariasan bemutatkozott:

– Dr. Szeverjáncz hadbíró százados vagyok.

Egyetlen mozdulattal fordult egész csapatunk a frappírozó hang felé, kivéve engem, aki tudvalevőleg mindig oda nézek ahová nem lenne szabad. Így aztán láttam, hogy rémület ül ki az őrmester arcára, vagy legalábbis riadtan feszeng, pedig az újonnan jött hangsúlyában nem volt semmi fenyegető. Mikor pedig én is hátrafordultam ott láttam állni a háború valamiféle istenét. Bocsánat ha túlzóan hangzanék, de biztosan maguk is találkoztak már efféle jelenséggel. Százhetvenöt centiméter magas lehetett, arcát mintha tiszafából metszették volna, és nem lehetett eldönteni, negyvenöt éves, vagy csak harminckettő. Tekintete mint az acél – a szeme színe is szürke volt. Ajkán azonban vidám, férfias mosoly

lebegett, és olyan hangon adta elő fenyegetését, mintha maga vette volna legkevésbé komolyan – szerencsésnek mondhatom magam, hogy láttam az őrmester viselkedését, mert ha a helyszínen még nem is vettem hasznát, a későbbiekben nagyon jól jött, hogy megtudtam, csak az ígéreteivel nem szabad törődni, minden más cselekedete halálosan komoly. Mindezzel azonban még nem írtam le istenségének lényegét, és azt hiszem, nem is lehet. Az a különös magatartás érződött rajta, amit így kell szóval lefordítani: Ahol én egyszer megjelentem, ott minden rendben van. Ebben az értelemben is: próbáljon csak nem rendben lenni valami!

– Ön például látott a házon valami különöset, főhadnagy úr? – kérdezte lekötelező szívességgel.

– Látni nem! – felelte Tisza, egy kissé sápadtan –, ha csak azt nem vesszük, hogy egy égő ház, amit nem oltanak, önmagában is szokatlan jelenség. Hanem mintha valami sikoltást hallottam volna az épületből. Mivel nem hinném, hogy odabent emberek lehetnének, úgy gondoltam, tévedek. Hanem aztán az őrmester, nem tagadom, megzavart. Tartok tőle, bele is sápadtam egy kicsit...

– Bocsásson meg neki, százados úr! Bogaras ember, aki az ilyen kísérteties históriákat jó tréfának hiszi, egyebekben azonban kitűnő katona. Különben nem hallott teljesen rosszul, főhadnagy úr, csak egy kissé tévedett. Nem sikoltás volt, hanem sivítás... Patkányok – tetszik érteni? A patkány néha emberi hangon visít. Ez az épület flekktífuszosok tanyája volt, s a tűzzel a fertőző tetveiket kell elpusztítani. Ezek zsírjától serceg annyira a tűz. Mert ez a vidék nem Ukrajna és nem is Galícia. Itt mi semmi járványt nem tűrhetünk. Megvédjük minden fertőzéstől a magyarokat. A bolsevizmussal fertőzött tetvek például végigmászhatnak országunkon, hogy a Birodalomban hasznos munkával vezekeljenek, mert a bolsevista tetű csak szavakkal mérgez. Hanem a flekktífuszt csípésekkel terjesztik, tehát a tífuszos tetveknek drótkerítés mögött kell pusztulnia. Persze akkor velük égnek a patkányok is. Világos főhadnagy úr?

Utólag megmondhatom, nem értette meg. De hogyan is, amikor még a különlegesen óvatos Rácz Pali sem fogott gyanút, pedig szinte szánkba rágták, mi történik a falak között. Az egyik legnagyobb gaztettet hajtották végre: százötven tífuszos hadifoglyot égettek el elevenen, hogy a lehető legbiztosabb módon szigeteljék el a járványt. És biztos, hogy a százados szándékosan beszélt

félreérthetetlenül. Tudta és élvezte, hogy mégsem fogjuk megérteni.

Nem mintha lett volna olyan förtelem, amire ne tartottuk volna képesnek őket – az látszott lehetetlennek, hogy egy ilyen eseményről ennyire emóció nélkül beszéljen valaki. Bár én . . . igazán nem utólag beszélem be magamnak, hogy így történt, én megborzongtam egy pillanatra. De én sem Szeverjáncz, hanem az emberei miatt. Mintha azt az őrült fényt láttam volna megvillanni a tekintetükben, ami a mi őreink szemében ült, amikor a mező széléről nézték, hogyan szakadnak darabokra a zsidók az aknamezőn. Hanem aztán kibeszéltem fejemből ezt a gondolatot, bár történt még valami, aminek gyanút kellett volna keltenie. A százados ugyanis megparancsolta az őrmesternek, hogy Törtel főhadnagy csapatát szállásolja el a majorságban, s hogy élelmezésükről is az ő alakulatuk gondoskodjék. A mi főhadnagyunk pedig természetesen megmondta, hogy ő nem Törtel, hanem Tisza főhadnagy, a százados pedig felkapta a fejét:

– Hogyan? Ez nem az az alakulat, amely Pécs mellől megy a Nieder-Donau vonalhoz?

– Nem. Mi Szentkirályszabadjáról jövünk és Peremartonba tartunk.

– Peremartonba? – kérdezte a százados, és mintha egy pillanatra gyűlölködővé torzult volna az arca. – Lackman báró birodalmába?

– Sejtelmem sincs róla – vonta meg a vállát Tisza. – Valami raktárba, ahol az embereimnek nehéz terheket kell cipelniük. Dunántúli vagyok, tehát hallottam már Lackman nevét, de nem tudom, merre feküsznek a birtokai.

– Bocsánat! Törtel főhadnagy érkezését jelezték, az önökét nem – innen a tévedés. A meghívás természetesen továbbra is érvényben van. Az őrmester elvezeti önöket a szállásunkra, vacsorára pedig legyen szerencsém!

Ennyi volt az egész. Nem tudtam, hogy azzal az emberrel találkoztam, aki meg fogja változtatni az életem menetét. És ezt nem azért mondom, mert ez a hozzám hasonló dilettáns írók egyik kedvenc fordulata, hanem mert mégis sejtenem kellett volna valamit. Szeverjáncznak addigra már két óriási hírlapi botránya volt s mind a kettőben szellemesen, bátran, sőt jellemesen viselkedett – még ha fasisztával kapcsolatban nem szívesen használom

is ezt a kifejezést. Furcsa, hogy mennyire nem tartottuk számon ellenségeinket – igazán nem volt ez bölcs dolog. Rácz Pali számára legalább ismerősnek tűnt a százados neve – bennem még erre sem mozdult semmiféle emlék. Tűrhető elhelyezést kaptunk egy csinos majorban és kitűnő kosztot – gyanúsnak kellett volna tartanom, hogy ennyire szívén viselik egy zsidó század sorsát, ha emlékszem rá, hogy Szeverjánczot kormányzósértésért tizenöt évi fegyházra ítélték, és a nyilasok nyomására kegyelemmel szabadult. Mikor a Nemgróf másnap kicsit másnaposan érkezett vissza és elmondta nekem, hogy a százados tanácsára előnyösebbre változtatta útitervét, azonnal javasolnom kellett volna, bármerre menjünk, csak arra ne. Nem biztos, hogy ez esetben sikerült volna elkerülnünk a csapdát, így azonban a második nap estéjén, egy juhhodály előtt hirtelen feltartóztatott bennünket egy nagyobb alakulat. Vezetője, egy törzsőrmester írásbeli parancsot adott át Tiszának, amely szerint ők veszik át az eddigi kerettől őrzésünket. A keret tagjait nyomban le is fegyverezték és elvezették valahová – sejtelmem sincsen, mi lett velük. Minket betereltek a hodályba, ahol még szalma sem volt, hanem a puszta földön kellett hálnunk. Vacsorát azonban kaptunk, ha undorítóan rosszat is. Rácz Pali pedig azt mondta nekem, arra hivatkozva, amit elmondtam a tüzet körülvevő katonák tekintetéről, s amit én aztán elhessegettem magamtól:

– Lehet, hogy mégis igazad volt! Jó lesz vigyáznunk! Valami szörnyen nem tetszik nekem!

NEGYEDIK FEJEZET

A következő nap sötéten kezdődött. Sötéten és sötétben, mert öt órakor nyitották ki a kaput. Éjszakára ugyanis bezártak a hodályba, és szükségre sem eresztettek ki. Az első, amit észrevettünk, hogy az újonnan jöttek reggelre drótkerítést varázsoltak szállásunk köré és fegyveres őröket állítottak négy sarkára. De talán azzal kellett volna kezdenem, hogy ez volt az évszázad leghidegebb novembere és annak is a leghidegebb napja, a fagy számot tett volna más esztendő januárjában is. A kerítés ajtaja nyitva állt, ott várt bennünket a törzsőrmester és egy fiatal karpaszományos tizedes. Hozzájuk érve mindenkinek le kellett vetnie és a

kerítés tövébe tennie a kabátját meg az ingét. Ebben még nem lett volna meglepő, ez történt volna Ukrajnában is. Hanem az ottani menetrend szerint a keretlegényeknek most át kellett volna kutatniuk ruhadarabjainkat, elrabolni az értékeket és agyba-főbe verni, akinél ilyent találtak. De az ittenieket egyáltalán nem érdekelte vagyonunk, és ez egyeseket közülünk megnyugtatott, másoknak balsejtelemmel töltötte el a szívét. Ez utóbbiak közé tartoztam én is, tudván, hogy a gazember minél rendesebbnek látszik, annál aljasabb. A motozás helyett a gémeskút vályújához küldtek bennünket mosakodni, ami viszont odakint nem volt szokásban, ott az őrség felől megehetett volna bennünket a tetű. De nemcsak elküldtek tisztálkodni, hanem visszajövet a tizedes megérintette meztelen testünket s ha valakiét nem találta eléggé nedvesnek, szólt a törzsúrnak, aki hatalmas rúgásokkal visszazavarta a vályúhoz az illetőt. A tizedesnek értelmes és szomorú arca volt, az őrmesternek ravasz és gonosz. A kényszerű tisztálkodás, jóllehet tökéletesen indokolt intézkedés volt, valahogyan Szeverjáncz szavaira emlékeztetett a tetvetlenítésről, és ugyancsak nem növelte jókedvemet. Pedig aki mosdását sikercsen elvégezte, fölöltözhetett és csajkájával a gőzölgő kondérhoz mehetett egy merőkanál köménymaglevesért, s egy adag kenyérért. Csak éppen addigra már biztosra vettem, hogy feltartóztatásunkról az a háborús isten intézkedett.

Reggeli után szakaszonként sorakoztattak, kijelöltek két-két embert, akinek össze kellett szednie, elmosnia s az épületbe vinnie a csajkákat, úgyhogy ettől kezdve saját edényünk sem volt. A többieknek oszoljt vezényeltek s nem adtak más parancsot, azon az egyen kívül, hogy nem mehetnek vissza a hodályba. Ha nincs a ronda fagy, ez nem is lett volna túlságosan súlyos tilalom, hiszen leülni lehetett volna az udvar földjére is. Így azonban keserves intézkedés volt, mert még álldogállni sem nagyon lehetett, inkább föl-alá rohangáltunk az épület főfala előtt. Egy idő múlva azonban, amikor már túlságosan fáztunk, az elszántabbja, vagy inkább a fegyelmezetlenebbje elkezdett visszaszivárogni a terembe. Az őrök pedig megvárták, amíg a többség becsusszant a kapun, akkor mintha a föld alól, egyszerre berohantak és rövid, vastag botokkal verni kezdték a parancsszegőket. Főleg a vállukat és a gerincüket ütötték, aki pedig elugrott a bot elől, akkorát kapott a a fejére, hogy megszédült. Én kimaradtam a cécóból, mert vala-

milyen ösztöntől vezérelve a kapufélfánál húztam meg magam, és sikerült kislisszolnom, amikor ránk törték az ajtót. Mikor aztán a keret rendet csinált, szótlanul kivonult az udvarból, ránk bízva, hogy vonjuk le a tanulságot a történtekből. Levontuk. Senki sem próbálta többé megszegni a parancsukat. Egy csoport közülünk egymáshoz bújt, mint a hodályban a juhok, hogy testükkel melegítsék egymást és egyik lábukról a másikra helyezve testsúlyukat, ütemesen ringatóztak – nyilván ez a mozgás is növelte egy kicsit a meleget. Minket is hívtak, álljunk közéjük, mert abban a helyzetben elviselhetőbb a hideg. Minket azonban undorított a kétlábú juhok látványa és egyelőre nem soroltunk be csoportjukba. Egyelőre, mondom, mert nem vagyok benne bizonyos, néhány nappal később is ellent álltunk volna-e a kísértésnek.

Így álltak a dolgok, amikor századparancsnokunk megérkezett. A törzsőrmester jelentést tett neki, de olyan hanyag tartásban, hogy a főhadnagy sarkon fordult és undorodó legyintéssel elhessegette magától. Ám amikor belépett a drótkerítés ajtaján, a törzsúr és egy szakaszvezető hívás nélkül követték, nem is titkolva, ellenőrizni akarják, miről beszél nekünk. Mikor pedig Nemgróf, akin látszott ugyan, hogy fél, de bátorságát nem veszítette el, ordítva a pokolba küldte őket, morogva hátráltak két lépést s ott fenyegetően megálltak.

Rácz Pali ekkor észbe kapott és stentori hangján vigyázzt vezényelt. Akkor a parancsnok felé fordultunk, az pedig elénk lépett:

– Miért fagyoskodnak itt, az udvaron? Menjenek be a házba!

Képzelhetik, milyen sürgősen éltünk az engedéllyel. Ott bent is hideg volt, de legalább nem hatolt a csontunkig a szél. Sőt, a világosságban végre megláttuk, hogy az egyik sarokban egy bántóan kicsi vaskályha áll, a fal mellett pedig néhány alacsony pad is. Nem kértünk engedélyt, hogy az egyiket összetörjük és begyújtsunk a kályhába. A főhadnagy is bejött utánunk s míg a többiek a tűzrakással voltak elfoglalva, engem magához intett:

– Hogy baj van, azt nyilván maga is látja, hogy mi történt, azt én sem tudom. Mikor Szeverjáncztól elbúcsúztam, még minden rendjén valónak látszott. Nem értem, miért cserélték le az embereimet...

– Talán mert már a századosnál sem volt minden rendben! – mondtam én.

– Lehet, de nem hinném. Nem hiszek az angyalképű ördögökben . . .

– Azért, tőnadnagy úr, mert még nem látott olyan munkásszázadokat, melyekből csak néhányan maradtak életben!

– Elismerem, nem láttam annyit a háborúból, mint maguk. Azért az egy tanácsért, amit adhatok, viszont vállalom a felelősséget. Aki innen szökik, annak a hozzátartozóit már nem tudják megbüntetni a nyilasok. Az oroszok átkeltek a Dunán. Igaz, nem tudom elképzelni, hogyan lehetne megszökni ezektől . . .

A vaskályha alacsony volt ugyan, de derék. Aki közel állt hozzá, már érezhette a melegét. Ekkor nyílt az ajtó és belépett rajta az önkéntes gyerkőc.

– Főhadnagy úr, alázatosan jelentem, beléptem a szobába! – mondta szabályszerűen, de nem túl katonásan.

– Mit akarsz? – kérdezte Tisza.

– Halpert Viktor karpaszományos tizedes alázatosan kérek engedélyt, hogy kérdezhessek valamit a főhadnagy úrtól!

Nemgrófot megnyugtatta a tisztességes hang, és megadta az engedélyt. A következő pillanatban fülig vörösödött és ökölbe szorította a kezét. A kölyök ugyanis azt kérdezte, meddig óhajt a barakkban maradni.

– Mit merészelsz? Kiköttetlek, hogy belekékülsz, te bitang!

– Mert ha holnap reggel előtt távozni akar – folytatta a tizedes zavartalanul –, legjobb lesz, ha az udvarra küldi az embereit. Mihelyt elmegy ugyanis, bejövünk mi. Mindegyikünknek van egy ilyen kurta kis botja, kitűnően bánunk vele, és úgy összeverjük a társaságot, amiért meg merték szegni a törzsúr parancsát, hogy utána egymást kell kicipelniük az udvarra, mert egyedül nem lesznek képesek megállni a lábukon!

– A törzsúr parancsát?! – képedt el Nemgróf. – Talán azt is ő parancsolta meg, hogy nekem ilyen jelentést tegyen?

– Igenis! Mégpedig szó szerint ismételjem meg a szavait. És azért küldött engem, mert csak néhány napja vagyok az alakulatnál, és jóformán nem tartozom még közéjük, hogy gyakoroljam a hivatásukat. És mert nem tudta, hogy apám révén tudok valamit a modori Tiszákról is . . .

– Maga tud a modori Tiszákról . . .?!

– Jelentem alássan, tudok.

– A törzsőrmester parancsa az enyém ellenében, amíg itt vagyok . . .? Ki érti ezt?

– Ugyan, főhadnagy úr! – mondta most már minden feszélyezettség nélkül a kis tizedes. – Hát meddig tart az? Még ma jön önért Szeverjáncz százados és magával viszi. Mellesleg mondva, az Ön helyében nem várnám meg, míg megérkezik . . .!

– Ezt is törzsúr parancsára mondta?

– Nem. Ezt azért, mert Lackman báró keresztfia vagyok!

– Lackman keresztfia? – lepődött meg a parancsnokunk. – Te ismered Szeverjáncz századost?

– Soha nem láttam még. De korábban ennek az alakulatnak a parancsnoka volt. Márpedig aki az FFCS-nek vezetője lehetett, attól . . .

Váratlanul elmosolyodott:

– Furcsa lenne, ha keresztet vetnék tisztelgés helyett. Kérek engedélyt a távozásra . . .

A parancsnok szégyenkezve nézett ránk.

– Nem maradhatok reggelig . . . Mégis jobb lesz, ha búcsút vesznek a melegtől . . .

Kimentünk mögötte az udvarra, ő pedig szembe fordult velünk:

– De ne bújjanak megint össze. Legalább viselkedjenek férfiasan, ha mást nem tehetnek. Az Isten izélje meg magukat . . .

– Tessék inkább ránk bízni, főhadnagy úr! – röhögte el magát a szakaszvezető. – Mink ehhez az Istennél is jobban értünk.

Ekkor a százados elé lépett Grósz Feri, aki ha egy kicsit távolabbról is, hatodikként tulajdonképpen társaságunkhoz tartozott. Engedélyt kért, hogy jelentsen. Izgatottan, de olyan halkan beszélt, hogy nem értettük a szavát. Csak azt láttuk, hogy Tisza hirtelen elvörösödik, bal kezével leveri fejéről a sapkát, a hajába ragad, jobbjával pedig teljes erejével püfölni kezdi az arcát. Grósz egy ideig tűrte a verést, hanem aztán kitépte magát a főhadnagy kezéből, és megpróbált elugrani. Ám a szakaszvezető elébe állt, felemelte botját és egyetlen ütéssel betörte vele a szerencsétlen koponyáját.

– Így kell azt csinálni, főhadnagy úr! – mondta, még csak nem is gúnyosan.

Annál gúnyosabban felelt vissza a Nemgróf:

– Lehet, hogy még megbánják! Mint kiderült, ő volt a Csizmarek törzsúr spiclije. Eddig még én sem tudtam róla!

– Spicli! – nevetett föl a törzsúr. – Mi szükségünk lenne nekünk spiclire?!

Nem is tudnám elmondani, hogyan hagyta el ezután Tisza a századát. Menekült. De nem a törzsúr gúnyja, hanem a mi rémült tekintetünk elől. Mert később ugyan a többség megpróbálta az első benyomást elhessenteni, akkor ezt nehezen lehetett másként érteni, minthogy a halálunkra kell számítanunk. No, azután vártuk a megígért verést, de meg kell hagyni, a törzsúr sportszerűen viselkedett. Csak annyit mondott, zárjuk be a hodály ajtaját, Rácznak és nekem megparancsolta, tegyük Grószt egy tróglira, utasította a tizedest, kísérjen le bennünket a gödrökhöz és suvasztassa el a holttestet. Megindultunk hát lefelé egy szekérúton, a fiú pedig jött mögöttünk szótlanul. Illeve csak ennyit mondott:

– Nem kell azért sietni, emberek! Ide visszaérnünk nem sürgős!

Rácznak úgy látszik, bizalma volt a fiúhoz, mert hangosan mondta:

– Te Dezső! Miért nincs ezeknek szükségük spiclire?

– Én már akkor megijedtem, amikor pro forma sem adtak nekünk munkát! Van ott egy halom törmelék! Cipeltethették volna az udvar egyik végéből a másikig! Ezek nem kínzásunkra készülnek, hanem rosszabbat akarnak velünk!

– Ami azt illeti – szólt bele a tizedes –, a maguk helyében nem próbálnék akkor szökni, amikor én vagyok szolgálatban, mert én a szalonkát is meglövöm golyóval. És az a véleményem, hogyha mindenképpen meg kell halni valakinek, inkább maguk legyenek, mint én . . .

– Szalonka! – sóhajtotta Rácz. – Én soha nem vadásztam és úgy látszik, már nem is fogok. Há te?

– Én igen! Ürgére a pusztán!

– Zsidó létére hol tanult meg ilyen szépen magyarul – kérdezte a fiú.

– Az idestől! Látszik, hogy tizedes úr nem ismeri a zsidókat!

– Hála isten! – hangzott a meggyőződéses válasz.

– Micsoda bumburnyák! – súgta Pali. – Leüssük?

A kérdés jogos volt: megtehettük volna. A kölyök érezte, hogy veszélyesek lehetünk számára, és mégsem tudta összeszedni magát. Minduntalan elkalandozott a figyelme, többet nézett az égre, meg a vidékre, mint ránk. Márpedig, ha sikerül mellé érnünk, mielőtt fegyverét lekapja a válláról, semmi esélye nem lehetett

velünk szemben. Csak éppen jobbnak látszott, ha előbb elvisszük Grószt utolsó nyugvóhelyére és megnézzük, ott miféle gödrök várnak ránk – hiszen a törzsőrmester gödrökről beszélt. Hanem ettől kezdve gondosan megfigyeltem a vidéket és megállapítottam, hogy nem reménytelen környék. Bal kezünk felé ugyan végig sík mező kísérte az utat, de jobboldalt, talán száz méternyire bozótos erdő ígért búvóhelyet, ha odáig sikerül elérnünk.

– Igen! – súgta csendesen Pali. – De van egy pompás kutyájuk! Láttad?

Láttam. Fekete szőrű, teljesen kifejlett állat. És Ukrajnában azt is láthattam, hogyan vannak idomítva az SS-ek farkaskutyái. Egynapos késéssel is megtalálták az üldözöttek nyomait és ha utolérték őket, nem várták meg a gazdájukat. Mindegy, szükség esetén vállalnunk kellett a széttépetés kockázatát. Különösen ez lett a véleményünk utunk végső szakaszán, amikor már mindkét oldalt és egészen közelről fogott körül az erdő. Hatalmas tölgyek között haladtunk tova és mint minden tölgyes, ez is túlságosan átlátható volt. Itt már erősen lejtett az út egy még csak sejthető völgyfenék felé, vissza kellett tartanunk a tróglit, hogy ki ne szabaduljon kezünkből. Aztán éles fordulattal egy kiszélesedő katlanba értünk, melynek dús füvét porhanyós talajú kopasz foltok szakították meg s bizonyosra vettük, hogy tömegsírok között járunk. Az egyik helyen még nem volt teljesen feltöltve a talaj, hanem egy meglehetősen mély, friss gödör süppedt előttünk. A tizedes megparancsolta, fordítsuk bele a hullát és hagyjuk ott. Hanem aztán meggondolta magát.

– Vetkőztessék le. A hullákat meztelenül szokták eltemetni. Dobják a ruháját a trógliba!

Én pedig nem tudtam eldönteni, valóban bumburnyák-e, vagy pedig figyelmeztetni akar arra, amire már rájöttünk magunktól is. Utóbbi esetben drágán fizethetett volna jóindulatáért, ha nem jutunk mind a ketten arra a meggyőződésre, hogy nem hagyhatjuk cserben a többieket. Mi most könnyen megszökhetnénk ugyan, de akkor ők holnap gyanútlanul végigjönnek az úton s aztán már sehogy sem szabadulhatnak a haláltól. Megásatják velük saját sírjukat és felsorakoztatják őket a szélén. Ezt pedig nem engedhettük mégsem. Bármennyivel veszélyesebb volt is, együtt kellett megkísérelnünk a szökést. Ez sem látszott lehetetlennek. Csupán adott jelre, a legmegfelelőbb helyen egyszerre kellett szétszalad-

nunk, leütnünk, aki előnkbe áll, s az erdőben ahányan vagyunk, annyifele szóródunk. Lőni fognak utánunk és ránk uszítják a kutyát – de mindenkit nem találhatnak el s a dög sem követhet egyszerre húsz nyomot. És még mindig jobb volt a bizonytalan menekülés, mint a biztos halál. Arra is rájöttem, ismét nem szabad azt csinálnunk, amit a józan koponyák természetesnek tartanának: megvárnunk, amíg a fák közé érünk, mert ha valahol, akkor kísérőink is éppen ott várnák a szökést és kibiztosított fegyverrel, két oldalról körülfogva kísérnének. Viszont nem sokkal a horhos előtt a jobboldali erdő kissé megközelítette az utat és az út s a fák között nagy bokrok csoportja kínált átmeneti fedezéket. Itt és csak itt kellett megkísérelnünk a szökést.

Mikor visszafelé haladva a kiszemelt helyre értünk, megkértem a tizedest, hadd végezzem el a szükségemet. Beleegyezett, sőt, kissé oldalrább húzódva, ő is könnyített magán ezt mormolva az orra alatt:

– Minthogy tőlem sem idegen semmi emberi.

– Itt! – súgtam Palinak. – Jó lesz?

– Mivel jobb nincs, kitűnő. Hanem a fiú mégsem bumburnyák.

ÖTÖDIK FEJEZET

Nem, a fiú valóban nem volt bumburnyák. Apja főjegyző, anyja született Véghely-leány, szeretője az idős körorvos fiatal felesége volt. Lovagolt, vívott, megcsinálta a nagykerepet a nyújtón és különösen kedvelte a vaddisznó vadászatot. Kitűnően beszélt németül és franciául, konyított a matematikához és komolyan érdekelte a történelem. Példaképének Zrínyi Miklóst tartotta, nem a költőt, hanem a szigetvári hőst. Neveltetése folytán gyűlölte a bolsevikokat és a zsidókat, s ezért, mikor a vörösök betörtek az országba és egyik napról a másikra a körorvosné is elhagyta, hogy nyugatra kövesse a férjét, úgy érezte, neki is cselekednie kell a hazájáért, s bár még néhány hónap hiányzott a tizennyolcadik éve betöltéséhez, önként jelentkezett katonának. Apja, Szálasi hatalomra kerülése után nem tartotta lehetségesnek, hogy megakadályozza ostobaságát, de annyi összeköttetéssel még rendelkezett a tapolcai parancsnokságon, hogy olyan alakulathoz tétesse, amely aligha fog kikerülni a frontra. Ígéretüket betartották, csak

éppen – mivel a parancsnok valamilyen nőügy miatt régóta gyűlölte a főjegyzőt – igen különös módon. Egy embervadász különítménybe küldték a fiút. Amikor rájött, mi célt szolgál tulajdonképpen ez a fess, testre igazított egyenruhában feszítő alakulat, amelyhez került, elviselhetetlen undort érzett. Ő harcosnak jelentkezett, nem gyilkosnak. Az öldöklésben még nem kellett részt vennie, mert Kapás törzsőrmester, a csoport tulajdonképpeni vezetője mindenből pénzt tudott csinálni, pártfogásába vette a jó módú főjegyzőfit, de nem Grósz volt az első munkaszolgálatos, akit szeme láttára ütöttek agyon. Ennél is elviselhetetlenebb volt hallgatni, ahogyan az alakulat öregjei eldicsekedtek egymásnak hőstetteikkel. El is tökélte, hogy amikor megparancsolják, lőjjön a védtelen emberekre, meg fogja tagadni a parancsot és a hadbíróság előtt elmondja, hogy alakulatának tagjai szégyent hoznak a katonai erényekre. Mivel pedig Lackman bárótól megkaptam hozzá intézett levelét, módomban van elmondani, hogyan látta ő szökésem történetét.

„Igen tisztelt Báró úr! Kedves Keresztapám!

Ne ütközzön meg a kettős megszólításon: valóban nem világos, melyik minőségében írta hozzám elkeserítő sorait. Természetesen elismerem, hogy miután segélykiáltásomra megmentette az életemet, illik sértődés nélkül lenyelnem azt is, ha ostobaságnak minősíti egész viselkedésemet és legfeljebb ahhoz van jogom, hogy próbáljam megvédeni magamat. Hanem azt elvárhatom, hogy vagy mint családunk kegyes pártfogója tegye meg szemrehányásait, vagy mint keresztapám, aki korábban számos jelét adta szeretetének. Mert például a báró úrnak tudnia kellene, hogy akkor sincsen joga célzást tennie a köztem és Demeterné között fennálló esetleges viszonyra, ha nemcsak pletykákból értesült róla, hanem, mint írja, megdönthetetlen bizonyítékai is vannak rája. Keresztapám viszont, akinek egyetlen szelíd kérdésére is bevallottam volna, hogy Demeternét szeretem és ő megcsalja velem a férjét, s aki jól tudta – nemcsak pletykákból –, hogy annak előtte sem voltam rózsalovag, hanem már tizenöt éves koromban felcsináltam anyám komornáját, tudnia kellene, hogyha volt is, legfeljebb huszadrangú szerepe volt eltávozásának elhatározásomban. Egyszerűen azt tettem, ami nevelőim szerint minden magyar ifjúnak kötelessége, ha hazája végveszélybe kerül. Jelentkezésem ideje is csak azért esett össze a hölgy elutazásával, mert meg akartam várni, míg anyám felépül a betegségéből.

Ha nem is hízelegtem soha ezzel Önnek, Ön természetesen érezte, hogy az élő magyarok közül önt tartottam példaképemnek, felnőtt koromra önhöz szerettem volna hasonlítani. És éppen nem azért, mert apám is erre ösztökélt – sokkal jobban ismertem annál, semhogy ne lássam, mennyire befolyásolja tiszteleteinek mélységében, hogy melyiknek mekkora a számunkra a haszna. Bizonyára megérti, mennyire kínos lehet egy fiúnak, ha egyébként közmegbecsülésben élő apja jellemének ilyen hiányosságait kénytelen fölfedezni. Annál inkább csodálom önt, akiben semmi tökéletlenséget nem tudtam találni mindmostanáig. Mindmostanáig!... Mert bizony mondom, támadt egy olyan érzésem, hogy aránytalanul túlzó haragját nem az én viselkedésem váltotta ki, hanem az az információm, hogy a rettenetes Szeverjáncz akkor határozta el Tisza eltávolítását, amikor megtudta, hogy tőle önhöz készül.

Nem szoktam meg, hogy önnek szemrehányást tegyek, különösen nem az erre legkevésbé alkalmas pillanatban, azért kissé belezavarodtam a fogalmazásba. Eredetileg azért akartam hangsúlyozni, hogy ön a mintaképem, mert apám talán azért nem próbált jelentkezésemről lebeszélni, mert érezte, nem fogadnám meg a tanácsát. Én ugyanis semmit nem értettem abból, ami körülöttem történik s csak akkor nyílt ki a szemem, amikor első ízben jelentkeztem Kapás törzsőrmesternél az FFCS/2-ben. De ha ön figyelmeztet arra, hogy mindaz, amit eddig kötelességünknek számított, Szálasival bemocskolódott, úgy, hogy aki a nyilasoknál szolgál, annak a sátán seggét is meg kell csókolnia, míg az oroszokat akkor is gyűlölhetjük, ha nem a németek oldalán harcolunk ellenük, hanem bevárhatjuk a Szövetségesek ideérkezését.

A továbbiakban nem teszek szemrehányást. A beszámolómat pedig keresztapámnak fogom írni, mivel lényegében mégis szégyeneimről leszek kénytelen vallani s ezt keresztapámnak könnyebben teszem meg, mint Lackman bárónak, családunk nagy barátjának.

Kezdem azzal; hogy FFCS/2 ne is lett volna, már csak azért is elképzelhetetlen, mert a tábornok parancsa onnan rendelt át Veszprémbe. Azt azonban hiszem, hogy nem volt normális katonai alakulat, FFCS/1 például bizonyíthatóan nem létezett, FFCS/3 pedig valószínűen. De neve nem is felderítőket jelentett, hanem Felkutató és Felszámoló Csoportot. Arra a célra alakult, hogy kihasználja első parancsnoka, Szeverjáncz felfedezését, azt, hogy

még most is vannak a munkásszázadokban olyan zsidók, akik különböző helyeken vagyonokat rejtettek el, s hogy megfelelő eszközökkel nyomára is lehet bukkanni kincseiknek. Még az is elképzelhető, hogy fölöttesei sem ismerték valóságos rendeltetését, hanem Szeverjáncz magánbirodalma volt. A kutatások eszközlése mellett azonban, ha már egyszer létrejött, egyéb felszámoló akciókat is végzett. Például azt, melynél sikerült elkövetnem minősíthetetlen ostobaságaimat. A máskor tökéletes Szeverjáncz pancser módon összetévesztette Tisza csoportját egy bizonyos Törtel századosával, aki Pécsről Szeverjáncznak szállított egy zsidó csoportot. Hogy aztán milyen okból akart végezni az egész csoporttal, azt pontosan nem tudom, mert még Szeverjánczról sem hiszem el, amit titokban állítottak róla, hogy rágyújtatott valakikre egy flekktífuszos barakkot, s ennek Tisza véletlenül tanúja volt. Tény, hogy a zsidókat velünk számoltatta fel, Tiszáról pedig ő intézkedett. Én pedig, mivel gyáva éppen nem vagyok, nyíltan figyelmeztettem a főhadnagy urat, a lehető leggyorsabban meg kell pattannia, ha értékeli az életét – annál is inkább, mert egyik unokaöccse osztálytársam volt – az Aladár."

Nem idézem tovább a levelét, túl aprólékosan beszél el mindent. Halpert természetesen tudta, hogy miért akarunk éppen ott vizelni, ahol kértem s éppen ezért engedte, hogy szétnézzek. Rokonszenvesnek találta egyikük szép magyar beszédét, a másiknak gyorsan váltó eszét, azt, hogy megértették célzásait, de nem estek kétségbe, hanem szökésre készültek és megtalálták azt a helyet, melyet ő is legalkalmasabbnak tartott volna. Reménytelennek látta ugyan a tervüket, de sportszerűen biztosítani akarta, hogy legalább próbát tehessenek. Tulajdonképpen kíváncsi is volt, mit sikerül kitalálniuk. Hanem aztán csalódva látta, hogy értelmetlenül cselekednek. Amikor a kiszemelt helyre értek, az okosabbik az előző napi hullaszállítók közül stentori hangon felordított: „ez az a hely! Induljatok!",mire a többiek nekiestek az őröknek és megpróbálták lefegyverezni őket. Szerinte ez ostobaság volt, jobban jártak volna, ha azonnal futásban keresnek menedéket. Mellesleg megjegyezve, ez az én véleményem is.

Ennél is nagyobb csalódást okozott, hogy a foglyok egy része cserben hagyta a társait. Az őrök megtámadása ostoba dolog volt ugyan, de legalább hősies. Hanem néhányan kijátszották bajtársaikat és nem vettek részt a harcban, hanem szökni próbáltak nél-

külük, kihasználva, hogy azok rövid időre lefoglalják kísérőiket. Mint mondja, tulajdonképpen nem is vette észre, mikor történt. Csak azt látta, hogy hatan futnak a bokrok felé a mezőn, öten közülük még közel, a hatodik messze elöl. Ők hárman tüzeltek rájuk az őrmesterrel meg a szakaszvezetővel, akit Kapás tulajdonképpen gyűlölt, mégis ott kellett tartania, mert ő vezette kutyájukat, Caesart. Sorozatban tüzeltek, egymás után. Azok ketten hatalmas vadászoknak képzelték magukat, pedig szart sem értek. Vigyorognia kellett, mikor látta, milyen messzire verik fel a földet a golyók a menekülők előtt. Ő viszont csakazértis kapásból fektette le emberét s csak mikor az, a futás lendületétől még arcán fekve is tovább csúszott a tüskés mezőn, értette meg, hogy mégsem disznót ölt, hanem lelkes teremtményt, és kevés híján elhányta magát. Ettől fogva, bár szorgalmasan sütögette el fegyverét, vigyázott, nehogy eltaláljon valakit. Ez persze nem jelentett számukra menekülést, mert végül a két öregnek is sikerült a hátul futókat leszedniük. Hanem annak, aki legelől futott, talán kétszázötven métert is sikerült megtennie, s már-már befordult a bokrok mögé.

Ezt az embert sajnálta leginkább. Bizonyára azt hitte a szerencsétlen, közel áll a meneküléshez, mert a bokrok védelmében egérutat nyerhet. Nem tudott Caesarról, amely ilyen hátrányból is eléri még az erdő előtt, s ha nem, pompás szimatával megtalálja a bozótban is. Márpedig a kutyát német módra idomították, azaz nemcsak feltartóztatta a menekülőt, hanem marcangolni is kezdte a húsát. Mondták, már előfordult, hogy mire utolérték, szétszaggatta a földre rántott áldozat arcát vagy átharapta a torkát. És az ott elől már nagyon közel állott a borzalmasabbik halálhoz. A szakaszvezető el is akarta engedni az ebet, de Kapás visszatartotta.

– Még egy próbát teszünk. Először te lősz, aztán Vince, és utoljára én. És fogadjunk egy százasba, hogy én eltalálom . . .

A szakaszvezető erre csak morgott valamit, amit igennek is, nemnek is lehetett érteni, mert hosszú ismeretségük alatt már megtanulta, akkor jár a legjobban, hogy ha veszít, vita nélkül kifizeti a törzsurat, ha pedig nyer, azt állítja, visszautasította a fogadást. Mivel azonban ő is szerette a pénzt, gondosan célzott s csak alig hibázta el a lövést. Vince ismét félre lőtt, bár tudta, az az ember jobban járna, ha golyó végezne vele a bőszült bestia helyett. Kapás

csupán egy tizedmásodperccel tüzelt később, nyílvánvalóan azzal a szándékkal, hogy ha a fiú találna, elvitathassa tőle az eredményt. Erre azonban nem volt szükség. A vén martalóc megmentette a menekülő életét. Mert pontosan a lövés ütemére az egyet ugrott, azután arccal előre a földre esett és ott maradt mozdulatlan.

– Láttátok?! – kiáltotta mámoros örömmel a törzsúr. – Ezt úgy mondják, hogy a vad tűzben esett össze! Fogadjunk, hogy a tarkóján találtam!

Ezt a fogadást azonban már nem vállalta a szakaszvezető, s ezért Kapás egy kis dicsekvéssel kárpótolta magát:

– Híres rabsic volt az apám! Már engem is tanítgatni kezdett a tudományára, amikor a kerülők agyonlőtték! A mama akkor eladta a puskánkat s nekem megtiltotta, hogy fegyvert vegyek a kezembe. Legfeljebb varjakra lőhettem csúzlival. Ezeknek a zsidóknak köszönhetem, hogy részt vehettem valódi vadászaton... Pedig kár: látjátok, hogyan lövök!

A fiú, kihasználva, hogy az öregek mögött állt s így nem láthatták az arcát, kárörvendően mosolygott. Hóhérnak kétségtelenül kitűnő volt a törzsúr, de vadásznak nyomorult pancser. Ő maga tizennégy éves korában kapta első valódi fegyverét, s azóta megszámlálhatatlan állatot látott összeesni tűzben. Tudta, hogyan bukik fel a menekülő vaddisznó, ha a találat pillanatában eléri a halál... Igaz, a disznónak négy lába van, az embernek pedig csak kettő, s utóbbit karikába lőni csak pár perce, saját golyójával látott, hanem azt azért biztosra vette, lehetnek ugyan közöttük is különbségek, de úgy egyik sem eshetik össze, ahogyan Kapás állítólagos áldozata. Mert az utolsó pillanatban, a földreérés előtt tett még egy alig észrevehető mozdulatot, melyre a homloka fogta fel a legerősebb ütést, de vigyázva, hogy azért ne törje ki a nyakát. A menekülőnek több esze volt, mint hitte: nem felbuktatták, hanem felbukott, hogy holtnak higyjék, és ne küldjék utána Caesart. Vajon miért ne láthatta volna már a kutyát? Valószínűleg nem is súrolta a golyó. Neki erre természetesen figyelmeztetnie kellene a parancsnokát, de nem fogja megtenni. Ügyes volt a zsidó, megérdemli, hogy ne pusztuljon el.

– Vince! – mondta Kapás. – Menj a mezőre, nézd meg, mind meghaltak-e, aztán gyere utánunk. És hogy ezt a dögöt hol találta a golyóm...

Örült a parancsnak. Úgy vélte, az utolsó menekülőben azt az embert ismerte meg, aki előző este engedélyt kért, hogy vizelhessen az út szélén. Sajnálta volna, ha azt hiszi, az ő eszén is sikerült túljárnia, s hogy csak hencegésből említette a szalonkákat meg a golyót. Tudja meg, hogy végül is az ő könyörületességének köszönheti az életét.

Én másként értékeltem a szökés körülményeit, mint Halpert tizedes, de hát ez természetes, hiszen Ráczcal mi ketten dolgoztuk ki a tervét. Én is a résztvevők gyávasága miatt dühöngtem – csak én tudtam, azok voltak a gyávák, akik dulakodni kezdtek a katonákkal ahelyett, hogy szétszaladtak volna megbeszélésünk szerint. Menekülés közben természetesen nem néztem hátra, de éreztem úgy is, mi történt.

Ámbár . . . Lehet azt így mondani: gyávák?

Amikor visszaérkeztünk a völgyből, nem mi mondtunk először nekik szenzációt, hanem ők nekünk. Tudniillik, hogy mialatt mi távol voltunk, megjött Szeverjáncz, és autójába tuszkolta Tiszát, miután előbb elvette fegyverét.

– Stimmel! – kiáltotta Pali. – Ennek így kellett történnie.

Hanem azután a szájára csapott, hogy ne beszéljen olyan hangosan és én mondtam el, miért vehetjük biztosra, hogy holnap, lent a völgyben meg akarják ásatni velünk a sírunkat. Ám első hallásra szinte senki nem hitt nekünk, azaz inkább a fiúnak. Emlékeztettek, milyen élvezettel zavarta vissza a kúthoz azokat, akiknek nem találta eléggé vizesnek a testét, és jobban utálták a törzsúrnál, aki elrendelte az ellenőrzést. Meg kell vallanom, valóban úgy látszott, gyerekesen élvezi a hatalmát s így nem egészen alaptalanul hitték, hogy csupa gonoszságból ijesztgetett minket. Hanem azért szó szót követett s végül elismerték, hogy Tiszával korrektül viselkedett, s hogy az sem lehetetlen, mégis csak emberek voltak az égő kórház falai között, s ebben az esetben nagyon valószínű, hogy föld alá akarják tenni a tanúkat.

– De – vetették ellen – bizonyosra venni azért nem lehet!

És akkor elhűlve kellett tapasztalnom, hányféle következtetést lehet levonni ugyanabból a premisszából . . .

Mintegy ötvenen határoztunk úgy, hogy szökni próbálunk még a gödrök elérése előtt ott, ahol mi ketten javasoltuk. Később megbántuk, hogy az egész század előtt beszéltük meg a tervünket, mert még attól is tartanunk kellett, hogy pusztán félelemből el-

árulnak az őrségnek. A másik véleményen levők ugyanis hevesen elleneztek minden hasonló kísérletet. Szerintük azt kell mérlegelnünk, melyik kockázat a nagyobb. Az-e, hogy megkíséreljük a tömeges szökést, s akkor biztosan lemészárolják a csapat többségét, vagy pedig megkockáztatják, hogy végigmegyünk az úton, és lehet, hogy mindenki életben marad.

– Jó volna, mi?! – rikácsolta egyikük. – Ti, fiatalok, esetleg eléritek az erdőt, minket, idősebbeket pedig lekaszálnak egy szálig! Talán még hurrázzunk is hozzá?

Meg kell adni, ebben az érvben volt ráció. Annál érthetetlenebb volt egy harmadik, kisebb csoport véleménye. Ők ugyanis azt hajtogatták, hogy ha kivégezni visznek bennünket, így is, úgy is reménytelen az ellenállás, s nem az a dolgunk, hogy idétlen szökési kísérlettel még szórakoztassuk is a gyilkosainkat, hanem hogy bátran, méltósággal fogadjuk a halált. Én biztosra vettem, hogy a tervünket ellenző mindkét csoport egyszerűen gyáva. Már Ukrajnában is tapasztaltam azt az elképesztő igazságot, hogy az emberek többsége inkább vállalja a biztos, de valamivel későbbi pusztulást, mint a korábbi halál kockázatát, melynek esetében azonban van valami reményünk arra, hogy életben maradjanak.

Én azonban úgy gondoltam, életben kell maradnom, és találkoznom Kival. És teljes eltökéltségemnek köszönhettem, hogy – most már tudom, egyedül nekem – sikerült megmenekülnöm. Mert mikor meghallottam Pali hatalmas hangját, azonnal kiugrottam és futni kezdtem a mezőn s második hullámként is csak páran csatlakoztak hozzám – az erdő széléről megszámolhattam később – legfeljebb hatan. Palit nem láttam közöttük – tartok tőle, őt valamelyik ostoba társunk gyilkolta meg. Dühében, amiért mégis megadta a jelet, megragadhatta a karját, ne menekülhessen el.

Hat-hét embernek persze teljesen reménytelen lett volna a szökés, ám akkor észbe kaptak a többiek is – vagy inkább úgy mondanám, futásra kényszerítette őket a pánik. Persze a maguk számára már későn. A meglepett, ilyesmihez nem szokott s ezért túlságosan elbizakodott őrség már magához tért, és még az út szélén végzett azokkal, akik a kellő pillanatot lekésve, mégis megpróbálkoztak a futással. (Hiszen a többség még ekkor sem csatlakozott hozzánk.) Ám ez is dulakodással, lövöldözéssel járt és egy rövid időre késleltette üldözésünket. Biztosan ezek a szerencsétlenek mentették meg az életünket, pontosabban szólva, az enyémet.

No de hagyjuk a filozofálgatást. Pali meg én természetesen a vita során nem tartottuk titokban, hogy a kutya fokozza menekülésünk veszélyét, s hogy már csak emiatt is nagy csapatban, szétszóródva kell megkísérelnünk a szökést. Hanem a mezőn már mindenki csak a maga életéért futhatott, tanácsokat már nem adhattam senkinek. Halpert helyesen számította ki: rájöttem, hogy „meg kell halnom" még az erdő elérése előtt. Szándékosan zuhantam a földre, és észre sem vettem, amit ő meglátott, hogy előre hajtottam a fejem. Azt viszont ő nem vette észre, amiért én megijedtem: hogy akaratlanul is behajtottam egy kissé a jobb térdemet, azzal mérsékeljem az esés súlyosságát. Persze a tüskés, kavicsos talaj így is összezúzta az arcomat, éreztem, hogy elöntött a vér. De sikerült úrrá lennem fájdalmamon, feküdtem összeszorított szemmel, mozdulatlanul. Különben örültem is annak, hogy vérzem, ha netán mégis utánam küldenek valakit, láthatják, hogy fejen talált a golyó.

Viktor közben szép lassan sorba vette a szökevényeket s mivel az első öt kétségtelenül halott volt, mindegyikbe beleeresztett még egy golyót. Kivéve azt, akit ő maga fektetett a földre, bár így megmerevedve már nem volt olyan félelmetes, mint amikor az arcán csúszott végső helyére. Aztán kényelmesen ballagott affelé, akit élőnek hitt, és jól odaverdeste talpát a földhöz, hadd hallja csak, hogy közeledik hozzá a vég. Örült, hogy az az ember, akit meg akart menteni, fél. Legalább ennyivel bűnhődjön zsidó voltáért. Hanem amikor már közelébe ért, attól tartván, hogy nem bírja faggyúval a szerencsétlen és menekülni próbál, csendesen rászólt:

– Ne szard össze magad. Nem foglak bántani.

Én azonban egy szót sem feleltem – nem bíztam az ígéretében.

– Értsd meg már, te hülye! Tudom, hogy meg sem sebesültél! Pedig mondtam már tegnap, hogy a szalonkát is lelövöm golyóval! Szólalj meg, mert beléd rúgok!

Tudj isten, miért, nem kapcsoltam azonnal, hogy a karpaszományos közeledik felém s még mindig nem mozdultam. Ő pedig rúgás helyett megelégedett annyival, hogy vállam alá dugta bakancsát és hátamra fordított. Azután idegesen felvihogott:

– Mi a csoda?! Hunyt szemű halott?! Hát nem tudod, hogy aki meghal, annak lecsukják a szempilláját, mert fönnakad? Bántja szemed a napfény, vagy a fegyver látásától félsz? Azt beszélik, a holtak ilyen kicsinyességekkel már nem törődnek!

Végre leesett a húszfilléres és kinyitottam a szememet. Ennek a fiúnak elhittem, hogy megkíméli az életemet.

– A többiek mind meghaltak? – kérdeztem.

– Igen, és én lőttem agyon közülük az elsőt. Ez a szerencséd, testvér. Először öltem embert. Többször olvastam, hogy hányni kell emiatt. Most már ki is próbáltam: igaz! Emiatt nem árultam el a törzsúrnak, aki nagy rabsicnak hiszi magát, hogy melléd lőtt. Hanem az én szememet nem tudod kijátszani, s így nem a nagy eszednek, hanem nekem köszönheted, hogy engem szalajtottak utánad és nem Caesart, aki szétrágta volna a pofád. Ezért azután megkövetelem, hogyha sikerült ép bőrrel megúsznod a háborút, halálodig imádkozzál a lelkem üdvéért.

Elhallgatott, mert hihetetlen dolog történt. A zsidó akiről azt hitte, halálosan fél, s akinek az ő könyörületességétől függött az élete, összezúzott, véres ajkával elmosolyodott és azt mondta:

– Nyald ki a seggemet! Hát mire mész azzal, hogy egy zsidó imádkozik az üdvösségedért?

– Milyen szemérmetlenül nevet! – gondolta akkor. – Persze nem is ostobaság, amit beszél . . . De hát mégis: hogyan szemtelenkedhetik velem? Bátrabb lenne, mint én? Vagy azt hiszi, játszom vele s a végén így is, úgy is lelövöm?

Hanem a hangja megcsuklott, amikor megszólalt:

– Azért csak imádkozzál testvér. Másként egyenesen a pokolba fogok masírozni a halálom után. Isten bocsássa meg a bűnömet, de én üdvözülni szeretnék!

Fölemelte puskáját, és egészen közelről a zsidó feje mellett a földbe lőtt. Azután megfordult és visszavánszorgott Kapásékhoz. Halálosan szomorú volt, mert megértette, hogy ő nem fog szembe nevetni a fegyverek csövével, hanem engedelmeskedni fog, ha ráparancsolják, végezze a hóhér mesterségét.

– Hol késtél? – támadt rá a szakaszvezető. – Úgy látszott, mintha beszélgettél volna a zsidóval.

– De csak azért, mert beszélgettem is! A törzsúr ugyanis nem a fejét lőtte keresztül, hanem a seggét. Viszont a szakaszvezető úr is kilyukasztotta a fülét. Könyörgött a disznó, kegyelmezzek meg neki, de én a szeme közé lőttem, az atyának, a fiúnak és a szentlélek istennek a nevében. Különben nagyon mulatságos látvány! Mikor elesett, tele lett az arca tüskével. Olyan szőrös, mint egy lelőtt vaddisznó!

Elhitték neki, miért ne? Nem is volt idejük a kételkedésre. Az elesett zsidókat már az út szélére hányták, az életben maradottakat futólépésben, husángjaikkal hajtották tovább, már valahol a völgyben járhattak, s nem illett volna, hogy a két vezető elkéssen.

– Pedig – mormogta Kapás – a könyökömön jön ki az egész. Századszorra egy cseppet sem szórakoztató.

„Érti ezt, kedves keresztapám? A kilencvenkilencedik alkalommal még szórakoztatóbb a gyilkolás, s az ötvenediknél alighanem élvezet is! Jaj istenem, micsoda szörnyűség: ennek a dögkeselyűnek kellett alázattal jelentenem! Ráadásul határozottan hitte, hogy boldoggá tesz, amikor megdicsér, hogy igyekezettel hajtottam végre a parancsát. Azután meghagyta, adjam meg az út szélén felkupacoltaknak is a kegyelemlövést, ők pedig ruganyos léptekkel siettek a tömegsírok felé. Kipillantottam a mezőre és láttam, hogy a zsidó még mozdulatlanul fekszik – imponáló türelme volt. De nem könnyíthettem meg a dolgát, megpróbáltam minél tovább húzni az időt, hiszen tudtam, hogy ha idejében érkezem, ezúttal nekem is kezembe adják a géppisztolyt. És mégsem mertem egy fél óránál tovább maradni, nem sikerült a kivégzést lekésnem. Figyelje csak jól a szégyenemet: nem vágtam földhöz a fegyvert, nem tagadtam meg, hogy részt vegyek az öldöklésben. Csak éppen, amikor láttam, milyen groteszk pózokban zuhannak a meztelen testek a gödörbe, fölfordult a gyomrom. Aztán pedig egy férfi, szemmel láthatóan még élve esett hanyatt az alatta levőkre, egy másik pedig meztelen alfelével az ő arcára – magyarán szólva, a seggébe ért a szerencsétlen orra. Erre valami köd lepte el az agyamat, s hogy mit csináltam, arra nem emlékszem, csak azt tudom, amit a többiek később elbeszéltek. Sorozatot adtam a géppisztolyomból, de nem a gyilkosokra, hanem a gödörben fetrengőkre, aztán eldobtam a fegyveremet, összeestem, rángatózni kezdtem, mint akit elkapott a pókele frász, s közben úgy nyüszítettem, mint egy kölykező szuka – ők találták ki a hasonlatokat is. Hanem addig, míg be nem fejezték véres munkájukat, nem foglalkoztak velem. Aztán is csak annyit, hogy nyakamba zúdítottak egy vödör vizet, és a Kapás belerúgott a seggembe. Mikor pedig látta, hogy még össze is vizeltem magam, azt ordította, gyáva kutya vagyok, áruló, engem is be kellene lőni a gödörbe. A szakaszvezető viszont védelmébe vett, alighanem csak azért, hogy a törzsurat bosszantsa vele. Kijelentette, nem kell elefántot csinálni az egérből. Nem

tudhatja, hogy a törzsúr, mennyi idő alatt jött bele a hivatásába – ő maga azonban nem restelli bevallani, hogy első alkalommal őt is elkapta a rókázás. Később persze belejött a mesterségbe s ez fog történni Vincével is. Csak időt kell adni neki, és végül ő fogja legkevésbé érteni, miért kellene a zsidókat sajnálni. Én viszont – és ezt, gondolom, ön is természetesnek veszi –, jobban szerettem volna, ha belöknek a halottak közé, mintha teljesülne a szakaszvezető jóslata.

Ami pedig azt a vádját illeti, hogy éjszakai hisztériás telefonálgatásommal veszélybe sodorhattam volna apámat, csak azt felelhetem: látszik, sejtelme sincs, mi az a FFCs. Tudtam, ha nem intézem el azonnal a dolgomat, le fogják hallgatni telefonjaimat és nem hagynak senkivel beszélni. És ne higgye, hogy túljutottam a veszélyen, amikor a tábornok három nap alatt áthelyeztetett ide, a lóátvevő bizottsághoz! Azok ott nem szeretik a dezertőröket, s nem tűrik, hogy olyanok tudjanak tevékenységükről, akik maguk még nem kompromittálódtak. Legyen meggyőződve, nem fognak nyugodni addig, amíg el nem tesznek láb alól, mert az orgyilkosságtól éppúgy nem riadnak vissza, mint attól, hogy egy lányt akarata ellenére ágyukba hurcoljanak."

HATODIK FEJEZET

Majd később látni fogják, a fiú ekkor még nem volt őrült – legalábbis nem nyilvánvalóan az, éppen kezdett nyiladozni a szeme a világra. Amikor úgy éreztem, meg kell indokolnom, miért nem lőttek le minket, túlélőket is az aknamező szélén, éppen ezekre a későbbi tapasztalatokra gondoltam, arra, hogy az FFCs emberei már éppen nem tartották kizártnak, egyszer majd felelniük kell gaztetteikért.

Azt viszont nem merném állítani, hogy én teljesen normális voltam, amikor ott feküdtem a mezőn. Hallottam az elszórt lövéseket az út felől s nem reszkírozhattam meg, hogy megnézzem, többen vannak-e, vagy pedig a fiú egyedül lövöldözik a mezőn. Természetes tehát, hogy míg minden el nem csöndesült, moccanatlan maradtam a tövises mezőn. Sőt, aztán is maradtam egy ideig, tudván, hogy jobb egy félórával tovább feküdni, mint egy pillanattal előbb mozdulni a kelleténél. De furcsa módon, nem is ma-

gam miatt aggályoskodtam annyira: határozottan azon gondolkodtam, most már nemcsak rólam van szó, hanem az összes társamról is. Úgy éreztem, ha egyetlen embernek sem sikerült a szökés, akkor bolondok voltunk mindannyian, de ha csak egynek is, akkor hősök. Akkor is így van ez, ha nem a terv volt rossz, hanem a végrehajtásához nem volt bennünk elég erő. És akkor is, ha a halottakat már nem érdekli, mit gondolnak róluk az élők. Fáztam, a sebeim égtek, a testem elgémberedett – s végül mégsem ezek miatt szántam el magam a felállásra. Hanem azért, mert nem tudtam volna tovább visszatartani magamat a vizeléstől, s attól, hogy összepisiljem magam, a halálnál is jobban féltem. Amikor, hosszú hónapok után, elolvastam Vince levelét, szíven ütött, hogy rohamában – gondolom, megértenek?

No, szóval végül felálltam, körülnéztem és láttam, milyen sokan feküdtek kévébe rakva az út mentén. Gyakorlatilag azért adták az életüket, hogy én most veszélytelenül elérhessem az erdőt. És mégis, ahelyett, hogy fedezékbe siettem volna, megálltam, és azt mondtam:

– És mégsem bocsátom meg nekik! Nem ez volt a feladatuk, hanem hogy magukat mentsék!

Aztán pedig rászóltam magamra:

– És neked sem velük, hanem magaddal kell törődnöd!

Biztosan nem én vagyok az egyetlen, aki teljesen magamra maradva, hangosan kezdtem beszélni, és azok is biztosan elmosolyodtak, mikor nem érkezett válasz az üres levegőből. Kiköptem számból a vért, majd keservesen átbicegtem a bokrok fedezékébe. Mindenem fájt.

„Alighanem így érzi magát a most született csecsemő is. Az újjászületés sem történhet kínok nélkül.

Végre kigombolhattam a nadrágomat, s most éreztem először megkönnyebbülést. Ez meghökkentett, sőt aggasztott is. Valami hibának kell lennie, ha még csak nem is sóhajtottam egy nagyot, amikor túljutottam a veszélyen.

Összerázkódtam.

„Hát persze! Még nem csókoltam meg a mezüzét! – Gondolom, legalább olvasóim idősebb korosztálya biztosan ismeri ezt a kifejezést, hiszen a két világháború között nemcsak a zsidók használtak néhány jiddis szót. – Még az is lehetséges, hogy a dögészeknek megmondják, hány hullával kell elszámolniuk, jelenteni fogják,

hogy egynek sikerült elmásznia. Akkor pedig mégis nyomomra küldhetik a kutyát, de legalábbis kitűzik fejemre a körözést. Ez ugyan nem valószínű, de ha békében hagynak, akkor is messzebb vagyok a szabadságtól, mint hat héttel ezelőtt, amikor oktalanul elhalasztottam a szökést."

Azt ugyanis biztosra vettem, hogy Pest felé már nem fordulhatok. Előre kell mennem. Ennek persze lesz valamennyi előnye is, aki az osztrák határ felé halad, az kevésbé gyanús, hiszen mi keresnivalója lenne egy szökevénynek nyugaton? Viszont ha mégis igazoltatnának, akkor mindaz, aminek idáig a segítségére számíthattam, ellenem fog vallani. Édes szabolcsi tájszólásom most már nem magyarságomat fogja bizonyítani, hanem azt, hogy nem vagyok erre a vidékre való. Bejelentőmet pedig jobb, ha nem is látják: hogy kerülhetne erre a vidékre egy Pest környéki kisiparos, ha nem katonaszökevény? A SAS-behívó pedig . . . – nem, a SAS-behívó még jelenthet valami segítséget. Ki kell találni, hogyan.

Mondtam, nem viselkedtem egészen józanul, nem is tudom pontosan megmondani, mire gondoltam ezekből valóban akkor, s mi az, amiről csak később hittem, hogy azonnal az eszembe jutott. Azt biztosan éreztem, hogy összezavarodnak a gondolataim – még mindig a bokrok mögött toporogtam, ahelyett, hogy behúzódnék az erdőben, mielőtt megjönnének a halottvivők. Lábam merevsége egy kicsit felengedett, valamivel könnyebben értem el a nagy fák, mint előbb a bokrok mögé. Lehasaltam egy gyalogfenyő mögött, hogy lássam, miként fognak viselkedni a dögészek, hanem azután kinevettem magamat. Az erdő sűrűjébe indultam s mentem, míg el nem érkeztem egy szelíd gesztenyefáig. Úgy látszik, itt még csak ritkán fordult elő ez a fa, mert a környékbeliek nem jöttek összeszedni a termését. Leültem a földre, hátamat nekitámasztottam a fa törzsének, bicskámmal megpucoltam egy gesztenyét, és számba vettem a magját. Reggel aztán nem tudtam megállapítani, mit csináltam vele: megrágtam és lenyeltem-e, vagy kiejtettem a számból, és eltűnt az avarban, mert számban a gesztenyével azonnal elaludtam s csak a kínzó hajnali hideg ébresztett fel. Ez volt az év leghidegebb éjszakája, meg is fagyhattam volna álmomban. Futás közben átizzadtam, az ingem rámjegesedett, éreztem, hogy mozdulataimra finoman ropog. Ugrálni kezdtem és csapkodni a karjaimmal, hogy egy kissé felmelegítsem magam. Mikor kihajtottak bennünket a hodályból, zsebre dugtam egész kenyéradagomat, most

előhúztam, hogy kissé csillapítsam éhségemet. Első harapási kísérletem elviselhetetlenül fájt. A kenyér megfagyott, kemény volt, mint a kő – törnöm kellett és morzsánként elszopogatnom, mert az esésnél tönkrezúzódott az arcom. Nevessenek ki: keservemben elsírtam magam. De muszáj volt ennem, előtte való este óta egy falat sem volt a számban. Le is gyűrtem azt az átkozott kenyeret, az egészet, s csak mikor már végeztem vele, jutott eszembe, hogy nemcsak kevésbé fájdalmas lett volna, hanem okosabb is, ha spórolok egy keveset. Ki tudja, mikor jutok ételhez legközelebb? Aztán leltárt vettem fel magamról: összezúztam az orromat is, tapogatva éreztem, legalább kétszer akkorára dagadt, mint volt eredetileg. Néhány óra múlva módom volt tükörbe néznem és látnom, hogy arcom alsó fele tüskékkel van tele, dagadt orommal és számmal kikészített bohóchoz hasonlítok, de akár félkegyelműnek is nézhetett valaki. Mindezt nemcsak sírásom mentegetésére mondom el, hanem mert már tapogatózás közben is belémvágott a félelem, nem nehezíti-e meg ez az állapotom, hogy átjussak a kakastollasok között. Rögtön ki is nevettem magam. Volt idő, amikor sokat jártam faluról falura s tudtam, hogy még Magyarországon sincsen annyi csendőr, mint itt az erdőben, ahogy árvaságomban képzelem. Napokig járkálhat az ember a mezei utakon, míg egy járőrrel találkozik, és még akkor is rendszerint beérik egy köszöntéssel.

A nehézség akkor kezdődik, ha az ember meg akar állni egy faluban. Egy pohár borra, vagy akár ebédre persze beülhet a kocsmába: ennyi jár egy utazónak. De ha szállást kér éjszakára, az már feltűnik s nem lehetetlen, hogy a bíró elküldi a kisbírót a legközelebbi csendőrőrsre, jelentse, hogy idegen jött a faluba. Igen, az egyetlen komoly esélyt az jelentette volna számomra, ha pihenés nélkül gyalogolok a legközelebbi városig, melyben a szóbeszéd ellenére sem ismer azért mindenki mindenkit személyesen, s melyben így letelepedhetek. Viszont nem tölthettem még egy éjszakát szabad ég alatt, ha nem sikerül előtte fölmelegednem, meleg ételhez jutnom s legalább az alsóruhámat megszárítanom. Én pedig azt sem tudtam, hol vagyok, de ha éppen itt akartak agyonlőni, gondoltam, hogy nemcsak a városoktól, hanem a falvaktól is meglehetősen messzire.

Ennek a napnak tapasztalata alapján állíthatom, az ember akkor kerül a legveszélyesebb állapotba, amikor éppen megmenekül

egy végzetes veszélytől. Az ehhez szükséges irtózatos koncentráció kiszívja belőle az erőt, könnyelművé, sőt közönyössé teszi. Leszögeztem magamban, hogy semmiféle elfogadható tervet nem tudok kigondolni, aztán, minden aggodalom nélkül nekivágtam az erdőnek. Öt perc múlva eszembe jutott, legalább meg kellett volna töltenem a zsebemet gesztenyével, hogy ne maradjak teljesen táplálék nélkül, ha nem sikerül lakott helységre találnom, de nem fordultam vissza, pedig az öreg fához még vissza tudtam volna találni. Az első pár száz lépést még óvatosan tettem meg, ügyelve, hogy minél kisebb zajt csapjak, hanem aztán nekilódultam és egyre sebesebben tántorogtam előre. Úgy törtettem, a bokrok között, mint a sün, amely állítólag élvezetét leli abban, ha lábai alatt hangosan recsegnek a száraz ágak. Alighanem magas lázam volt, de akkor eszembe sem jutott ennek lehetősége. Dideregtem, mint a pincsi kutya, és messzehallhatóan vacogott a fogam. Azt hiszem, ebben a sejtelmem sincsen, mennyi időben, teljesen kivetkőztem emberségemből. Néhány évtizeddel később egyszer nagyjából megismételtem ezt az utat, melyen ezen az éjszakán jártam. Órákig tartott egészségesen is. És másodszorra éppúgy meglepett, mikor a sűrűből váratlanul egy szekérútra értem, ahonnét szinte zavartalan volt a kilátás három irányba is. Egy kisebb domb tetején jöttem ki a fák közül s így két falut is láttam, egyiket távolabb, valamiféle országút mentén, a másikat közelebb, mezők között, s csak dűlőút vezetett hozzá. Embert egyik irányban sem láttam. Elhatároztam tehát, hogy a távolabbi község felé fogok gyalogolni, s azzal elindultam a völgybe a szekérúton. Ekkor véletlenül rápillantottam a karomra, és megláttam, hogy rajta felejtettem a sárga karszalagot. Elképzelhetik, milyen báván bámultam ezt a csodát. Ez a hihetetlen feledékenység térített végre magamhoz, bár még mindig nem egészen. Meglepő hidegvérrel kerestem elő bicskámat, lefejtettem kabátomról a garantált halált, elrejtettem az avarban az erdő szélén, aztán újból elindultam lefelé. Úgy mentem, mintha ellenséges indián törzs őrszemein akarnék átcsúszni: szinte lábujjhegyen lépkedtem, tízméterenként hátranéztem és belehallgattam a csöndbe: nem hallok-e idegen lépéseket hátam mögött. Mintegy száz méter után újból megálltam:

– Megbolondultál? – kérdeztem. – Az erdőben csörtettél mint egy vaddisznó, itt meg zenére lépkedsz? Az út azt jelenti, sikeresen

elszakadtál üldözőidtől, szabad ember vagy, és ha nem úgy viselkedsz, mint ők, nem éred meg szabadon az estét.

Még egyszer körülnéztem és megállapítottam, tévedtem, éppenséggel nem látom át az egész mezőt. Pont a legveszélyesebb rész, az út vége, sőt a domb egész lába holttérben van s még az is lehetséges, hogy odalent csendőrök várnak rám. Ha szép finoman kilesnék az út végén, és észrevennének, biztosan tudnák, hogy szökevény vagyok, ha ellenben például a „fel, fel, vitézek a csatára" kezdetű indulót énekelve toppannék eléjük, legfeljebb félkegyelműnek néznének – ami nem is lenne olyan rossz dolog. Mert – szögeztem le a már belém ivódott szabályt – éppen ellenkezőleg kell viselkednem, mint ahogyan az okos emberek elvárnák azt egy menekülőtől.

És – képzeljék el – el is kezdtem énekelni az akkori gyerekek kedvenc indulóját. Ha fütyülöm, talán kissé különös, de alighanem jó ötlet lett volna – de nem, oly hangosan daloltam, hagyon csak engedte összezúzott ajkam és fájó arcbőröm. Közben észrevehetően reszkettem a hidegtől, és húztam magam után bal lábamat, amelyiknek térdét ugyancsak megviselte a földdel való ütközés. Csodálatos látvány lehettem, annyi szent. Szerencsémre senki nem látott és nem is kellett kipróbálnom, mi várt volna rám a domb alján. Még jóval azelőtt, egy kanyar mögött egy bekötő úthoz értem, ami egy csinos kis tanyához vezetett. Illetve akkor még nem tudhattam, hogy a tanya csinos, mivel tömör fából volt a kapuja és elfedte az udvarát. Pár pillanatig megálltam az út szélén, és megpróbáltam eldönteni, kérjek-e ott szállást, vagy menjek tovább. Ha józan vagyok, akkor is biztosan bekopogok a kapun, mert itt sem szomszédoktól, sem kisbírótól nem kellett félnem, s ha nincs olyan balszerencsém, hogy éppen nyilas testvérek laknak odabent, legrosszabb esetben nem fogadnak be, de fel nem jelentenek. De hogy egyre jobban kihunyó tudatommal végül miért döntöttem a tanya mellett, nem tudom megmondani. Talán csak rettentő fáradságom miatt. Tény, hogy befordultam az útra, és újra kezdve a dalolást, elindultam a ház felé. Hanem a kapun nem én nyitottam be. Kijött elibém egy szakállas férfi, rámnézett – aztán elnevette magát.

– Nem tudtam elképzelni, kinek lehet ilyen nótázó kedve a házam előtt. Na bújj be szépen!

Szóval félnótásnak nézett. Persze nem sértődtem meg, hanem siettem volna befelé. De nem sikerült. Megbotlottam, és meg kellett kapaszkodnom a kapufélfába.

– Mindjárt, mindjárt, gazduram! Csak nem olyan könnyű elindítani a lábamat.

Közben valahonnét előkerült egy velem körülbelül egykorú fiatalember is.

– Hiszen ez gügye, édesapám! – nevetett rajtam ő is.

Hanem a gazda közben alaposabban megnézett:

– Nem egészen biztos, fiam! Lehet rosszabb is, meg jobb is annál. Alighanem agyrázkódása van. Valahol nagyon összetörte magát.

Összeszedtem minden erőmet, hogy értelmesen tudjak válaszolni.

– Gödörbe zuhantam és elvesztettem az eszméletemet. Éjjel történt, az erdőn. Befogadnának néhány órára, amíg felmelegszem és elmúlik a fejfájásom?

– Jöjjön csak, jöjjön! – invitált barátságosan. – Ha tíz ember melegszik a sparhelt mellett, az sem kerül többe, mintha kettő . . .

Ez volt az az Ambrus gazda, akinek haláláig hálával tartoznék, mert neki köszönhettem, hogy egyetlen ugrással eljuthattam Szombathelyre, ahonnét már nem volt nehéz visszajutnom Vácig. Ez persze későbbi dolog. Egyelőre megfogta a karomat és bevezetett a konyhába:

– Először a tüskét kell kiszednie az arcából.

Elém tették a borotválkozótükröt az asztalra s akkor láttam azt, amit már elmeséltem. Nekik pedig látniuk kellett, hogy semmire sem megyek elgémberedett ujjaimmal, úgyhogy Aranka néni, Ambrus gazda felesége, leült mellém s egy csipesszel végtelenül türelmesen és gyengéden kezdett megszabadítani különleges szakállamtól. Amikor végzett, még be is kent jóddal. Hanem azután nem állta meg, hogy ne nevessen rajtam, és vele nevettem én is:

– Mehetnék bohócnak a Czája cirkuszába. Nagy sikerem lenne ezzel a pofával . . .

Közben azonban Ambrus gazda tetőtől talpig megnézett, s nem valami nagy barátsággal mondta:

– A Czájánál nem szokott bohóc fellépni. Ilyen tüske pedig nem terem máshol, csak az erdőn túl, az Ördögréten . . . Magát üldözik is, vagy csak kurrentálták?

Meglepett kérdésével:

– Miért üldöznének?

Elmosolyodott:

– Fuvarmányos ember vagyok én, fiam, életemben majdnem mindent láttam, de olyat még soha, hogy valaki, aki ilyen rongyos kabátot hord, kézzel varrott, duplatalpú bakancsot hordjon a lábán, kivéve ha... Ugye érti? Nem szeretném, ha bajt hozna házunkra a hátán...

Néztem Gazsi barátom jószívvel adott goysererét, és csak most kezdtem rájönni, hányféle apróság leplezhet le egy szökevényt egy hozzáértő előtt. Hanem aztán én is elmosolyodtam, és nem is esett nehezemre, hogy átérezzem helyzetem humorát:

– Ja, a bakancsom!... Hát a bakancsom tulajdonképpen nem is tartozik hozzám. Tegnap vettem le egy halottról, akit agyonlőttek és otthagytak az Ördögmező szélén. Hiszen tetszett hallani, mit történnek most errefelé?

– Mondom, hogy fuvarmányos ember vagyok, fiacskám, mindent el tudok képzelni. Talán még azt is, hogy a nyilasok nem húzták le maguk ezt a bakancsot a halottad lábáról. Majd meglátjuk!

Szent isten, mennyi mindennek kellett stimmelnie, hogy megmenekülhessek a halál elől! A gazdának valóban igaza volt s én hirtelenül megdöbbentem, mi történik, ha elmarad egyetlen kicsinység. Ha mondjuk nem velünk húzatják el a holttestet, vagy nem azt a fura bumburnyákot küldik a mezőre, hogy megadja a kegyelemlövést, akkor most nevetlenül fekszem valami gödörben, és az egyik gyilkosom parádézik a bakancsomban – bizonyára kockát vetettek volna rája. Viszont azt hiszem, az utólagos ijedtség egyetlen módja, amit az ember veszély nélkül megengedhet magának.

Nem vagyok dunántúli, nem tudom, mennyire jellemző egy ilyen fuvarmányos ember erre a tájra, s így hány százalék volt a valószínűsége, hogy éppen egy ilyen Ambrus gazdától kérjek szállást. Azt sem tudom, mennyire használatos a szó – én tüstént megértettem, hogy nem egyszerűen fuvaros értendő rajta, aki különféle szállításokat vállal el jó lovaival másnak, hanem valami nagyformátumú kupec, aki jár-kel, kereskedik és összeköttetései vannak három vármegyében. Vagyis nagy ravasz – ami nem jelenti azt, hogy üzletemberként ne lenne tökéletesen megbízható. És va-

lóban, az agya kifogástalanul kapcsolt, első szóra megértette helyzetem lényegét, és egyelőre nem tett föl több kérdést. Bár az is lehet, hogy megpróbált még kérdezni ezt azt, de én már csak arra emlékszem, hogy belém diktáltak egy csésze forró tejet, s aztán egy félreeső kamrában ébredtem fel, de magasan rakott ágyon, harminckét óra alvás után, viszont teljesen kipihenten és gondolkozásra képesen. Akkor kaptam egy csodálatos ebédet töltöttkáposztával és palacsintával, amit abban a meggyőződésben ettem végig, hogy amíg aludtam, átkutatták a zsebeimet, s most azt hiszik, nincsen semmi igazolvány nálam – mert hogy a kabát rejtekhelyét is felfedezték volna, azt nem hittem. Viszont láttam Ambrus gazdán, hogy van valami mondanivalója, ami fontos lehet a számára, mert én nem vagyok ugyan fuvarmányos ember, de egy fuvarmányos ember sem lehet dörzsöltebb egy valamikori valcolónál. És valóban, mihelyt egy pohár borral leöblítettük az ételt, nyomban a tárgyra tért – igaz, ha hasznosítani akarta ajánlatát, nem várhatott sokáig. Legfeljebb annyi ideig, amíg nagyjából begyógyulnak a sebeim. Viszont amit ajánlana, nemcsak a fiának lenne előnyös, de nekem is.

Kiderült, hogy kezdettől fogva nem tetszett neki a háború, és nem akarta frontra ereszteni a fiát. S mivel arrafelé volt rá lehetőség, elszegődtette a határon túlra munkásnak. Már túlesett a kiképzésen, a magyar katonai hatóságoknak ebbe nem volt beleszólásuk. Addig nem is volt semmi baj, amíg a fiú Bécsben dolgozott, sőt eleinte akkor sem, mikor a Birodalom belsejébe vitték. Hanem az utóbbi időben olyan rettenetesen bombázták a várost, amelyben lakott, hogy már legalább annyira veszélyes volt ott lennie, mint a fronton. Ezért azután hazajött négy hét szabadságra, abban a reményben, hogy nem is kell többé visszamennie. Tulajdonképpen ennek sem lenne akadálya. Csak az a bökkenő, hogy ha a hatóság megtudja, hogy itthon maradt, behívót fognak neki küldeni. Márpedig a frontra nem engedik. Ha már a háborút majdnem a végéig sikerült megúsznia, bolondság lenne az utolsó órákban kockáztatni az életét.

– Nézze kérem, ez a tanya nagy, közel az erdő, ha magát nem üldözik csak kurrentálják, könnyen elrejthetném az emberek elől. A fiamat is itt tarthatnám, és mondhatom, olyan biztonságban volna, mint az anyja hasában, ha csak a csendőrök nem jönnek egyenest azért ide, hogy megkeressék. És mikor nem fogják ke-

resni? Ha kellő időben visszamegy Németországba. Csak éppen abban sem lenne semmi jó. Már tudniillik az ő számára. De valakinek, aki nagyobb bajban van nála, ez még egészen elfogadható lehet.

– Én nem kérdeztem magától, hogy micsoda, kicsoda, de arra leteszem a főesküt, hogy nincsenek papírjai. Maga erre azt feleli, hogy ez viszont csak pénz kérdése, és én nem tagadhatom, lakik erre elég nyomorultul szegény ember, hogy egy huszasért eladja magának a bejelentőt, sőt az alkalmatlansági igazolványát is. Csakhogy, aki ennyire szegény, az a pénzt illetően nem megbízható. Megeshetik, sőt valószínű, hogy a maga huszasához meg akarja szerezni a rendőrség ötven fillérjét is, amennyivel a följelentést megjutalmaznák. Higyje el, könnyű szívvel juttatná magát kötélre. Meg azután a bejelentővel le is kellene valahol telepednie s ha behívják felülvizsgálatra, kezdhet mindent elölről. Így aztán tudok én magának ettől jobbat is ajánlani. Arra gondoltam, odaadom magának a fiam szabadságos papírjait, vonaton leviszem a határra, maga kiutazik, azután, ha akarja, kint marad, ha akarja, visszajön. Mondom, fuvarmányos ember vagyok, csempészekkel is vannak ügyeim, ha úgy dönt, könnyűszerrel visszaszöktethetem az országba. Adok magának ötszáz pengőt a segítségért, ami bizonyosan hasznára leszen, hogy ha visszajön, valóban jó bizonyítványokat szerezhessen magának. Maga a határon sem lesz rosszabb helyzetben, mint itt, a fiam pedig teljes biztonságba kerül.

Már első hallásra sem tetszett az ajánlata, pedig csak egy hibája volt. Az, hogy ha valóban olyan biztonságosan tudna visszaszöktetni az országba, mint ahogyan ígéri, akkor nem is volna rám szüksége. Megcsináltathatná ezt a fiával is, nemcsak azzal az előnnyel, hogy ötszáz pengőt sem kellene költenie (gondolom, ez nem is játszott nála nagy szerepet), hanem nem is maradna hátra még egy ember – én –, aki kézre kerülvén szorultságában elárulhatná őt is. Hanem az tagadhatatlan volt, akkor is jobb helyzetben lennék, mint így s már majdnem igent mondtam, amikor eszembe jutott a nagyszerű ötlet, az, hogy nemcsak hátránya van helyzetemnek, hanem előnye is. Olyan előnye, amire rájönni nem is olyan könnyű dolog. De ha egyszer már – Ambrus gazdának hála – eszembe jutott, akkor ha kell, hasznosíthatom nélküle is. Bizonyára akad más gyerek is, akinek különleges státuszomra szüksége lehet.

– Tudja, gazduram, annyi furcsaság van a világon, hogy még egy fuvarmányos ember sem gondolhat mindenre magától. Például arra, mekkora szerencse, hogy éppen mi ketten találkoztunk egymással. Én ugyanis sem zsidó nem vagyok, sem szökevény, hanem halott. Négy nappal ezelőtt agyonlőttek az Ördögréten. Azóta már el is temettek és kihúztak a munkaszolgálatosok lajstromából. Nemcsak nem üldöznek, nem is kurrentáltatnak. Ha a fia papírjaival valamelyik városba utazom, melyben a maga összeköttetéseivel állást szerezne nekem, akkor csak egy ember létezik Magyarországon és nem kettő: csupán a maga fia. Ott azután megvárhatnám, utánam jön-e a behívó, vagy nem – hiszen ilyen zavaros időkben ez is, meg az is elképzelhető. Ha pedig nem marad el, akkor bevonulok helyette, mert nekem még a katonai szolgálat is előnyösebb, mint jelenlegi helyzetem, vagy mint kockáztatni, hogy lelőjenek a határon, mikor visszaszököm.

Egyetlen kérdése volt:

– Mi a biztosítékom, hogy valóban bevonul?

– Az, hogy maga fuvarmányos ember. Három nap alatt akasztófára juttathat, ha megkísérlem becsapni. Összefog a barátaival.

Megegyeztünk. Náluk maradtam, míg sebeim begyógyultak egy kicsit. Áruló bakancsom helyett egy jó állapotban levő csizmát, ruhám helyett parasztosabbat kaptam tőlük és két váltás fehérneműt. Ötszáz pengőt persze nem, hiszen nem tagadhattam, hogy a személycseréből legalább akkora hasznom van, mint nekik, de ötvenet igen – hogy enélkül is lenne elég pénzem, azt persze nem árultam el. Az útiköltségemet is fedezte Szombathelyig. Lakóhelyemül ő választotta ezt a várost, mint olyan helyet, melyben őt még jól, fiát viszont egyáltalán nem ismerik. Személyesen ellenőrizte, hogy a rendőrségen bejelentkezem. Albérletet ő szerzett egy ügyfélnél, állásigényemre viszont ügyet sem vetett.

– Hanem a házigazdája kivételes ember! – mondta Ambrus gazda búcsúzásul. – Azelőtt üzlettársak voltunk és nemcsak engem ismer, hanem a fiamat is. Tudja, ki maga és mit kell csinálnia. Semmit nem szoktam a véletlenre bízni. Ha nem vonul be, ő fogja feljelenteni. Márpedig a Bodnár itt rendkívül tekintélyes ember. Lackman bárónak dolgozik. Ő intézi bizonyos üzleteit.

– Imponáló – mondtam könnyedén. – De ki az a Lackman báró?

Ne feledjék, akkor még nem ismertem Halpert levelét, és valóban először hallottam a báróról.

– Olyan valaki, hogy emelje meg a kalapját, amikor kimondja a nevét!

Vállatvontam:

– Szinte kedvet csinált rá, hogy becsapjam. Nem szeretem, ha kételkednek a szavamban. És én sem szeretnék a magáéban. Az állásommal mi lesz?

– Azt is elintézi a Bodnár. De ebben az esztendőben amúgy sem sok a munkáskéz, hanem kevés.

Kezet nyújtott.

– Hanem a házigazda feleségével vigyázzon. Ő nincsen beavatva semmibe!

Bodnár másnap elvitt egy kis kocsmába vacsorázni. Kocsonyát ettem, és forralt bort ittam hozzá. Aligha tudják elképzelni, milyen boldogság volt az asztal alatt hosszan kinyújtani a lábamat. Később pedig asztalunkhoz ült egy idős, fehér hajú férfi:

– Szóval ennek kellene állás. Hát munka, az van. De szívesebben látnám, ha idősebb lenne. Ezt bármikor újra behívhatják, aztán kereshetek másikat.

– Hát keress magadnak valahol egy hatvanévest . . .

Az öreg döcögősen nevetett:

– Nekem nem rossz dolog ez a háború! Most engem irigyelnek a fiatalok, nem én őket. Mert nekik lejár a sebesülési szabadságuk, és kezdhetik elölről az anyaföldet izélni. Nekem pedig kutya bajom, amíg isten nem veszi el tőlem a haszonélvezeti jogomat, vagy Szombathelyt nem kezdik el bombázni . . .

– Miért kezdenék Szombathelyt bombázni? – kérdeztem, csak hogy lássák, én is ott vagyok. Ő pedig tempósan visszakérdezte:

– Miért ne?

– És miért ne venné el az Isten a képességedet? – kérdezte a lakásadóm. – Irigyled te azt a tíz évet, amivel fiatalabb vagyok nálad!

– Azt a tízet igen! – mondta az öreg. – Hanem azt a negyvenet nem, amivel ő fiatalabb nálam. Különben holnap beállhat hozzám, ha akar . . .

– Hát én beállhatok! De mégis, mi volna a munkám?

– Van egy nyomdám . . .

„Nyomda! Szent Isten! Még hogy nyomdában dolgozhatok!"

Hanem aztán eszembe jutott, hogy én most nem Kis Dezső vagyok, hanem Ambrus János.

– Nyomda? Hiszen én még belülről nem is láttam nyomdát! Nem tudom, mit kell csinálni!

– Nem tesz semmit! Jó a keze, meg a lába?

– Azt hiszem, jó . . .

– Hát a dereka szokott-e fájni? Mert ha nem, holnaptól kezdve szok! Mert az én nyomógépemet nem motor hajtja, hanem ember. A lendkerekét kell forgatnia!

Azt hiszem, tátva maradt a szám. Jelzem, én még ismertem olyan segédmunkást, aki fiatal korában kerékforgatással kereste a kenyerét, de azt nem hittem volna, hogy ilyen gépet még az életben látni fogok. De azért joggal lettem dühös: ismét kis híján elárultam magamat. Az öreg Bolla észre is vette megrökönyödésemet, persze azt hitte, hogy a munka természetét furcsállom.

– Vállalja?

Másnap reggel aztán megvigasztalt, hogy csak a gép volt ódon, és Benedek bácsi, a főnök öreg, a két berakónő rendkívül csinos és észbontóan fiatal. Az összes többi munkát a főnök végezte, ő szedett és egyengette a formákat is. Alighanem ő forgatta volna a kereket is, ha még bírja erővel. Hanem éppen nála dolgoztam, amikor megünnepelte hetvenkettedik születésnapját. Korához mérve elég gyakran kísérte le hol az egyik, hol a másik lánykát a pincébe, a papírraktárba. Mikor visszajöttek, látni lehetett, hogy rendkívül elégedett magával. A kislányok arcán éppenséggel nem látszott öröm.

Különben lehet, hogy nem is voltak igazán szépek. Én voltam elviselhetetlenül kiéhezett, mert semmikor nem használtam asszonyok helyett pótszert. Ezért aztán minden alkalommal, ha kísérettel kellett lemenniük a raktárba és visszajöttek onnan, kedvenc költőm egy sora jutott eszembe – végül már nevetnem kellett rajta, bár elég keservesen:

»Köszöni a gazda: „Része legyen benne . . .”«

Hanem aztán lehervadt ajkamról a mosoly, ha eszembe jutott a feleségem. Nem tartoztam a kanok közé. Amíg együtt voltunk, nem csaltam meg a feleségemet. Akkor sem, amikor ő Kispesten élt én meg Ukrajnában – igaz, akkor nem is eshettem kísértésbe. Most igen. Nem volt kétségem, hogy bármelyiket könnyen elcsábíthatom, csak egy kis időt és szervezést kellene rászánnom meg-

felelő hely kerítésére. De semmi kalandra, semmi szervezésre nem bírtam egyelőre rászánni magam, az effajta izgalmakkal igazán torkig voltam s így semmi nem lett a dologból. Rövidesen ennek ellenére elcsábítottam volna – azt hiszem, mind a kettőt, mert így együttlétünk kevésbé emlékeztetett volna szerelemre, ha közbe nem jön valaki; a szállásadóm felesége. Ő aztán igazán szép volt, bár egy kicsit vastagabb az ízlésemnél.

Ha a főnököm hetvenkét éves volt, úgy Balla természetesen hatvankettő. Keménykötésű, izmos férfi, inkább középkorú, mint idős – mondjuk jó középkorú. Biztosan nem hanyagolta el a feleségét. Ő viszont velem volt egykorú, talán egy kevéssel fiatalabb, esetleg egy-két évvel idősebb, és szemmel láthatóan nem volt lehorgonyozva a férjénél. Én ugyan először az orrommal éreztem, nem a szememmel. Akkor hárman voltunk a konyhában, ő, Bodnár, meg én. A férfi újságot olvasott, Ilus a haját göndörítette a sütővassal, én övig meztelenül hajoltam a mosdó fölé, és két marokkal szórtam mellemre a vizet. Egyszerre égett szagot éreztem. Hátranézve láttam, hogy az asszony annyira nézte izmos hátamat, hogy elfeledkezve magáról, megpörkölte egy fürtjét. Még el is pirult, amikor összeakadt a tekintetünk. Bodnár morcosan emelte ki fejét az újságból:

– Már megint túlmelegítetted a vasat!

Néhány nap múlva mikor mentem haza, Bodnár még nem volt otthon, pedig ő szokott előbb hazaérni.

– Gyula bácsi? – kérdeztem minden ok nélkül.

– Magának hiányzik? – kérdezte az asszony.

Ránéztem és egyszerre melegem lett.

– Nekem?

Fölnevetett.

– Most már tudom, mi hiányzik neked! – kiáltott föl és hozzám lépett. Én pedig úgy ugrottam rá, ahogy állítólag az arab sejkek szoktak az asszonyokra, az „Ezeregy éjszaka meséi" szerint. Rövid ideig éltünk együtt, de annyit tapasztaltam, hogy nem sokat törődik a partnere lelkével. Most úgy viselkedtem, hogy még ő is megkérdezte:

– Mi van veled, drágám! – és jobban magához szorított.

Mivel pedig megmondta, hogy Bodnár hajnal előtt semmiképpen nem érhet haza, ezután sokáig feküdtünk egymás mellett. Én hallgattam, ő fecsegett.

– Hol jár az eszed? – kérdezte, amikor már ő is észrevette, hogy egyetlen szóval sem válaszolok.

– A feleségemre gondolok! – szökött ki a számon.

A jobbik eset az lett volna, ha megharagszik. De csak meglepődött.

– Feleségedre? – János bácsi soha nem mesélte, hogy megházasított!

– Nem is tud róla! – feleltem zavartan. – A határon túl nősültem. Egy német lányt vettem el. De már nem is él. Elpusztult a legutolsó bombázásánl. Azért jöttem haza!

„Kétségbeejtő!" – gondoltam. – Már hatodszor, vagy hetedszer árulom el magam!"

Hát igen! Ott kint, az erdőben, csak pillanatnyilag könnyebbültem meg. Itt éreztem igazán, hogy túljutottam a veszélyeken, s mint már mondtam is, ennél semmi sem lehet veszélyesebb. Ebben a nagy kényelemben, melyben csak a lendkerék forgatása juttatta néha eszembe a régi fegyintézetek taposómalmát, képtelen voltam arra gondolni, hogy legkésőbb addig lehetek biztonságban, amíg meg nem érkezik az Ambrus behívója, s hogy ha végül lekésném még a frontot is, lehet, hogy még nehezebb helyzetbe kerülök.

Nem sokkal később egy vasárnap délután – mióta viszonyom volt az asszonnyal, nem szívesen voltam Bodnárral egy lakásban – feketét ittam az egyik kávéházban és olvastam az újságokat. Az ablak közelében ültem egy asztalnál, ahova már be lehetett látni az utcáról. Egyszercsak észrevettem, hogy az üvegen keresztül valaki engem figyel – Kapás törzsőrmester úr. Marhaság – nyugtattam magamat –, semmiképpen nem ismerhetett rám.

Én ugyan fantasztikus dolgokat hallottam az efféle emberek arcmemóriájáról, és nem lettem volna nagyon meglepve, ha esetleg a tizedes rám ismer, pedig ő is alig látott, hanem a törzsúrnak csak egy arc voltam kétszáz közül, rám sem nézett, amikor intett, hogy én menjek el a holttesttel. Ám akármennyire hihetetlen volt is, Kapás bejött az ajtón és közeledni kezdett felém. Volt ugyan olyan érzésem, hogy elnézett a fejem fölött, de ezt nem lehetett biztosan látni. A bejárattól messzebb ültem, mint az ablaktól s így meglepően sokáig tartott, amíg hozzám ért. Én pedig, noha esküdtem rá, nem tudhatja, ki vagyok, féltem. Mert nem Kapást láttam benne, hanem valami rémesebbet: minden halottjával együtt az egész Ördögmezőt. Halkan még szűköltem is. És amikor asztalom

sarkához ért, nem bírtam idegekkel: felálltam. Ő már nem tudott kitérni hirtelen mozdulatom elől, hozzám ért és könnyedén meglökött.

– Bocsánat!

– Kérem. Nincs miért.

Tehát, ha valamivel alacsonyabb rendfokozatban is, megtörtént amiről mint legfőbb kívánságomról, Tiszával beszéltem. Vagy pardon, ott nem is mondtam el, mert úgy éreztem, túlságosan unalmas leszek, ha beszélgetésünket teljes terjedelmében elmesélem, itt azonban utalhatok arra, hogy egy tréfás kérdésére, mi pillanatnyilag a legfőbb kívánságom, azt feleltem, hogy az utcán véletlenül meglökjek egy őrnagyot, és mint minden jól nevelt polgár, azt mondhassam neki: pardon. Nemgróf nagyot nevetett, és azt mondta, néhány főnökével kapcsolatban ilyesmit még ő is érez. Nos, tréfámnak ez a furcsa teljesülése pár perccel korábban olyan jó kedvre derített, hogy meglepetésemben majdnem elvesztettem az önuralmamat is. Kapás megkérdezte a pincértől, hogy a hadbíró százados úr itt volt-e már, s mikor azt hallotta, hogy „még nem, de minden percben várják", leült egy asztalhoz, én meg nyugodtan elindultam hazafelé. Még Szeverjáncz emlegetése sem figyelmeztetett arra, hogy azért nem érezhetem magamat teljes biztonságban. Határozottan kezdtem megszokni a várost és jól érezni magamat.

Otthon aztán kellemetlen meglepetés ért. Ambrus gazda várt rám, mégpedig meglehetősen idegesen.

– Tegnap valaki megkérdezte Bognártól – mondta már kézfogás közben –, ki az az Ambrus, aki nála lakik, mert a fuvarmányos Ambrus fiához nem is hasonlít. Erről a lehetőségről szégyenletes módon megfeledkeztem. Azonnal el kell tűnnie! Már holnap reggel!

Most értettem meg igazán, mit jelent az, ha valaki fuvarmányos ember. Nyomban átlátta, hogy ha bevonulok a seregbe, a zalai legények között a fiatal Ambrus még több ismerősébe botolhatnék. Azt is tudta, hogy a határon túlra semmiképpen nem megyek át. De azt sem felejtette el, hogy tulajdonképpen van egy behívóm Vácra, s az illetékes kieg. parancsnoktól már szerzett is egy igazolványt, hogy tudomása van a váci behívóról. Egy különleges egységhez kell bevonulnom. Sőt azt is, hogy már másnap reggel el kell utaznom.

– Gondolja, hogy ilyen hamar baj lehet a barátja megfigyeléséből?

– Nyavalyát! De azt tudom, hogy holnap még indul vonat Vác felé, holnapután már éppen nem bizonyos. A fehérvári orosz offenzíva túl erős. És nem is innen kell elindulnunk, hanem Bobáról, mert Szombathely és Boba között valahol egy páncélos hadtest rakodik ki. Most dobták át nyugatról.

Így aztán másnap reggel felszálltam a vonatra, nem is Bobán, hanem valahol máshol. Az öreg elkísért és megvárta, míg elindul a szerelvény, nehogy eszembe jusson meggondolnom magamat. De míg a beszállásra vártunk, elment mellettünk két német őrnagy – alighanem szászok, mert nischtet mondtak nicht helyett – s az egyik meglátott egy nyitott autóban egy szépen dekorált, de különlegesen rondán megalkotott tábornokot és felkiáltott.

– Istenemre, a Szapperlott Maxi! Hogy lett ebből a hadtörténészből generál?

– Arisztokrata – mondta a másik. – Valami von Kühne-nek, vagy hogy hívják.

– Vagy valami hasonló neve volt. Egyébként a nyavalya sem hívta úgy. Még az altisztek is Maxinak emlegették!

Na, aztán végre elindultunk. Ambrus gazda sok szerencsét kívánt én meg kerek negyvennyolc óra múlva megérkeztem – nem Vácra, hanem Szobra, ahonnan azonnal indult is visszafelé vonat. Volt ott valami katonai miskulancia, oda fordultam be tanácsot kérni, mit tegyek. Egy fiatal zászlós éppen akkor jött ki a szobájából és meglepve kérdezte az előszobában, mit keresek ott. Mutattam a SAS-parancsomat és kérdeztem, mit csináljak vele.

– Talán törölje ki – ajánlotta közvetlenül. – Vagy inkább őrizze meg, mert arra ugyan már oroszok vannak, de nyugatra még németek. Itt még van egy darabka Magyarország.

– Micsoda? – kérdeztem kábán a fáradtságtól.

– Tizenöt hold földje az apámnak. Hazamegyek, civil ruhába bújok és megpróbálom elkerülni a hadifogságot. Te is akkor jársz a legjobban, ha a behívóddal megpróbálsz valamelyik közeli helyen elrejtőzni. Talán Nagymaroson. Ott még nyugalom van, és elég nagy, hogy elrejthessenek.

Bevallom, hajlottam rá, hogy megfogadjam a tanácsát. De úgy gondoltam, mindenképpen figyelmeztetnem kell az oroszokat Szapperlott Maxi hadtestének kirakodásáról. Hátha még nem

tudnak róla. A hegyeken keresztül átmentem hát Vácra, és késő este jelentkeztem a parancsnokságon. Egy durva arcú, erőteljes, de szemmel láthatóan hahlálosan fáradt őrnagy elé állítottak, aki meglehetősen gorombán érdeklődött, mit keresek nála ilyen későn. Mondtam, hogy régi kommunista vagyok, és sürgős közölni valóm van velük, de gúnyos nevetéssel félbeszakított.

– Micsoda kivételes hely ez a Vác! Még csak másfél napja vagyok itt, és eddig harminchét régi kommunista jelentkezett nálam. Egyik fele azt közölte, hogy csak kényszerből állt a nyilasok közé, a másik azt, hogy szívesen informál a nyilasok névsoráról. Maga melyik csoportba tartozik?

Elpirultam, de nem vette észre a sötét szobában. Pontosan azzal a sztorival jelentkeztem, a felderítésen, amivel a szokványos kispolgárok tették! . . . Mi szükségem volt rája? Gondolom, abban az örömben csináltam, hogy végre az oroszokkal találkozom, akikkel őszintén beszélhetek. És még sokáig tartott, ameddig megtanultam, hogy ez egyáltalán nincs így.

– Lehet, hogy magának van ideje tréfálni, nekem nincs! – kiáltottam, lényegében magamra dühösen, de azt sem bántam, ha felháborodásomat magára veszi. – Szobról rohantam ide a hegyeken keresztül, mert két napja még Bobán voltam, és láttam, amikor Szapperlott Maxi páncélos hadteste kirakodott a vonatból. Most dobták át őket nyugatról. S mivel lehetségesnek tartottam, hogy maguk még nem értesültek erről, rohantam, mint egy őrült, hogy közöljem.

– Maxi Szapperlott? Sind Sie verrückt? Das ist keine Name!

Hanem azért most már végighallgatta a történetemet, azután azt mondta:

– A harminchét közül harminchatot kidobtam, egyet pedig hátraküldtem a kémelhárításra. Maga bolond, legszívesebben a frontcirkuszba küldeném. De a híre olyan fontos, hogy mielőtt meg nem nézzük, tudunk-e róla valamit, el sem engedhetem. Sajnos, csak a pincékben van olyan helyiségünk, aminek rács van az ablakán. Ott kell töltenie az éjszakát.

Bántam is volna én, hogy rács van a zárkám ablakán! Csupán azt bántam, hogy azonkívül nincsen semmi más, nemcsak üveg, de még egy csomagolópapír sem. De azt mondták, kapok takarót, és reggelig kibírom, elvégre nincsen tél. Azzal bedobtak egy darab

lópokrócot és semmi mást. Azaz ne legyek méltánytalan: egy tányér forró scsit is, mert a scsiről még a felderítőknél sem feledkeztek meg a ruszkik.

HETEDIK FEJEZET

Emlékeznek még rá? Remélem, igen. Megmondtam, azért állítottam, hogy első munkaszázadbeli tapasztalataimnak köszönhettem, hogy végül is életben maradtam, mert ez történelmi sorrend, de ez, a maga kényszeres cselekedeteivel lényegesen kevésbé érdekelt, mint jellememnek a portici némasággal összefüggő oldalai, és azokat a helyzeteket szeretem, melyekben – természetesen továbbra is feltételezve bizonyos szerencsét – végső fokon ügyességemnek, képességeimnek köszönhettem, hogy életben maradok-e vagy elpusztulok. Valósággal újjáéledtem, amikor hirtelen rájöttem arra, micsoda hasznom származik abból, hogy hivatalos halott vagyok, pedig azután még, ha nem is a keretlegények, hanem Ambrus gazda fuvarmányosi kapcsolatai révén életem minden lépése kényszerítően elő volt írva. Mikor azonban – még mindig Ambrus gazda kényszerítésére – végre felhasználtam váci behívómat, hogy segítségével visszajuthassak Kispestre, szükségesnek tartottam ugyan, hogy mintegy szívességből bejelentsem az orosz elhárításnak von Kühnerről szerzett értesülésemet, de ettől kezdve úgy éreztem, a felderítőknél kerek négy napot vesztettem el, s evett a fene, hogy nem indultam el Kispest felé. Később azután kiderült, hogy ez volt a legnagyobb szerencsém. Elsősorban az, hogy az őrnagytól felettese vette át az ügyemet, aki nem tudott németül, hanem magyar tolmács segítségével beszélgetett velem, egy bizonyos Vologyával, aki a Kommün bukása után szüleivel a Szovjetunióba került, és mindkét nyelven tökéletesen beszélt – bár magyar kiejtésén érződött némi orosz beütés. Egyébként nem a felderítésen, hanem a frontújság szerkesztésében dolgozott, körülbelül egyidős velem, jókedvű, merész és jóindulatú fiatalember, aki éppúgy nem hitte, hogy a fölöttesei mindig helyes parancsot adnak, mint én – így hamar összebarátkoztunk. Az öreg – Vologya főnöke – különben teljesen megbízott bennem, megfelelő szállásról gondoskodott, sőt látszólag nem is ellenőriztetett, s csak ké-

sőbb tudtam meg Vologyától, egyebek között azzal is megbízta, próbálja megállapítani, valóban kommunista vagyok-e?

– Hát miért nem próbáltad? – kérdeztem tőle.

– Hogyan? Nálunk, odahaza azt mondják, a magyar illegalistákat arról lehet megismerni, hogy ismernek két Marx és két Lenin idézetet, négyből hármat helytelenül, a negyediket pedig rosszul értik. A mozgalomban egyetlen ember foglalkozik komolyan a marxizmussal: Schweinitzer, a politikai rendőrség főnöke.

Nevetnem kellett.

– Olyan értelemben, mint ti gondoljátok, nem vagyok kommunista. De sokáig valcoltam Németországban, ahol valami ellenzéki kommunisták egy egész sereg cikket jelentettek meg, melyeket talán még te sem ismersz. Például Lenin politikai végrendeletét Trockijról és Sztálinról.

– Megbolondultál?! – kiáltott rám ijedten. – Vedd tudomásul, hogy Lenin-végrendelet nem volt, nem van és nem is lesz soha! S ha valakinek az ellenkezőjét állítanád, hamar börtönben találhatnád magad!

– De hiszen ezzel a két szememmel láttam!

– Apám is azt hitte magáról, és kapott két év gondolkodási időt. Azóta már vissza is vették a pártba, ami igazán szerencsének mondható!

Szemébe néztem, s láttam, hogy igazat beszél.

– Hát majd nem fordítod le az öregednek, ha szamárságot mondanék!

– Bolond! Jobban tud németül, mint te, és magyarul, mint én! Szerencséd, hogy ő foglalkozik veled! Van szíve, nem fél semmitől, és rengeteg mindenben önállóan intézkedhet.

És valóban, mikor aztán sikerült megtalálni és – egy kissé ugyan megkésve, de bombázni is von Kühne hadtestét, az öreg hálásan köszönte segítségemet, egy hivatalos igazolást adott a szovjet hadseregnek tett szolgálatomról, és megbízta Vologyát, vigyen el ő autón Kispestre, másképpen nehezen juthatnék el oda. Vologya megkérdezte, írhat-e egy riportot munkaszolgálatos szenvedéseimről – de az öreg nem nagyon örült volna neki. Mikor azonban megtudta, láttam, mikor Szeverjáncz felgyújtotta az orosz hadifoglyok táborát, kis híján ott tartott még két napig, amíg a riport elkészül. Én azonban szilárdan ellenálltam és közöltem,

hogy Kispestre utazásom után mindent és mindenkor, de azelőtt egy szót sem.

Hanem azt az utazásomat mégsem beszélem el. Még ma is túlságosan él az emlék. Röviden annyit, a házunkat bombatalálat érte, feleségem elpusztult a romjai alatt, s még csak a holttestét sem sikerült megtalálni. Kisfiam – szerencséjére – a szomszéd házban lakó ismerősünk kislányaival játszott s így életben maradt. A jóemberek először maguknál akarták tartani, hanem azután megtudták, hogy a közeli, Szent Vince rend apácáinak felügyelete alatt levő árvaházba befogadják a szülők nélkül maradó gyerekeket s úgy gondolták, náluk a fiam jobb helyen, nagyobb biztonságban leszen. Visszaültem Vologya dzsippébe, s mentünk az apácákhoz. A ház azonban üresen állt – pontosabban az apácák elhagyták s helyettük kibombázottak költöztek oda. A gondnoknő maradt ott egyedül – tőle tudtuk meg, hogy az ostrom, illetve az oroszok elől a nővérek Fehérvárra utaztak, a Szent Vince rendi apácák ottani kolostorába.

Még valamit megtudtam. Hadd mulasson rajtam, aki akar. Kiderült, hogy – alkalmasint, mint minden ember – én is babonás vagyok. Már mondtam, volt bennem egy olyan érzés, nem pusztulhatok el, mert úgy van elrendelve, hogy Katival még találkoznom kell a háború után. Be kell vallanom, én a feleségemet jobban szerettem, mint a fiamat. Hogy halálhírének hallásakor elsőnek mit éreztem, úgysem tudom elmondani. Második reakcióm egy rettenetes ijedelem volt s hamarjában megpróbáltam kiszámítani, nincs-e valami időbeli egybeesés halála és aközött, hogy Szombathelyen megcsaltam s ezzel mintegy eleresztettem a kezét. Természetesen – de szerencsémre is – Kati már hetek óta nem élt, mikor Julika az ágyamba került. Baromság, de ennek még ma is örülök.

Erről ennyit. Kihasználva az ezredes segítőkészségét, Vologyával azonnal Fehérvárra utaztam, a váciaktól pedig kaptam egy külön levelet valami Nyikitin őrnagyhoz, hogy segítsen megtalálni a fiamat. Én ugyan egy percig sem hittem, hogy ha az apácák az oroszok elől menekülnek, Fehérváron maradtak, mikor hadseregük oda közeledett, de ilyen szerencsés előjelek láttán azért reménykedtem egy kicsit. Vologya éppen nem volt bizakodó.

– A mi őrnagyunk csak egy bivaly. Nyikitin gonosz. Az a véleménye, akinek olyan apja van, mint nekem, nem dolgozhatna a

sajtóban, mert lehet, hogy ő is áruló. De majd megpróbálok az öreggel beszélni az érdekedben.

Úgy is történt. Közölte, nincs ideje velem foglalkozni, egyet tehet, elmondja mi a helyzet a városban. Annak a páncélos hadtestnek a segítségével, amit Kis polgártársék sikeresen felderítettek, a németek visszaszorították csapataikat, és ha csak valami csoda nem történik – ami a fronton persze nem teljesen kizárt dolog – átmenetileg vissza kell vonulniuk. A városban ellenforradalmi csoport szervezkedik, amit nem sikerült megtalálniuk. Röpcédulákon fenyegetik a lakosságot, hogy mindenkivel végezni fognak, aki a vörösökkel együtt dolgozott. Mára virradóra meg is öltek két magyar elvtársat, aki a kórházban a sebesültek ellátásában segédkezett. Nem lenne ugyan akadálya, hogy telefonáljon érdekemben a városházára, de alighanem ezzel csak ártana. Menjek el oda, és érdeklődjem a saját nevemben. Ad egy írást, ami este 21 óráig a városban nekem mozgásszabadságot biztosít. Hanem akkor jelentkezzem nála, és a főhadnagy elvtárssal együtt azonnal utazzam vissza. Másként dezertőrnek fog tekinteni s ha kezébe kerülök, eszerint is fog bánni velem. Őt nem érdekli, milyen szolgálatot tettem Vácon az elhárítóknak, ő maga nem kíván megbízni azzal, hogy a városban maradjak kivonulásuk után.

– Végeztem! S ha ért hozzá, próbálja megállapítani, nem követik-e tőlünk a városházára. Nem garantálom, hogy épületünket nem figyelik.

Én ugyan nem értettem az ilyesmihez, de azért nem lett volna nehéz a dolgom. Alig jártak az utcán, senki nem követhetett észrevétlenül. Akinek okvetlenül muszáj volt, mogorván sietett a dolga után, aki tehette, otthon maradt. Üres volt a városháza is, vagy majdnem teljesen az. A pénzügyi osztály vezetőjét találtam hivatalában. Szalonnát evett és rádiót hallgatott. A szalonna angol volt, az adást nem tudom, honnan származott, mert beléptemkor ijedten lezárta a rádiót. Gondolom, ezt tette volna, ha az angol, ha a német adót hallgatja.

– Mit akar? – kérdezte. – Nincsen félfogadás. Én is csak azért vagyok bent, mert a lakásom ennél is hidegebb.

Megnyugtattam, hogy éppen nem hivatali ügyben zavarom, s tulajdonképpen azt sem tudom, melyik osztályhoz kellene felvilágosításért fordulnom – az övéhez bizonyára nem. Eltűnt kisfiamat keresem s igazán jót tenne velem, ha megmondaná, melyik kollé-

gája tudhat arról, vannak-e a városban árva gyerekeket menekítő szent Vince rendi apácák, s hogy merre találhatom meg az illetőt?

Az osztályvezető úr minden sietség nélkül levette és szarvasbőrrel tisztogatni kezdte szemüvegét. Közben tűnődve nézett hol rám, hol maga elé. Már azt hittem, hallatlanná tette s így meg kell ismételnem a kérdésemet, amikor végre mégis megszólalt:

– A kérdés voltaképpen Bubenyik kollégámra tartoznék, s én megmondhatnám a lakáscímét, de nem teszem. Úgysem tud Önnek semmit mondani. Különben is vannak idők, melyekben a legártatlanabb kérdés is csapdának bizonyulhat, s ezek az órák éppen olyanok. Én például véletlenül tudom, hogy járt itt az a bizonyos árvaház, de nem mint hivatalos ember, hanem mint olyasvalaki, akinek Pesten él egy nővére, és az küldött neki általuk egy levelet. Elárulhatom, mert már régen megsemmisítettem. Nem, mintha lett volna benne valami is, ami miatt idegenek kezébe nem való, hanem mert nem tudhattam, hogy akinek kezébe kerül, mit akarhat kiolvasni belőle. Mert bármit akar, az bizonyára sikerülni fog neki. Okos ember tehát semmiféle papírfecnit nem tart magánál, mert – ismétlem –, nem tudhat semmit.

Én például azt sem tudhatom, hogyan sikerült önnek a szovjet megszállás idején ide érkeznie, és miért pont akkor érkezett ide, amikor a megszállás éppen véget ér. Véletlen-e, vagy kémkedik valakinek? Azt ugyanis nélkülem is sejthetné, hogy ha az apácái az oroszok elől menekültek ide, akkor nem várták meg, hogy utánuk érjenek és már tovább utaztak valahova. Sajnos, ezt én is csak sejthetem, és nem tudom, hogy ha a sejtésem igaznak bizonyul, hol kellene őket tovább keresnie. Elküldhetném, hogy érdeklődjék a kolostor főnöknőjénél, de minek? Mint Bubenyik kollégámtól tudom, a főnökasszony zsidókat rejtegetett a zárdában, s míg az árvaháznak az oroszokat, neki a németeket nem lenne jó bevárnia. Hangsúlyozom, azt viszont nem tudom, kollégám miként vélekedett a főnöknő viselkedéséről, mivel nem mondta, s ha ő mondani akarta volna, akkor én nem hallgattam volna meg.

Megtehetné persze, hogy elmegy az apácákhoz, és megpróbálja, maradt-e itt közülük olyan, aki ismeri az árvaház legközelebbi célját – de hogy ezt megteheti-e, azt magának kell eldöntenie. Én nem tudom, ki ön és nem teszi-e ki magát a látogatásával erről vagy arról az oldalról veszélynek.

Szólt és visszatette orrára a szemüvegét.

– Tehát nem tud nekem segíteni?

– De. Talán. Tudom annak az embernek a címét, aki nővérem levelét kézbesítette nekem. Őt sem nehéz, sem veszélyes nem lesz megkeresnie. Kis ember. Valahol sekrestyés, és biztosan nem politizál.

Szemes úr, az egyházfi, egy meglepően előkelő, alighanem műemlékjellegű egyemeletes házban lakott, annak is a legelegánsabb helyén, az első emelet egyben, amelynek már a lépcsőházra nyílt az ajtaja, oda, ahol a szomszédok nem láthatták, ki kopogtat be hozzá. Erre persze nem akkor gondoltam, amikor megálltam a küszöbén, hanem csak akkor, amikor kiderült, hogy a kisöreg a tanácsos úr hiedelmével ellentétben, nagyon is politizál. A bekopogtatás szót azonban mégsem véletlenül használtam, mert az ajtófélfájára fel volt szerelve egy alighanem antik, bronz kopogtató, de fölötte szépen kalligrafált betűkkel és három felkiáltójellel írva ez állt: „Csengetni tessék!" Én tehát engedelmesen az elefántcsont színűre pácolt gombocskát nyomtam meg, és minden bizonnyal baj nélkül úszom meg a látogatást, ha éppen nem szünetel az áramszolgáltatás és a berregésre nyitnak nekem ajtót. Így azonban mégis a kopogtatóra kellett folyamodnom, s erre olyan gyorsan nyitották meg a bejáratot, mintha valaki a közelben megbújva már várta volna a jelzést.

– Bújj be és gyorsan csukd be az ajtót! – szólt az illető fisztulás hangon, én pedig beléptem és teljesítettem az utasítást, amit addigra alighanem már meg is bánt, mert így hasztalan próbálta meg a küszöb és az ajtó közé tenni a csizmáját. Ekkor kimeredt szemmel nézett rám, és kétszer is hasztalanul próbálta bezárni a száját rémülettel a pofáján – ámbár inkább pofácskát kellett volna mondanom, mert még ijedtében is oly gyorsan mozgatta csúcsos orrocskáját, mint a mókus szokta, ha az ágon megbújva teljes biztonságból les ránk.

– Hát maga kicsoda? – sikerült végre megkérdeznie, de már inkább rikácsolva, mint fisztulásan. – És mit keres nálam?

Csak most vettem észre, hogy fitos orra alatt egy kis szőrcsomó van, amit ha akartam, Hitler-bajusznak, ha nem, önálló kreációnak láthattam.

– Muhorai főhadnagy vagyok – mutatkoztam be nyugodtan – és valami felvilágosítást szeretnék kérni Szemes úrtól.

– Nem látta a feliratomat!? Miért nem csengetett, ha be akart jönni hozzám?

– Mert nincsen áram, Szemes úr. Nincsen áram! Ítéletnapig nyomhatom a gombot, ha megfogadom az utasítását.

Csak most vette észre, hogy én viszont tudom a nevét. Még jobban megijedt. Kérdezte, honnan veszem, hiszen nincsen kiírva ajtaján.

– Ha egyszer éppen magától van szükségem valami felvilágosításra, biztosra veheti, hogy nem a szaglásom hozott el idáig! – kezdtem elveszíteni a türelmemet. – A vincések zárdájában vendégeskedett itt egy kispesti árvaház. A feleségem elpusztult a bombázás alatt, a fiamat ők hozták idáig. Őt akartam utolérni. Tudom, hogy már tovább utaztak, csak azt mondja meg nekem hová? Peremartonba vagy Veszprémbe?

Kínosan, de valahogyan mégis pimaszul elmosolyodott:

– Nem tudom. Valamelyikbe a kettő közül. Menjen el a főnökasszonyhoz és kérdezze meg tőle . . .

– Ne viccljen, Szemes úr! Maga pontosan tudja, mi náluk a helyzet, s hogy most éppenséggel rosszkor mennék el hozzájuk . . .

– Akkor nem a főnökasszonyhoz megy, hanem máshová. De innen el, minél hamarább! Nem tűrök meg gyanús idegeneket a lakásban.

Elvesztettem az önuralmamat és ráüvöltöttem a pofácskára:

– Én nem vagyok sem gyanús, sem idegen! Tudja ki küldött ide? Maga Kelemen tanácsos úr!

A kicsike most már valósággal sikított:

– És honnan tudjam, hogy nem hazudik? Ebben a városban nekem mindenki gyanús, aki hivatlanul állít be hozzám! Tudja mik történnek itt? Az éjjel is agyonlőttek két civilt, aki az oroszoknak dolgozott!

Csak most esett le a fejemben – no nem az a bizonyos húszfilléres, hanem dübörgő puffanással maga a nagy harang! Hova kerültem én, és hogyan hagyhatott cserben az az éberség, amely elsegített a munkatáborból Szombathelyig és eddig a városig? Honnét tudhatná egy sekrestyés ilyen hamar, hogy az éjjel meggyilkoltak két civilt, ha nem volt benne részes maga is? Ez nyilván az a különítmény, amit Nyikitin hiába keresett, s az ember, akire az előszobában leselkedve várt, s akit az ajtó gyors becsapására biztatott, nyilván a társaságuk egyik tagja volt!

Mentem volna most már búcsú nélkül is, amilyen gyorsan csak tudok, de már elkéstem vele. Szemes úr mögött kilépett a szobából egy negyven év körüli, kissé talán korpulens férfiú, akit jól vasalt, barna nadrágjában a polgár megtestesítésének láthattam volna kabát nélkül is, ha nincs a kezében egy revolver – amelyet ugyan nem szögezett rám, de jókedvűen játszódott vele.

Nem rám támadt, hanem a sekrestyésre, de látványába én sápadtam bele.

– Vendégünknek teljesen igaza van, Szemes úr! Miért olyan barátságtalan vele? Azt nem akarta, hogy ő lásson engem, vagy azt, hogy én lássam őt? Akárhogy is, álljon félre és eressze be!

– Nos, hát bejutott! – mondta a kis ember, ijedtebben, mint eddig bármikor. – De hogy kijutni hogyan fog, azt majd maga lássa meg!

Túlzás volna azt mondanom, hogy nem ismertem meg azonnal Szeverjánczot. Hanem annyit igen, hogy nem hittem a szememnek. Ennek a hadiistennek nem kis színészi tehetsége volt! Minden megváltozott rajta – csak hangjának lágysága és mosolyának szívessége nem. Az éppen olyan volt, mint amikor a néhai Tiszát megnyugtatta csapdába ejtése előtt. Azt persze tudtam, hogy ő viszont nem ismerhetett meg engemet. Összecsaptam hát a sarkamat s úgy mutatkoztam be, katonai szokás szerint:

– Muhorai főhadnagy vagyok!

– Szekercés százados! – mondta, ugyancsak összekapva magát. – Hanem a kézfogás egyelőre, remélve szíves megértését – elmarad. Ne értsen félre, nem magamat féltem tőle, hanem magát. Nem szögeztem ugyan hasának a fegyveremet, de nem is szükséges, mert csodálatosan bánok vele. Harminc méterről pontosan eltalálnám a köldökét, ilyen közelről pedig, ha véletlenül fejét vesztve megpróbálná elvenni tőlem – legyintett egyet – ech! Szóval méltóztassék a fal felé fordulni és égnek emelni mindkét kezét!

Ügyesen és gyorsan megmotozott, aztán már nem színlelt csodálkozással mondta:

– Teljesen fegyvertelenül? Itt? Ez vagy rettentő könnyelműségre, vagy rettentő ostobaságra vall. Mindenesetre, foglaljon helyet... – No, azért nem abban a kényelmes fotelban, hanem ott, a kis asztal mögött!

Egy keskeny, ferdén a fal elé állított asztalka mögé mutatott, ő maga pedig leült egy vékony kis fonott karszékbe és csendben

himbálózni kezdett rajta. A pisztolyát pedig letette maga elé. Innen ugyan aligha szabadulhattam volna, ha ő nem engedi.

– Kényelmesen ül, főhadnagy úr? – érdeklődött szívélyesen.

– Ellenkezőleg! – feleltem ingerülten. – Önnek csak egy fokozattal magasabb a rangja, mint nekem, és alárendeltje sem vagyok. Miután megállapította, hogy fegyvertelen, tehát jóhiszemű vagyok, olyannyira megsért, hogy nem ajánlotta fel a tegezést, hogy ha fegyverem volna, akár elégtételt is követelhetnék.

– Hiszen akár tegezhetném is – vonta meg a vállát –, de akkor még sértőbbnek találhatná a szavaimat. Egyelőre ugyanis hallgatást parancsolok magának. Lehet ugyan, hogy egyedül ennek az idiótának köszönheti kellemetlenségét – de majd, ha erről meggyőződtem, felőlem akár le is kenhet neki két pofont. Csakhogy nagyon furcsa mondatokat kellett hallanom maguktól – olyannak tűnt, mint valami konspirációs beszélgetés. Ami az apácákra vonatkozott, azt el is hagyhatjuk akár. Hanem amikor Kelemen tanácsos úrra hivatkozott, ez a kurafi – ugyancsak elutasításnak álcázva, de fontos információt adott magának. Mert ugyan honnan tudhatná egy sekrestyés, hogy az éjjel agyonlőttek két civilt a lakásukon, ha nem volt benne részes maga is? Vagyis arra figyelmeztette, hogy ez az a hely, amelyet tovaris Nyikitin keres.

Első ízben nevetett gúnyosan:

– Vagy úgy gondolja, nincs igazam?

Úgy tettem, mintha gondolkoznék.

– De – mondtam aztán. – Vág az esze, mint a borotva.

„Hanem az enyém is" – gondoltam, hiszen ugyanarra jöttem rá, amire ő. S hogy lássa, mennyire nyugodt vagyok, hozzátettem:

– De miért beszéltet, ha hallgatást parancsolt reám?!

– Ó, az csak a következő kérdésre vonatkozik. Most felteszem mindkettőjüknek ugyanazt a kérdést – de amelyik élőszóban próbál válaszolni, azt csupán ezért hasba lövöm. Van ott papír meg ceruza is, írja arra a választ.

Természetesen arra volt kíváncsi, honnan ismerjük Kelement, és kérdésemmel miért küldött éppen hozzá? Én néhány sort írtam csupán, Szemes úr hosszan kaparászott a papíron.

– Remek! – ragyogta Szeverjáncz, összehasonlítva a vallomásokat, mintha tényleg örült volna, ha tisztázom magamat. – Minden teljesen összevág! Akkor pedig csak kettőről lehet szó: vagy valóban az igazat mondták, vagy olyan alapos a konspirációjuk,

hogy a legendának még ezeket a részleteit is kidolgozták. Most már csak azt kellene tudnom, a két lehetőség közül melyik a helyes!

– Meg fogja tudni, főnök! – kiáltott fel örömmel az egyházfi. – Mert főhadnagy úr, Szekercés úr olyan ember, aki mindent pontosan megtud, amit tudni akar. Úgyhogy nincs okunk aggódni semmiért!

„Micsoda marha!" – mosolyodtam el önkéntelenül, mert az hittem, a főnökét még nála is jobban ismerem. „Éppen ő az az ember, aki ismer valami kis jóindulatot vagy könyörületet! Akkor lenne a legboldogabb, ha engem, de akár mind a kettőnket is gajdeszba küldhetne. Csak két esetben menthettem meg az életemet. Ha valamiképpen sikerül agyonütnöm – s ezt, tekintettel hadiisten voltára, nehezen képzelhettem el, vagy ha sikerül meggyőznöm, hogy én velük teljesen egyet akarok, és így egymás információjára egyformán szükségünk lehet. És még ebben az esetben is az volt a valószínű, hogy amikor úgy látja, mindent kiszedett már belőlem, amit tudok, elégedetten megöl. Márpedig szemmel láthatóan, az ő oldalán volt minden előny. Kivéve talán azt az egyet, hogy én tudtam, kicsoda ő, s ha ezt elárulom, bizonyára meglepem vele, és tudni akarja, honnan ismerem.

Hogy mit akartam nyerni ezzel? Amire pillanatnyilag a legnagyobb szükségem volt: egy kis időt. Időt addig, amíg adódik valami alkalom.

– Maga csak ne mosolyogjon, főhadnagy! – szólt rám nyersen a hadiisten. – Még nem csókolta meg a mezüzét – ahogyan a zsidók szokták mondani arról, aki már minden veszélyen túljutott. Egyelőre még magázódunk. Majd ha tegezni kezdem, megnyugodhatik.

– Tudja mit? Inkább bevallom, hogy már eddig is eléggé megijedtem, csakhogy ne rémisztgessen tovább. Különben: megengedi, hogy rápipáljak?

Megengedte, de igen kellemetlen indoklással:

– Miért ne, ha ez az utolsó kívánsága? Mert tudja, elbeszélésének azért vannak hiányosságai. Felteszek magának két összefüggő kérdést, és tartok tőle, nem lesznek kielégítő válaszai. Egy: hogyan került Kispestre? A Duna felől? Ebben az esetben milyen joggal disszidált a főváros védői közül? Kettő: az ellenkező oldalról? Akkor meg hogyan jutott ide?

Ismétlem, teljesen visszanyertem a hidegvéremet, sőt eddigre már kissé növekedett is a magamba vetett bizalmam. Közben ugyanis rájöttem, hogy Szeverjáncz egyáltalán nem titokzatos, ellenkezőleg, nagyon is kiszámítható. Elébb mérhetetlen nyájassággal óvatlanná teszi az ellenfelét, aztán a legdurvábban fenyegetőzni kezd, s azt egyre fokozza, ismételgeti. Bizonyára alapos gyakorlat győzte meg arról, hogy ezzel a módszerrel tökéletesen megzavarhatja páciensét. Biztosra vettem, hogy nyomban előveszi és maga elé helyezi revolverét. És valóban azt is tette, csak nem az asztal szélére, hanem a közepére. Talán provokálni akart, mégis csak kíséreljem megszerezni azt, talán mutatni, hogy tökéletesen biztos lehet a gyorsaságában.

– Csak azt ne higgye, hogy még egyszer segítséget kaphat Szemes úrtól. Ő az az ember, akinek legkevésbé hiszem el a szavát. Tudja, hogy nem is sekrestyés, hanem portás a zárdához közeli kuplerájban, s az apácákkal csak üzleti kapcsolatban áll? Ha nem tudta, tudja meg. És azt is, hogy nem hivén a szentekben, csak magamra esküdhetek, hogy hasba lövöm mihelyst zavarba jön. Hacsak nem látom egyszerűbbnek, hogy a nyakát töröm ki ehelyett...

Nekem viszont volt egy példaképem, Odisszeusz, a nagy leleményes, aki soha nem hazudott és soha nem mondott igazat. Hozzá fohászkodtam, mert ebben a pillanatban érkezett el a leleményesség és a nagy mesemondás pillanata.

– Mondja – mosolyodtam el –, nem dolgozott maga valamikor mint hadbírósági százados? Mert azok tudnak ilyen csodálatosan kérdezni, hogy bármit felel is a vádlott, bűnössége bizonyítva legyen?

Szeverjáncz felkapta a fejét.

– Minek tulajdonítsam a kérdését? Célzásnak, vagy pimasz viccnek csupán?

– Célzásnak – húztam el gúnyosan a szót. – Csak azért nem szólítottam a nevén, mert Szemes úr esetleg tudja, mekkora vérdíj van kitűzve a fejére, én pedig nem vagyok biztos abban, hogy egy templomszolga, aki mellesleg kupiportás, egy ilyen halom pénz csábításának ellent tudna állani!

Elkomorodott.

– Nem kérdem, honnan ismer. Megszoktam, hogy több emberrel találkoztam életemben, mint amennyire emlékezhetem. De ha

ismer, annál jobb: tudja, hogy senkivel szemben nem ismerek kíméletet. Furfangokkal nem fogja elterelni figyelmemet a lényegről. Feleljen csak a kérdésemre. A hadbíró is csak akkor kerítheti be a vádlottat, ha van a védekezésében valami tisztátalanság.

Most végre alkalmazhattam szokott stratégiám lényegét. Azt, hogy soha nem mondok semmi olyat, amivel egy józan ember védekezhetnék . . .

– Márpedig az enyémben van! Két éve nem voltam a fővárosban, még Kispesten sem. Hogy a fiam ugyan valóban ott van, ahol mondom, de az anyjával együtt. Jó asszony a mater Johanna, megengedte, hogy ő is az árvaházzal tartson, és segítségükkel jusson el Pókaszepezdre az apjáékhoz. Én csak azért kerestem itt, mert féltem, hogy itt rekedtek az oroszok támadásakor.

Elismerhetik, hogy történetem szép, kerek, s ahhoz képest, hogy néhány perc alatt kellett kitalálnom, még szellemes is. Szeverjáncz nem is vonta kétségbe. Csupán afelől érdeklődött, hogyan kerültem akkor a megszállt területen keresztül ide.

– Én ott szereztem magamnak civil ruhát – mondottam kevélyen –, ahol a maga dicső kollégái, a hivatásosok letették a fegyvert az oroszok előtt és birkatürelemmel hagyták, hogy hadifogságba cipeljék őket. A fasiszták persze nem, mert azok elszöktek még a ruszki támadás előtt. Én azonban sem nyúlcipőt nem húztam, sem szibériai rokonainkra nem voltam kíváncsi, mert sem fasiszta nem vagyok, sem hivatásos, csak hazafi és a jelszavam sem heil Hitler, hanem éljen a király! Mivel pedig az elhárításnál dolgoztam én is, sikerült megszereznem egy szovjet kém iratait, úgy, hogy az oroszok szállítottak idáig, és a városparancsnokságról mentem el megkeresni a tanácsos urakat . . .

Hirtelen megszállt az ihlet. Eszembe jutott, mit mondott épületük esetleges szemmel tartásáról Nyikityin.

– A megbízottja pedig azért nem tett erről jelentést magának, mert a marhát már letartóztatták az oroszok. Csupán azért nem verték még ki belőle a maga rejtekhelyét, mert nincs rá idejük: az iratokat égetik. Holnap reggel kiürítik a várost.

– Igen – mondta. – És?

Rábámultam.

– Még mindig nem érti, Szeverjáncz? Ha majd a mieink bejönnek, megpróbálhatja tisztázni, át akartam-e ejteni. Hanem addig mi ketten egymás információira szorulunk . . .

– Nem hiszem, hogy át akarnál ejteni. Akkor nyilasnak mondtad volna magadat, és nem legitimistának. Igazad van, beszéljük meg a helyzetet!

Nos: pontosan eddig dolgoztam ki a tervemet. Ne értsenek félre, nem azt akartam elérni, hogy ő megbízzon bennem, csupán hogy azt érezze, én úgy hiszem. Vagyis egy néhány percig ne számítson részemről támadásra. Ebben a pillanatban kellett ráugranom és elvennem a revolverét.

Ismétlem, biztosra vettem, hogy a közelharchoz sokkal jobban ért nálam. A revolver kettőnk között hevert az asztalon, de hozzá azért közelebb. Ha megpróbálom egy gyors mozdulattal magam felé rántani, nyilván ideje maradna megragadni és elsütni, mielőtt lefoghatnám a kezét, s ha le is fognám, nem én szabadítanám ki az enyémet, hanem ő az övét. Csakhogy volt egy fórom: gyakorlott kézilabdázó voltam, és számtalanszor kipróbáltam egy trükköt: a labdát nem elvinni akartam a támadó hátvéd előtt (ne feledjék, mi még nagypályás kézilabdát játszottunk), hanem a háta mögött ütöttem a földre, és a játékost megkerülve szereztem meg újra. Úgy látszott, arra itt is lesz időm, hogy a százados oldalán lökjem le az asztalról a pisztolyt, hiszen a kezét felém fogja lendíteni, és arra már nem lesz ideje, hogy visszarántsa. Kivettem tehát a zsebemből és feléje nyújtottam az első kezembe kerülő papírdarabot. Ezzel a mozdulattal kissé fel is emelkedtem a székemről, elrúgtam magamat a földről, az asztal fölött a pisztolyra vetettem magam, és valóban sikerült mögéje löknöm a padlóra. Csakhogy nagyszerű reflexszel nem a fegyver, hanem a derekam felé kapott és magához szorított. Szerencsémre, mint már mondtam, egy egészen könnyű karosszéken ült, amely az én lendületemtől és kettőnk súlyától felborult, ő pedig, mint a bibliai Sámuel, hanyatt vágódva, oly erővel ütötte fejét a padlóba, hogy eltört a nyaka csigolyája. Én legalábbis úgy láttam, hogy azonnal meghalt, és fölébe hajoltam, hogy meg is győződjem erről. Hanem ekkor a kis kupiportás rámsikított:

– Ne, az istenért! Lője fejbe! Ezer élete van! Még az sem biztos, hogy abba is belehal! Akkor pedig mind a kettőnket megöl! Magát is, engem is!

Igaza volt. Haladéktalanul fejbe lőttem a hadiistent. Aztán, mivel több helyen is olvastam, hogy még a fronton harcoló katona is hányingert kap, ha megnézi az első áldozatát, inkább a kis

emberke felé fordultam, bár – ezt meg kell vallanom – csak büszkeséget éreztem és semmi megrendülést. Hanem azon megütköztem, hogy még egy tetű vagány is ilyen könnyedén elárulja a főnökét. Csakhogy a pofácska közben teljesen megváltozott. Térdelt a földön, imára kulcsolt kézzel, égre emelt tekintettel, s az arcán csodálkozó, vagy inkább hitetlenkedő megkönnyebbüléssel. Ajkát némán mozgatva imádkozott, aztán fölemelkedett és mély alázattal keresztet vetett.

– Isten végül mindig megsegíti azt, aki benne bizakodik . . .

Elébe álltam, mert sok mindent ki kellett szednem belőle, minél rövidebb idő alatt. Ő pedig megfogta, s mielőtt elránthattam volna, megcsókolta a kezemet. Megundorodtam.

– Ezt meg miért? . . .

– Mert meg tetszett menteni az életemet!

– A tiedét? Talán a magamét!

Nagyot sóhajtott.

– A főhadnagy urat csak azért ölte volna meg, mert véletlenül ide tévedt. De velem végzett volna, akár ide tetszik jönni, akár nem. Ezt be is tudom bizonyítani.

Eddigre már én is kissé bolond voltam a hosszú idegfeszültségtől és hirtelen felszabadulástól. Ráordítottam az emberkére:

– Mit törődöm én azzal, meg akart-e ölni Szeverjáncz egy kupiportást, vagy sem! Arra felelj, amit kérdeztem tőled!

Szemes úr arcáról egyszerre leolvadt az áhítat és az öröm. Újból reszketni kezdett a félelemtől.

– Az oroszoktól tetszett jönni? Tessék elhinni, sekrestyés vagyok én valóban, nem kuplerájos – csak az a Szeverjáncz, vagy hogyis tetszett nevezni Szekercést, tett engem gazemberré! A paplakban volt egy kis szobám, onnét hívott át Kun doktor úr a lakásába, mielőtt elhurcolták, hogy amíg visszajön, vigyázzak szét ne hurcolják mindenét a szomszédok . . .

Elvesztettem a türelmemet.

– A kutya istenedet! Arra felelj, hová vitték a fiamat! Peremartonba, vagy Veszprémbe?

– Tényleg a kisfiát keresi, főhadnagy úr? De hiszen erről az oldalról soha nem fogja utolérni. Ismerem én az árvaház főnöknőjét: belevaló asszony ám – menekíti a gyerekeket a háború elől . . . Át kell szöknie a front túlsó oldalára, másként . . .

Természetesen tudtam, hogy igaza van. Ezért megparancsoltam neki, segítsen a hadbíró százados iratait megtalálni. Kellett olyan iratainak is lennie, melyekkel az oroszoknál igazolhatta magát Fehérváron, meg olyanoknak is, melyek a várost majdan visszafoglaló németeknek mutathat fel sikerrel. És cseppet sem voltam meglepődve, mikor fényképes igazolványa mellett egy nyílt parancsot találtam a III. magyar hadsereg minden tisztjéhez, hogy teljesítsék a hadbíró százados minden kívánságát. Hát ezekkel az iratokkal nyilván vállalkozhattam arra, hogy a Dunántúlt másodszor is végigjárjam. Éppenséggel nem voltam meglepve, hogy a hadiistennél ilyen fontos nyílt parancsot találtam. Most már azon csodálkoztam, miért ölt volna meg ez az ember egy szerencsétlen sekrestyést, aki a németek bejövetele után neki már semmit sem árthat (mert azelőtt persze, csupa félelemből fel is jelenthette volna). Hanem Szemes úr bebizonyította, hogy félelme nagyon is jogos volt, s önök, akik Halpert általam akkor még nem ismert leveléből értesültek az FFCS-ről, s még néhány másról, nyilván kevésbé lesznek nálam meglepve, hogy a hadiisten felderítés és terrorista különítmény megszervezése miatt dobatta át magát a fronton, de megérkezésemig csupán azzal törődött, hogy az utoljára kezébe került és kivallatott gazdag zsidók elrejtett vagyonát összehalássza. Egy nappal azelőtt lőtt hasba csupán két, állítólag az oroszoknak dolgozó embert, hogy – mint az ámuló sekrestyésnek magyarázta – „Nehogy azt mondhassák, semmit nem csináltam . . ."

Ezután még sokáig beszéltettem Szemes urat s sok mindent megtudtam tőle Szeverjánczról – az is mutatja, milyen joggal félt tőle a szerencsétlen, hiszen, ha nem biztos benne, hogy mindent magával fog vinni a sírba, dicsekvésből sem jártatja ennyit a száját. De ha már úgy történt, hogy önök előbb ismerték meg Halpert levelét, mint én, akkor most várjanak maguk énrám. Később majd mindent elmondok, amikor értesüléseimet felhasználom – így biztosan semmit nem kell kétszer elmagyaráznom.

Mire befejezem elbeszélésemet, mindent meg fognak érteni. Valóban mindent. Legalábbis ezt remélem.

Persze Szemes úrral is végeznem kellett végül – én sem engedhettem meg, hogy eljárjon később a szája. Bevallom, volt némi lelkifurdalásom – de hiszen akkor sem marad életben, ha Nyikitinnek adom át. Én legalább hátulról lőttem tarkón, úgy, hogy

nem félt előtte, és semmit nem szenvedhetett utána – ha csak arra nem gondol valaki, hogy lelki üdvösségét tette tönkre hirtelen, megbánás nélküli halála. Azután zsebre vágtam Szeverjáncz iratait, köztük azokat is, melyekben a soron következő tervet jegyezte fel, és elindultam Nyikitinhez. Ebben a pillanatban nyújtottam oda a kisujjamat az ördögnek, és többet nem tudtam kiszabadulni a markából. És bevallom, azért kezdtem el az egész írást, hogy ennek a mechanizmusát elmagyarázzam.

NYOLCADIK FEJEZET

Szemes úr már nem élt, mikor én még mindig Szeverjáncz legkényelmesebb karszékében ültem – részben mert meg kellett állapítanom, megjön-e az a bizonyos harmadik ember, akire vártak, ha igen, lefektethessem a másik kettő mellé, részben pedig, mert meg kellett állapítanom, miért fogadtak olyan rosszul a szovjet tisztek mind a két esetben, amikor találkoztam velük. Illetve, ez tulajdonképpen már nem is volt számomra probléma. Egyszerűen az történt, hogy mikor a fasiszták helyett a szovjetekkel kellett tárgyalnom, elfeledkeztem alapelvemről: arról, hogy semmiképpen nem viselkedem úgy, ahogyan helyemben egy értelmes ember tenné, nem mondhatom, hogy azért jelentem be Szapperlottot, mert kommunista vagyok, hanem például, hogy azt remélem, szolgálatomért cserébe segítenek eljutnom a családomhoz Kispestre. Elfelejtettem, hogy ezek nem emberek, hanem katonák, sőt nem is katonák, hanem elhárítók – holott olvastam én erről a munkáról eleget ahhoz, hogy tudjam, legelső jelszavuk: mindenki gyanús, aki él. Elég lett volna, hogy olvastam Egon Ervin Kisch cikkét a Riedl-ügyről, hogy tudjam, ebben a szakmában mindenki annyira fél, hogy a kettős ügynökség gyanújába esik, hogy inkább letartóztat bárkit, aki hasznukra lehet, mintsem megkockáztassa, szabadon engedje valamelyik ellenségüket. Mivel pedig mindenképpen át kellett jutnom a túlsó partra a már amúgy is gyanakvó Nyikitin segítségével, pontos tervet kellett kidolgoznom arra, miként kényszerítsem Nyikitin elvtársra az akaratomat. Már az is, hogy lekéstem az általa kiadott végső terminust, a tervemhez tartozott.

Az őrnagy tudott annyira németül, hogy tolmács nélkül beszélhetett velem. Amit mondtak neki, mindent megértett, s az, aki

rájött, hogy g-t vagy ch-t mond h betű helyett, az ő kiejtésén is kiigazodhatott. És amint vártam, mikor tíz óra után megjelentem előtte, rögtön rám ordított:

– Wo warst du, bis jetzt, du Schweinegund?! Dein Freund ist einigem Stunde schon weg! Téged azonban lecsukatlak és gúzsba köttetlek, hogy belefeketedsz! Már azt hittem, fel is szívódtál és kémkedsz ellenünk valahol!

Pimaszul felnevettem:

– És akkor mi van? Szapperlott Maxit valami kudarc érte a Huggyozó csárdánál és a német támadásnak legalább két napra le kell állnia . . . Van tehát bőven időnk!

Elvörösödött dühében:

– Hát ezt te honnan tudod? Kitől hallottad, te disznó?

– Magától Szeverjáncztól! A nagy Szeverjáncztól – ha ugyan ismeri a hadbíró százados úr nevét.

Mert hiszen úgy is járhattam volna, mint Szemes úrral, hogy nem kapcsol, hallva a nevet. Hanem erről szó sem volt. Jobban megijedt, mint hittem volna. Felugrott a helyéről:

– Arról a Szeverjánczról beszélsz, aki az orosz hadifoglyokra gyújtotta a kastélyt?

– Nem kell azért túlozni: kastélyról szó sem volt. Tudom, mert véletlenül éppen arra jártam. Csupán két fabarakkot gyújtottak meg, de az annál nagyobb lánggal égett!

Ismét felnevettem:

– És ráadásul ő lőtte hasba azt a két civilt is, akiről maga beszélt!

Fesztelenül elvettem egy cigarettát az asztalról és rágyújtottam.

– Ez magának nagyon sokba kerülhet, ugye?

Ekkorra már meg is bántam, amit csináltam. Na nem azért, mert dühtől remegve asztalára tette a revolverét, hanem mert a mahorkát nagyon nem szeretem. A fegyverre pedig azt mondtam:

– Szeverjáncz is ezzel kezdte. Kénytelen voltam kitörni a nyakát . . .

– Halott?! – kiáltott fel mérhetetlen megkönnyebbüléssel.

– A nyaktörést talán még túlélte volna. De nem szeretem a felesleges kockázatokat. Szétlőttem a fejét.

Azt követelte, azonnal vigyem el a holttesthez. Én ezt nem tagadtam meg tőle, ha cserébe átjuttat a fronton. Minden megbízást hajlandó vagyok teljesíteni. Például megmenteni Lackman

báró életét. Szeverjáncz ugyanis parancsot kapott, hogy orvul tegye el láb alól. Mindent megígért, de leolvashattam az arcáról, a báróról azt sem tudja, isszák-e vagy eszik, és ezt nem vallotta be.

– A te ígéretedre viszont szarok. Olyannal akarok egyezkedni, aki már hallotta Lackman nevét.

Páncélozott kocsin vittek hátra váci ismerősömhöz. Vologyának valóban sikerült értesítenie – nem tudom, hogyan.

– Szóval Szeverjáncz... Tudnom kellett volna, mert az ő specialitása a hasba lövés. Hamar ezredest is így ölte meg... Hallotta már a történetét?

Azóta már többször is, de tőle először. A szerencsétlen, kapott parancsa ellenére, hogy tartson ki utolsó emberig, hátravonult a támadás elől, és új állásban védekezett, halálra ítélték, és a hadbíró századosra bízták az ítélet végrehajtását.

– És ha nem vonul vissza, mi történt volna velük?

– Amit parancsoltak. Ott pusztulnak az utolsó emberig...

– És azért ítélték halálra, mert megmentett egy ezredet? – kérdeztem felháborodva.

Felemelte eléggé kövér mutatóujját.

– Az ítélettel persze nincsen semmi baj. A parancsot teljesíteni kell. Ez fiam háború, nem városszéli csetepaté. Hanem az gyalázat, hogy nem agyonlövette, hanem a köldökébe lőtt, nyíltan bevallva, azért tette, hogy eléggé szenvedjen meg a bűnéért. A szerencsétlennek állítólag akkora hasa volt, mint egy száz akós hordó.

Megkínált cigarettával, ezúttal nem mahorkával, de elég rossz volt az is.

– Különben éppen azért mondtam el magának a történetet, hogy lássa, mire vállalkozik. Ha becsap bennünket, akkor is kézre kerítjük, ha az Atlanti-óceánig menekül!

Egyébként rendkívül rendes volt hozzám. Oly mértékben, melyre csak az vállalkozik, akinek nem kell attól félnie, hogy felelősségre vonják intézkedéseiért. Le akart beszélni vállalkozásomról.

– Persze, nagy barom vagy, fiam! Hiába éred utol a gyerekedet, nem veheted magadhoz, mert az apácáknál sokkal nagyobb biztonságban van, mint nálad...

– Tudom. De ha megtalálom, elkísérhetem akár az Atlanti-óceánig is, s ha már nem kell féltenem, magamhoz veszem.

– Micsoda sas! – mondta kissé gúnyosan. – És hogy játszod el Szeverjáncz szerepét, ha semmit nem tudsz az életéről?

Ám tovább nem vitatkozott velem. Megbeszéltük a részleteket, intézkedett, hogy megkapjam a szükséges okmányokat, többek között egy igazolványt arról, hogy egy hadiüzem-félében bújkáltam az orosz megszállás alatt. Túl a városon kezükben volt egy félig romba dőlt urasági épület; azt ajánlotta, annak a pincéjében húzzam meg magam, és akkor bújjak elő, ha ott véget ér a harc. A hely a magyar csapatok támadási zónájába esett, s ha valóban ők érnek oda, aligha fognak vérebként kutatni utánam. Hiszen már korántsem harcolnak olyan eltökélten, mint kint, Ukrajnában. Szeverjáncz (általuk kijavított) igazolványait pedig csak akkor vegyem elő, ha okvetlenül muszáj, s ha már messze kerültem a várostól.

Nyikitin itt megint megpróbált közbeszólni, ezúttal eléggé logikusan. Szerinte feltétlenül ki fog derülni a kis házban maradt holttest kiléte, s a halott Szeverjáncz igazolványait sehol sem használhatom. Én elismertem, hogy ebben van valami igazság. De temessék el őket is az orvlövészek áldozataiként, együtt a két másik meggyilkolttal.

– Kegyeletsértő, de jó! – mondta a főnök. – Haladéktalanul szervezze meg a temetésüket, őrnagy! Még ma délelőtt!

Három nappal később bújtam elő a pincéből, valóban egy magyar alakulat közepén – és őket, természetesen, alaposan meglepte a találkozás.

– Hát maga?! – kérdezte egy megriadt tacskó. Én pedig azt feleltem neki:

– Igen. Én.

Rámbámult:

– Azt kérdeztem, honnan került ide? A pincéből?

– Természetesen.

Válaszomat rendkívül szerencsétlenül sikerült kiválasztanom. A dunántúliak ugyanis ebben a szóban háromféle „e"-t használnak, melyek közül kettőt mi ki sem tudunk ejteni. Így aztán rögtön elárultam, hogy nagyon messziről érkeztem Fehérvárra. A katona tehát odavitt az őrmesteréhez, és pár perc múlva kiderült, hogy bármennyire iparkodtunk is, a magyar katonákkal való találkozásomat nagyon rosszul készítettük elő. Ez elsősorban az én baklövésem volt, mert ők természetesen nem tudhatták, hogy tájszólásom már az első pillanatban mennyit árul el rólam, én viszont nem gondoltam át újra a helyzetemet. Tudniillik, hogy ez most

nem azt valószínűsítette, amit az Ördögmező után: hogy nem vagyok zsidó, másképpen nem mennék nyugat felé, csupán annyit, hogy az ország másik végéről kerültem ide, mégpedig nem a hátráló alakulatokkal együtt – amiben persze nem lett volna semmi meglepő. Így azonban csak két eshetőség állt fenn: az egyik, hogy a kommunisták elől menekültem ide, a másik, hogy át akarok surranni a fronton. Az őrmester az előbbit feltételezte, s ezért első kérdése ugyanaz volt, mint a legénykéé; honnan kerültem elő. Mire ismét azt válaszoltam, hogy a pincéből.

– Nem azt kérdeztem, te bunkó! Hanem, hogy az ország melyik részéről.

– Szabolcsi ez! – szólt közbe a közlegény. – Megismerem a beszédéről.

Meglepetésemre az őrmester undorodva nézett rám:

– Nagyon be lehettél szarva, ha onnan idáig szaladtál. Hány ember vére tapad a kezeidhez? Vagy csak urasági ispán voltál?

– Már fél éve itt dolgozom a malomban! – válaszoltam mogorván, és kezébe nyomtam az erről szóló papíromat.

Gondosan áttanulmányozta az adataimat, aztán intett, menjek vele. Az épület felett volt egy alacsony domb, melynek tetejéről azért elég messzire lehetett látni.

– Azt hiszem, idevalósi vagy, te bunkó! Tudod, hogy hívják ezt a helyet? Szamártető . . . És azt a falut, odalent?

Természetesen azt sem tudtam. Megmondta.

És abban a pillanatban már értettem mindent – elsősorban az őrmester viselkedését. Mert amúgy eléggé belémverték a község nevét: a legendámhoz tartozott. Az volt az illetékességi helyem. És már rá is jöttem: legjobb, ha nem játszom meg magam, hanem az őrmesterre bízom a sorsomat:

– Persze, belátom, eléggé különös, ha valaki sohasem látta a szülőfaluját.

Mert így kellett az illetékességi helyet jó magyarságra lefordítani. Az őrmester pedig gúnyosan mosolygott.

– Azt tudom nélküled is, hogy a bejelentőcédulád hamis, te bunkó! Azt nem értem, miért ilyen iratra van szükséged, amelyről még a vízhordó öszvérünk is látná, hogy hamisítvány! Hát azért mondom, köpj ki mindent, másként lekísértetlek a szülőfaludba, ami különben igen szép hely volna, csak már megszállta a csendőrség!

Természetesen megbeszéltük, hogy mit keresek erre és miért – de a legendámat alaposan tönkretettük az ügyetlenségünkkel. Egy perc alatt kellett valami újat kitalálnom – meg kell mondanom, ez inkább mulattatott, mint ijesztett. Úgy éreztem, nem árt felháborodással kezdenem:

– Bunkó a kegyelmed kedves keresztapja, de nem én! A bejelentőmet Szegeden készítették, a megyeházán, és honnét tudhatták volna, akik ide küldtek, vagy akár én magam, milyen körülmények között kell majd először felmutatnom a cetlimet!?

– Szegedről küldtek? Hát ki vagy te tulajdonképpen? Pártszolgálatos? Orosz kém?

Érezni lehetett a hangján: akármelyiket választom nem nyeri meg számomra a rokonszenvét, pedig igen nagy szükségem volt rá. De nem is kellett a kettő közül választanom:

– Pedig az őrmester úr igaz magyar embernek látszik! Akkor miért gondolja, hogy mindenki más vagy németbérenc, vagy muszkavezető? Ha megmondhatnám, kik küldtek ide és kihez, megemelné a kalapját! És éppen azért van szükségem dunántúli illetőségre, hogy ne derüljön ki, milyen messziről hozok üzenetet annak, akit Veszprém környékén meg kell találnom!

Világosan le lehetett olvasni, mennyire felvidította az őrmestert a harmadik lehetőség. Meg hogy azon töri a fejét, miképpen állapíthatná meg, nem most hazudok-e. Hogy időt nyerjen a gondolkodásra, cigarettával kínált, és maga is rápipált. Biztosan nem volt buta ember, de most ő zavarodott meg, mint az előbb én. Nem jött rá, hogy hadüzemi igazolványomat nem készíthette Szegeden az a kéz, amelyiknek bejelentőlapomat simán ki lehetett állítania. Rövid habozás után arról kezdett érdeklődni, kik küldtek a Dunántúlra, és kihez. Mert ő ugyan tudja, hogy az ilyesmit voltaképpen nem szabadna elmondani, de most nekem fontosabb, hogy ő bízzon bennem, mint nekem, hogy én bízzak benne. Én pedig készséggel elárultam annyit, hogy egyik megbízóm Eckhardt Tibor, a kisgazdapárt vezetője, akinek szerinte ismernie kellett a nevét. Hogy kit keresek, azt könnyű volt megmondani.

– Lackman bárót keresem. De senkinek ne árulja el.

Meglepődtem, mikor kiderült, hogy ez a név sokkal fontosabb neki, mint Eckhardt Tiboré. Mindenesetre, ütöttem a vasat, amíg meleg.

– Az igaz magyaroknak is van szervezetük, őrmester úr: a kettőskeresztesek, és össze kell kötniük a szétszakadt szálakat. Mi harcolni akarunk a németek ellen, hogy ne rabolhassák ki az országot, meg hogy mi is ott legyünk az osztozkodásnál. De azt sem akarjuk, hogy a háború után csajkából kelljen kanalaznunk a kását. Ennél többet nem mondhatok. Azt azután maga döntse el, tud-e és akar-e nekem segíteni. Hogy én mennyi kockázatot vállalok az ügyért, azt pedig én döntöm el.

Akart és tudott. Csak azt kérdezte, értek-e a lovakhoz, legalább annyira, hogy befogni, kifogni és etetni tudjam őket. Mert három fogatot kell rekvirálniuk és hátraküldeniük, de nem katonákkal, hanem a szekerek gazdáival. Senki nem fogja észrevenni, ha én ülök egyikük helyett a bakra és én kapom meg az igazolványt, amellyel Csajágra rendelik. A csendőröknek pedig, ha kérik az irataimat, csak lökjem az orruk alá és ne szóljak egy szót sem – természetesnek fogják tartani, hogy morog, akinek elrekvirálják a lovát. Csajágon pedig én nézzek utána, hogyan kerülhetek tovább.

Így indultam el végre Csajág felé, és igazán jól jártam volna, ha odaérkezem. De ez nem adatott meg nekem. Az úton valami repülőgép bombát dobott le ránk, és a két hátsó szekeret hajtóstól darabokra tépte a robbanás. Engem csak az útról az árokba hajított. Lovam a lábát törte, szekerem két kereke kiesett.

KILENCEDIK FEJEEZT

Azt azért nem lehetne mondani, hogy január végén minden magyar alakulat felbomlóban volt. A Lestyák százados vezetése alatt álló utászszászlóalj például az átlagosnál kevesebb veszteséget szenvedett a harcokban, eszeveszetten németbarát századosa értett is hozzá, hogyan kell emberei között fegyelmet tartani. A legkisebb vétségért is kiköttette a bűnöst, míg bele nem feketedett, a nagyobb mulasztások elkövetőit, például akinek eljárt a szája, szívesen állíttatta törvényszék elé. A zászlóalj Fehérvártól mintegy negyven kilométerrel délnyugatra azon dolgozott, hogy likvidálja az oroszok által telepített aknamezőt, de azért Lestyán esténként alaki foglalkozásokat is tartott, hogy csapatát megóvja a tétlenség züllesztő hatásától. Mindehhez azonban semmi közünk

nem lenne, ha a százados egyik nap délelőtt tíz órakor, amikor mindenki el volt foglalva, észre nem veszi, hogy az országút szélén, mégpedig olyan helyen, ahol senkinek nem szabadna tartózkodnia, egy görnyedt hátú civil ül, és egy gödör fölött lóbázza a lábát. Észrevétlenül a háta mögé lopózott, és híres sztentori hangján rákiáltott:

– Mit csinálsz itt, te disznó? Ki vagy, és hogy kerülsz ide! A Jebuzeusát!

Az ember azonban össze sem rezdült a váratlan ordítástól. Lustán, érzéketlenül felelte:

– Jelentem alássan, nem tudom . . .

Azután, mintha eszébe jutott volna, mi ilyenkor egy katona kötelessége, nehézkesen felállt, vigyázzba vágta magát és megpróbált szalutálni, noha nem volt katona, és ami még rosszabb, sapka sem volt a fején. A februári hidegben is izzadtságtól volt csapzott a haja és balra megtántorodott, amikor felemelte és halántékához vitte jobb kezét.

– Részeg vagy? – képedt el Lestyán. – Nem tudod, hogy szesztilalom van?

Rögtön hátra is kapta a fejét, mert a delikvens, egész közel hajolva hozzá, arcába lehelt:

– Tetszik látni? Bár volna egy korty rumom!

Az ember természetesen én voltam, és nem játszottam az ostobát. Kisebbfajta légnyomást kaptam a robbanáskor, nem tudtam gondolkodni, sőt abban sem voltam egészen bizonyos, katonaruhában vagyok-e, vagy civilben. Azért is próbáltam jelentést tenni ahelyett, hogy az anyja keservébe küldtem volna. Hanem a leheletemnek nem volt szesz szaga, és Lestyán azt is meglátta, hogy a kabátom eleje véres. Az egyik repesz felületes, de hosszú sérülést okozott a mellkasomon, ami erősen vérzett. Sebesülésem láttán minden más parancsnok megszelídült volna és szanitécért kiált, de ez csak a hangját eresztette lejjebb és halkabban izélgetett tovább:

– Akkor is, hogy kerülsz ide? Ezen az úton tilos járni! A Jebuzeusát!

Feldühödtem, s ettől kezdtem magamhoz térni. Válaszom már nem volt olyan zavaros, mint amilyennek látszhatott:

– Csakhogy én nem jártam, hanem utaztam, a Jebuzeusát! Saját lovammal, a saját szekeremen! Most pedig fuccs! Maguk be-

mozgósították, az oroszok lebombázták! Itt állok mint az ujjam, árván!

Az ujj ugyan csupasz szokott lenni nem árva, de én teljesen még nem tértem magamhoz, őt pedig nem érdekelte, helyesen fejezem-e ki magam. Arca ismét lángba borult és ordítozni kezdett:

– Micsoda!? A Jebuzeusát! Mert maguk elrekvirálták . . ? Ki vagy te, mi vagy te, hogy neked nem kell áldozatot hoznod édes hazádért?

És nyomatékul még egyszer hozzátette: a Jebuzeusát!

Ha jól sejtem, elvigyorodtam – legalábbis a százados elképedt arcáról arra következtettem, hogy mosolyom nem lehet túlságosan illendő. Utolsó mondatát mindenesetre olybá vette, hogy irataimat kéri. Örömömre szolgált. Mert elhatároztam, hogyha egy kicsit kockázatos is, Szeverjáncz irataít adom oda ennek az állatnak. Látni akartam, amikor a pofája bíborból fehérre sápad. Benyúltam tehát a bal zsebembe, föltéptem a lazán összevarrt bélést, odanyújtottam a nyílt parancsot s a sérült arcképes igazolványt. Undorral bár és csak ujjheggyel érintve elvette őket, először a nyílt parancsot olvasta el, s a következő pillanatban olyan vigyázzba meredve szalutált, ahogyan azt egy hivatásosnak csinálnia kell.

– Hadbíró százados úr, Lestyán Ferenc százados alázatosan várom a parancsait!

Hanem a bíborszín nem enyészett el olyan gyorsan az arcáról, ahogyan szerettem volna. Nem ijedt meg, sőt bizalmasan elmosolyodott:

– Ismerem én hírből a százados urat! Főképp, mióta agyonlőtte a Hamar ezredest. Piszok egy gyáva fráter volt a disznó!

– Nem érdekelnek a személyes véleményei! Majd ha kíváncsi leszek rájuk, megkérdezem! Ilyen bizalmaskodásra tanították a tiszti iskolában?

Most már elfakult a bőre. Zavarában azt hitte, korábbi viselkedése miatt haragszom rá:

– Engedelmet kérek, amiért kiabáltam önnel. Igazán nem tudhattam . . .

– Bolond vagy, százados?! Ha nem ordítozol velem, saját kezemmel tépem le a rangjelzésedet!

Ha nem említi Hamar ezredest, alighanem csak annyit mondok, hogy lefokoztam volna, de eszembe juttatta, hogy rendkívül öntevékeny vagyok. Véglegesen feldúlva visszanyújtotta papírjaimat.

– Várom a parancsait!

– Az arcképes igazolványt nem is kell ellenőriznie? Vagy látta már valahol a Szeverjáncz századost?

Elpirult, s ez még a sápadásánál is jobban esett öreg szívemnek. Aztán felkiáltott:

– Micsoda szerencséje van, százados úr! Az igazolványát is keresztül lőtték, de gellert kaphatott a golyó . . .

– Azt hordom a szívem fölött.

Megnézte a sebemet . . .

– Rázós! . . .

Újból megkérdezte, mivel lehet a szolgálatomra. Én pedig már rendbe jöttem, és eszembe jutott Szeverjáncz szarkasztikus egyénisége:

– Tegyen jelentést! Ki az a Jebuzeus, hogy annyit emlegeti?

Teljesen paff lett. Dadogott:

– Jelentem alázatosan, nem tudom!

– Jó! Akkor: egy: elfelejti az igazolványomat és a nevemet. Ezentúl Pusztai századosnak fog szólítani. Kettő: az ott lent az én szekerem. Lemegy oda, a bakja alól kiveszi és felhozza a hátizsákomat. Személyesen megy, nem küldi valamelyik emberét, mert az egyenruhám van benne, és nem engedhetem, hogy ezt kettőnkön kívül másvalaki tudja. Már így is eggyel többen vagyunk a kelleténél. Három: szállására kísér és megkínál egy pohár pálinkával. Négy: hivat egy ápolónőt, éis bekötteti a sebemet. Nem akarom, hogy véres legyen az egyenruhám.

A fickó kétségtelenül ostoba volt és könnyen zavarba hozható. Hanem gyáva nem. Még mindig vissza mert beszélni:

– Megsért, százados úr! Egyik parancsa fölösleges volt. Remek konyakom van, a Jebuzeusát! Francia.

Úgy látszik teljesen még mindig nem tértem magamhoz. Tudnom kellett volna, hogy Szeverjáncz, amikor nem gyilkol, sokkal nyájasabb nálam.

– Ezért az egyért bocsánatot kérek. Írd a légnyomásom számlájára!

Kitűnően értette emberei lélektanát az a Szeverjáncz. De a példájából okulva, én is. Lestyán megdicsőült, és sértődés nélkül indult a csomagért. Én pedig utána néztem, és kissé talán perverz örömet éreztem, amiért ilyen könnyen csavarom ezt a vadbarmot az ujjam köré.

Egyébként a konyakja valóban kitűnő volt, az ápolónője pedig jobb az átlagnál. Fürdőt is akart készíttetni a legényével, de ezt, bár rámfért volna, nem fogadtam el. Nem reszkírozhattam, hogy bárki meztelenül lásson övön alul. Akkor a szanitéc azt ajánlotta, hogyha már olyan nagyszerű kórház áll rendelkezésükre, mint a mostani, kötöztessem ott át magamat. Ezt tanácsolta Lestyán is, azzal, hogy előbb fogyasszuk el az ebédet. Megtörtént. Jelzem, az étele sokkal rosszabb volt az italánál. Hanem a beszéde felülmúlta a konyakját is. Legalábbis egy szovjet felderítő részére.

Előbb megvárta, míg a legénye elhagyja a szobát, azután hátradőlt a székében.

– Ezt a kórházat két hét alatt rendezték be egy öreg kúriában, a Jebuzeusát! Itt azelőtt csak egy kötözőhely volt, egy orvossal és két ápolónővel. Most pedig ideküldtek egy professzort töménetelen kísérővel. Tehát támadásra készülünk. Az ember nem is érti . . .

– Hogy támadunk? – vágtam közbe. – Nem lehet elképzelni? Miért?

Újból rámbámult, nem tudta mire vélni a megjegyzésemet. Hanem aztán rájött, hogy alighanem csak tréfálok, mert folytatta, és a hangja gyűlölködővé vált:

– Azt nem értem, hogy éppen támadás előtt olyan embert küldjenek hozzánk, mint ez a sebész! Felháborító! Tegnapelőtt egy emberem favágás közben kisbaltával levágta két ujját a jobbkezéről. Nyilvánvaló öncsonkítás. Na, én átküldtem a professzorhoz, adasson erről orvosi szakvéleményt, ő meg azt írta vissza, hogy a legény bizonyíthatóan balkezes, s akkor csonkította volna meg szándékosan magát, ha a bal kezére csap. Tudvalevően mindegyik angolbarát ezek közül a vén szarok közül. Ki biztosít arról, nincsenek-e velük kapcsolatai? Utánanézhetnél kérlek, ha van rá egy kis időd . . .

Hamarjában nem tudtam eldönteni, engedjem-e meg, hogy visszategezzen, ami tulajdonképpen, azonos rangúak lévén, jogában állt. Ezért hallatlanná tettem a második személyt s csak arra figyelmeztettem, el kell felejteni, hogy Szeverjáncz vagyok – hanem aztán ezt is megbántam, mert az információja valóban aranyat ért, s esetleg többet is megtudhattam róla. – Sok csirkefogó járkál még errefelé?!

Széles vigyorral nyugtázta „tréfámat". Időt nem vesztve, kezdte felsorolni azokat, akikre sajnos nem figyelt fel az elhárítás, pedig minden alkalmat felhasználnak, hogy kimutassák a foguk fehérét. Például X. főhadnagy Y alakulattól kezet csókolt a körorvos feleségének, pedig tudta, hogy zsidó, s csak mint árja párja kivételezett. Élvezettel és fantáziadúsan denunciált, én pedig elővettem a füzetemet és szorgosan jegyeztem az adatait. A neveket persze csak azért, hogy észre ne vegye magát. Ez az örömfasiszta ugyanis gyanútlanul és folyamatosan informálta a szovjet felderítőt a magyar csapatok eloszlásáról a térségben, amit a szovjet hírszerzés kitűnően hasznosíthatott, s nekem volt is valami lehetőségem, hogy hátra küldhessem megfigyeléseimet. Valóban irgalmatlanul rosszul voltam, de azért kiültem, amíg befejezte felsorolását, s csak akkor kértem kölcsön a dívánját, hogy aludhassak két órát. Annak elmúltával költsön fel. Nem hinném ugyan, hogy sérüléseimet feltétlenül orvosnak kell látnia, viszont feltétlenül meg akarom nézni a sebészt, akiről beszélt.

Nem sikerült megvalósítanom a tervemet. Már egy óra múlva felriadtam arra az érzésre, hogy valaki áll az ágyam mellett és figyel. Az irodalom általában nem vonja kétségbe, hogy ezt az alvó megérzi. Ezúttal azonban nem erről volt szó. Senki nem jött be hozzám, ajtóm bezárva, s még a napsugár sem nézett be az ablakomon. Ez azonban inkább idegesített, mint megnyugtatott. Álmom nyilvánvalóan azt szimbolizálta, hogy mostantól kezdve állandóan megfigyelés alatt állónak fogom érezni magam. A felszabadulás után olvastam, hogy a valóságban is voltak szovjet felderítők, akik németnek álcázva éveket töltöttek el az ellenség között. Ezeket azonban mind gondosan felkészítették a feladatukra, megtanították, hogyan álljanak, üljenek, köpjenek és kívánjanak jó éjszakát, nálam azonban erre nem volt idő. Nem tudtam, hogyan szokott viselkedni egy nyilas vezető, nem tudtam, kik voltak Szeverjáncz szülei, még azt sem, milyen szerepe volt a nyilas mozgalomban a hatalom átvétele előtt – szóval számtalan lehetőségem volt, hogy eláruljam magamat, anélkül, hogy észrevenném. Igaz, láttam őt kétszer, és szokatlanul fejlett a beleérzőképességem, de ez önmagában nem pótolhatta ismereteim hiányát. Kétségtelenül minél előbb meg kellett szabadulnom a Szeverjánczságtól, és igazolványomat csak olyankor vennem elő, amikor elkerülhetetlenné teszi a veszély.

Ahogy ott feküdtem és jártattam az eszemet, olyan feszült idegállapotba kerültem, hogy legszívesebben azonnal megkértem volna a századost, vezessen el a kórházba, de ellenálltam a kísértésnek. Szeverjáncz nyilván átaludta volna a két órát, sőt pontosan abban a pillanatban ébredt volna fel, amelyben Lestyán kopogtatni készül az ajtón. A hadbíró százados kemény ember volt, mint a kő, és a végsőkig fegyelmezett. Tehát időre és kipihenten kellett ébrednem, legfeljebb arra panaszkodhattam, hogy a légnyomástól fáj a fejem. És így is tettem. Éppen a cipőm fűzőjét kötöztem, amikor a százados kopogtatott és belépett az ajtón.

– Én is így szoktam felébredni, százados úr! – dicsekedett, amikor látta, hogy nem kell keltenie. Eddig tehát jól kalkuláltam, Lestyán ebben a kis jelenetben is felismerte a mélységhez kiáltó mélységet.

A kórház persze különösképpen érdekelt. Ágyainak száma és személyzetének nagysága nemcsak azt igazolhatta, hogy a németek valóban támadásra készülnek, hanem arra is támpontot adhatott, milyen hadműveleti központot telepítenek ebbe a körzetbe. Ukrajnában láttam különböző kórházakat, és azt hittem, fel fogom tudni használni a tapasztalataimat. Amikor azonban néztem a szóban forgó objektumot, rá kellett jönnöm, nevetségesen kicsiny ismereteim vannak ahhoz, hogy közvetlen összehasonlítás nélkül csak sejtsem is, hogy amit látok, hadosztálykórház lesz-e, vagy hadseregé.

– No? – kérdeztem kísérőmet, mintegy ugratásból. – Te szerinted milyen rangú parancsnokság fog itt székelni?

Ő azonban komolyan válaszolt.

– Köszönöm szépen! Beszéltek a módszereidről. Ha véletlenül eltalálnám szarva között a tőgyét, és megmondanám, ekkora kórházból milyen parancsnokságra lehet következtetni, letartóztatnál hadititok megsértése címén. Inkább bevallom, semmit nem értek hozzá.

De ezt nem szemrehányóan mondta, hanem elismerően, és biztosra vette, hogy a hízelkedésnek ez a formája el fogja nyerni a tetszésemet. Én pedig úgy sejtem, hogy a valódi Szeverjáncz valóban elégedett lett volna vele. Ha a kórházakat nem is, egymást bizonnyal jobban értették, mint én.

Az udvaron különben nagy volt a sürgés-forgás. A telepítés még nem fejeződött be. Teherautók jöttek szállítmányokkal, ápolónők

szaladgáltak iratokkal, orvosok irányították a rakodást. Persze az is lehet, hogy nem orvosok voltak, hanem valamiféle gazdasági ügyintézők. Hanem az bizonyosan orvos volt, aki felém jött, már majdnem elment mellettem, amikor véletlenül az arcomra nézett, hirtelen mgállt és felkiáltott:

– Dezső!

Azonnal megismertem én is. Antos doktor volt, a szocialista orvoscsoportból, egy hallatlanul értelmes ember, aki természetesen azonnal rájött, hogy nagyot hibázott, s ami éppen nem ritka az ilyen embereknél, elképedésében ostobaságára még rátett egy lapáttal:

– Hogy kerülsz te ide, Dezső?

A szerencsétlen természetesen tudta, hogy én nemcsak százados nem lehetek, de katona sem, legfeljebb munkaszolgálatos – tehát gyalázatosan elárult, vagy legalábbis veszélybe sodorhatott meggondolatlan kiáltásával. Ő elpirult ijedtségében, én belesápadtam. Hanem azért az első gondolatom az volt, Lestyán szerencsére csak az ő pirulását láthatta, az én ijedelmemet nem.

Freud számos példával bizonyítja, hogy az alvó, felriadása pillanatában végtelen hosszúnak tűnő álmot láthat, mivel emlékei nem időben elosztva, hanem egyszerre jelennek meg agyában, és maguktól kapcsolódnak össze egységes egésszé, s a nagy felfedezőkre való elfogultsággal azt hiszi, hogy ez a mechanizmus csak az álomban működhetik, de téved, én veszélyes helyzetekben számtalanszor tapasztaltam ébren is. Legfeljebb két percig hallgathattunk a doktor megszólalása után s azalatt én, látszólag teljesen, a következőket gondoltam végig: hogy rettentő ostobák voltunk, amikor a veszélylehetőségek közül csak Szeverjáncz ismerőseit vettük számításba, az enyémeket nem, pedig találkozhattam azokkal is, és például – akár csak Antos – önkéntelenül is elszólhatták magukat, hogy ezen rendkívül könnyű lett volna segítenünk, hiszen volt nálam Pusztai százados néven is igazolvány, s azon Dezsőnek választhattuk volna a keresztnevemet, hogy Lestyánnak – szerencsére és egészen biztosan – csak annyit mondtam, Pusztainak hívjon ezután Szeverjáncz helyett, és végül, ami a legfontosabb volt, megállapítottam, hogy Szeverjáncz ilyen helyzetben csak kétféleképpen viselkedhetett: vagy rendkívül bajtársiasan, vagy kíméletlenül élesen, s mert baráti viselkedéssel semmit meg nem magyarázhatok, ki kell találnom valamit, amivel a doktornak nekimehe-

tek. Márpedig egy ilyen hosszú gondolatsor csak az álom törvényei szerint futhatott át az agyamon, hiszen sok mindent szabad volt veszítenem, de idő semmi esetre sem. Antos, látván, hogy úgy meredek rá, mint a kígyó a madárra, de semmivel nem tudom segíteni, már majdnem elkövette a harmadik, igazán jóvátehetetlen ostobaságát is, bizonytalanul megkérdezvén:

– Vagy talán tévedek?

Egy ilyen visszakozás, olyan született denunciáló esetében, mint Lestyán, csak gyanúja felkeltésére vezethetett, amit ugyan az adott szituációban talán lenyelhetett, de kétségtelenül rövid időn belül ellenőrizni fog. Ezt elkerülendő, harsányan rákiáltottam:

– Figyelte a doki arcát, Lestyán?

– Figyeltem, százados úr!

– Én úgy láttam, elpirult, Lestyán . . .?

– Én inkább, hogy elsápadt, százados úr.

És valóban, addigra Antos is fehérre sápadt. Ki tudja, talán az is eszébe jutott, maga is bajba kerülhet, ha kiderül, hogy egy zsidóval barátkozik . . .

– Való igaz, Lestyán. Hanem mielőtt elsápadt volna, elpirult. Tudja mit bizonyít ez, Lestyán?

– Nem tudom, százados úr!

– Hogy a szép Galambosné végül mégis elárulta neki, hogy nem Pusztai Dezső vagyok, hanem Szeverjáncz Iréneusz! Igaz ez, doki?

Szegény doki, mit is tehetett volna? Örült, hogy végül hallott tőlem valamit, amire igent mondhatott . . . Hogy ez mire vezet, az már nem az ő dolga volt, hanem az enyém.

– Tudja, mi ebben a legundorítóbb, Lestyán? Hogy a szép Galambosné az ágyban többre tartotta a dokit, mint engem!

– Ismeri a szólásmondást, százados úr? A nők nem a fejükben, hanem a lábuk között hordják az eszüket!

Ne higgyjék, hogy kezdettől fogva tudtam, a harsánykodással végül hogyan fogom a csapdából kiszabadítani magamat. Gondoltam, kiabálni kezdek, azután majd csak adódik valami. Annyit persze azonnal elértem, Lestyán láthatja, hogy amit gyanúsnak találhatna, azt nem leplezgetem, hanem még rá is terelem a figyelmét. Most érkezett meg mindent megváltó ötletem. A doktornak úri kötelessége lett volna, hogy elégtételt követeljen a századostól, amiért sértegetni merte a nőt, akit szeretett. Felhívtam tehát erre

Lestyán figyelmét, és arra a következtetésre jutottam belőle, hogy a doki a hölgy indiszkréciója idején még nem tudta, ki az a Szeverjáncz, azóta azonban rájött, s azért bánta meg, hogy bizalmaskodni kezdett velem. Lestyán pedig, mint általában az ostobák, megörült, hogy valami okosat mondhat, és buzgón helyeselt. Hiszen tulajdonképpen ő is csak azóta ismeri a nevemet, mióta megbüntettem a Hamar ezredest. Antos viszont igazolta, hogy valóban okos ember és felismerte a helyzetet:

– Bocsáss meg – mondta, ragaszkodva az elkezdett tegezéshez –, az viszont, hogy Icát leütöttem a kezedről, nem esküszegés, nem gyávaság, és másképpen sem dehonesztáló dolog. Sőt, a tiszti becsülethez úgyszólván hozzátartozik. Így aztán nincs is tőled félnivalóm!

– Nekem sem tőled. Annyira nem, hogy te fogod átkötözni a sebemet.

Mivel pedig négyszemközt akartam beszélni vele, megparancsoltam Lestyánnak, várjon, ameddig visszajövök. Különben szükségem is volt rá: kezdtem ismét rosszul érezni magam. Fájt a sebem, és lázam is lehetett. Megborzongtam, amikor elindultam a doki oldalán. Ő pedig félreértett. Azt hitte, idegességemben remegek.

– Hát ez meleg volt – ismerte be. – Majdnem elárultalak. És pont egy ilyen vipera előtt, mint ez a Lestyán!

– Ismered? – lepődtem meg.

– Csak hírből. Szakértői véleményt kért a főnökömtől, mert öncsonkítás címén ki akarta végeztetni az egyik emberét. A gyereknek szerencséjére, volt esze. Bevallotta az öregnek, hogy nem a front, hanem a századosa elől menekül. Tudod, nem akart azok közé tartozni, akiket Arisztophanesz táglyukúaknak nevez. És valóban meg lehetett állapítani, egy ízben már engednie is kellett a gazember kívánságainak. Így aztán a főnök megszánta szegényt.

Én is megszántam a fiút, jobban mint Antos, mert én azt tudtam, amit ő nem: hogy Lestyán egyáltalán nem ejtette el az ügyét. De nem volt időm, hogy erről beszéljek vele. Ő természetesen azt hitte, én menekülőben vagyok és megkérdezte, tartasson-e bent a kórházban. Én megmutattam neki a nyílt parancsoomat, hogy magyarázgatásra se kelljen vesztegetnem az időt.

– Lestyán szerint – mondtam –, a ti idetelepülésetek azt jelenti, hogy támadásra készülünk. Igen precízen bizonyította be,

hogy a századosnak igaza van. Szerencsénkre ő azt is tudta, miket kellene kérdeznem, ha ismereteit maradéktalanul hasznosítani akarom, és roppant fontos dolgokról informált. Majd egy órát kellett vele töltenem, és meggyőződtem arról, hogy haladéktalanul el kell jutnom Herendre, ahol ugyanis nemcsak Halpertet kellett megkeresnem, hanem az összekötőmet is. Megkérdeztem, használjam-e föl e célból a főnökénél nyílt palancsomat. Azt ajánlotta, inkább ne kísérletezzek vele, mert ő is el tudja intézni, hogy egyik kocsijuk Veszprém felé haladva vigyen el engem Herendre.

– Szerencsés túlélést kívánok! – mondotta búcsúzóul. – Tartok tőle, nem túl sok rá az esélyed . . .

Én optimistább voltam nála, és, mint a végeredmény igazolja, jogosan. Hanem akkor még csak tanultam a szakmát, s még nem tudtam, hogy még a szánalmat is ki kell annak szorítania a szívéből addig, míg feladatát nem oldotta meg, s így rögtön ezután csaknem halálos veszélybe sodortam magamat. Mert Lestyán természetesen várt rám, de eléggé idegesen, amiért órákon át nem kínozhatta az embereit s mert, mint már mondtam, egyáltalán nem volt gyáva, igen élesen fogadott:

– Szolgálatban vagyok! Amikor láttad, hogy ilyen sokáig maradsz, vissza kellett volna küldened! Szevenjáncztól igazán nem vártam, hogy tisztársa kötelezettségére tekintettel ne legyen!

Tulajdonképpen igaza volt, és biztosra vette, kap néhány engesztelő szót. De keservesen tévedett:

– Szeverjáncz viszont nem hitte volna, hogy egy közönséges százados, egy állítólagos hű hazafi az utasításait semmibe veszi. Kétszer is megparancsoltam, felejtsd el azt az átkozott Szeverjánczot, és rólam ne tudj mást, mint hogy Pusztai százados vagyok! És amikor a doktor előtt Szeverjáncznak vallom magam, te nem tiltakozol, sőt meg sem lepődsz, hanem bólogatsz! Mit jelentsen ez? Hogy nem értetted az okaimat? Mi közöm nekem ahhoz?! Nem kívánom minden tökkelütöttől, hogy megértsen, de azt igen, hogy szó szerint teljesítse a parancsaimat. Reggel Herendre kell utaznom, hogy rovancsolást csináljak egy bizonyos Halpert főhadnagynál, s ehhez a Pusztai százados igazolványa nem jó, a Szeverjánczét pedig nem használhatom. Veled akartam elintéztetni a dolgomat, de a történtek után . . .

Meglepetés ért. Váratlanul félbeszakított. S míg eddig olyan volt az arca, mintha timsóval kenegette volna borotválkozás után, most hirtelen felragyogott:

– Jelentem alázatosan, ismerem Halpert főhadnagyot. Dög, gyáva, dezertőr, hazaáruló! És ha a százados úr őt akarja kikészíteni, biztosan sikerül kitalálnom valamit, amire szüksége lesz.

Nos, ez igen jó hír volt. Legendám legkevésbé kidolgozott része az volt, hogyan tudok Halperttel kapcsolatot teremteni. Kaptam ugyan valami hamis parancsot a rovancsolás megtartására, de azzal, hogy csak végső esetben használjam, mert azt sem tudták biztosan, vajon az utasítást állítólag kiadó szervnek van-e a lóátvevő bizottságon felügyeleti joga. Azt tanácsolják, a helyszínen én magam döntsem el, hogyan oldom meg a feladatot. Ha azonban Lestyán ismeri . . .

– Drágám! – mondtam ennek ellenére – ne legyél ismét ostoba! Nem gondolod, hogy Szeverjáncz rovancsolásokra fecsérli az idejét? Én semmit nem tudok a főhadnagyról, de ha valóban szajha és dezertőr, akkor is sokkal kisebb féreg, minthogy személyesen foglalkozzam vele! Én egyet tudok róla, ami ezerszer többet ér, mint százezer pengő vagy ezer dezertálás, s emiatt az egy miatt nem lehet sejtelme sem arról, ki vagyok.

Az arca ismét elsavanyodott.

– Szabad megkérdeznem, mi az, amit a százados úr tud?

– Nem szabad! Hanem kitalálnod, azt szabad. Úgy értem, kimondhatod hangosan.

Mint látják, nem bírtam leszokni arról, hogy játszódjak, ha tehetem. – Semmi valószínűsége nem lehetett, hogy megsejtse „titkomat". Ám az arca ismét fényesen ragyogott:

– Kitaláltam! Lackman báró keresztfia!

– Gondoltam! Sejtettem, hogy nem vagy olyan tökkelütött! Akkor értesz mindent, igen?

– Tökéletesen! Csak . . .

Nem érdekelt a csakja.

– Akkor holnap reggel, olyankor, amikor még biztosan nem érkezhettem Herendre, felhívod Halpertet és megkérded, ott van-e már nála Pusztai százados, mert jelentened kell neki. Aztán közlöd, hogy rovancsolására érkezik. Világos?

– Teljesen. Csak azt szeretném jelenteni . . .

Újból nem érdekelt, mivel akar rábeszélni, hogy végezzek azért

a főhadnaggyal is. Eszembe jutott ugyanis az öncsonkító fiú, akit még meg kellett mentenem.

– Egy pillanatra még – mondtam –, hogy semmiképpen ne felejtsem el. Már azért is jogtalanul tettél nekem szemrehányást, mert kizárólag kedvedért késtem el. Egy Szeverjáncz valóban törődik tiszttársai kötelességeivel. De azzal is törődik, ha egy barátja hadbíróság elé akar állítani egy öncsonkító bitangot. Érdeklődtem tehát, de sajnos, kiderült, hogy a főorvos nemcsak a kezén észlelt külsérelmi nyomokat, hanem az alfelén is. Úgy, hogy szerintem mind a ketten jobban jártok, ha az egészet elfelejtitek. És most mondhatod, mit szeretnél jelenteni!

Hanem már elkéstem.

– Semmit! – felelte és szemében valami furcsa fény lobogott. – Csak annyit, hogy parancsodat szó szerint fogom teljesíteni!

Másnap tizenhetedike volt. Most már mindenki, akit érdekel, rájöhet, hogy ennél alkalmatlanabb időt az utazásra keresve sem találhattam volna. A reggel még rendkívül kellemesnek ígérkezett. Még tartott a szokatlanul meleg idő, és olyan csend volt az utakon, mintha mindenki elfelejtkezett volna a háborúról. Pedig akkorra már tőlünk északnyugatra felborult a világ. A szovjet vezérkar is értesült a német csapatösszevonásokról, megállapította, hogy a németek támadásra készülődnek, s hogy megnehezítse felvonulásukat, 0 óra 01 perctől bombázni kezdte a Veszprémen áthaladó fontos stratégiai utakat, sőt a 15. amerikai repülőhadsereg is beszállt az akcióba. Minél közelebb jutottunk célunkhoz, annál nehezebben haladtunk előre. Helyenként egész szélességben bombatölcsérek borították az utat, és az összetorlódott járművek hosszú sorban várakoztak az átkelőhelyek előtt, vagy a mezőn próbálták megkerülni az akadályokat. Kétszer támadást is kaptunk, és kocsinkból kiszállva fél-fél órát kellett a földre lapulnunk, és a második esetben egy robbanás fülkénk falát is felszakította, így aztán késő estére, dideregve és meggémberedve sikerült csak Herendre beérnünk. A helységnek nemcsak az utcái voltak sötétek, hanem a lakásai is, mert az áramszolgáltatás megbénult. Halpertnél egyetlen szál gyertya égett, inkább árnyékot csinálva, mint világosságot. De fénye közvetlenül a főhadnagy arcára esett, túgyhogy azonnal felismertem, ki az a Halpert, akinél rovancsolást kell tartanom. Már nem is tudom, mitől ijedtem meg olyan nagyon, hiszen attól nem kellett tartanom, hogy a snájdig századosban fel-

ismerje azt a munkaszolgálatost, akivel kegyelmet gyakorolt a mezőn. Talán csak a tüskés lapály gyalázatos rettenetét és a teljes tehetetlenség kínját éreztem újra a zsigereimben, de az is lehet, hogy valami babonás előérzt bénította meg tagjaimat. Halpert pedig nézett rám, és lassanként undor ült ki az arcára. Bizonyára azt hitte, azok közé a szörnyetegek közé tartozom, akik, ha belépnek egy alacsonyabb rangú szobájába, elvárnák, hogy házigazdájuk abban a pillanatban felpattanjon és alázatosan jelentkezzék. Ő azonban éppoly kevéssé volt katona, mint én, nem veszett ki belőle a civilkurázsi, és nem volt hajlandó pattogni csak azért, mert egy rangidős ezt elvárta volna tőle.

– Pusztai százados? – kérdezte tehát, miközben vonakodva felállt és lezseren sapkájához emelte kezét. – Halpert főhadnagy alázatosan jelentkezem. Korábbra vártam a százados urat, de egy ilyen bombázás után talán azt is szerencséjének kell tartania, hogy egyáltalán megérkezett . . .

– Vártál? – adtam a csodálkozót. – Tudtad, hogy jövök? Kitől és miért? Talán arra is figyelmeztettek, hogy revíziót fogok tartani?

– Egy bizonyos zászlóaljparancsnoktól, akit te Lestyánnak ismersz, de én csak Jebuzeus századosnak nevezek – adta vissza könnyedén a tegezést, pedig még nem szólítottam fel rá –, akivel közölni méltóztattál, hogy nálam tehet a részedre jelentést. És nyilvánvalóan csak azért közölte rovancsolási szándékodat, mert ha lenne okom, hogy féljek ettől, se tudnék ennyi idő alatt semmit csinálni, legfeljebb főbe lőhetném magam. Az biztos, hogy nem akart nekem segíteni, mert együttérzés épp annyi van benne, mint egy emberevő cápában. Sokszor láttam kártyázni: ha sikerült tíz pengőt nyernie partnerétől, úgy vihogott, mint a hiéna éjjel. Üvöltene fájdalmában, ha kiderülne, hogy valakivel tudtán kívül jót cselekedett. Ha az információ nem véletlenül csúszott ki a száján, vagy azt hiszi, hogy összecsinálom magam, vagy hogy valami disznóság készül ellenem.

Hm. A fiatalembernek lényegében igaza volt s én valószínűleg elővigyázatlan voltam, amikor a nevemet bármilyen formában összekötöttem Lestyánéval. Ha majd ezek után rátérek valódi mondanivalómra, könnyűszerrel hiheti, hogy provokálni akarom. Annyi azonban bizonyos volt, hogy ezután nem kér tőlem igazolást érkezésem céljáról, megnyugtatni pedig még lesz időm.

– Pompás megfigyelés! – mondtam. – A százados éppen most állítja hadbíróság elé egy tizedesét, mert favágás közben megsebesítette a jobb kezét. Hanem engem nem hiénára, áspiskígyóra emlékeztet. Különben nem várok tőle semmiféle jelentést. Úgy látszik, azt hitte, idegesíteni fog.

Fáradtan vettem le a sapkámat.

– Üljünk le. Eltörődtem az úton.

Rumot vett elő szekrényéből és töltött két pohárral.

– Vitázni nincs okunk. Én nem láttam áspiskígyót, te legföljebb nappal hallottál kacagni hiénát. Fölidegesítenie viszont sikerült. Szeretném tudni, miért jöttél. Mert hogy nem rovancsolni, az bizonyos.

Valóban meglepő dolgokat mondott ez a Halpert. Legalábbis engem meglepett, hiszen még nem olvastam a keresztapjához írt levelét.

– Nem rovancsolni? Dehát miért nem?

– Mert hülyeség. Mert te is tudod, hogy a németek kivettek a kezünkből mindent, amin keresni lehet, mi legfeljebb némi lótápot vásárolunk olyan összegért, amiből még sikkasztani sem érdemes. Bohóc vagyok én, nem katona. Főhadnagyi kinevezésemen kívül miféle szabálytalanságot találhatnál nálam? Miért lenne érdemes ellenőrizni egy lóátvevőt?

Kényelmesen hátradőlt székén, és halvány mosoly játszott a szája körül. De azért láttam rajta, hogy fél valamitől, s ha elárulnám, hogy szerepelt Szeverjáncz naptárában, ő bizonnyal azt is tudná, miért. Így Nyikitinnek igaza lehetett, amikor azt ajánlotta, tapogassam körül.

– Te vagy az ostoba, nem én! – mordultam föl ezért. – Te nálam is jobban tudod, hogy aki egy lóátvevő bizottsághoz van beosztva, az nincsen a fronton. De az sincs, aki az ellenőrzésüket végzi, s így a rovancsolásuknak roppant jelentősége van. Mivel pedig az őrnagyom ugyanúgy nem kíván a harcoló csapatok között forgolódni, mint én, azt te csak hiszed, hogy nem fogok szabálytalanságokat találni nálad. Ujjé, de még milyen sokat! Hogy sikkasztasz-e vagy sem, az engem egyáltalán nem érdekel. Annál inkább felháborít már előre is, hogy milyen szabályellenesen adminisztrálod egyébként helyes intézkedéseidet. Az őrnagy úr pedig ezért nagyon fog szeretni téged, sőt azt sem venné zokon, ha elke-

seredetten vitatkoznál a felvett jegyzőkönyv állításaival. Ne félj, nem fogjuk javasolni leváltásodat!

Megkönnyebbülve sóhajtott fel, amikor megértette, hogy látszólag értelmetlen jöttömnek milyen pofonegyszerű magyarázata van. Hanem azután ismét elmosolyodott. Ezúttal nagyon furcsán:

– Elfelejtettem jelenteni, hogy Lestyán azóta kétszer is érdeklődött felőled. Nagyon aggódik érted . . . Annyira, hogy talán jobb lenne, ha amit az imént a dekkolásról mondtál, a parancsnokságon jelenteném.

– Mi a fene? – kiáltottam fel. – Megtennéd?! Talán nyilas vagy, nem lóátvevő?

– Úgy vagyok nyilas, ahogyan te revizor. Az FFCS-től jöttél, és bele akarsz ugratni valamibe. Vedd tudomásul: nem jutsz velem semmire.

– FFCS-től? – kérdeztem meglepődve. – Az mi?

Gúnyosan nevetett:

– Ne játszd meg magad! Ha nem onnan volnál, Lestyán nem keresne, hanem fütyülne rád!

Mint később rájöttem, a fiú nemcsak hisztériás rohamot kapott a gödör peremén, hanem be is csavarodott. De nem lehetett észrevenni a betegségét. Szabályos üldözési mániába esett: mindenféle apró jelből arra következtetett, hogy ellenségei ostrom alá vették, nem bocsátják meg neki, hogy disszidált az FFCS-től. Ha egy idegen tiszt érkezett a városba és össze akart ismerkedni vele, bizonyára azért tette, mert ki akarta kémlelni őt. És akkor is, ha nem találkozott vele, mert azt azért tette, hogy kijátssza a figyelmét. Ha a pincér véletlenül a tányérja bal oldalára tette a kését, azért csinálta, hogy megmutassa valakinek: ez az a Halpert, akit el kell tennie láb alól, és botránnyt csapott a kiszolgálás lezserségéért. És ugyanazért verte dagadtra annak a kurvának az arcát, aki a kuplerájból ismert, amikor nyakába borult a temető kerítésénél. Hanem, mint a paranoiások általában, gyanúit nem mesélte el senkinek, nehogy bolondnak higgyék. És éppen, mikor megerősítve érezte gyanúját, harmadszor is kereste Lestyán. Én ugyancsak a beszélgetés herendi részét hallottam, de könnyen kitalálhattam a másik felét.

– Megint te vagy? Igen, már megérkezett. . .

– Nem értem! Miféle meglepetés?

. . .

– Nem, a százados urat sohasem láttam azelőtt . . .

Most akkorát üvöltött Lestyán, hogy még én is hallottam a hangját. De érteni ismét csak Halpert lehetett. Hanem mielőtt válaszolt volna, elfehéredett. A hangja azonban nem remegett:

– Ökör vagy, Lestyán! Mikor én az alakulathoz kerültem, már nem ő volt a parancsnokunk. Úgyhogy én még soha nem láttam ezelőtt. Nem kell összecsinálnod magadat. Semmi baj.

Lecsapta a kagylót. Én pedig nyomban megértettem, mit akart Jebuzeus jelenteni nekem, amikor beléfojtottam a szót. Szóval a fiú ijedtében akart gyönyörködni és kellemetlenséget szerezni nekem, amiért védeni akartam az áldozatát. De miért vezette félre őt Halper, mikor ő látta Szeverjánczot, és tudta, hogy az nem én vagyok. Hanem ezt is megtudtam, pár perc alatt. Előrántotta és rámszögezte a revolverét:

– Szóval, személyesen jött el leszámolni velem, százados úr! Micsoda megtiszteltetés. Saját személyemnek köszönhetem, vagy annak, hogy Lackman báró a keresztapám?

Mert ne higyjék, hogy aki őrült, az buta. Ellenkezőleg, lehet nagyon okos is. Sok paranoiásnak sikerült magánéletében nagyon sokra vinnie.

– Azt hitte, ugye, hogy gyáva vagyok? Pedig nem azért lógtam meg az FFCS-től, hanem mert megvetem a hozzád hasonló szarokat!

Rákönyököltem az asztalra, nehogy azt higgye véletlenül, fegyver után kapkodok és golyót eresszen belém.

– Én – mondtam Szeverjáncz modorában –, semmit nem hiszek, hanem mindent tudok. Azt is, hogy te vagy az ökör, fiam!

Eltorzult arccal hajolt hozzám közel:

– Mit beszélsz?

– Először is azért vagy ökör, mert már láttad a hadbíró századost, amikor elvitte Nemgróf Tiszát. Másodszor azért, mert ha Szeverjáncz lennék, fegyvereddel együtt megennélek vacsorára.

Hátrább lépett:

– Igaz, ott voltam, de csak pillanatig mutatta a pofáját. És biztos, hogy már láttalak valahol . . .

– Természetesen. Éppen azért jöttem, hogy megnyugtassalak; nem kell aggódnod az üdvösséged miatt. Minden szombaton este imádkozom érted az örökkévalóhoz . . .

Elképzelhetik, hogyan hatott rá ez a meglepetés. Én nem mondom el, mert nem akarom nevetség tárgyává tenni érdemtelenül. Én is megzavarodtam volna helyében, ha ő mondja el nekem. Elég annyi, hogy amikor összeszedte magát, kérdőre vont:

– Hiszen te akkor zsidó vagy! Hogy kerülsz ide? És hogy kerültek hozzád Szeverjáncz iratai?

– A második kérdésre válaszolok. Úgy, hogy elvettem tőle. Az elsőhöz semmi közöd. Arról majd a keresztapádat informálom, de mindenesetre részletesebben, mint te. A te dolgod csak annyi, igazold nála, hogy valóban az vagyok, akinek mondom magam.

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

Második rész

ELSŐ FEJEZET

Lackman ma már ezüstösen ősz, sovány, alacsonyabb is lett néhány centivel, s megszerezte azt a zamatot és patinát, ami egy negyedik generációs báróhoz hozzá tartozik. Első találkozásunkkor bizonyos csalódást okozott. Nem annyira korpulens alakjával, vártnál lassúbb mozgásával, hanem azzal, hogy sváb volt tagadhatatlanul.

– Igen – mondta egyszer –, csak ne feledd, hogy a Dunántúlon egy sváb, ha báróságot szerzett magának, csak magyarnál is magyarabb lehet.

Természetesen nem ezzel kezdte. Hanem azzal, tudom-e, hol van most Szeverjáncz?

– Azt hiszem, egy ilyen régimódi házban úgy illik mondanom: öt lábbal a föld alatt . . .

– Látta, amikor eltemették?

– Nem. Akkor már útban voltam magához. De én lőttem szét a fejét . . .

Bólintott:

– És most itt van, zsebében az ő irataival. Eléggé kacifántos história. A keresztfiam nem is hiszi el egészen, de hát ő bolond szegény. Olvassa el ezt a levelét, és meg fog neki bocsátani, amiért azt javasolja, mindenesetre figyeltessem magát, nem szegődött-e közben a németek zsoldjába.

Ekkor olvastam el a maguk által már ismert levelet, s aztán némi gúnnyal azt mondtam a bárónak:

– Látszik, hogy magának még nem kellett ehhez hasonlókat átélnie, azért olyan kemény. Szerintem nem bolond, és a kényszerképzeteiből majd kigyógyítja az idő . . .

– Valóban. Én még nem mentem át ilyesmin és nem is fogok. Én tudok magamra vigyázni. Éppen ezért – bár történetének Szeverjánczra vonatkozó része természetesen nem vitatható – mégis fel fogok tenni magának néhány kérdést. Hogy a fronton az oroszok segítették át, az ugyancsak kétségtelen. Nekem ezzel

kapcsolatosak a kérdéseim. Miért segítenek magának, miért küldték hozzám, és főképpen, maga miért vállalta el?

Őszintén elmondtam neki mindent, ami ebből reá vonatkozott, és pontosan megértette a helyzetemet. Sajnálta, hogy kellemetlenről kell tudatnia, de az árvaház már nincs Veszprémben, hanem Szombathelyre utazott tovább.

– Persze semmi problémát nem okozna, hogy magát is eljuttassam oda, új iratokkal és teljesen veszélytelenül, vagyis ott is hagyhatná az oroszokat és főleg Szeverjáncz kísértetét – ezt nagyon tudnám ajánlani, mert roppant veszélyes dolog. Mivel azonban a főnökasszony majd Ausztriába is tovább fogja utaztatni a gyerekeket, a nyílt parancs nélkül oda nem követhetné őket. Ezért csak egyben tudom segíteni: elmesélek önnek mindent Iréneuszkáról, amit fel tud használni a játszmában.

Szeverjáncz szerepe részint kevésbé veszélyes, részint sokkal veszélyesebb, mint hiszi. Sokkal kevesebben ismerik személyesen, mint ezt neve jelenlegi ismeretsége folytán gondolná. Először is rejtélyes figura volt, és ha még ma is élne, azt mondanám, mindig is az marad. Legendássá is csak a legutolsó percekben vált, és az is csak itt, a Balatontól északra. Ha Somogyba került volna, a nevével esetleg soha nem találkozik. Két hőstette csinált belőle nagy férfiút: a hadifoglyok elégetése, és ennél is inkább, hogy hasba lőtte azt a szerencsétlen Hamart, hogy így a pokol minden kínját el kelljen szenvednie. És ezzel még el is dicsekedett. Magának pedig úgy kell majd viselkednie, ahogyan tőle elvárnák azok, akik az ő fejével gondolkodnak. Vagyis én inkább lemondanék a terveimről, mintsem az ő alakját kelljen magamra öltenem. Maga azonban nem fog a terveitől elállni, tehát megpróbálom minél részletesebben informálni róla, akit meglehetősen közelről ismerek. Ezenközben beszélnem kell a Szeverjánczok és a Lackmanok családjáról is, azért, mert úgy gondolom, Szeverjáncz Iréneusz csakis itt, Magyarországon létezhetett, mégpedig nem azért, mert magyar, hanem mert nálunk az egész történelem s annak minden részlete a kiegyezéssel kezdődik. Mindannyian 1867 gyermekei vagyunk.

Maga úgy tudja, negyedik nemzedékbeli báró vagyok. Ez igaz is, de nagyon sajátos módon, mint az majd világosan kiderül, s az is, hogy ezt csak apám sajátos zsenialitásának köszönhetem. Ő ugyanis még csak gazdag sváb volt a Dunántúlon, olyasféle, mint zsidóban a hatvani Deutsch. Persze, nem egyszerűen volt gazdag,

hanem különlegesen, eszméletlenül, ahogyan a keresztfiam mondaná. Annyira, hogy meg kellett indulnia az előkelővé válás felé is, és ennek első fokaként földbirtokot vásárolt magának, mert a földbirtok a századvégen az úri lét szimbóluma volt. Ennek révén ismerkedett össze szomszédjával, a legidősebb Szeverjáncz Iréneusszal, a vezérkar csalódott ezredesével, aki már minden reményét elvesztette arra, hogy nadrágjára valaha is megkapja a vörös lampaszt. Nem nagyon illettek egymáshoz, de hát szomszédok voltak, időnként együtt vadásztak, és tudja isten, miért, végül még meg is kedvelték egymást.

Mint a nevéből is következtetni lehet, az ezredes görög katolikus szerb családból származott. A hozzá hasonlók azokkal egyidőben vándoroltak be az országba, akik többek között Szentendrét is alapították, és ritka hagyományhű társaságnak számítanak. Szeverjáncz kivétel volt közöttük: az apja Jellasiccsal jött be az országba, s vele együtt futott Bécs felé. Hogy mikor jött vissza, nem tudom. Ötvenben a szolgálataiért kapta a később Szeverjáncz-lapálynak nevezett birtokot. Részt vett Komárom ostromában, s egy akkor még gyógyíthatatlan, diszkrét természetű sebesülést kapott, amely miatt hatvanévesnél fiatalabban pusztult el paralízisben. Fia akkor már délceg őrnagyként szolgált és reményteljes pályafutásnak nézett elébe. Hogy a tábornoki karba végül mégsem kerülhetett be, azt, mint bizalmasan elmesélte, kizárólag Böhm-Ermolli intrikáinak köszönhette, aki engesztelhetetlen ellensége volt. Maga már aligha tudja, fiam, hogy Böhm-Ermolli a közös hadsereg egyik zsidó tábornoka volt, és Szeverjáncz a kudarcát az egész zsidóságnak nem bocsátotta meg. Mások szerint azonban végzetes kártyaszenvedélye miatt mellőzték, ami egyszer botrányos helyzetbe hozta: a kártyaadósságát nem sikerült huszonnégy órán belül kiegyenlítenie, de nem követett el öngyilkosságot, hanem további negyvennyolc óra haladékot kért és kapott a hitelezőjétől. Böhm-Ermolli ebbe csak úgy került bele, hogy mint zsidónak, kényesebbnek kellett lennie a tiszti becsületre a legkényesebb táborszernagynál is, és értesülvén Szeverjáncz botlásáról, jelentette a császárnak, aki ilyesmiben nem ismert bocsánatot. Nem sikerült ugyan a vádat kétséget kizáróan rábizonyítani, ezért nem szerelték le, de többé nem is léptették elő. Tegyük még hozzá, hogy az ezredes ennek ellenére Ferenc Jóska örökös rajongója maradt.

Az ezredes úr mindenesetre sváb barátjával szemben megőrzött bizonyos brutális fölényt, s ő volt az, aki egyszer azt kérdezte apámtól:

– Hallottad, hogy az a Deutsch báróságot vásárolt magának? Egy svábnak ne tellenék annyira, mint egy büdös zsidónak?

Apám elgondolkozott, s azt felelte, hogy csak ostoba ember vásárol magának báróságot. Az ezredes azt hitte, barátja nem érti, hogy a bárói cím nemcsak rangot jelent, hanem üzleti lehetőségeket is. Pedig ő volt az, aki nem értette az apám hangsúlyát. Még élt ugyanis a kilencvennégy éves nagyapja, bár már tolószékhez volt kötve, és maga alá eresztette a székletét. No, a hálás unoka neki vásárolt bárói címet s így egyszerre a család harmadik báró tagja lett – én pedig a negyedik. Tartozom tehát bizonyos hálával Szeverjánccznak is, de törzsökös voltomért egyedül apámnak, aki egyébként sok másban is kimutatta zsenijét.

Barátságuk idején már egyformán nagy birtokosok voltak az ezredessel: apámnak még, neki már csak ötszáz hold volt a tulajdonában. Egyszer aztán híre járt, hogy Szeverjáncz a maradékra is vevőt keres. Apám ekkor megkérdezte tőle, nem akarná-e inkább kiegyenlíteni tartozásait, mert látna erre bizonyos lehetőségeket. Az öreg rezignáltan dünnyögte, hogy ugyan miből?

– Szénából! – mondta apám.

Az ezredes úr természetesen dührohamot kapott, s a tegezésről átváltott a párbajra hívás előtti magázásra:

– Gúnyolódni óhajt velem az úr?

– Üzletelni. Mármint a hadsereggel. Maga szállítaná a megrendeléseket, én pedig a szénát. Mind a ketten jól járnánk.

Hallott egyáltalán a századforduló híres bűnügyéről, a Szegedy–Maszák féle szénapanamáról? Nos, apámék vállalkozása még csak elődje sem volt ennek, szigorúan tisztességes üzlet, csak a konkurencia ellen használták fel Szeverjáncz összeköttetéseit, soha arra, hogy különleges előnyöket szerezzenek. A szokványos haszonnal dolgoztak, de ez panama nélkül is olyan magas volt, hogy jobbnak látszott, ha az ezredes eladja a birtokait s az Alföldön vásárol magának másikat, nehogy azzal vádolják, a szomszédjával játszik össze. Apám ekkor könnyen megvásárolta ezt a lapályt, s ezer holdjával már komoly nagybirtokosnak is számított. Ettől fogva egy fél ország választotta el őket egymástól, de addigra már természetesen jó barátságba kerültem a fiával. A köztünk levő kor-

különbség ezt nem nehezítette meg, mert amennyivel idősebb volt nálam, annyival butább és gyerekesebb is. Ezt a Szeverjánczot kivételesen Illésnek hívták, mert korán elhunyt bátyja örökölte apja keresztnevét, de egyebekben felmenő ági rokonaitól nem különbözött. Barátságunk arra alapozódott, hogy ha bajba keveredett, hozzám fordult tanácsért, s ez eléggé gyakran fordult elő. Hanem aztán foglalkozásunk elválasztott egymástól. Ő apja pályáját követte, ugyancsak a közös hadseregben, és ugyancsak mint szépreményű tiszt. Egyik véletlen találkozásunkkor, némileg ittasan, elárulta, hogy apját voltaképpen nem Böhm-Ermolli fúrta meg, hanem a trónörökös körül alakult magyar klikk, melynek nem tetszett, hogy a hadseregben a szlávok komoly szerephez juthassanak. Engem viszont azzal indított útnak az apám – aki különben sohasem sajátította el teljesen a magyar kiejtést –, hogy ne feledjem, egy nagyiparos lehet sváb is, de egy báró csak magyar.

– Menj jogásznak! – mondta. – Nem fogom a szemedre hányni, ha lazsálsz az egyetemen, elég annyit tudnod, amennyivel körmére nézhetsz a jogtanácsosaidnak. Hanem Arany János költeményeit szeretned kell, sőt talán Petőfit is. De azt az ő kedvükért se feledd el, hogy a társadalmi rangodat a monarchiának köszönheted. Ha valóban a magyar urak vezetnék az országot, coki lenne neked, nem báróság.

Ez utóbbit azóta már nem hiszem. Jobban megismerve a világot, biztosra veszem, hogy a magyarok ugyanúgy szabott áron adták volna a báróságot, mint Bécs, sőt, Ferenc Jóskánál kevésbé lévén aulikusak, talán még a grófi címet is. És nemcsak apám tanácsára szerettem meg a magyar nyelvet, hanem a monarchia magyar felének objektív követelményei miatt is – ne feledje, ugyanezt az utat futotta be az ifjú Hatvani Lajos is. Odahaza, legjobb emlékezetem szerint, egyetlen hungarizmust használtunk: angyalbögyörőt mondtunk nudli helyett, ma pedig, mint helyesen állapította meg, maga sem beszél nálam sokkal ízesebben, pedig én soha nem voltam falusi gyerek. És persze Petőfi mellett megszerettem Adyt is. S akár az ostoba keresztfiam most, a „Megállj, megállj, kutya Szerbia" korszakban önként jelentkeztem a frontra én is. Szerencsére könnyebben megsebesültem és leszereltek a kárpáti harcok idején. Hanem én, szemben Hatvanival, az őszirózsás forradalom után emigráltam, mert a királyhűség egyelőre fontosabb volt számomra, mint Ady. Előbb Bécsbe, majd Svájcba utaztam, ahol be-

mutattak a királynak is, mint olyan fiatalembert, akiben törhetetlenül megbízhat.

A kommün bukása után hazakerülve, hallottam apámtól, hogy Szeverjáncz Illés meglátogatta őt, élve az alkalommal, hogy Prónaival Siófokon tartózkodott. Szóval, különítményes lett belőle. Magával hozta tizenöt éves fiát, Iréneuszt, egy nagyon csinos, de kiélt arcú kölyköt is, aki már első éjjel óriási botrányt okozott. Anyám komornájának volt egy csodálatosan szép, fiatal lánya, aki a házunkban mindenki számára tabunak számított – ezt a gyerkőc megerőszakolta, s még ő volt vérig sértve, amikor rossz néven vették tőle. Hadd jegyezzem meg: ebben volt valami igaza. Anya nélkül nőtt fel, s ezért az apja magával hurcolta dunántúli útjain. Állítólag nemcsak azt tanulta meg a különítményesektől, hogyan kell a nőket megerőszakolni, hanem azt is, hogyan kell a férfiakat megölni. Ami pedig különösen aláhúzta az igazát, az volt, hogy az erőszakkal megrontott lány attól kezdve magától osont be Iréneusz ágyába, s mikor vissza kellett utazniuk Siófokra, elválásukat siratta, nem azt, hogy teherbe esett.

Ezután rendszerint elkerültük egymást Illéssel. Mikor a király Magyarországra jött, én mellette voltam Sopronban, ő Budaörsön, Gömbösnél tartózkodott. Én a Francia–Magyar Banknál nyertem el a cégjegyzési jogot, ő a vezérkari akadémiát végezte el. Persze azért olykor-olykor láttuk egymást itt vagy ott, sőt az ön szerencséjére ismertem Iréneuszt is – úgy lehet mondani, inkább látásból, mint személyesen. Komor gyerek volt, nehezen viselte el, hogy apjának éppúgy nem sikerült ezredesi rangnál magasabbra kerülnie, mint a nagyapjának annak idején. Pedig ő közös hadseregbeli volt, nem honvéd, ami Horthynál sokat számított, és azokhoz tartozott, akik kormányzóvá tették a tengernagyot: Héjashoz és Prónaihoz. És kártyaadósságokat sem csinált. Most már közvetlenül is a zsidók voltak a kegyvesztettségének okai: részint, mert túl későn szakított a különítményesekkel, részint, mert meggyilkoltak és kifosztottak egy gazdag zsidót, akinek a bátyja Horthy köreihez tartozott, s ebben állítólag Illésnek is szerepe volt.

Iréneusz mindenesetre tudta, hogy apja bukásának legfőbb oka az volt, hogy nem eléggé brachista és túlságosan buta. Nemcsak Horthyra, hanem az apjára is haragudott – ő maga állítólag anyjától örökölte az eszét. Azt nem tudnám pontosan megmondani, miért választotta a vezérkar helyett a hadbírói szolgálatot – ha-

csak nem apja véleménye a helyes, amit majd a maga helyén ismertetek. Tény, hogy mint hadbíró százados az egyik jobboldali lapban olyan hangon támadta meg a kormányt, hogy az országos botrányt okozott. Én, mint a ritka független képviselők egyike, dühös hangú interpellációt intéztem a hadügyminiszterhez, hogyan engedhetik meg, hogy a hadsereg tisztjei ilyen hangon politizáljanak – emiatt azóta is bírom Iréneusz megtisztelő gyűlöletét. Higgye el, Viktor valóban kis falat lett volna ahhoz, hogy Szeverjáncz személyesen nyelje le – engem vett célba, amikor hozzá készülődött.

Persze egyelőre még nem itt tartok. Akkor elterjedt az a hír, hogy csak apja érdemeiért nem került formális fegyelmi eljárás alá – hanem ezt én nem hiszem. Azért az agyalágyultért a kisujját sem mozdította volna senki sem. Saját érdemeinek köszönhette, hogy csak a hadügyminiszter rendelte magához, hogy kifejezze haragját és méltatlankodását. Higgye el, rendkívül tehetséges volt az a fickó, és a hadvezetés kormányzóhű része azt remélte, sikerülni fog őt a maguk oldalára állítaniuk. A miniszter felháborodott, hogy éppen egy hadbíró, akinek a törvényesség védelme volna a feladata, követ el ilyen hallatlan függelemsértést, és megfenyegette, hogy ha még egyszer cikket mer írni feletteseinek engedélye nélkül, rendelkezési állományba helyezik. Ebben ugyebár rejtett felszólítás volt arra, hogy felettesei engedélyével igenis írjon cikkeket. Hanem a fiatalember mentegetőzés helyett azon nyomban lemondott a rangjáról azzal az indoklással, hogy a nemzet érdekeit fontosabbnak tartja, mint az egzisztenciáját. Ezzel azonnal megnyerte a jobboldal megbecsülését, s még az egzisztenciája sem forgott veszélyben, mert magas fizetéssel alkalmazta a félsertések exportjánál Jaross.

Aztán csinált valamit, amiért apja indokoltnak tartotta, hogy a fiát hivatalosan, a nyilvánosság előtt tagadja ki. Hogy mi volt az ok, nem tudom, mert Illés csak a tényt tette közhírré, indokolását nem. Iréneusz azonban szintén a nyilvánosság előtt válaszolt, mégpedig arra való hivatkozással, hogy a szerkesztőségek nem fogadták el a cikket, nagy példányszámú körlevelet küldött szét. Előkereshetném a szöveget, megvan valahol, de nem érdemes. Ami lényeges, azt emlékezetből is elmondhatom. Mindenekelőtt örömét fejezte ki, amiért Szeverjáncz ezredest nem kell többé apjaként tisztelnie – ez már úgyis nehezen sikerült neki. Hanem azt

nem kívánja tagadni, hogy jelleme kialakításában apjának eléggé jelentős szerepe volt. Ép érzékű fiatal ugyanis nemcsak pozitív, hanem negatív példákkal is lehet helyes gondolkodásra tanítani. Többek között az ezredes sorsából tanulta meg, hogy ha a legfelsőbb Úristen cserben hagyja azokat, akiknek istenségét köszönhette és akik a parancsolatait megtartották, akkor elveszti istenségét, és az iránta való odaadó hűség a mamlaszság jelének bizonyul. A Hadúr istenségek birodalmában nincs helyük zsidóknak, és ha valamelyikük mégis szolgálatába szegődnék, azt kellő tisztelettel bár, de az istenek pantheonjából nyomban át kell helyezni az istenek lomtárába.

Ebből a félreérthetetlen példálózásból természetesen kormányzósértési per keletkezett, és tizenöt évi fegyházra ítélték, amit a szegedi Csillagban kellett volna letöltenie. Ott barátkozott össze Omelka testvérrel, a hírhedt törpe szörnyeteggel, aki azóta a Számonkérő szék elnöke lett.

Ez már az Anschluss után történt, én pedig azóta meggyőződéssel vallom, hogy Magyarországra a németek jelentik a legnagyobb veszélyt, és elég sok elvbarátra találtam a pannóniai arisztokraták között, akik közül a helikonos Festetich gróf is származott, nemcsak a nyilas, a híres „darizó magyar". Károly halála óta nem voltam legitimista sem, nem hittem, hogy a monarchiát helyre lehetne állítani, de azt sem, hogy valaha is megszűnt volna teljesen. Az osztrákok között továbbra is sok barátom maradt, és pontosan le tudnám mérni, mekkora púp volt a hátukon a hitleráj. Ilyen helyzetben kerültem össze véletlenül Illéssel. Nem szívesen álltam vele szóba, de nem tudtam megakadályozni, hogy elsírja nekem a bánatát. Természetesen a fiára panaszkodott.

– Tudod, miért ment hadbírónak? – kérdezte többek között. – Hogy békében is módjában álljon embereket halálba küldenie!

Az öreg Szeverjáncz nemsokára meghalt, a fiatalabbat nyakunkon hagyta az ördög, és kétségtelenül igazolni látszott apja diagnózisát. Én azonban mégsem hiszem, Iréneusz szerintem sokkal bonyolultabb képlet ennél. Engem Hebbel Holoferneszére emlékeztet – ha ugyan ismeri kedvenc írómat, és fantasztikus hősét, egy embert, aki mindennap megsemmisíti előtte való napi énjét, és legfőbb törekvése, hogy senki ki ne találhassa előre a cselekedeteit. Kétségtelenül vadállat, gyilkos és szadista – de ezen felül még egy Valaki is. Kegyelmet kap, majd a nyilasok visszahívják a

hadseregbe, ahol lehetne belőle akár tábornok is, de ragaszkodik hadbíró századosi rangjához, szerintem azért, mert ha tábornokként követi el, amit megtenni merészel, nincs benne semmi különös, de ha hadbíró századosként, akkor hadiistenként viselkedik.

Most pedig fogódzzon meg a szék karfájában, fiam, mert olyan meglepetés következik, hogy földre eshet. Maga ugye ott volt, ahol Szeverjáncz felgyújtotta a barakkokat? Hát nem gyújtotta fel. Azt az SS-ek csinálták. S bár engem a kérdés roppantul érdekelt, és mint látja, vannak összeköttetéseim, mégsem tudtam kideríteni, hogy csak halottak voltak-e benne vagy félig halottak is. Az Ukrajnában történtek miatt én persze az utóbbit hiszem. Barátunk azonban azért vállalta a históriát, hogy minél borzalmasabb legyen a híre. Hogy miért? Több okból. Elsősorban mert szadista – már az volt a kedves apukája is. Másodszor, mert más a különbség a normális termetű s a törpe szörnyszülött között, ő pedig Omelka oldalán vitézkedik. Tehát reszkessenek tőle az ellenségei, hívei pedig ne csak szeressék, de rajongjanak is érte. Nehogy megpróbálják megölni a haragosai. Harmadszor ő nem úgy bolond, mint a többiek, tudja, hogy a háborújuk elveszett, s annyit akar magának összegyűjteni, hogy majd valahol – mondjuk Dél-Amerikában egy fél megyényi területet vehessen magának és sok ezer alattvalója legyen. Hogyha apja a pokolból feltekint rá, mindannyiszor megrepedjen a szíve az irigységtől.

Nos, maga megölte, meghalt, eltemették és el is fogják felejteni, kivéve, ha maga a bőrébe bújik. Mert akkor éppúgy kell viselkednie, ahogyan ő viselkednék, tehát tovább fog élni, és az élő halottaknak előbb-utóbb legendájuk keletkezik. Én pedig ezt nem vállalnám semmi pénzért, fiam. Nem is tudnám megtenni – de maga tehetségesebb nálam, lehet hogy magának sikerül. De ha igen, s ha csak feleannyi becsület van magában most, mint hiszem, soha többé nem mer a tükörbe tekinteni, és ha megtalálja a fiát, szégyellené az életét elmesélni neki, mert máskülönben ő szégyellené, hogy a maga fia.

Nos, ennyit mesélt Szeverjánczról, a maga dolgairól pedig alig valamit. De hiszen engem éppen ez érdekelt, az ő ügye az oroszokra tartozott.

– Igen – mondta –, volt és van kapcsolata a Magyar Fronttal és harcol a németek ellen, igen különös módon, de roppant hatásosan. Többet nem árulhat el nekem, mert visszafelé ugyan tőké-

letesen megbízik bennem – hanem a jövő felé... Ugyan...! Engem soha nem fognak leleplezni és megkínozni, hanem magát valószínűleg igen. Nem adom hát meg a lehetőséget a németeknek, hogy eláruljon nekik. De ha az életben még találkozunk, szavamra, mindent elbeszélek, ami ma még maradjon titok.

Nála töltöttem néhány napot, hogy kényelemben és biztonságban teljesen kipihenhessem magam. Aztán megkérdezte, juttasson-e el Szombathelyre. De nekem Herendre kellett visszatérnem, hogy felvehessem az oroszokkal a kapcsolatomat és értesíthessem őket a készülő támadás felől. Megígérte, úgy juttat vissza, hogy Halpert tudni sem fogja, hogy ott vagyok. És meg is tartotta a szavát.

Ja igen! El ne feledjem, azt tanácsolta, hívjam fel Lestyánt s fenyegessem meg, elevenen fogom megnyúzni, amiért megszegte a parancsomat. A báró szerint ezt el is várta tőlem, s ha nem teszem meg, gyanakodni és kutakodni fog. Fölhívtam tehát, és ezt mondtam neki:

– Te nem tréfás fickó vagy, hanem pimasz áruló! Majdnem sikerült meggyilkoltatnod. De biztosíthatlak, fogunk még találkozni egymással és soha többet nem felejtesz el!

– Igenis, százados úr! – felelte, és isten bizony, úgy éreztem, fenyegetésem hallatára megnyugodott.

MÁSODIK FEJEZET

Hogy összekötőm, akit Herenden kellett megtalálnom, egy leány lesz, azt tudtam előre – utamnak ez a második fele ugyanis sokkal fuvarmányosabban volt előkészítve, mint az első. Visszakaptam a nevemet – Ambrus János –, sokáig ápoltak a győri kórházban súlyos tüdő- és mellhártyagyulladással és hat hónap betegszabadságot kaptam, hogy újból harcképessé váljak. Együtt fogok utazni feleségemmel, Vlcek Hankával, a kórház volt polgári alkalmazottjával, akibe a kórházban beleszerettem, s aki házastársi kötelessége teljesítése mellett az egészségemre is fog vigyázni. Szüleimhez iparkodtunk, akik azonban közben elköltöztek falujukból, és most iparkodunk megtalálni őket. Ez így igazán tiszta ügy volt, s ha mégis bajba kerültem volna, még mindig ott volt a nyílt parancsom, amit felhasználhattam.

Ami feleségemet illette, megkérdeztem Nyikitint, ismeri-e személyesen, s ha igen, milyennek találta? Csinos-e, fiatal-e, vonzó-e? Mint kiderült, egyszer már találkoztak, de kérdésemre rendkívül furcsán válaszolt. Iratai szerint éppen 20 esztendős, de ez semmit nem jelent. Külseje után ítélve, bármilyen korú lehet harincöt és ötven között. Ha majd meglátom, próbáljam megfejteni az okát, mert neki nem sikerült rájönnie. Amúgy nem is lenne csúnyácska, de akire ránéz, abban megfagy a vér. Ez azonban nem lehet akadálya annak, hogy ilyen hirtelen feleségül vettem, kétségtelen tapasztalatok szerint ugyanis ápolónőikbe nem szépségük, hanem jóságuk miatt lesznek szerelmesek ápoltjaik.

Láttam már olyan nőt többször is, amilyenről Nyikitin beszélt, és azt tapasztaltam, hogy egyetlen titkuk van, a mérhetetlen közöny, s így nem tudtam elképzelni, hogy közös munkánk során mire megyek vele. Ezúttal azonban nem erről volt szó. Nyikitin leírása pontos volt ugyan, de nem érzékletes. Képzeljenek el egy alacsony leányt, akinek azonban jó, sőt talán kecses alakja van, de olyan ruhában jár, amely eltakarja a termetét. Két vállát előrehúzza, mint a kamaszlányok, akik még szégyellik bontakozó mellüket. Az arcán is tulajdonképpen minden rendben lenne: egyenes, barna szemöldök, fitos orr, kissé telt ajkak és mindenki másnál simogatásra csábítóbb lágy ál. Csak éppen őt senkinek nem támadhatott kedve megsimogatni, legfeljebb szánalomból, és nem lehetett elképzelni, hogy olyan arckifejezést öltsön, melyhez illhet a mulatságos orr. Mert a szeme, mint némely vaké, nem homályos volt, hanem halott. Az ilyen vakról az ember azt hiszi, hogy lát. Róla azt hitte volna, vak, ha nem árad tekintetéből valami embertelen szomorúság. Aki belenézett, elfordította tekintetét, hogy ne látszódjon benne a meghökkenés.

Egy városszéli vendéglőben kellett találkoznunk, melyet főleg katonák látogattak, meg nők, s csak azt lett volna nehéz megmondani, melyik réteg jár oda a másik kedvéért. Idős prostituáltak részegek asztalához telepedtek, csitrinek látszó lányoktól jóvágású tüzérek kérdezgették, fizethetnek-e nekik pálinkát. Fizettek, azután együtt ürítették ki a poharat.

Egyetlen nő üldögélt egyedül egy parányi asztalnál. Szokatlanul nehéz sorsú frankának látszott, esetleg elbocsátott szobalánynak. Mellette is megálltak a férfiak, s ő nem utasította el őket, de alig nézett rájuk, máris magára hagyták. Így aztán nemcsak abból tud-

tam, őt kell megszólítanom, hogy feje mögött csíkos esernyő lógott a fogason. Átküzdöttem magamat a tömegen, megkérdeztem, leülhetek-e asztalához, és egykedvű tessékje ellenére is szinte visszariasztott üres pillantása. Hanem azért leültem és körülnéztem:

– Tessék mondani . . . étlapot nem tetszett látni?

– Étlap!? – kiáltotta ő. – Hajdinakása van meg ricset. Mindennap ez a kettő.

Erősen tótos kiejtéssel beszélt. Nem annyira, hogy ne lehetett volna békési születésű. De annyira, hogy megbántam megadott jelmondatomat, mert maga kezdeményezéséből aligha nevezte volna ricsetnek a bab és árpa keverékéből álló főzeléket, mint én. No de a zajban senki nem figyelt ránk, és befejezésül nyugodtan megkérdezhettem, melyiket szereti jobban a kettő közül. Azt fizetem krampampulival, ha kapható.

Mivel ebben a teremben nem tűnhetett fel, ha egy frissiben összeismerkedett pár azonnal távozott, fölhajtottunk egy pohárka pálinkát, fizettünk és mentünk. Hanem akkor jókora meglepetés ért: Hanka nem városi felszerelést emelt le a fogasról, hanem bekecset, hárászkendőt, vastag, egyujjas kesztyűt, tehát egy falusi asszony téli öltözékét. Mikor látta, hogy rábámulok, elmosolyodott, de csak az ajkával. Szeme továbbra is ködös maradt.

– Nem volt tanácsos a városban maradnom – mondta. – Minden reggel bejárok a piacra. Majd meglátja.

Egy szamár vontatta kis kordéhoz vezetett, melyen két hordó állott, az egyikben a maradék savanyított répával, a másikban a Dunántúl kedvelt, fejben savanyított káposztával, az úgynevezett cikával.

– A portéka egy beteg öregasszonyé. Én hozom be eladni Veszprémbe, mióta legényét elhajtották a leventékkel. Nála fogjuk tölteni az éjszakát. Az úton nem kell igazoltatástól tartanunk, mert a csendőrök már ismernek, mint a rossz pénzt. Tudják hova járok.

Mikor Hanka után én is felültem a bakra, a szamárka visszafordította a fejét és rám nézett, de hogy mit gondolt, nem tudom megmondani. Hanem amikor a gazdaasszony csendesen meghúzta a gyeplőt, kocogva megindult előre. Én azon gondolkodtam, milyen furcsa ellentét van a leány közönyös tekintete és gyakorlati mozgékonysága között, és úgy éreztem, hogy a titkát meg kell kérdeznem. Olyan munkát kellett végeznünk, amelynél jó, ha mindent tudunk egymásról. De már jól kívül jártunk a városon, mikor rá-

szántam magamat, hogy esetleg megsértsem érzékenységét. Addig egy szót se váltottunk egymással. Ő némán hajtotta a szamárkát, én cigarettáztam. Feléje is nyújtottam a dóznimat, de csak a fejét rázta. Egyenes kérdésemre viszont hátrakapta a fejét, mintha arcul ütöttem volna, majd azt válaszolta, hogy három évet töltött koncentrációs lágerben, s akik ott jártak, azok mind így néznek. Később meggyőződhettem róla, hogy ez igaz is, a szabadult häftlingek még azután is felismerték egymást a szemükből áradó szomorúságról, amikor már visszanyerték emberi külsejüket. Hanem a kérdésem okozta heves reakciót nem indokolta a válasz, s ezt talán szóvá is teszem, ha nem látom, hogy egyvalami mégis felszikráztatja tekintetét: a gyűlölet lángja.

– Hozott utasításokat? – kérdezte türelmetlenül. – Elegem van a semmittevésből! Nem azért vállaltam ezt a megbízást, hogy meglapuljak, mint a poloska. Minden napot undorítónak találok, melyben nem árthatok a fasisztáknak!

Elmagyaráztam, mit kell csinálnunk. Én ezt itt nem ismétlem el, mert ahhoz, hogy érthetővé váljék, többet kellene elmondanom a front akkori helyzetéről, mint amennyit elbír ez az írás. Elég annyi, hogy különböző értesülések szerint a németek koncentrikus védelmi vonalakat építenek maguk mögött, melyek Veszprém fölött kezdődnek, és Szombathelyen túl a Zsuzsanna vonalban érnek véget. Ezek mellett kellett végig utaznunk és jelentést küldeni arról, amit látunk. Ehhez persze sok mindent kellett megoldanunk: közlekedésünket, az adókészülék szállítását, s mindebben számítottam Hanka helyismeretére.

– Az egyik hordónak kettős feneke van. A kordét pedig vagy ellopjuk, vagy megvesszük pénzért.

Az özvegy szívesen fogadott minket, és úgy tett, mintha elhinné, hogy Hankának én vagyok az elveszett és megkerült férje. (Abban persze nem kételkedett, hogy ezután házastársakként akarunk élni.) Hogy a kordé dolgát miképpen fogja elintézni, a lányra bíztam, én pedig megpróbáltam útitervünket összeállítani. Ravasz megoldást választottam, mint az egy fuvarmányos ember fiához illő. Nevem lehetőségével élve Gombáspusztáig akartam előrehaladni, amerre Ambrus gazda híre segíthette utunkat, de még nem kellett lelepleződésemtől félnem, és onnan fordulni Rábakovácsi és Ikervár felé, amely falvak a velem közölt értesülések szerint a Zsuzsanna vonal két pillérét képezték. Úgy tudom, végül

nekünk sikerült az első részletes leírást is eljuttatnunk a felderítésnek onnét, úgyhogy küldetésünk sikertelennek nem volt mondható.

Este jó vacsorát kaptunk a házinénitől, azután visszavonultunk Hanka kamrájába. Megkérdezte, olvastam-e már újságot, mert ő vett magának egyet Veszprémben. Persze nyilas lap volt, de az is jobb a semminél. Legalább annyit megtudhattam belőle, ami kiolvasható volt a sorok közül. Sajnos, már az első oldal jobb alsó sarkában egy rettenetes hírt találtam:

„Az amerikai légierő terrortámadást hajtott végre Szombathely belvárosa ellen. Katonai jellegű objektumokat egyáltalán nem találtak el, de a bombázás során lakóházak omlottak össze, életét vesztette számos polgári személy, köztük nők és gyermekek. Különösen felháborító, hogy találatot kapott a Szent Vince rendi apácák árvaházának ideiglenes otthona is, melyben a fővárosból kimenekített gyerekekre vigyáznak. Négy nővér és kilenc árva a romok között lelte halálát. Több gyermeket kórházba kellett szállítani. A mentési munkálatok még tartanak, az elpusztultak és sebesültek végleges száma nem ismeretes."

Kiejtettem kezemből a lapot. Szólni nem bírtam, hogy nyögtem-e, nem tudom. Mindenesetre Hanka észrevette, hogy valami nagy baj ért, és megkérdezte, mi van velem. Mondtam, hogy az én fiam is ott volt az árvák között, mert az anyja korábban elpusztult egy légitámadásnál. Leült velem szemben és szánakozva nézett.

– Pedig soká érünk még Szombathelyre . . .! Különben én sem tudok semmit a családomról. Ők már valószínűleg nem élnek. A te fiad remélhetően igen.

Soha közelebb nem álltam ahhoz, hogy fellázadjak a sorsom ellen, és a városba utazzam egyenesen. De hát lázadozni lehetett, kötelességemet nem teljesíteni nem. Lefekvést parancsoltam mindkettőnknek, másnap korán indulnunk kellett tovább. Hanka azt mondta, együvé kell feküdnünk, mert a nénitől kitelik, hogy leselkedni fog, s a kulcsot nem volna helyes kihúzni a zárból. Én ezt természetesnek találtam. Ő szemmel láthatóan borzongott a közös ágytól, pedig a szombathelyi bombázás híre után attól nem kellett tartania, hogy megpróbálom elcsábítani. Mintha valami undor taszítaná, olyan messzire húzódott tőlem, mint lehetett.

Reggel útra keltünk a kordén, vittük magunkkal a két hordót is. A néni mindkettőnket összecsókolt – ebből tudtam meg, hogy áldását adta eltávozásunkhoz.

Az érdektelen katonai részleteket továbbra sem beszélem el. Első napunk különben eseménytelen volt ilyen szempontból is. Keresztülhaladtunk öt sivár falun, s a két hordó káposzta láttán senki nem is igazoltatott – bár az egyikben megkérdezték, adunk-e portékánkból egy keveset. Adtunk. A hatodik faluban kértünk éjszakára szállást. Egy csinos kis épületet választottunk ki a falu közepén, elsősorban azért, mert tárva-nyitva állt a kapuja, behajthattunk rajta a kordénkkal is, és úgy éreztük, ha már bent vagyunk, nem fognak kiutasítani. És mert a házból senki nem jött ki a kocsizörgésre, felléptünk az alacsony tornácra, és kopogtatni akartam az ajtón. Hanem Hanka váratlanul visszahőkölt:

– Ide ne menjünk be! Ez zsidó ház volt!

– Honnét tudod? – kérdeztem, mert a sötétben nem vettem észre a megkülönböztető jelet. Ő az ajtófélfára mutatott, melyre egy kis fémhenger volt felszögezve:

– Mezüze! Vallásos zsidók ezt csókolják meg, amikor kilépnek a házból vagy hazatérnek.

Eddigre azonban már észrevettek bentről, s egy végtelenül szelíd arcú kis öregasszony jött elénk, hogy megkérdezze, kit keresünk. Mivel viseltes ruháját túl szegénynek találtam az előkelő épülethez, azt feleltem, hogy a ház urát.

– Melyiket? A doktor urat vagy a fiamat? Gyuris doktor urat elvitték, fiam a fronton van. Velem kell beérniük, őrmester úr . . . Látom, betegnek tetszik lenni . . . Ha szállást keresnek, meghálhatnak éjszakára.

– A szamaracskánkat beköthetnénk valahová? – kérdezte Hanka.

– Hogyne, kedves. Üres az istálló! A katonák elvitték a lovunkat. Hanem zabot csak akkor adhatnak neki, ha hoztak magukkal, nekünk nincs egy szem sem. Vizünk van bőven. Üljön le a szobába, vitéz úr, mindjárt meggyújtom a petrólt, aztán mindent megmutatok a menyecskének . . .

Ő maga nyilván a konyhából került elő, ahonnét kivilágított a tűz fénye, lámpa viszont nem égett. Jobb szerettem volna, ha minket is oda invitálnak, mert ebből arra következtettem, hogy a konyhában meleg, a szobában hideg van. De kellemesen csalód-

tam. Gyéren bár, de be volt gyújtva a cserépkályhába is – úgy látszik, ebben a házban már csak részben tartották meg a paraszti szokásokat. Levetettem tehát köpenyemet és leültem, miután előbb az öregasszony letörölte a széket. Párnás bútorról lévén szó, kissé suta volt a mozdulata, de szívélyes. A polgári ízléssel berendezett szoba különben is kedvesen komikus volt – vagy inkább nagyon szomorú. Az egyik falra olcsó Mária-képet akasztottak, előtte kis asztalon mécses égett. Szemben vele, öblös, nagy kredencen két zsidó szabású, hétkarú gyertyatartó állott, közöttük egy Dávid-csillaggal díszített fémpohár – nyilván Gyuris doktorék hagyatéka. A két vallás szemmel láthatóan jól megfért a szobában egymással. Nem is állottam meg, hogy ne mondjam az öregasszonynak, amikor Hannával a házba visszatértek:

– Ebben a szobában igazán otthonosan érezheti magát a Szent Szűz. A férje házában is láthatott már ilyen gyertyatartókat, hiszen Szent József is zsidó volt . . .

– Az ám, sőt a Jézuska is, míg Szent János meg nem keresztelte! A doktor úr is mondta, mielőtt elvitték, hogy nyugodtan hozzam be a szentképet a konyhából a szobába. Mert azt ne tessék hinni, hogy mi afféle népek vónánk, és azért kaptuk ezt a házat. Már a doktor úr édesanyjánál is szolgáltam. Mondta is a doktor úr, Julis néni, mintha a dajkám lett volna, úgy megbízom magában. Maga megőrzi nekem, ami az enyém, amíg visszatérek. És higgye el, őrmester úr, úgy is lesz, ha tán-tán visszatérnének. Ha hiszi, ha nem, azok a gyertyatartók ezüstből vannak, de engem nem visznek kísértésbe! Meg is mondtam a fiamnak, amikor itthon járt és be akarta vinni a városba, hogy eladja őket:

– Türelemmel légy, Jani, mert nem látod többé a tükörben a fizimiskádat, ha én képen törüllek! Amíg hivatalos értesítést nem kapunk a nagyságos úr haláláról, addig egy balhát ki nem viszel a házból!

Megütötte a fülemet, milyen határozottan beszél a gazdája végzetéről.

– Miért olyan bizonyos benne, Julis néni, hogy a doktor úr nem fog visszatérni?

– Jaj, uram teremtőm, bár hihetnék mást! Mert finom ember volt ám a doktor úr, kenyérre lehetett kenni! Még a báró úrékhoz is őt hívták, ha megbetegedett valamelyik gyerek! Meg is siratták a gazdámat a környéken . . . Igaz, a doktorné az már olyan puccos

dáma volt, de ő is inkább a férjét szekálta, mint a cselédséget . . . róla sem mondhatnám, hogy sokan haragudtak rá. De hát azt beszélik a népek, hogy a zsidókat, akiket itt hajtottak el a németek, mind lelövöldözték az árokparton, azután meg egy nagy gödörbe lökték! Én istenem, hogy verték azokat, akik még éltek! Mindenki azt mondja, hogy azt a sok rémséget egyikük túl nem éli! Isten bűnömül ne vegye, én még imádkoztam is, legyen irgalmas a doktor úrhoz, vegye magához, ne hagyja sokat kínlódni. De ha irgalmában másképpen határozna, és mégis hazajönne a gazdám, mindent úgy fog találni, ahogyan hagyta. Csupán a nagyságos asszonynak adtuk el a rókáját, mert beleesett a moly . . .

Csakhogy érződött a hangján, hogy az utóbbira nem lát semmi lehetőséget, már teljesen eltökélte, hogy minden, ami a házban van, az övék lesz. Ezen felingerlődve mondtam:

– Tudja, az úgy van, Julis néni, hogy erre ezt beszélik, arra pedig azt. Nálunk, Szombathelyen például úgy tudják, hogy erre a pesti zsidókat hurcolták, és közülük valóban nem fog hírmondó sem visszatérni. Hanem az ittenieket Ausztriába vitték és a mezőgazdaságban dolgoztatják őket. Így, akik nem voltak közülük betegek, még mind élnek.

Természetesen nem sejtettem, hogy csaknem eltalálom a szarva közt a tőgyét, csupán látni akartam, hogy foszlik le ajkáról a szelíd mosoly és adja át helyét a gyűlöletnek. Ám semmi ilyen nem történt. Az öregasszony bizalma megingathatatlan volt istenében. Talán csak a tekintete lett egy kicsit zavarosabb:

– Akkor pedig istennek hála . . . Úgyis minden este imádkozom szegényért . . .

Mivel pedig éppen elfogyott a szalonnánk, egymásra rakta a tányérokat.

– Hanem a maguk szobájában nincs fűtve. Bújjanak az ágyba, mielőtt még hidegebb lenne. Az ilyen fiatalok úgyis hamar felmelegítik egymást!

Amilyen gyorsan tudtuk, vetettük le felsőruhánkat és bújtunk a dunna alá – ismét az ágy két ellentétes szélén. Így persze lassabban melegedtünk fel, mint az öregasszony hitte volna, Hanka érezhetően undorodott minden érintéstől. És mivel egy szót sem szóltunk egymáshoz, én azt hittem, Hannát hamar álomba süllyesztette az egész napos fáradtság. Én azonban sokáig hallgattam, mint motoszkál az öregasszony a szomszéd szobában, hogyan járkál nyug-

talanul ki meg be az ajtón, végül hogyan térdel nehézkesen a szentkép elé és kezdi el – nyilván szokásos – minden esti imáját. Először elmondott egy Miatyánkot és Üdvözlégyet, aztán kezdte felsorolni, hogy személy szerint kinek mit kér. Fiát ne érje semmi baj a fronton. Neki sikerüljön megérnie fia hazatértét. És ha szegény gazdáját mégis kínoznák Ausztriában, váltsa meg földi szenvedéseitől az Úr. Úgysem maradtak gyermekei, nincsenek, akikért mindenáron érdemes lenne életben maradnia . . .

Ekkor meghallottam, hogy Hanka csendesen, de iszonyodva sír.

– Mi baj van, kedves? – fordultam feléje.

– Micsoda szörnyű némber! Milyen szörnyűek az emberek!

Túl hangosan beszélt, le kellett csillapítanom. Julis nénit nem volt szabad megbántanunk. Különbenis, én úgy láttam, inkább a hűséges lelkek, mint a gyilkosok közé tartozik. Nem ő volt szörnyű, hanem a helyzet, amibe a fasiszták sodorták. Meggyőződésem, hogy ha az állatorvost ott tartják a községben és éheztetik, mindent elkövet, hogy élelmet csempészhessen neki. De hát túl került azon a körön, melyben imádságon kívül mással is segíthessen. Biztosan hitte, isten tudja, melyik könyörgése a leghasznosabb a doktor úr részére, és azt fogja teljesíteni. Azt persze nem állítom, ne örült volna, ha végül fiára marad a vagyon. De még ezért az árért sem vállalta volna, hogy gazdája elpusztításában részes legyen.

Hankát nem nyugtatta meg, hogy fogunk sokkal rosszabbakkal is találkozni az úton. Egész testét rázta a zokogás. Két kezével ingem elejébe kapaszkodott, hogy erőt tudjon venni magán. Én pedig szánakozva öleltem át. Századok óta nem tartottam karomban asszonyt. Ellenállhatatlanul, vad fájdalmat okozva öntött el a vágy. Ő pedig nem ellenkezett, hagyta, tegyek vele, amit akarok. Még együtt is ringott testemmel a teste.

Egymás karjában aludtunk el, de reggelre ismét az ágy szélén feküdt, jól érzékelhetően meztelen kardot fektetve közénk. Mikor felkeltem, ő is kibújt a takaró alól, de ülve maradt, előregörnyedve, és két tenyerébe fektette az arcát. Nem értettem viselkedését, hiszen még csak nem is én voltam életében az első férfi. Melléje léptem, és állánál fogva fölemeltem a fejét. Ugyanúgy nem ellenkezett, mint az éjjel, engedte, hogy az arcába nézzek. Bár ne tettem volna. Mert valami szörnyűséget láttam. De hogy mit, azt nem tudom elmondani. Nem találok jelzőt, ami ne volna az emlékére

megbocsáthatatlanul sértő. Mert a lárva elevenebb volt vonásainál, a halálfő vonzóbb. Aztán ő is felfogta tekintetemet, és egy vad káromkodással ellökött magától. Felugrott, felvette kabátját, magára tekerte kendőjét és kirohant a szobából. Mire utolértem, már kihozta a csacsit az istállóból, és kezdte befogni a szekérbe. A szívélyes kis öregasszony pedig ijedten toporgott körülötte és kérdezte, mi baja van.

– Semmi – felelte halkan. – Semmi. Csak harmadszor is meghaltam az éjjel . . .

Kijelentését nem tudom pontosan megmagyarázni, később sem kérdeztem tőle. A háziasszonyunknak pedig a rémülettől tátva maradt a szája, és gyanakodva nézett. Nem tehettem mást, ezt súgtam a fülébe:

– Nem tehet róla szegény. Egy bombázáskor eltemették a romok, s mire kiszabadították alóluk . . . Azóta néha rájön a happáré . . .

Gyorsan felültem én is a bakra, és óvatosan a szekér oldalához simultam, ő pedig, mintha csak igazolni akarta volna szavaimat, ostorával akkorát vágott a csacsi hátára, amekkora csak telt az erejéből. A meglepett állat, amellyel eddig úgy bánt a gazdája, mint a hímes tojással, szinte visítva ugrott meg és csaknem felborította a szekeret. Szerencsére Hanna keményen tartotta a gyeplőt. Mikor pedig sikerült megfékeznie a szamarat, alig hallhatóan ezt sóhajtotta:

– Hát persze, hogy téged verünk! Hiszen te vagy egyedül ártatlan az egészben.

Aztán sírni kezdett, némán, de a könnyek sűrűn peregtek a szeméből. Azt reméltem, ettől felenged egy kicsit. De meg sem mozdult. Még a nedvességet sem törölte le az arcáról. Mikor pedig én akartam megtörölni helyette, vadul ellökte a kezemet. Azt hittem, ismét káromkodni fog és megint ocsmányul, ehelyett – először, mióta ismertem – elmosolyodott. De nem rám mosolygott, hanem csak úgy, a vakvilágba.

– Ne haragudj! Nem bírom elviselni az érintésedet!

Ha hinnék benne, most azt mondanám, az isten bocsássa meg nekem. Úgy felháborodtam hirtelen ezen a . . . ezen a nem is tudom micsodán . . . ezen a képmutatáson, hogy ez csúszott ki a számon:

– Pedig az éjjel még jó voltam néked!

Erre felemelte a fejét és lassan, mintha rettentően nehezére esnék, szembe fordult velem. Most nem sápadt volt az arca, hanem vérpiros.

– Milyen pompás! Ezt néha ugyanígy mondták a lányok!

– Miféle lányok?

Nem törődött a kérdésemmel.

– Mi az, még szerelmet is akartál volna azért a rongyos két lágermárkáért? Nem kell megsértődnöd: férfias vagy, szép vagy – hanem az az SS, aki megerőszakolt, még sokkal szebb volt nálad! Szerencsémre ő, veled ellentétben, nem lacafacázott! Annyi időt töltött rajtam, amennyire éppen szükséges volt. S mikor a sliccét gombolgatta, rám kiáltott: Ne bőgj, te kis szuka! Légy büszke rá, hogy megkúrtalak! Ha csak egy kicsit kevésbé lennél szép, legfeljebb lepisáltalak volna! Mert pisáltam már én le zsidó cafkákat!

Elállt a lélegzetem!

– Hogyan beszélsz? – nyögtem ostobán.

– Ahogy te hozzám! Mint a kurvákhoz! Jogosan, mert a kuplerájban a szent is kurvává válik!

– Az istenért! Mikor voltál te kuplerájban?

– A Lagerpuffban. Két évig! Pedig csak akkor volt a tizenhetedik születésnapom, amikor találkoztam veled!

– Nem értem – mondtam egészen megzavarodva. – Jól beszélek németül, de még nem hallottam ezt a kifejezést!

– Nem tudtad, hogy az SS-ek kuplerájt tartanak a táborokban a Häftlingek részére? Mindenki igénybe veheti, ha nem zsidó, és van két lágermárkája. Az persze nagy pénz, két napot kell dolgozni érte – mi ugyanennyit kaptunk három vendég után. Volt lány, aki azt mondta: nekünk jobb, mint nekik. Öt deka műmézről kellett lemondaniuk értünk! Iszonyatosan sokat kellett fizetniük! El tudod képzelni, mit jelent a lágerbe öt deka műméz? Vagy akár egy falat kenyér? Nem hiszem, hogy a Lagerpuffnál valahol is lenne drágább bordélyház! Nem is vállaltak sokan ekkora kiadást! A kápók jöttek, a Stubenältesték, és a közhäftlingek közül a legbikábbak! Hanem a tábor nagy volt, és a kevesek közül is kitelt esténként a három vendég – fejenként egy negyedórára. Ez idő alatt aztán úgy élvezkedtek rajtunk, mintha odakint volnának, és mi szabad akaratunkból lettünk volna prostituáltak.

Eddig kihívóan a szemem közé nézett – hogy úgy mondjam, az arcomba beszélt. Most elfordult, és láttam, hogy megremegett a válla.

– És csak egy lány követett el közülünk öngyilkosságot. Azt hiszed, el lehet ezt felejteni?

Biztosan nem lehetett elfelejteni. De ha már beszélni kezdett, úgy látszik, elhallgatni sem, mert rövid csönd után kezdte elölről csak most már nem nekem mondta, hanem a szamárka fülének.

– A legocsmányabbul a stubendienstek viselkedtek – ott is kiderült, hogy minél kisebb kutya valaki, annál kutyább... A többiek között volt olyan is, akit... – például egyszer bedobtak hozzám egy gyereket, legalább egy évvel volt fiatalabb nálam. És látszott rajta, hogy először próbálja... Csak a takaró alatt merte lehúzni a nadrágját, és keresztet vetett, mielőtt rászánta magát. Aztán pedig nem történt semmi...

– Mi az, fiúcska? – szaladt ki a számon. – Nem sikerül? Se leányod, se műmézed? – Hanem ezt azonnal megbántam. Olyan hangos zokogás tört ki belőle, hogy meghallották és ijedten bejöttek a fülkébe a még facéran maradott lányok, alig tudtam kikergetni őket. A fiúcska pedig a keblembe fúrta az arcát és azt nyöszörögte: – Hát én soha? Egyszer sem az életemben?

– Elképzeltem, hogy a szerencsétlen milyen sokáig küszködött, hogy élelem helyett tapasztalatot próbáljon szerezni – és rettentően megsajnáltam.

Megvonta a vállát:

– Ennek az egynek még segítettem is, látod? És csaknem úgy örültem, mint ő, amikor végre „ő is jó lett nálam"...

Esküszöm, hogy ezt így mondta, idézőjelben. Éreztetve, hogy torkig van velem – ezután fogjam be a számat. Nekem pedig eszembe jutott, hogy ült a vendéglői asztalnál, mikor először megláttam; tüskésen és kopáran úgy, hogy még a részeg katonák sem merték megszólítani – és azért, amit akkor gondoltam róla, utólag elöntött a szégyen. Így aztán szívesen hallgattam én is. Egyébként is hallgatásra való idő volt: köd ereszkedett a tájra, alig láttunk az orrunk hegyéig. Beburkolóztunk pokrócunkba, és némán gubbasztottunk délig. Akkor figyelmeztettem Hankát, hogy ha nem akarunk szabadban éjszakázni, jól ki kell nyitni a szemünket. Észre kell vennünk az úttól balra egy kis falut, abban kell szállást kérnünk, mert ma már nem érhetünk el Lődig. Hanka kissé érde-

sen azt felelte, ezt tudja ő is, s az utazás megszervezése eddig is az ő feladata volt. Nem volt kedvem megkérdezni, miért gyűlődik egy ilyen jelentéktelen kérdésen, s így csak néhány nap múlva, amikor már késő volt, tudtam meg, hogy volt rá valami oka. Így aztán csendben figyeltük az úttól balra levő mezőt, sikerült felfedeznünk a falucskát, odaszekereztünk, bekopogtattunk az első házba, és megkértük a gazdát, fogadjon el bennünket éjszakára, szívesen megfizetjük a szállást.

– Tőlünk? Szállást? – kérdezte egy vénséges vén ember. – Hozzánk már beszállásolták a törzsurat.

A törzsúr legalább százkilencven centi magas volt, sütőlapáttenyereket és keményen felpedrett, sárga bajuszt viselt, de csendőr volta ellenére sem látszott rosszindulatúnak. Mögöttünk lépett be az ajtón, és inkább meglepetten, mint számonkérően kérdezte, kik vagyunk s honnan a csodából kerültünk ide. Unottan vette át az irataimat.

– Mintha maguk nélkül nem lenne elég bajom!

Hanem aztán, nevem és úticélom látára némi érdeklődés csillant meg a szemében:

– Ambrus... Ambrus... Csak nem a fuvarmányos Ambrus fia? Annak, akinek a nagy gesztenyés mögött van a tanyája? Őt persze mindenki ismeri. A kedvéért szerzek maguknak ma éjszakára szállást... Hanem reggel jó lesz iparkodniuk, ha még egyáltalán ott akarnak találni valakit.

– Ott találni valakit? – kérdeztem elképedve. – Ezt hogy tetszik érteni?

– Úgy, ahogy mondom. Reggel nekik is el kell hagyni a falujukat...

– Szent isten! – tört ki Hanka. – Miért? Csak nem törtek át az oroszok?

Szerencsére pontosan úgy hangzott, mintha megrémült volna a gondolattól – pedig örült volna nagyon...

– Ilyeneket ne is kérdezz, lányom, mert még bajba kerülsz! – mondta így is a csendőr. – Nem szeressük a rémhírterjesztőket. egyébként is, ha úgy volna, mennének maguktól is, nem nekünk kellene őket elhajtani. De hogy miért, azt ne tőlem kérdezd, hanem a Szapperlott Marcitól. Ő rendelte el.

Azt hiszem, csupán furcsa hangzása miatt terjedt el a tábornok neve, s a csendőrök azt sem tudták, kicsoda. Én azonban igen –

és nagyot dobbant a szívem. Ennek valami nagyon komoly dolognak kellett lennie!

És valóban, reggelre teljesen megváltozott a vidék. Valóságos népvándorlás közepébe kerültünk az eddig kihalt országúton. Tyúkketrecekkel, gyermekekkel megrakott szekereket értünk utól, kamaszok, meg kövérre öltözött asszonyok disznót, tehenet hajtottak a szekerek mögött, utóbbiak alighanem minden ruhájukat magukra öltötték. Idős férfiak unokákat vezettek kezüknél fogva, a kicsik dideregtek a nedves hidegben, lógott az orruk, vörösre volt sírva a szemük.

Már nem emlékszem, hány faluból hajtották el az embereket, pedig utánanéztem egyszer a levéltárban is. A költözködők káromkodtak, szidták a csendőröket meg az urakat, jóformán kérdeznem sem kellett, anélkül is elpanaszolták bánatukat. Mint kiderült, nem is annyira nyugatra terelték őket, mint inkább hátrább és széjjelebb, minden csoportnak más községben jelöltek ki ideiglenes lakhelyet. Hamarosan megértettem, hogy a német offenzíva, melynek előkészületeiről már korábban is értesültünk – például a kórház telepítéséből –, s amelynek megnehezítésére a szovjet és az amerikai légierő egyszerre bombázta a Veszprémen áthaladó utakat, tulajdonképpen most fog kezdődni, és a kitelepítéssel Szapperlott Maxi páncélosai számára teremtenek szabad terepet. Erről persze azonnal értesítenünk kellett Nyikitinéket, tehát szóltam Hankának, hogy bármi történjék is – csendőröktől körülvéve vagy anélkül –, ezen az estén okvetlenül fel kell állítanunk a rádiónkat, sőt az adás után még meg kell kérdeznünk, nincs-e számunkra valami különös utasításuk. Én nem örültem a ránk kényszerített hallatlan kockázatvállalásnak – őt, természetesen, nem érdekelte a veszély. Fantasztikusan feldobódott, mikor megértette, micsoda páratlan értesülések birtokába jutottunk, s – mióta megismertem, először – megfiatalította és megszépítette az izgalom. Nyomban kidolgozta a végrehajtás tervét. Azt ajánlotta, menjünk el az úgynevezett Hugyozó csárdáig és legalább az istállójában szerezzünk éjszakára helyet – sőt nem legalább az istállójában, hanem éppen csakis ott, mert onnan könnyűszerrel kiosonhat a mezőre – én pedig ügyesen leplezhetem a távollétét. Mert abba szokás szerint nem egyezett bele, hogy én is ott legyek az adásnál. Semmi értelme nem lenne – magyarázta –, hogy mind a ketten elpusztuljunk egy akciónál. Ha megtámadják, úgysem tudom kiszabadítani, ő

pedig jól felkészült erre a lehetőségre, és lesz ideje és módja, hogy a készüléket egy váratlan támadás esetén felrobbantsa, magával és alighanem néhány támadójával is együtt.

A mostani estén, amikor a konspirációs szabályok különösen súlyos megsértésével és előre nem látható ideig kellett adnunk, talán indokolt lett volna a szokástól eltérően cselekednünk, végül azonban bele kellett egyeznem a tervébe. Szóval, a kocsinkon háltunk a Hugyozó csárda istállójában – hogy melyikében, azt nem tudnám pontosan megmondani. Úgy hiszem, nagyobb helységek közelében számos ilyen nevű épület volt, ahova csak maguk megkönnyítése érdekében ugrottak be az utazók, de ha már ott voltak, felhajtottak egy pohár bort, esetleg ettek egy rántottát is – az, amelyiknek két gyével írták a nevét, szerepelt a hadijelentésekben is – de valószínűleg nem az volt, amelyikben most laktunk, s bár tartózkodott az épületben néhány csendőr is, Hankának sikerült észrevétlenül távoznia. Én azután bementem az ivóba, rendeltem egy fél liter forralt bort és sikeresen szóval tartottam a kakastollasokat – de mennél tovább tartott Hanka távolléte, annál keservesebben tudtam palástolni izgalmamat. A végén visszamásztam a kocsinkra, betakaróztam és megpróbáltam úgy tenni, mintha hangosan horkolnék. Órákon keresztül még ezt is nehéz volt mímelnem, úgy, hogy álmomból riadtam fel, mikor éjjel kettő után végre visszaérkezett.

Rendkívül hideg éjszaka volt, a szél süvöltött és égetett. Hanka szegény úgy reszketett, mint a híres miskolci kocsonyában a béka, de mégis rettentően boldog volt, mert óriási dicséreteket kapott, és kétszer is jelentkeznie kellett újabb utasítások átvételére – például arra, hogy a konspiráció figyelembe vétele nélkül minden este jelentenünk kellett új adatainkat.

Szokásával ellentétben, nem tette vissza gépét a hordóba, csupán a széna alá rejtette el, azután beugrott a takaró alá, hozzám simult és azt suttogta, próbáljam meg egy kissé felmelegíteni. És ez ezúttal maradéktalanul sikerült.

Ne értsenek félre, nem ízléstelenkedem. A következő nap a csodák óráját hozta el: a szél elállt, a köd felszállt, a márciusi nap kezdte éreztetni az erejét, s mi, megkönnyebbülve, szokatlanul lezseren mentünk tovább. Először megpróbáltunk az útról leszállva, a mező szélén haladni, hanem azt rögtön észrevettük, hogy a mezei út teljesen el van aknásítva, s jó lesz az úton mennünk tovább.

Nemsokkal később láttam egy újabb csodát: egy teljesen elázott csendőr szakaszvezetőt – legalábbis eddig még nem láttam hivatásos csendőrt részegen szolgálatban állni.

Először belénk próbált kötni – de hát az, hála papírjainknak, nem volt olyan könnyű dolog. Hanem azután utolértünk valami züllött külsejű fiatalembert, aki gondatlanul poroszkált előttünk az úton, és kérdezés nélkül nekitámadt. Rugdalni kezdte hátulról és azt ordította, mit kémkedik erre, majd ő tesz róla, hogy találkozásukat ne felejtse el.

Én egyáltalán nem vagyok híve annak, hogy csak úgy egyenként, leöldössük az embereket, hanem ezt a pojácát mérhetetlenül meggyűlöltem. Hirtelen ötlettel átdobtam a feje felett, le az útra, ahonnét visszamásztunk, valami zacskót és ráüvöltöttem a szerencsétlen pacákra:

– Mit dobtál át a szakaszvezető úr feje fölött, bitang fráter?

– Én? – ordította az riadtan – hiszen maga dobálózott!

Gondolom, ebből a szakaszvezető már semmit sem értett, rohant vakon a zacskó után, hogy megszerezze, ami nagy őrültség volt, mert félelmetesen pontosan dobok célba. A titokzatos csomagot csupán szétszaggatott darabjai érhették utól. És valóban, néhány másodperc múlva hallottuk az akna robbanását.

– Hallották? – visította a teljesen megzavarodott kis ember.

– Mit?

– A robbanást!

– Mi nem hallottunk semmit. Aknán egy csendőr is felrobbanhat úgy, hogy senki sem hallja és senki sem látja . . . De ha te hallottál valamit, keresd meg a társait és jelentsd nekik, s aztán majd meglátod, mit művelnek veled! Én a helyedben eltűnnék balra és semmire sem emlékeznék.

Megfogadta tanácsomat, mi ketten pedig szép lassan baktattunk az úton tovább. És most jött el az, ami miatt csodaként emlegettem ezt a napot. Amikor a legmelegebb volt, délben, a kordély oldalának dőlve, félig behunytam a szememet, s a fényben Hanka aligha vehette észre, hogy látom az arcát. Látom, hogy amíg néz, a szeme váratlanul megtelik fénnyel, mert nem szégyelli magát, hanem boldog, hogy élvezte az ölelésem. Arca hirtelen meglágyult és finoman megszépült, mert eljött az idő, amikor boldogan lehetett szerelmes belém.

Szent fogadalmat tettem, hogy, ha túléljük utazásunkat, visszaszerzem egykor bizonyára varázslatos szépségét – s ettől fogva mindig leendő feleségemként emlegettem magamban.

Nem, ezt igazán nem sikerült olyan szépen elmondanom, ahogyan kellett volna – de hiszen nem is vagyok író. De azt talán érthetővé tudom tenni, miért éreztem egyszerre valami szörnyű veszélyt. Mert miért éppen ma és tegnap még nem? Miben különböztem az egy nappal korábbi lényemtől?

Hirtelen fölemelkedtem, ő pedig hozzám hajolt és megsimogatta a kezemet. Én pedig nem mertem megkérdezni tőle, mit jelent ez az egész? Különben, ha megkérdezem sem mondta volna meg, s ha meg is mondja már késő lett volna – teljesen védtelen voltam Nyikityin aljassága ellen.

A részleteket, szokásom szerint, ismét nem mondom el, csak annyit, hogy adásunk közben alighanem többször is bemértek, és zavarhatta őket a tevékenységünk.

Másnap teljesítettük a parancsot, két nap múlva újból, közben utaztunk tovább és kutattunk újabb adatok után. Hanem harmadnapra rendkívül növekedni lászott a veszély, mert valamivel tíz óra után a csendőrök megállították a menetet, és az úton elkezdték átkutatni a szekereket. Eleinte nem is tudtuk ponosan, mi történik, mert eléggé hátul haladtunk, és a ködben nem láttunk el túlságosan messzire. Csak azt láttuk, hogy előttünk megállnak a kocsik, mögöttünk pedig tovább szorították ránk az utánunk jövőket, olyan erővel, hogy azok az útról lekényszerültek a mezőre és tanácstalanul körbe kellett állniuk. Hanem aztán hirtelen felszállott a köd, és láttuk, hogy egy tágas réten csatárláncban álló csendőrök hatalmas harapófogóba szorítanak, melynek csak a nyak felőli részét tudtuk áttekinteni, és ahol a csendőrök sorra átkutatták a szekereket, a másik vége eltűnt egy kis emelkedő mögött. Mint mindenki, mi ketten is találgattuk, mi folyik tulajdonképpen ott elől. Hanka azt állította a csendőrök egyszerűen fosztogatnak valamilyen ürüggyel. Én lehetetlennek tartottam, hogy komoly ok nélkül így vesztegetnék az időt. Mivel pedig Hanka igazán nem volt ijedős, elárultam azt a gyanúmat, hogy éppen a mi rádiónkat keresik, hiszen a háromszori rendkívül hosszú adásunk alatt volt idejük, hogy bemérjék.

Nos, ahogy így nézelődtem, erre-arra, egyszerre elfogott az az érzés, hogy itt én már jártam valamikor. A csendőrök mögött egy

hosszú, lapos hodály, attól lefelé, tőlünk távolabb, tágas, mocskos mező, bokrokkal és fagyott, fekete tüskékkel benőve, attól balra egy sűrű szálerdő – igen, ez nem lehetett más, csak az Ördögrét, felidézve félelmetes emlékemet és halállal fenyegetve ismét.

Ha nem maradtunk volna hátra a szekerek sorában, lehet, be is váltja fenyegetését, de aztán hamarosan láttam, hogy nem is olyan nagy a veszély. A csendőrök odaát nyilván belátták, hogy ekkora tömegben nehezebben találnának meg egy rádiót, mint a szénakazalban egy gombostűt, s így hamarosan csak ímmel-ámmal folytatták a motozást. Ha pedig így volt, akkor az Ördögrét közelléte inkább előnyt jelentett, mint fenyegetést, hiszen elképzelhetetlen volt, hogy a csendőrök között ne akadjon egy-kettő, aki ismeri az apámat vagy a nevét.

De még mennyire volt, még olyan is, aki engem is látott már néhányszor. Ez is egy törzsúr volt – szerencsémre hallottam, amint egy másik altiszt Imre bátyámnak szólította, és mikor idegenkedve jegyezte meg, hogy nagyon megváltoztam, ha csak úgy találkozunk, aligha ismerne rám, már tudtam a nevét.

– Már bocsásson meg, Imre bátyám, de három évet töltöttem Németországban, átéltem hat rettenetes bombázást, harcoltam Vácnál, tüdőgyulladással feküdtem kórházban, s most ez a véget nem érő utazás . . . Persze, hogy gyorsabban öregedtem, mint ahogyan illenék.

Közben láttam, hogy már az Imre bátyám megszólítás meggyőzte kilétemről.

– Igazad lehet, fiam! Na, utazz csak nyugodtan tovább és add át üdvözletem apádnak!

Hanem amikor Hanka meghúzta a gyeplőt, újból megállított:

– Hogy hova a fenébe küldenélek, fiam! Hiszen már apádékat is kiköltöztették a házukból! Meg se próbáljatok odahajtani!

Joggal csodálkoztam:

– Hát miért hajtják el ezt a tömérdek embert?

– Ahhoz neked semmi közöd, fiam! Különben azért, hogy helyet csináljunk a német páncélosok támadásának!

– De hát az erdőn át úgysem lehet támadni, nem?

Körülnézett, aztán a fülemhez hajolt:

– De el ne mondd senkinek, amit most fogsz hallani! Az erdőt már megszállta egy páncélos század! Lesben állnak! Onnan fogják oldalba támadni a ruszkikat. Azért is kellett elköltöztetni a közel

lakókat, hogy ha felfedeznék az oroszok a tankosokat és bombázni kezdenének, ne érhesse őket is találat!

Furcsának látszott a dolog. Ha tankok állomásoztak abban az erdőben, akkor azokat úgy álcázták, hogy felülről semmiképpen ne lehessen észrevenni őket. Lehet, hogy még egy adó dolgozott a környéken, ők fedezték fel és jelentették az oroszoknak a lesállást – és talán nem is a mi készülékünket keresték a csendőrök, hanem az övékét?

Elmondtam kétségeimet Hankának, s ő egyetértett velem. Erről mindenesetre meg kell győződnünk személyesen is. Ezért aztán, messze túljutva a csendőrök látókörén, egy szekérúton lefordultunk a Cigánykút felé, amely egy kis dombon állt, s ahonnan, saját emlékeim és térképünk szerint, akadálytalanul el lehetett látni az erdőig. Mivel pedig a kút híres szederéncstermő hely volt, nemcsak mi tudtunk kényelmesen eltűnni a bokrok között, hanem elbújtathattuk csacsikánkat is. Volt velünk egy kis messzelátó, azon át néztem az erdőt (nem tagadom, először heves nosztalgiával fogadott apám tanyáját, de az már valóban üres volt), és valami nagyon nem tetszett nekem. Némi keresés után valóban lehetett látni a fák között járműveket, de máskülönben az életnek nem volt semmi jele. És mintha a járművek sem lettek volna páncélosok.

– Te! – mondtam rekedten. – Ez nem lesállás! Ezek makettek csupán, hogy idecsalogassák a szovjet repülőgépeket!

– De honnan veszed? – csodálkozott.

Mindenekelőtt a mozdulatlanságra hívtam fel a figyelmet. Arra, hogyha ez valóban tábor lenne, valahonnan vizet is kellene szerezniük. És valahol a kiürített faluban élelmiszerraktárt, továbbá valamiféle javítóműhelyt létesíteniük.

Belátta, hogy ez valóban különös, de nem hitte, hogy efféle cselfogás egyáltalán lehetséges.

– Miért nem? Hiszen a németek ezt nagyon gyakran alkalmazták!

– És akkor mit akarsz csinálni?

– Semmit sem. Várni. Ha nem akarunk azonnal csendőrkézre kerülni, ma úgysem szabad a rádiónkat használni. Reggelre pedig sok minden ki fog derülni.

De nem kellett reggelig várni. Egy óra múlva orosz bombázók jelentek meg az égen, és kezdték megdolgozni az erdőt. Nem sok

sikerrel. Ahogyan gondoltam is, felülről nem sokat lehetett látni, és az információik is pontatlanok lehettek, mert találomra ledobott bombáik mindössze két járművet találtak el. Azok pedig nem úgy robbantak, ahogyan a tankoknak kellett volna, szertelövellve páncéljuk darabjait, hanem egyszerűen összelapultak a rájuk zuhanó teher alatt. És a fellobbanó lángok színe sem az égő benzinére emlékeztetett, hanem a fabarakkokéira, melyeket állítólag nem is Szeverjánczék gyújtottak fel.

– Nem várhatunk holnapig – mondtam. – Meg kell kockáztatnunk a lebukást. Figyelmeztetni kell őket, hogy makettek vannak az erdőben, csak pazarolják a bombákat és a fontosabb irányból vonják el az erőiket.

– Igen, mégpedig meg sem várva az éjszakát.

– Nem lehet! A bemérőrészleg már biztosan üzemben van, mert sejtik, hogy az eredményről azonnal információt adunk!

Nem is figyelt rám:

– De azt is leadom, hogy nem értek egyet magával. Láttam a felrobbant tankokat! A második támadás sikerülni fog, ha körülbelül egy kilométerrel keletebbre oldják ki a bombáikat!

– Láttál te már tankot felrobbanni? Mert én már rengeteget . . .

Nem is figyelt rám.

– Menjen át a domb túlsó oldalára. Nem akarom, hogy ott legyen, amikor beszélek . . .

Ismerem már, tudtam, hogy szándékától úgysem téríthetem el.

– Rendben, de legfeljebb öt percig!

– Rendben. Csak menjen innen. Igen.

Hát nem öt percig beszélt. Ez volt a leghosszabb adása egész együttlétünk alatt. Azt hittem, kibújuk a bőrömből . . . Úgy látszik, egyszerűen nem értette a minket fenyegető veszélyt. Végül teljesen elvesztettem a fejemet, és odarohantam hozzá, hogy erőszakkal is elhurcoljam onnét. Még szerencse, hogy mire odaértem hozzá, éppen végzett. És ezután még ő kiáltott rám:

– Az a második adó valóban létezik, és a kezelője úgy látta az esetet, mint én! Hogy bombák zuhantak és tankok robbantak, nem is kettő, hanem négy! És ha néhány száz méterrel keletebbre ismétlik meg a támadást, az egész oszlopot szétbombázhatják! Tudod, ez mit jelent?!

– Tudom! Azt, hogy az a pacák vagy nem ért hozzá és téved, vagy ért hozzá, és szándékosan hazudik. Akarva vagy akaratlanul kárt csinál!

Válaszul átszúrt a szemével és valósággal belém harapott a szavával:

– A Platniczki kezeli a másik adót! Tudod, ki az a Platniczki? Kérj bocsánatot és töröld meg a szádat! Én jobban ismerem, mint téged! Részt vett a szlovák felkelésben, és egyike volt azoknak, akik felszabadították a tábort! Ő lőtt is a tankokra, és nemcsak látta, amikor mások lőnek! Te díszkatona! Te értesz jobban hozzá?! És ha Platniczki valaha életében hazudott, akkor én valóban kurva vagyok, nem a bosszú szelleme: egy meggyalázott és halálra hurcolt fiatal leány!

Hamarjában nem értettem, mi történhetett vele. Hogy valami nagyon rossz, azt sejtettem persze. De gondoltam, ezt még ráérünk tisztázni. Feldobtam mindent a kordéra, rádiót, Hankát, magamat és rángatni kezdtem a gyeplőt.

– Tűnjünk el, mielőtt ideérnek! Persze az a másik adó még segíthet rajtunk! Ha annak a hullámhosszát figyelték, nem a miénket.

– Szeretnéd, mi? – kérdezte megvetően. – Segítene a helyzeteden.

Alig figyeltem a szavaira. De sajnos, a mi adónkat figyelték, s egy fél óra múlva elkaptak Imre bátyám, meg az emberei.

– Mégis te voltál? Az Ambrus gazda fia? Nem értem.

– Pedig érthetné, Imre bányám! Maga mondta, hogy nem is hasonlítok apámra!

Akkora pofont kaptam, hogy ellódultam pár méternyire.

– Még gúnyolódsz is, bitang!

– Mi a ruszkiknak hamis híreket adunk. Az erdőről is tőlünk hallottak először. Most pedig azt közöltük velük, hogy sikerült két páncélost felrobbantaniuk, folytassák a támadásukat.

Hankához fordultam. Tudtam, hogy mindig írásból beszél.

– Add oda a törzsúrnak a szöveget!

Hanem ő csak állt fölemelt fejjel és gőgösen nézte a csendőröket. Esze ágában sem volt, hogy támogassa a tervemet. Én itt már nem csinálhattam semmit. Hanem Szeverjáncz még segíthetett.

– Meg fogja bánni azt a pofont, Imre bátyám! Ha megnézi a valódi igazolványomat.

Undorodva vette át a nyílt parancsot meg arcképes igazolványomat. Hanem amikor elolvasta az iratot és ellenőrizte a fényképemet – jelzem, ő volt az egyetlen, aki ezt nem mulasztotta el –, nem megijedt, hanem felragyogott.

– Dr. Szeverjáncz Iréneusz! – olvasta hangosan. – Hallottam ám a hadbíró százados úrról. Boldog vagyok, hogy személyesen is megismerhettem.

Hanem ezt már meghallotta Hanna is. Felsikoltott és nekem esett:

– Szeverjáncz! Hát mégis Szeverjáncz!

Ki akarta kaparni a szemem. Kénytelen voltam ellökni magamtól. Haszontalanul. Nem támadt rám újra, de nem tudta befogni a száját!

– És még sikerült is kefélnie velem! Sőt még élveztem is!

Hiába, a Lágerpuffban eltöltött két éve mégsem múlhatott el maradéktalanul. A törzsúr csodálkozva nézett rám, én pedig megértettem, hogy Lackman bárónak ebben is igaza van. Szeverjáncz nem viselkedhetik másként, csak gyalázatosan.

– Teljes komfort – nevettem fel. – Ebédet készített számomra, kezelte a rádiómat és teljesítette házastársi kötelességeit . . .

Hogy hallotta-e Hanka a szavaimat, nem tudhatom. De azt igen, hogy már magához tért. Rám szólt:

– Segítsen helyére tennem a rádiót. Tudja, hogy nem bírom egyedül.

Volt valami a hangjában, ami arra késztetett, ne siessek a szekérhez. Egy fiatal csendőr ugrott oda helyettem, és kinyitotta a rejtekhely csapóajtaját. Hanka pedig odahajolt és belenyúlt könyékig.

– Viszontlátásra, Szeverjáncz! – kiáltotta diadalmasan, én pedig abban a tizedmásodpercben feküdjöt vezényelve a földre vetettem magamat. Láttam, hogy a törzsőrmester meg egy másik csendőr automatikusan engedelmeskedik. Aztán már csak a robbanást hallottam az anyja kurva istenét – nem is kézigránát, hanem valami pokolgépféleség lehetett a hordóban, mert aki nem fedezte magát, szinte felismerhetetlenül összetépve hevert szerteszét, a szekér pedig teljesen eltűnt, valami gödör feketéllett a helyén.

Föl akartam ugrani, de rájöttem, jelen körülmények között legjobb lesz, ha agyrázkódást kapok.

– Segítsen fel, Imre bácsi! Zúg a fejem és a fülem.

Ő addigra már talpon állt, de nem is nézett reám.

– Mi volt ez? – kérdezte. – Elvesztettem a legjobb fiaimat!

Most én is felültem „nagy nehezen".

– Csak azokat, akik nem teljesítették parancsomat. Vessen magára, aki nem engedelmeskedik nekem. Azt mondtam, adja a kezét.

Most már felsegített, én pedig káromkodtam közben:

– Lassabban feküdtem le a kelleténél, hogy megmentsem a maguk életét – és most még packázni is mernek velem!

Ám váratlanul valóban megtántorodtam.

– Persze az is lehet, hogy fejbe vágott valamilyen vasdarab.

A törzsúr hozzám hajolt:

– Valóban! Véres a feje!

Én persze, ezzel az ürüggyel, legszívesebben hallgattam volna, de Szeverjáncz nem hallgathatott.

– Egyébként nem hittem volna, hogy ez a kurva el akar pusztítani. Annál szerelmesebb volt belém. Mindenesetre könyörgött, dugjam meg elalvás előtt.

Íme, ez volt Szeverjáncz sikereinek az egyik titka. Egy pillanatra Imre bácsi is feledte bánatát:

– Nem is csodálom, amilyen ronda volt!

Az ő autójuk szerencsére épségben maradt. Megparancsoltam, azonnal vigyenek tovább. Mert ezek a szerencsétlenek békésen megvárják, amíg visszaérnek és keresztény emberhez méltóan megadják a végtisztességet nekik, de nekem nyomban jelentenem kell a Nemzeti Számonkérő Széknek, mi történt velem.

Az őrsre vittek. Ott megkértem a törzsurat, hívja ő Omelka testvért, és jelentsen helyettem, mert én beszélni is alig bírok. De Omelka nem volt a városban, valami Mélykuti Meller vette fel helyette a kagylót, akiről Imre bácsi tudta, kicsoda, én ellenben nem hallottam a nevét. Meghallgatta a jelentést, és azonnal beszélni akart velem, ha egyáltalán lehet. Nem tagadhattam meg a kérését, de egyéb sem hiányzott, mint hogy az illető ismerje Szeverjáncz hangját. Belesuttogtam tehát a kagylóba:

– Miért ne lehetne velem beszélni? Csak te ne suttogj, hanem kiabálj, másként nem hallom meg a hangodat!

– Gratulálok, Szeverjáncz! Örülök, hogy hallhatlak!

– Én azonban nem tudom, ki vagy. Kupán talált valami re-

peszdarab. Nem súlyos – de nem ismerem meg miatta a hangodat.

– Nem csodálom, legjobb tudomásom szerint még nem találkoztunk egymással. Mélykuti Meller vagyok.

Azonnal visszanyertem a hangomat:

– Mélykuti! Aha!

Mint kiderült, nem volt egyedül a szobában, de csupa örvendező ember vette körül. Minthogy nem jelentkeztem az ígért időben, kezdték elhinni azt a kósza rémhírt, hogy Fehérvárott végül elfogtak és végeztek velem . . .

– Velem?! Az lehetetlen! Én halhatatlan vagyok!

Volt is ebben valami igazság. Ha valaki halála után még hetekig kalózadásokat csinálhat Veszprém és Pókaszepezd között, annak, Lackman szavaival élve, legendája támad, feltámadhat bármikor, legfeljebb nem a saját képében, hanem az enyémben járja a világot és nem ébredhet fel, csak az én szükségleteim szerint. Ez utóbbiban ugyan egy kissé tévedtem, de ez egyelőre nem is fenyegetett, az előzőnek pedig nagy hasznát vehettem. Hanem azért józanul megkértem őket, ne terjesszék tovább a híremet, mert – miért is? –, mert az a parancsom, hogyha őket átmenetileg kiszorítják az országból, én maradjak itt, tartsam a frontot és velük a kapcsolatot. Ha erre alkalmam nyílik, majd telefonon jelentkezem, ha nem lehetséges, elmegyek utánuk akár Bécsbe is. Így aztán jobb, ha a ruszkik is halottnak hisznek, és nem kutatnak utánam.

Már el akartam búcsúzni, mikor eszembe jutott Hanka hihetetlen viselkedése és erről még valami.

– Mondd, volt itt egy velünk párhuzamos adás is. Valami Planiczki kezelte. Mit tudsz róla?

Semmit nem tudott, nem tartozott reája. Hanem Imre bácsinak felragyogott az arca, hogy egy akkora hősnek segíthet, mint én, mert az ő ügyük volt az is, csak már régen.

– Hagyta magát agyonverni, de nem állt kötélnek. Más kezeli az adójukat. Őket persze már nem figyeltük, jelentem alássan . . .

– Én elég sok mindent tudok, Imre bácsi, de ehhez nem nagyon értek. Azt mondják, a rádiósokat felismerik arról, hogyan kezelik a gépüket. Hogyhogy a ruszkik nem vették észre?

– Jelentem alássan, már jelentettem, hogy sokan kerültek kézre. Biztosan volt egy közülük, aki a folytatásra ráállt. Mint ez a maga nője.

Visszaküldtem őket, temessék el a feltalálható testrészeket, de nem mentem velük, hanem az őrsön töltöttem az éjszakát. Szerettem volna végre kisírni magam Hanka rettenetes és értelmetlen halála miatt, de elaludtam, mihelyt letettem a fejem, és átaludtam a következő napot is. A harmadik napon pedig az épületbe szorított von Kühne offenzívája, amelyik tulajdonképpen már a kezdete előtt csődöt mondott, majd menekülő páncélosai nyomában a szovjet csapatok benyomultak Szombathelyre is.

Nem siettem utánuk. Legelőször is a csendőrség épületéből átköltöztem egy elhagyott parasztházba, nehogy valaki polgári ruhába öltözött, menekülő csendőrnek nézzen és gajdeszbe küldjön, mielőtt az igazolványomat elémutatnám. Még csak szemrehányást sem tehettem volna. Ez igazán a háború törvénye. Gyanús helyzetben a katona igyekszik először lőni, még mielőtt ellenfele előránthatná a fegyverét. Hanem a csapatok minden kutatás nélkül keresztülrohantak a vidéken, s akkor felkéredzkedtem egy katonai szerelvényre – olyan igazolványaim voltak, amelyek ezt lehetővé tették. A vonatkísérők megérkezvén még el is magyarázták, merre találom a városparancsnokságot, s én meg is fogadtam a tanácsukat, s mentem, amerre mutatták, amíg el nem tűntem a szemük elől. Akkor megkérdeztem az első szembejövőtől, merre találom a városházát. Ott kellett lennie a bombázás áldozatait összegyűjtő listának. Meg is találtam. Szükségszerűen rendkívül hiányos volt, hanem az árvaház adatait pontosan megtaláltam. Két apáca és négy gyerek esett a bomba áldozatául, egyiket sem hívták Kis Sanyikának. Az anyakönyvvezetés illetékes munkatársai azonban figyelmeztettek, hogy kórházba is szállítottak néhány gyereket, s azok náluk nincsenek nyilvántartásban. Az apácák már régen továbbutaztak (ezt így is vártam), azoktól sem lehetett már adatokat szereznem. Hanem azt biztosra ígérte, hogy ha reggel újra felkeresem, addigra mindegyiket megtalálja.

Addigra már este lett, s még mindig nem volt kedvem Nyikitint megtalálnom. Ehelyett felkerestem régi házigazdáimat. Bodnár már nem élt, elpusztult a bombázáskor, de szerencsémre nem a házukban érte a találat, úgyhogy a feleségét megtaláltam. A küszöbön ült, illendően fekete ruhában, hanem az arca felragyogott, amikor meglátott. Úgy látszik, jó emléket hagytam benne, mert gondolkodnia sem kellett, ki látogatta meg. Illendően, de a kelleténél gyorsabban betesékelt a házba. Csak annyit kérdezett,

nincs-e bennem tetű, mert ha van, ad tisztát a férjétől rá maradt ruhákból. Hogy éhes vagyok-e, nem kérdezte. Már terített is, disznósajttal, borral, fehér kenyérrel, s röviddel utána sebtében sütött májashurkával meg savanyú káposztával. A cika láttára ugyan megakadt a torkomon az étel, de az asszony azt hitte, örömömben csuklom, és gyengéden megsimogatta az arcomat a székem mögé állván. Vacsora után aztán rögtön lefektetett, és hívnom se kellett, magától feküdt mellém az ágyba.

Előttem pedig ebben a pillanatban megjelent Hanka kíméletlen csúnyaságában, vaknak látszó szemével, megkövült arcával, új és még csak pihés hajával, mellét takarandó, szégyenlősen előrehúzott vállával, s úgy jártam, mint az Itáliába vezető Goethe a vendégfogadóban, a csinos szolgálólánnyal az ágyában: elvesztettem a férfiasságomat. És nem is nyertem vissza, próbálhatott az asszony akármit. Végül szégyenkezve megkértem, hagyjon magamra – két napja halt meg a feleségem.

– De hiszen ezt mondtad akkor is, amikor először voltál nálam!

– Akkor csak azért, hogy ne légy féltékeny! – dadogtam, azután váratlanul elsírtam magam, majd a párnába fúrva a fejem, bőgtem. Már csak azért is örökké hálás leszek neki, mert megértett. Sértődés nélkül hagyott magamra, s csak annyit mondott:

– Sírd ki magad! Holnap is lesz este!

Miután egyedül maradtam az ágyamban, hamar elmúlt a hisztériám, és végre elkezdhettem gondolkodni, mi is történhetett azon az utolsó napon; de továbbra sem tudtam megérteni.

Be kell vallanom, már korábban is éreztem, hogy nincs teljes bizalommal irányomban. Időnként úgy tűnt, nemcsak azért tart távol adásaitól, hogy legalább engem ne érhessen baj, ha föl kell robbantania gépét, hanem hogy ha véletlenül annyira ismerném a morzét, hogy hallás után is meg tudom érteni, ne ellenőrizhessem a beszélgetést – és én ugyan nem voltam egészen tudatlan ezen a területen, ám csak annyira, mint ez az iskolás gyerekek között nem volt szokatlan, vagyis, hogy mire az á-kác-méz-nya-lás kulcsszótól eljutottam annak fölismeréséig, hogy az – – – . – á betűt jelent, ők már régen tovább tartottak volna, de a kódot sem ismerhettem. Egyebekben makacsul hangsúlyozta, hogy ő lényegében nincs beosztva hozzám, neki külön megbízása is van, amit nem árulhat el nekem, s hogy az adások szövegét – kivévén az ő

megbízatását – nekem kell eldöntenem, de az utunkat nem én, hanem ő határozza meg. Ez utóbbi különben, lévén az ő helyismerete jóval nagyobb az enyémnél, így is volt, de mindig arra mentünk, amerre nekem kellett, s azt sem tudtam eldönteni, valóban van-e saját megbízatása is, vagy csak alacsonyabbrendűségi érzését akarta hangoztatásával kompenzálni.

Az pedig, hogy bizalmatlansága – ha volt ilyen – helytelennek tartott megfigyelésem, s a másik rádiós az ő véleményét igazolta, növelte kétségeit, nagyon érthető lett volna. De az istenért, hallania kellett, hogy én azzal akarom bizonyítani adásaink helytelenségét, hogy tankok felrobbantásáról értesítettük a ruszkikat – s a csendőrök ezt meggyőzőnek tartották volna, ha igazolom – tehát tudnia, hogy az én adásom helyes, a másik megfigyelőé pedig félrevezetés vagy tévedés volt. Tehát remélhette, hogy – igaz, emésztő szégyen vállalása árán mindkettőnket megmenthetem – és nem a németekkel együttdolgozásra, hanem életcéljára, a fasiszták megbüntetésére. És most, amikor módomban volt a gyorsan rohanó események mindegyikét megmerevítenem és tanulmányoznom, úgy is tűnt, az első percekben kész is lett volna belemenni a játékba, ha nem jön közbe a nevem felolvasása. Igen, a Szeverjáncz – vagy inkább a „mégis" Szeverjáncz felkiáltás volt a kulcsa az egésznek, hiszen ha azt kellett hinnie, hogy az első ember, akivel – azon a bizonyos kisfiún kívül – jólesett az éjszakai ölelkezés, akkor joga volt a megőrülésre, hiszen az egyetlen elégtétel, amit az élettől még egyáltalán remélt, a hősies önfeláldozás is gyalázattá változott, olyan gyalázattá, amely megnyugvás helyett borzalommal fejezte be az életét. De hogy mit jelenthetett az a „mégis", azt nem lehetett megértenem.

Valami mást azonban – utólag – igen. Azt, hogy ebbe a külsejében taszító, de érzéseiben elragadó leányba én teljesen beleszerettem, a szó legigazibb értelmében, s ha sikerül életben maradnunk, elvettem volna feleségül, nem szánalomból, hanem hogy boldogan szerezzem vissza képességét a boldogságra, arca meglágyulását, s ezzel együtt nyilvánvaló megszépülését is. Miért nem mondtam ezt meg neki a második együtt töltött éjszaka után? Akkor talán elmaradt volna önpusztító őrjöngése is.

Igen, az volt az én bűnöm, ha volt ilyen egyáltalán, és semmi más.

Másnap aztán a parancsnokságon találkoztam Nyikitinnel, és megtudtam mindennek a rejtélyét.

Persze nem abból, hogy mikor megpillantott, elfintorította az arcát – hiszen mindvégig éreztem, gyűlöl. Annál gyanúsabb volt, hogy a következő pillanatban már szélesen mosolyogva, két kezét messzire előrenyújtva valósággal rohant felém. Rettentően örült, hogy élek és gratulált, hogy nekem volt igazam, nem pedig Bauernak, akinek sokkal jobban kellett értenie a tankok elleni támadáshoz, mint nekem.

– Bauer? – kérdeztem. – Úgy tudtam, Platniczkinak hívták!

Legyintett.

– Ha nem is értesz hozzá, sejthetted, hogy van ezekkel a fedőnevekkel... De ha tudod, hogy Platniczki volt az igazi neve, azt is tudnod kell, tőle nem volt elvárható hazugság!

– Tőle nem? Tehát tőlem igen?

– Ugyan már! Csak annyit mondtam Hankának, könnyen lehet, hogy te tévedsz!

– Gazember vagy, Nyikitin! – kiáltottam. – Ezek szerint te gyilkoltad meg Hankát!

Hevesen tiltakozott. Nem ő, hanem a háború. Az ő szakmájukban szükség van a legvégsőbb óvatosságra. Jobban ismert az ezredes elvtársnál, figyelmeztetnie kellett a lányt, hogy én nem meggyőződésből, hanem bizonyos személyes érdekekből vállaltam náluk munkát.

– Csak ennyit? És akkor miért kiáltotta: „Hát mégis Szeverjáncz?!"

Erről természetesen nem tudhatott. Összezavarodott.

– Figyelmeztetnem kellett, ne ijedjen meg, ha esetleg Szeverjáncz néven igazolod magad. Tegyen úgy, mintha minden rendben volna... – hebegte.

Most támadt fel Szeverjáncz, már nemcsak mint legenda, amelyet akarva-akaratlan élőként kellett magammal hurcolnom egy igeig, hanem a bensőmet is a maga engesztelhetetlen gyűlölködésével. Ezt az embert meg kellett gyilkolnom, hogy kiengeszteljem Hanka szellemét!

Tisztán emlékszem, arra gondoltam, hogyha Nyikitin csak nekem ártott volna, azt sem bánnám, ha végelgyengülésben fejezné be az életét.

Most pedig azt mondom, gyalázatosan áltattam magam, hiszen szegény Hankának akkor már a világon semmi nem szerezhetett örömöt, ellenben csökkenthettem az én, bármennyire indokolatlan, mégiscsak kínzó lelkifurdalásomat.

Annyit már tudtam, hogy az a bizonyos polgári ruhás egyén ezredesi rangot viselt – őt kellett megtalálnom, mint egyetlen embert, akinek segítségével a bosszúmat végrehajthatom. Megkérdeztem tehát, merre találom a felderítés vezetőjét, hogy olyan munkát kérjek tőle, melyet a nyílt parancsom segítségével végrehajthatok. Nyikitin felajánlotta, ő szerez nekem megbízatást, de kijelentettem, a vele kötött szerződést teljesítettem, s a továbbiakban semmilyen kapcsolatban nem akarok állani vele. A felderítésen persze kaptam tennivalót: a határon egy sereg ember kószált, várva, hogy a hadsereg átengedje őket Ausztriába – ezeket igazolványomma könnyű volt csapdába ejtenem. Akadt köztük néhány tiszt és nyilas is, akiket igazán nem sajnáltam; de többségükben polgárok voltak, akik foglalkozásuk vagy származásuk miatt félek az oroszoktól, s akikkel nekem nem is volt semmi elszámolni valóm. Nem érdekelt a különbség. Reméltem, és igazam is volt, hogy ha az ezredes még mindig a front mögött dolgozik, előbbutóbb értesül ténykedésemről, s akkor jelentéstételre magához hivat. Így is történt. Eddigre azonban az orosz csapatok már harc nélkül elfoglalták Bécset, s az ezredes csupán azt akarta közölni velem, hogy Nyikitin rövidesen utánuk fog utazni és én rászolgáltam arra, hogy a fiam után mehessek vele.

Én viszont jelentettem, hogyan robbantotta fel Hanka magát és ellenségeit, kitől és mit tudtam meg Planiczki pusztulásáról, hogy Nyikitin még most is úgy beszél róla, mint aki életben van, bár még a csendőr is csodálkozott azon, hogy a ruszkik nem vették észre, mennyire megváltozott kapcsolatuk adásának stílusa. De, bár alkalmam lett volna, személyében mégsem támadtam meg, csak azt mondtam, meg kellene vizsgálni, nincs-e valaki a rádiósai között, aki nem eléggé képzett a feladata elvégzésére, esetleg, rosszabb esetben, a németek javára hasznosítja képességeit. Gondoltam, ezt a bogot majd fejtsék fel az ezredes és emberei, mert éreztem, Nyikitin kész lenne végezni velem, ha megtudja, mennyire veszélyes vagyok reá. Ezért megköszöntem az ezredes jóindulatát, és valóban kész is lettem volna az őrnagy társaságában utazni Bécs felé, ha nem kapok az anyakönyvvezetéstől értesítést, hogy

sikerült megtalálniuk a bombázás egy Kis Sándor nevű, a fiammal körülbelül egyidős sebesültjét a kórházban, meg is látogathatom, de orvosa arra kér, mielőtt a gyerek ágyához mennék, előbb keressem fel őt – ehhez mindenképpen ragaszkodik. Így aztán búcsú nélkül, örökre elváltam Nyikitintől, és az orvoshoz siettem, aki sajnálkozva közölte, ez a Sanyika semmiképpen nem lehet az én fiam, ugyanis az édesanyja vezetéknevét viseli, és annyira törvénytelen, hogy apjáról azt sem tudja, kicsoda. Nemcsak ő, de még az anyja sem. Egyébként ez számomra nem egyértelműen rossz hír, mert a kicsike teljesen menthetetlen. Egy szilánk hatolt a tüdejébe, és két napja ehhez még tüdőgyulladás is csatlakozott. Ha azonban – mint reméli – boldoggá akarnám tenni utolsó óráit, menjünk be együtt hozzá és öleljem magamhoz, mintha én volnék váratlanul hazatért apukája. Ő elhozta hazulról kislánya gyönyörű maciját, s ha azt megkapja tőlem ajándékba, lehet, hogy meg is öli az öröm, hanem az még mindig jobb lenne, mintha a szomorúságba halna bele.

Különben, tette hozzá, amikor már elindultunk a kórterem felé, lehet, hogy már ehhez sem lesz elegendő ereje. Mármint, hogy halálos legyen az öröme. Én pedig ugyancsak sajnálatosnak tartom, hogy neki lett igaza. Mert a szegény kis egérke a macinak valóban nagyon örült, s mert azt tőlem kapta, engem is szeretett, hanem azt már nem értette meg, mit jelent, hogy az apukája vagyok. Megcsókolta a plüssállatot, azután hálából engem is, és egy ideig egyik kezével a macit, másikkal az én kezemet szorongatva, hallgatott, azután szemét lehunyva csendesen elaludt. Nem, még nem halt meg, még élt három napig. Én pedig, bár az orvos azt mondta, lehet, ugyan még magához tér, de akkor sem fogja megismerni az arcomat, utazzam hát nyugodtan Bécsbe, igazi fiam után, nem bírtam magára hagyni, amíg a legkisebb lehetőség is volt arra, hogy még egy pillanatnyi örömet szerezzek neki. De haláláig már egyszer sem nyitotta ki a szemét.

– Sebesülésének hála, legalább a krízis kínjaitól megmenekült szegényke – mondta az orvos, búcsúzóul megszorítva a kezemet.

Hadd valljam meg utólag: tulajdonképpen nem is volt sietnivalóm. Reménytelennek láttam bécsi utamat.

Hanem a kicsike alighanem az életemet mentette meg. Mikor az ezredes igazolványával megérkeztem Bécsbe, alig hittek a szemüknek Nyikitin volt ismerősei. Ő ugyanis soha nem érkezett oda.

Az a hír járta, hogy csoportjával együtt legépfegyverezte őket egy bujkáló német csoport. Mivel azonban az esetnek nem volt szemtanúja, én ebben kételkedem. Azóta megtudtam, hogy a szovjet biztonsági szolgálat nemegyszer kihallgatás nélkül, a lövészárokban elpusztított olyanokat, akiket kémeknek hitt. Lehet, hogy ez volt Nyikitinék sorsa is.

Egyébként igazolódott pesszimizmusom is. Komolyan mondom, hálás vagyok az orosz parancsnokságnak, amiért általtás nélkül megmondták, nem tudnak nekem segíteni. Annyi napi problémát kell megoldaniuk, hogy nem vállalkozhatnak arra, hogy a bécsi szénakazalban megkeressenek egy alig látható, picike gombostűt. Megköszöntem szívességüket és elindultam a Langegassera, Müncz barátom lakására.

HARMADIK FEJEZET

Müncz természetesen még nem érkezett haza, de az asszony, amikor megtudta, hogy a férje adta meg a címét, szívélyesen fogadott és megpróbált segíteni. Elvitt gyóntatójához, egy bizonyos Koszter atyához, aki egyben a kerület plébánosa is volt. (Én nem lettem hitlerista – mondta a nő –, katolikus vagyok.) Az öregúr kedves híve kérésére vagy talán egyéb okból is, teljes odaadással vette kezébe a nyomozást. Magas egyházi köröket is sikerült mozgósítania. Végül egy vikárius hivatott:

– Nézze, fiam, a maga elbeszéléséből is kitűnik, hogy a főnökasszony igen nagy hozzáértéssel és józanul intézte a gondjaira bízott árvák ügyét. Akkor pedig éppen nem logikus, hogy itt keresi őket. Sejtheti, hogy mi nem hittük, hogy egy bolond mázoló csodafegyverrel vagy anélkül csodákat tehet. Minden józan embernek tudnia kellett, hogy végül Berlin lesz Európa legveszélyesebb helye, és nem sejthette, hogy Bécs viszonylag könnyen fogja megúszni a háborút. Tehát a főnöknőnek sem juthatott eszébe, hogy erre menekítse az árváit. Grazban vagy Salzburgban kellene próbálkoznia. Bár nem tudom, eljuthat-e a két város valamelyikébe, mert arrafelé a helyzet nagyon zavaros. De ha vállalkozik az utazásra, természetesen ellátom megfelelő ajánlólevelekkel.

Felhívta a titkárát, hogy megtegye a szükséges intézkedéseket – de előbb feltett még egy váratlan kérdést:

– Tulajdonképpen nem is tudom, mihez kérjem barátaim segítségét... Hogy hazavihesse a fiát, vagy inkább, hogy itt maradhasson maga is. Én ugyanis látnám bizonyos előnyeit a második esetnek. Magyarország szovjet megszállás alatt marad. Mi bizonyára nem.

Fejembe szállt a vér. Akkor se hittem, hogy a vikárius valami központi elképzelés alapján tette meg javaslatát, és most sem, amikor már tudom, hogy az amerikai és angol felszabadítók felajánlották a közép-európai häftlingeknek, hogy bárhol szereznek nekik letelepedési engedélyt, ha nem térnek haza. Csupán a szovjetellenességnek ez a formája már benne volt a levegőben, joggal éreztem sértőnek és kis híján azzal feleltem pártfogómnak, mint a francia gárda parancsnoka a megadásukat szorgalmazó angol tisztnek:

– Merde!

Ehelyett azonban ismét Szeverjáncz szólt ki belőlem, ő ugyanis megértette velem, hogy az, aki a kivégző osztag előtt ingét szétházva azt kiabálja: „Ide lőjjetek, bitangok!", nemcsak hős, hanem meg is adja magát. Így tehát – bár némiképpen magam számára is váratlanul, fütyültem arra, mit gondol válaszom után a vikárius úr. Fontosabbnak találtam ennél, hogy ajánlólevelének második változatát szívesebben fogadnák, mint az elsőt, ha pedig e módon inkább sikerül Sanyikát megtalálnom, aztán már valóban tehetnek nekem egy szívességet. Nem lesz módjuk arra, hogy megakadályozzák hazatérésemet.

Így pártfogóm szemmel látható örömére az utóbbit választottam. Nem is zárta le a borítékot, s így olvashattam, milyen különleges szívélyességgel ajánlott hittestvérei támogatásába. Búcsúzáskor még meg is áldott, amit én kellő figyelemmel viseltem el. A kegyelem állapotában mentem vissza a szovjet parancsnokságra, ahol úgy gondolták, hogy a vikáriusnak teljesen igaza van, utazásom egyáltalán nem lesz veszélytelen. Salzburgba biztosan nem juthatok el, Grazba nehezen. A szovjet hadsereg délnyugat felé csak védekezik, és Berlin irányában folytatja támadását, ha nem akarom kivárni, hogy a helyzet tovább tisztázódjék, Grazot kell választanom. Kapok tőlük igazolást, de számítanom kell arra, hogy bizonyos esetekben éppen ez sodorhat veszélybe. Más esetekben persze megmentheti az életemet, csak sajnálatos módon nehezen fogom tudni megállapítani, melyik esetbe kerültem. Megbíz-

ható híreik vannak arról is, hogy néhány SS-különítmény szovjet egyenruhában portyázik.

Egyébként is szívesebben választottam Salzburgnál Grazot, mert ott ismerősökkel is találkozhattam. Mikor hazatértem a valcolásból, ez volt utolsó osztrák állomáshelyem. Még dolgoztam is néhány hétig egy nyomdában, hogy ne érkezzem Pestre teljesen pénztelenül. A szállásadónőmnél, Frau Hirschnél kellemes emlékeket hagytam magam után, ha megvan még, bizonyára nem felejtette el. Elindultam hát Grazba, Odüsszeiám utolsó állomására, amely különben már igazán kevés reménnyel kecsegtetett. Hanem a szerencse végre hozzám szegődött: útközben elkerültem minden veszélyt, az említett hölgyet pedig nehézség nélkül sikerült megtalálnom. Most ugyan már nem Frau Hirschnek hívták, hanem Frau Modelnek, de ismét özvegy volt; új férje a fronton esett el két esztendeje és három éve nem járt otthon. Nevével együtt nem cserélt szívet is: nyakamba borult, megölelt és elsírta, hogy daliás alakom láttán érzi igazán, ő viszont mennyire tönkrement. Én pedig ismervén az asszonyokat, különösen a drága Ilsét, nem arra a kérdésre feleltem, mit keresek Grazban, hanem megnyugtattam, hogy egyáltalán nem hagyott nyomot külsején az elszaladt idő, nem lett öregebb, csak szomorúbb, és szeretném, ha találkozásunk a bánatát is enyhítené. Jól emlékeztem rá: ez nyomban a vacsorát juttatta eszébe. Tüzet rakott a sparheltbe, én pedig, míg a krumpli főtt, tetőtől talpig megmosakodtam és megborotválkoztam, ami, mellesleg szólva, nemcsak a vacsoránál hiányzott jobban, hanem annál is, amit huncut mosolyával vacsora utánra ígért. Hanem azt persze tudtam, hogy célom érdekében őt sem utasíthatom el.

Ilse ugyanis már első találkozásunkkor is szent kurva volt. Ha éppen paráználkodás céljából bújt ágyába, akkor is letérdelt előbb a szőnyegre és buzgón imádkozott ahhoz, akinek képe dunyhája fölött őrködött a falon. Így azután nemcsak arra számíthattam, hogy a vikárius úr levele nyomán utánanéznek apácáimnak, hanem arra is, hogy Ilse, olvasván a levelet, azonnal a gyóntatójához siet és kéri az ő segítségét is – pedig úgy gondoltam, ez az utóbbi esetleg többet használhat, mint a hivatalos támogatás. És valóban, a szerencse most már valósággal udvarolt nekem. A plébános úr egy ideje rendszeresen fel szokott keresni egy nagyon idős nővért, akit éppen a keresett árvaház főnökasszonya bízott itt lakó rokonai ápolására. A plébános nem késlekedett, felkereste a roko-

nokat, akik derék emberek lévén, készséggel vállalták, segítik szóra bírni a néniképjüket, ami azonban nem lesz könnyű dolog, lévén már teljesen szenilis. Azért is nem utazhatott társnőivel tovább. De hogy hova kellett volna utaznia, azt a főnökasszony nekik nem mondta meg.

Földig hajló kis anyóka volt a Crescencia nővér, nehezen lehetett elhinni róla, hogy közelebb van a hatvan, mint a hetven évhez. Unokahúga mesélte, hogy már az induláskor gyenge, beteg teremtés volt, föl is akarták menteni az utazás alól, de a szellemének még nem volt semmi baja. Sajnos, semmiképpen nem akarta elhagyni kis árváit, és azután nem bírta a menekülés fáradalmait. Aki jóságos arcába és kedves szemébe nézett, elhitte, hogy nagyon szerethették a kicsinyek. Mosolyogva hallgatott végig; egyik kérdésemre igent, a másikra nemet mondott, néha pedig azt: erre az egyre nem emlékszem. Már azt hittük, mégiscsak ad egy picinyke eligazítást, hanem amikor újra kezdtük a kérdezősködést, gyakran nemet mondott arra, amire előzőleg igent, és ugyanannyiszor cserélt választ fordítva is. De a plébános, a rokonok, Ilse asszony és én is úgy éreztük, hogy egyetlen kérdésre mégis határozottan emlékszik arra, hogy volt az árvák között egy Kis Sanyi is.

– Hogy én ne ismertem volna? Ugyan már! Ő volt a főnökasszony kedvence, a legszebb, legokosabb mind között. És engem is szeretett. Őt biztosan magával vitte a főnökasszony, ahova ment. És hogy hova ment...?

Csodálkozott, hogy ezt nem tudjuk.

– Őszentségéhez Rómába! Mindig szeretett volna Őszentsége áldásában részesülni!

Arra a meglepett kérdésre viszont, hogy ezek szerint nem mindenkit hozott Grazig magával, azt felelte, hogy dehogy, többségüket elhagyták a családoknál.

Róma mint végcél természetesen csak a kis öregasszony fejében létezhetett. Annál logikusabbnak látszott viszont, hogy a gyerekek nagy része már nincsen az apácáknál. A főnöknő valószínűleg nem is az oroszok, hanem a háború elől menekült, jobban mondva menekítette a gyermekeket. Mivel pedig nem lehetett kétsége, hogy a háború Steierországba vagy Karintiába is követni fogja őket, legjobban akkor járhatott el, ha a határon túl, esetleg már innen is kisebb helységekben alkalmas nevelőszülőket keresett nekik, azzal az ígérettel, hogy a háború után visszajönnek értük.

Ebben az esetben egy lajstromnak is kellett lenni az elhelyezésükről, s az apácákkal együtt annak is elő kellett kerülnie. Annyi mindenesetre biztos volt, hogy a gyerekek nyomát nem követhetem tovább. Csak a rend helyreállása után folytathatom keresésüket.

Maradt volna még a legenda a kisfiúról, akit a főnökasszony különlegesen szeretett, s akit továbbra is magánál tartott. Hogy van egy ilyen gyerek, azt hinni lehetett. Azt viszont nem lehetett kideríteni, hogy Crescencia nővér egy Kis Sanyiról, vagy csupán egy kis Sanyikáról beszél-e. Ő maga ugyanis ezt a két fogalmat már nem tudta megkülönböztetni egymástól. Ismétlem, már eredetileg sem vártam sokat grazi kitérőmtől, de most mégsem tudtam belenyugodni a végleges kudarcba. Harmadszor is elölről kezdtem volna a kérdezősködést, ha a plébános meg nem akadályoz benne.

– Maga értelmes ember, fiam! Miért tesz úgy, mintha nem látná, hogy a nővérrel nem juthat semmire? Inkább jöjjön el hozzám. Megbíztak, hogy beszéljek önnel néhány dologról, nekem is van ezekről véleményem, s végül azt sem tartom kizártnak, hogy mint ennek szakértője, meg is tudom vigasztalni valamennyire.

Ez utóbbit persze egyáltalán nem hittem, de ha az első kettőt nem mondja is, még mindig szívesebben voltam vele, mint a sopánkodó rokonokkal, vagy a drága Ilsével. Én mindenre képes voltam, ami segíthette fiam feltalálását, de mikor már semmi sem segíthetett, Frau Modelből az ágyára gondoltam legkevésbé szívesen. A plébános azonban bölcs ember volt, észrevette, hogy nem bízom a képességében, de nem haragudott meg érte. Az úton nem szólt semmit, dolgozószobájában hellyel kínálva azonban finom gúnnyal elmosolyodott.

– Nem értem, hogy egy nyomdász miképpen becsülheti le a szakértelmet és hiheti azt, hogy egy pap csupán isten kifürkészhetetlen akaratára hivatkozhatik. Crescencia nővérre ez még jelenlegi állapotában is nagy hatással lenne, a maga esetében azonban jobban bízom a sligovicában, ami különben szintén az isten kegyelméből áll az emberek szolgálatára. És akármennyit hallottam is a németek felsőbbrendűségéről, meggyőződésem, hogy az általuk gyártottnál sokkal jobb a szlovének pálinkája . . .

Elénk állított egy hasas üveget és töltött belőle egy-egy pohárkával.

– Nem tudni, miért, az emberek könnyebben elhiszik egy pap-

ról, hogy parázna, mint hogy férfi, pedig a Birodalom korában ez a mesterség nem kis férfiasságot kíván. A vigasztalásról még csak annyit: a továbbiakban ne várja, hogy kínáljam, hanem töltsön magának, ha szükségét érzi, azzal térjünk át beszélni valónkra.

Nyomban éltem engedélyével, mert úgy éreztem, vannak helyzetek, melyekben két adagra van szükség az isten kegyelméből. Ő pedig cigarettával kínált.

– Békebeli Sport. Ne kérdezze, honnan.

Rágyújtottunk.

– Tehát, közölnöm kell önnel, hogy akkor is Grazban maradhat, ha nem sikerül a fiát megtalálnia. A vikárius úr ugyanis a maga végtelen jóságában nem gondolt arra, hogy ön csak azért kért menedéket Ausztriában, hogy annál jobban segítsük a kutatását. Mivel azonban én éppen ezt hiszem, szeretném magam nevében hozzátenni, legalábbis egyelőre, mégis éljen a lehetőséggel . . .

Bevallom, meglepett ez a fordulat, s csodálkozva kérdeztem, hogy miért. Kissé pajzánul elmosolyodott.

– Szerintem a gyónási titkot is sokan helytelenül értelmezik. Ha egy nő, mondjuk egy bizonyos Frau Model meggyónná nekem, hogy megcsalja a férjét, akkor én erről sem Herr Modellal, sem a vikárius úrral, sem a sarki fűszeressel nem beszélhetek. Egy kivétel azonban mégis van a tilalom alól: az, aki előtt nem a gyónás tartalma a titok, legfeljebb az, hogy Frau Model a bűnét meggyónta. Természetesen bűntársára gondolok . . .

– Értem. S ha Frau Model meggyónta, hogy a szeretőm, menynyiben változtat ez a helyzeten? Remélem, nem gondolja, hogy jóvá teszem a bűnömet?

Sóhajtott.

– Mi ugyan osztrákok maradtunk, de azért a náci uralom fölöttünk sem múlt el nyomtalanul. A drága Ilsének már Frau Hirsch korában is én voltam a gyóntatója, de akkor még nyilvánvalóan nem hitte, hogy bűne nagyobb, ha a szeretője zsidó, s ezért nem is tartotta szükségesnek, hogy erről említést tegyen, most azonban igen. Értesülvén így erről a nem lényegtelen körülményről, úgy vélem, figyelmeztetnem kell, hogy az út Graz és a magyar határ között árjáknak sem túl biztonságos, zsidóknak pedig határozottan veszélyes. Egyre több véres cselekményről lehet hallani, még-

pedig nem meséket. Felénk még nem ért véget a háború. Mögöttünk a hegyek fegyveres SS-ekkel vannak tele, a síkságon pedig a maguk nyilasai portyáznak, hogy elkapják azokat, akik vissza akarnak térni Magyarországra és azokat a zsidókat, akik életben maradtak – ez ugyanis itt, Ausztriában nem túlságosan ritka eset –, és hazafelé tartanak. Ha keresztény volna, esetleg burgenlandinak állíthatná magát, de így erre kevés kilátása van. Helyesebbnek tartanám tehát, ha megvárná, míg a közbiztonság valamennyire helyreáll.

– Hanem a sligovicája valóban kitűnő, plébános úr! – hajtottam fel még egy pohárral.

– A tanácsomat viszont nem találja annak. Furcsa. Pedig okos és helyénvaló.

Fürkészve nézett rám.

– Lehet, hogy küldetésben van nálunk, s csak mellékesen kérdezősködik? Vagy talán nem is mellékesen?

– Igaza van – feleltem szomorúan –, viselkedésemnek ez lehetne az egyetlen ésszerű magyarázata. Csak éppen nem viselkedem ésszerűen. Szabad vagyok, magam akarata szerint megyek vagy maradok, s voltaképpen magam sem értem, miért olyan elviselhetetlen számomra, hogy akár csak néhány napot eltöltsek itt. Talán mert annyira reménytelen volt, hogy megtaláljam a fiamat, hogy csak a siker igazolhatta volna vállalkozásomat. Ön gyakorlott gyóntató. Lehetséges, hogy csupán szégyellem magam előtt magamat? Nem akarom, hogy tévedésem tanúi lássanak és oda szeretnék menekülni, ahol legalább hasznomat vehetik? Hozzáteszem, hogy szemben a vikárius úrral, én mérhetetlenül tisztelem a Szovjetuniót. Nem lehet megérteni, hogy a veszélyek ellenére is rohanok haza?

– Mint a szentek és mártírok egyházának képviselője, furcsa volna, ha meg nem érteném. Csak éppen szeretném figyelmeztetni, hogy ha útközben elpusztul, nem mártír lesz, hanem egy ember, aki ostobaságát ostobasággal akarta jóvátenni . . .

Én azonban biztosan tudtam, hogy épségben jutok haza – de hitem okainak részletes kifejtésével nem akartam untatni a plébános urat. Megkértem, hadd töltsem nála az éjszakát Frau Model otthona helyett –, készséggel beleegyezett. Másnap pedig elindultam haza, miután előbb gondosan elővettem Szeverjáncz nyílt parancsát, az egyetlen iratot, amit soha nem hagytam el. A vasút

még nem közlekedett, gyalogosan kellett megtennem az utat. Különben annak idején a valcolásról is így tértem haza, hogy ne költsem el maradék pénzemet.

NEGYEDIK FEJEZET

Nem tudom, mások hogy vannak vele, én akkor is könnyebben érzem magam, amikor a nagy rumlik véget érnek, ha rosszul kerültem ki belőlük. Pedig egyébként elég jól bírom a remények, nekilódulások és csalódások láncolatát, csak éppen nagyot sóhajtok, amikor az utolsó lehetőség is elröppen, s mintha a feszültséggel a bánatot is kifújnám magamból. Inkább szédült vagyok, mint szomorú. Inkább tűnődöm, mint gondolkodom, és észreveszem mindazt, amire addig nem volt szemem. Vágyódtam haza, de kielégített az a tudat, hogy arra tartok, nem éreztem, hogy gyorsítani kellene lépteimet. Ahogyan jöttem, egyre erősödött a tavasz; mihelyt kiértem a városból, láttam, hogy barkák lógnak a mogyoróbokrokon, apró, sárga virágok díszítik a somfákat és zöldül a fű. Tarisznyából ebédeltem, este bekéredzkedtem egy özvegyasszony istállójába – háború után voltunk, nem csoda, hogy annyi özveggyel akadtam össze utamon –, és zavartalanul aludtam végig az éjszakát. Aznap egy saruszíjnyi patakocskához értem, amely vékony csíkjával két teljesen különböző részre osztotta a tájat. Azon az oldalon, amelyen én álltam, még csak a bokrok között látszott némi virág, a másik oldalon teljes díszükben állottak a mandulák, és nem messze tőlem, két fa között egy kicsinyke malac túrta a földet. Mikor észrevett, ugrott egyet, majd mulatságosan félretartotta a fejét. Ijedelme megmosolyogtatott. Hanem a virágzó fák látványával nem tudtam mit kezdeni. Leültem a víz partjára, gondolattalanul bámultam a rózsaszínű csodákat, s egyszerre azon vettem észre magamat, hogy a „Lement a nap a maga járásán" kezdetű dalt fütyülöm. Hogy miért éppen az alkonyra gondoltam a reggelben, nem tudom. De szépen fütyülök, és saját hangom lassan megnyugtatott.

Ekkor jöhetett ki az erdőből az a csoport, melyre a plébános figyelmeztetett. Ugyan csak mintegy tíz perc múlva néztem meg őket alaposan, de már itt is elmondhatom, hogy szedett-vedett társaság volt, fele katonaruhát, fele pártszolgálatos-öltözetet hor-

dott, egyikük pedig csendőrcsákót viselt a fején. A többi tiszt volt, ő csak őrmester, de egy csendőraltiszt mindig többre becsülte magát holmi hadnagyocskánál. Egyelőre azonban ő is alávetette magát egy őrnagy parancsainak. Mivel pedig a dal elárult nekik, csendben lopakodtak felém, s mikor már közelembe értek, csattant fel az őrnagy:

– Ez a fickó magyar! A Jebuzeusát! Kérdezze meg, hogy mit csinál!

Hanem ezt az önhitt, fisztulázó hangot megismertem volna a Jebuzeus nélkül is! Ez az én barátom volt, Lestyán százados, az utászoktól! Hallatára szinte kővé dermesztett a gyűlölet. Mivel azonban nem hozzám szólott, nem fordultam meg, és nem is feleltem neki. A csendőr azonban bakancsa orrával könnyedén megbökte a bordáimat:

– Hallottad a kérdést? Mit csinálsz?

– Fütyörészem – feleltem csendesen. – Fütyülök.

Lestyánt nyilván kissé zavarba hozta nyugalmam, mert személyesen kérdezett tovább.

– Burgenlandi maga, vagy hazai?

– Most még burgenlandi, de éppen megyek hazafelé.

– Gondolod? – csattant fel gúnyosan. – Azt csinálod, amit akarsz?

– Azt hittem, Lestyán, te tudod, hogy én mindig azt csinálom, amit akarok! S hogy amit én csinálok, az számodra is parancs!

Hirtelen vérbe borult előttem a világ, és olyan szilajon ugrottam fel és fordultam Lestyán felé, hogy annak is becsületére vált volna, akinek nevén éltem. Ő pedig elsápadt és tokjában hagyta pisztolyát, amit már húzott volna kifelé. Azt hiszem, kevés híján keresztet vetett.

– Szeverjáncz! A pokolból jöttél vissza, vagy valóban élsz? Azt mesélték, felrobbantottak a partizánok!

– Mit meséltek, Lestyán? S hogy ki árult el nekik, azt nem mesélték? Talán az, aki félt, hogy még leszámolok vele, ahogyan ígértem neki?

Szédületes volt. Nevem hallatára csak ketten vágták vigyázzba magukat, a csendőr meg egy pártszolgálatos – vagyis a többiek nem hallottak rólam korábban, az ami Szeverjáncz lényéből átszivárgott belém, mégis megigézte őket. Még Lestyán is elfelejtet-

te, hogy ő egy csoport parancsnoka, akkor végezhet velem, amikor akar, és inkább ijedten, mint felháborodva tiltakozott:

– Csak nem engem gyanúsítasz?

Én pedig ettől fogva nem az életemet akartam menteni. Azzal sem elégedtem volna meg, hogy megbüntessem gazságaiért. Kívántam, hogy a lábam előtt térdelve reszkessen könyörületért.

Vállat vontam:

– Hogyan gyanúsítanálak? Hiszen közben elő is léptettek – bizonyára hősiességedért. Miért kaptad az őrnagyi rangot?

– Mert utolsó emberig fedeztem a visszavonulást a határ egyik szakaszán! – húzta ki magát büszkén.

– Parancsra?

– Természetesen!

– Ezek miatt vesztettük el a háborút! – fordultam a csendőrhöz. – Nem teljesítette a parancsot, és még elő is léptették!

– Ott voltál? – kérdezte dühödten. – Ha nem, hogyan merészeled . . .

Letorkoltam:

– Nem én voltam ott! Te vagy itt! Ezzel bebizonyítottad, hogy nem is vagy ember! Avagy a parancsnokra nem vonatkozik a parancs?! Annak szabad újabb utasítás nélkül meglógnia?

– Ez igaz! – mondta a csendőr, aki amúgy is szívesebben látta volna magát a csoport vezetőjének, mint Lestyánt. – Hogyhogy maga életben maradt?!

– Pofa be! – kiáltotta örömmel Lestyán, hogy végre nem velem kell szembekerülnie. – Ez nem reád, hanem a parancsnokaimra tartozik. Én vagyok a rangidős, és engedelmeskednek kell, nemcsak neked, hanem a századosnak is!

– Igazán? – kérdeztem és odanyújtottam a csendőrnek nyílt parancsomat. – Olvasd fel hangosan.

Most már mindenki vigyázzba vágta magát. Kivéve Lestyánt.

– Csak egy aprócska hiba van, barátocskám. Mi nem Heiszlerhez tartozunk, hanem szabad csapat vagyunk!

Tudják, mit gondoltam akkor? „Egy Szeverjánczcal mersz kikezdeni, bitang?" Fantasztikus, de abban a pillanatban mintha valóban Szeverjáncznak éreztem volna magamat!

– Csakhogy én nem azért jutottam ehhez az íráshoz, mert Heiszler seggét nyalogattam, hanem mert hasba lőttem Hamar ezredest, és mert az ukránokra gyújtottam a barakkot! És amiért

most sem én menekülök az amerikaiakhoz, hanem az embereimet küldtem oda, én pedig oda megyek, ahol vérdíjat tűztek a fejemre!

A csendőr rajongó pillantást vetett rám, s ha lehet, még feszesebbre húzta magát, mint azelőtt:

– Várom a parancsait, hadbíró százados úr!

– Add neki a pisztolyodat! – parancsoltam Lestyánra, és a bitang gazember remegő kézzel előhúzta és agyával előre az őrmesternek nyújtotta a fegyverét. Hogy miért nem mert ellenállni, voltaképpen nem is tudtam. Hanem akkor halál pontosan éreztem, hogy így leszen. Látszott az őrmester tekintetén, a többiek arcán és Lestyán vállán, amit föld felé húzott a félelem.

– Lődd agyon!

Habozva emelte fel a pisztolyt. Ez még neki is sok volt, és alighanem mond egy szót az őrnagy védelmében lövés helyett, ha a bolond nem törik össze teljesen, és nem kulcsolja könyörgésre a két kezét:

– Szeverjáncz! – sikoltotta. – Ne! Az istenért!

– Térdelj le! – mondtam halkan és hidegen. – Csókold meg a csizmája orrát! Ha akarja, megkegyelmezhet neked!

Letérdelt, megcsókolta a csendőr csizmája hegyét, az pedig lehajolt hozzá és szétlőtte a fejét.

– Undorító! Még egy munkaszolgálatos sem tette volna meg!

Hirelen földühödtem.

– Még egy munkaszolgálatos sem? – kérdeztem. – Túlságosan nagyra vagy magaddal. Láttam én már bátor munkaszolgálatost és gyáva csendőrt is!

Elvörösödött a váratlan sértésre, s láttam rajta, még a fegyelem s az irántam érzett tisztelete is alig tartja vissza, ne válaszoljon rendkívül élesen. Pedig én nem is rájuk haragudtam, hanem magamra. Mert mostanig úgy néztem a jelenetet, ahogyan Szeverjáncz nézte volna: nem is Lestyán halálának örültem, hanem annak a mérhetetlen hatalomnak, amelyet egy okos ördög érhet el a megbabonázott emberek fölött. Szégyentelenül be kell vallanom, kis híján elélveztem magamat. De most egyszerre ott éreztem magam az aknák között botorkáló szerencsétlenek között, s a katonákat láttam, akik röhögve kötöttek fogadást arra, melyikünk robban fel utoljára.

Halálosan szégyelltem magam, s hogy legalább valami jóra is fel-

használjam hatalmamat, elhatároztam, hogy legalább a haza igyekvőket megmentem ettől a bandától.

– Te persze nagyon bátornak hiszed magadat, fiam – mondtam a csendőrnek. – Pedig ha az volnál, nem erre a néhány szerencsétlenre vadásznál itt, míg fogságba nem ejtenek az oroszok, hanem megpróbálnál áttörni a hegyeken az angolszászok felé. Mert mi nem fogjuk abbahagyni a háborút, hanem folytatjuk, mihelyt ők a szovjetek ellen fordulnak. Akkor velük együtt visszafoglalhatjátok az országot. Én pedig megyek haza – bár nagyon félek –, felépítem a fegyverraktárakat és meg is őrzöm, amíg ti odaértek hozzánk. A nyílt parancsomat pedig széttépem, mert többé nem vehetem hasznát.

Ezt persze úgy is gondoltam, hogy nálunk nem lesznek többé Szeverjánczok, s csak sokkal később értettem meg, hogy ennél azért bonyolultabb a helyzetünk.

Hanem azért mégis megkérdeztem az őrmester nevét azzal az indokkal, hogy hátha egyszer mégis szükségem lesz rá.

ÖTÖDIK FEJEZET

Átugrottam a patakocskát s a virágozni kezdő fák között elindultam hazafelé. A malacka már nem volt ott, a lövéstől megriadva elszaladt és megbújt valahol. Én azonban lelkesülten gyűrtem az utat, tréfából a „Fel, fel vitézek, a csatára" dallamát fütyörészve, és nem éreztem baljósnak, hogy annak idején ezzel a marssal tántorogtam be, félig önkívületben, András gazda udvarába is. Biztosra vettem, hogy már túljutottam minden nehézségen. A többi nálam levő papirost már a nyílt parancs széttépése előtt elhajítottam, s csak azt a levelet tartottam meg, amelyben a szombathelyi elhárítás a bécsieket kérte, segítsenek a fiamat megtalálni. Ennek birtokában – gondoltam – visszaérkezésemet meg tudom magyarázni, hiszen ha Sanyit nem sikerült megtalálnom, a hazatérésen kívül mást nem is tudhattam volna választani. Kivéve persze, ha elfogadom a graziak ajánlatát.

Önök, akik olvasták történetemet Balástyától Szombathelyig, majd vissza Fehérvárig, nyilván megértik állapotomat. Látták, hogy ezernyi apró véletlen hajszolt végig pályámon. Azt is látták, hogy több ízben volt kétféle választásom is, s ilyenkor saját –

sajnos akkor még nem elég jól ismert – egyéniségem hatására választottam, hol azért, mert így diktálta erkölcsi érzésem – például, hogy nem léptem meg egyedül Balástyánál, vagy hogy egyenesen belerohantam a szovjet kémelhárítás karjaiba, mert úgy gondoltam, kötelességem Szapperlott Maxi megérkezését jelentenem. De azt is bevallottam, amikor csak saját érdekeim szerint választottam – például, amikor Fehérvárott vállaltam az oroszok számára végzendő felderítést – de akkor őszintén megmondottam azoknak is, akikkel alkumat megkötöttem. Annyira, hogy az ezredes még meg is próbált lebeszélni elhatározásomról – úgy látszik, ez a kitűnő ember engem is jobban kiismert saját magamnál, mert vállalta a kockázatát, hogy a front túlsó oldalára kerülve megszegem az ígéretemet. Ez az ő kockázata volt, az enyém pedig az, hogy bár ilyesmi fordult meg a fejemben, mégsem tértem ki kötelességem teljesítése alól.

Így megérthetik, miért nem gondoltam arra, hogy történetem igaz ugyan, de egyszeri és soha többet meg nem ismételhető. Arra sem, hogy mennyivel hihetőbb annak, aki Balástyától kíséri végig, mint akinek Fehérvárról visszatekintve kell megismernie. Arra sem, mennyivel jobban megérti az, aki az ország viszonyait jól ismeri, mint az, akit csak a véletlen vetett ide. És főképpen nem gondoltam arra – s ez már, korábbi tapasztalataim után, nehezen megérthető, hogy egy kémelhárító őrnagy csak azt fogadja el, ami a seregben uralkodó szabályok szerint történik, s ráadásul azt is tudja, hogy ha valami szabálytalanság mellett szótlanul megy el, sokkal nagyobb veszélynek teszi ki magát, mint ha gyanúsnak találja azt. Természetesen ismét őrnaggyal kerültem össze, s az ismét őrnagy módjára viselkedett.

– Hogy bevontak a felderítésbe hivatalosan, s még rádiós is adtak mellém anélkül, hogy besoroltak volna a hadseregbe, vagy legalábbis aláírattak volna egy olyan, a kémkedést elvállaló nyilatkozatot, melynek alapján felköthetnek, ha kötelességemet megszegem? Próbáljam ezt egy nála ostobább embernek bemesélni, vagy kézzel fogható tényekkel bizonyítani!

Persze, én erre kezdtem elmondani, hogy én hoztam az első megbízható hírt a nyugati frontról átdobott páncélos hadtestről, hogy én öltem meg Fehérvárott Szeverjánczot, hogy én buktattam le Nyikitin árulását, végül ennek során szerepemet Hanka öngyilkosságakor – és egyre mélyebben süppedtem a gyanúba. Mert le-

hetetlen, hogy a légi felderítés ne vette volna észre a tankokat, mert Szeverjáncz ismereteik szerint még most is él, mert ki tudja bizonyítani, hogy nem éppen én szolgáltattam Nyikitinnek a tippeket – hiszen ez utóbbi egyben megmagyarázná a felderítésbe kerülésem egyébként hihetetlen történetét. Több ízben is közölte, hogy most már halálosan un, pár napon belül átküld egy gyanús egyének részére létesített táborba, s ott majd elbánnak velem. Én pedig úgy éreztem magam, mint aki egy hínáros tóba esett, s mennél inkább próbál kiszabadulni, annál inkább hálózza be az az átkozott növény. Pedig akkor még nem tudtam, hogy ha beváltja fenyegetését, aligha lett volna módomban megírni történetemet.

Voltaképpen nem tudom, miért vackolódott több mint három hónapig velem. Talán volt sürgősebb ügye is az enyémnél. Azért persze nem kerülhettem volna el a sorsomat, ha nincs megint egy aprócska szerencsém. Közben ott is megalakult a magyar katonai elhárítás és egy kivételesen eszes és becsületes százados lett a vezetője. Kivételes becsületességét nem az bizonyítja, ahogyan velem foglalkozott, hanem ahogyan később tönkretette magát. Rövidesen a fővárosba került magasabb beosztásba, ott rájött arra, hogy néhány régi kommunistát nem kellő bizonyítékok alapján ítéltek el, ezt személyesen jelentette Péter Gábornak, aki megdicsérte éberségéért és kérte, hogy továbbra is ebben a szellemben végezze munkáját. Pár héttel később áthelyezték valami másik munkahelyre, újabb pár hét múlva pedig letartóztatták és elítélték, nem tudom, milyen koholt vádak miatt. (Szerencséjére sikerült életben maradnia és rehabilitálták '56 nyarán.)

Nos, a százados bizonyos okokból kikért a szovjet elhárítástól, s az őrnagy gyorsan át is adott; szerintem azért, hogy ne kelljen olyan kellemetlenségekről jelentést tennie, mint Nyikitin állítólag ítélet nélküli kivégzése.

Áthelyezésem kezdettől fogva nem látszott jó üzletnek. Először egy őrmester kezdett foglalkozni velem, és ő volt a legdurvább és legellenszenvesebb eddigi vallatóim között. Még veréssel is fenyegetőzött, ha nem vallom be, amivel vádolnak.

– Tulajdonképpen mit kellene bevallanom? – kérdeztem gúnyosan.

Zavarba jött.

– Tudja azt maga nagyon jól! Egyébként is én kérdezek és maga felel!

– Hát akkor kérdezzen fenyegetőzés helyett.

– Majd a százados elvtárs előtt parírozni fog. Előtte mindenki parírozik!

No, azután átvitt a Balázs századoshoz (nem ez volt az igazi neve), aki annak ellenére rokonszenves embernek látszott, hogy meglehetős utálattal nézett rám.

– Üljön le, polgártárs (akkoriban még néhányan próbálkoztak ezzel a megszólítással, de sehogyan sem tudott gyökeret verni). Elolvastam a vallomását és rendkívül furcsa dolgokat találtam benne, például arról a Tisza főhadnagyról, akit maguk Nemgróf Pistának becéztek. Maga úgy tudja, hogy Szeverjáncz bekényszerítette az autójába s aztán valahol végzett vele. De nem ölte meg! Meg tudja magyarázni, miért nem? Mi azt gondoltuk, azért, mert összejátszottak egymással, és Tisza a fő felelős abban, hogy minden munkaszolgálatosát lemészárolták. Ha ezt be tudtuk volna bizonyítani, kötélre húztuk volna. S akkor jön maga, s olyanokat mond róla, hogy az embernek megszakad a szíve szegényért. Nemcsak annak *ellenére* tárgyalt magával, hogy a század kommunista vezetőjének tartotta, hanem egyenesen *azért*... Mert a maguk segítségével akarta megmenteni emberei életét... Hanem egy szót se mond el tárgyalásaikból – miért? Mert nem tudott olyat kitalálni, amiről azt hihette, mi is beveszünk?

– Magukról most hallottam először. De hogy mit nem hisz el egy szovjet őrnagy, arról bőven van tapasztalatom. Például még azt sem, hogy egy illegális párt tagjainak nem lehetnek tagkönyvei...!

– De Tisza él!

– Mérhetetlenül örülök neki. Elég, ha szembesítenek egymással...

– Azt bízza rám, hogyan vezetem a nyomozást. Jó?!

– Majd kiderül a végén.

– Na ide figyeljen, nagyokos! – komorodott el hirtelen a százados. – Az viszont nem egészen bizonyos, hogy Tisza is örül az életének. Ha olyan becsületes, mint amilyennek maga állítja, őszintén csodálom. Én nem bírtam volna ki öngyilkosság nélkül azt az utálatot, amely mindenfelől körülveszi.

– Ez csak azt mutatja, erősebb jelleme van, mint magának. Ő nem adja fel. Harcolni fog utolsó leheletéig . . .

Nem hagyta megzavarni magát.

– A maga ügye tulajdonképpen egyáltalán nem sürgős. Nem fogok kétségbeesni, ha kiderül, hogy egy hónappal tovább tartottuk fogva, mint szükséges lett volna. Maga most bevonul egy magánzárkába, kap tintát, tollat, papírt, egy doboz cigarettát, hogy jobban bírja a strapát és holnap reggelig minden szót leír a tárgyalásaikról, amire emlékszik, s amire Tiszának is kell emlékeznie. Érti?

– Értem. Remélem, hogy maga is!

– Nézd csak, milyen foghegyről beszél! – kiáltotta, de nem látszott, mintha haragudna érte.

Azzal behívta az őrmestert, s elvezettetett.

Mindent leírtam, mégpedig sokkal részletesebben, mint itt, mert akkor még jobban emlékeztem beszélgetéseinkre. Aztán egy darabig nem történt semmi, még csak társat sem raktak mellém a cellába. A harmadik vagy negyedik napon huszadmagammal bevezettek egy szobába és háttal egy fal elé állítottak, mellyel szemben egy cirkli látszott az ajtón. Nyilván onnét figyeltettek valakivel, s annak fel kellett ismernie valamelyikünket, valamiért. Mindegyikünknek számot akasztottak a nyakába, én lettem a kilencedik. Sejtelmem sem volt róla, mit akarhatnak tőlem, hanem aztán megdöbbenve vettem észre, hogy a tízes számot Csizik barátom viseli. Lehet, hogy kettőnket kell megkülönböztetni egymástól?

Ő is aggódva pislogott felém.

Nem sokat kellett várnunk. Bejött az őrmester, s azt mondta, hogy az elvtársak a kilences számú urat választották. A többit vissza kell bocsátanom az emberiség nyakába, nem bizonyos, hogy jól teszem. Mehetnek haza.

Nem volt teljesen indokolatlan a megjegyzése, csupa rosszul öltözött férfi volt a teremben, lerobbant ruhámban közébük illettem én is. Csizik valami kőműves ancugot viselt.

Mulatságos volt. Ha csak egy kicsit is méltányosabban bánnak velem, Csiziket bizonyára leleplezem. Így azonban éltem a perrendtartás azon paragrafusával, amely szerint a vádlott nem köteles olyasmiről beszélni, amivel magának árt. Márpedig ha megtudják, hogy én a csendőrt ismerem – na jó! Hanem azért nem

találtam mulatságosnak, hogy újra kellett játszanom a portici néma szerepét.

Mikor a leghátul bandukoló Csizik is eltűnt, bejött a szobába Balázs százados Tisza Istvánnal. Utóbbi kezét nyújtotta és habozás nélkül letegezett. Köszönte, hogy sikerült megszöknöm, s ezzel megmentettem az életét. Stílusa tehát nem változott, de testileg megdöbbentően leromlott, amióta nem láttam. Haja megritkult és megőszült, arca lesoványodott, orra kihegyesedett és leszedte alóla az oly gondosan ápolt bajuszkáját. Hanem most is simára volt borotválva, cipője tükörfényesen csillogott, s ruhája sem lötyögött rajta – szerzett pénzt, hogy magára igazíttathassa. Elmosolyodott, mikor látta, milyen aprólékosan vizsgálom.

– A tiltakozás eleven szobra vagyok, igaz? És a gyűrűm sem azért hiányzik, mintha a feleségem elhagyott volna. Nem hitte el rólam a rágalmakat. El kellett kótyavetyélnem. Ezt az egyet tisztességes áron is visszaszerezném most, hogy rehabilitálnak.

– Hanem azért jó lenne, ha ki tudna valamit találni, ami megmagyarázza, miért engedte Szeverjáncz mégis szabadon a főhadnagyot!

Ezt nekem mondta Balázs. Én azonban kézenfekvőnek tartottam a magyarázatot. Szerintem ugyanaz mentette meg az ő életét, aki az enyémet: Halpert. És mikor maga Nemgróf vonta kétségbe, hogy a fiatal önkéntes lehetett volna a megmentője, elmagyaráztam, hogy persze nem azt gondolom, hogy sikerült Szeverjánczot lebeszélnie szándékáról. De mikor kiderült, hogy Lackman báró keresztfia nemcsak látta beszállni a századost a kocsijába, hanem ismeri is személyesen, sőt ismeri a családját is, amely akkoriban nem tartozhatott az elhanyagolható tényezők közé, nem merte megreszkírozni, hogy eltegye láb alól.

– Inkább azzal próbálta kompromittálni – fedeztem fel hirtelen, a hadiisten módszereinek ismeretében –, hogy személyesen szállította el a falujába.

Éppen így történt.

– Az ön ártatlansága természetesen teljesen tisztázódott. Közöltetem a lapokban és gondoskodom arról, hogy folytathassa ügyvédi prakszisát, hanem a gyűrűje ügyében semmit nem tehetek.

– Gondolom, Halpert engem is tisztázott . . .

– Arról szó sincs. Ellenkezőleg. A maga ügye disznómód gyanús. Az Ördögréten történteket természetesen igazolta, sőt azt is

elmondta, amiről maga nem beszélt, hogy hálából minden este imádkoznia kellene az ő lelki üdvéért és aggódott, hogy legalább ezt az egy ígéretét teljesíti-e. Viszont azt állította, hogy maga nem ölte meg Szeverjánczot, ellenkezőleg, újra a hatalmába került, és az ő megbízásából próbálta meg provokálni a keresztapját. Ehhez mit szól, Kis polgártárs?

– Ez bolond! Hiszen bizonyítható, hogy Szeverjáncz halott!

– Halpert minősítésében lehet hogy igaza van. Hanem Szeverjánczról mindenki úgy tudja, hogy él. Lehet, hogy ez csak a maga működésének köszönhető, de az is lehet, hogy igaz. Tud valamit felhozni a mentségére, Tisza?

– Azt, hogy lehetetlen. Nem hiszem el!

– Ez bizony eléggé gyatra érv! Hát ahhoz mit szól, hogy a barátja később elcsábított egy rádiós lányt, egy kis szlovák kurvát, s az ő segítségével hamis jelentéseket adott le az oroszoknak?

Fejembe szállt a vér.

– Ide figyeljen, Balázs! Én nem bánom, mi lesz abból, de ha még egyszer így beszél a feleségemről, szájon vágom!

– Engem? Hiszen én csak magát idézem! Maga mondta ezt a csendőröknek Hanka öngyilkossága előtt! Erre is van tanúnk! Egy bizonyos Pintér, a maga Vince bácsijának utolsó élő beosztottja! Maga persze ezt sem hiszi el, ugye Tisza? Hát akkor csak köszönjön el a barátjától, menjen haza és szokjon le a túlságos jóhiszeműségről!

Kézszorítással és viszontlátást kívánva vettünk búcsút. Tisza persze köszönetet mondott Balázsnak. Az ő ügyében igazán rengeteget segített.

– Segítenék én szívesen Kisnek is, ha tudnám, hogyan!

Mikor kettesben maradtunk, változatlan dühvel ordítottam:

– Jellemző, hogy egy volt csendőr vallomásának jobban hisznek, mint az enyémnek! Neki tudnia kell, hogy ártatlan vagyok.

– Csodálatos a lényeglátása – mondta, a hangját sem emelve fel. – Pintér igazolta a maga ártatlanságát. De én különösnek találom, hogy egy volt csendőr az első ember, aki maga mellett tanúskodik . . .

– Akkor kérdezzék meg Lackman bárót, a . . .

– Legyen nyugodt. Mindenről megkérdezzük, ha még egyszer hazatér . . .!

– Hazatér? – lepődtem meg. – Honnét?

– Ausztriából, ahová minden vagyonát átsíbolta, majd utána disszidált!

– Szent isten – sóhajtottam. – Az egész világ fejre állt!

– Legyen nyugodt – mondta Balázs. – Az őrnagynak erről nem tettünk említést . . .

– Hát Vologyát lehetetlen megtalálni? Ő igazolhatja, hogy . . .

– Vologyát megtaláltuk és mindent igazolt. Csakhogy az őrnagy tudta, hogy Vologya apját egyszer elítélték hazaárulás miatt, és roppant különösnek találta volna, hogy éppen egy ilyen ember tanúskodik maga mellett.

– De hiszen a szüleit már visszavették a pártba!

– Ezt az őrnagy vagy sohasem tudta volna meg, vagy később. Utóbbi esetben talán sajnálkozott is volna, hogy már hátra küldték magát egy büntetőtáborba. De hát ott úgyis tisztázzák az ügyet – mondaná. Ebben a pillanatban azonban az őrnagy nincs itt, és Vologya elutazott. Tehát egyelőre menjen vissza a cellájába, és várja ki a sorát! A cigarettát nem vonjuk meg magától, és enni is ugyanazt fogja, amit mi.

Meglepetésemre már két nap múlva sorra kerültem. Ezúttal egy ismeretlen férfi is ült nála, akit Balázs nem mutatott be.

– Felgyorsultak a dolgok – mondta. – Kedvenc őrnagyunkat leszerelik, és már haza is utazott. Meg kell mondanom, nagy veszélyben volt, Vologyának köszönhette menekülését. Az a szerencséje, hogy Vologya egy zseni, s az őrnagyot megelőzve Pestre utazott, ahol megtalált valakit, aki igazolta a párttagságát és az oroszok kaptak egy levelet a pártközpontból, hogy magát ismerik, igazolják és kérik, hagyják nekünk kivizsgálni az ügyét . . .

Felnevettem. Csodálkozva néztek rám.

– Részint örömömben nevetek – magyaráztam –, részint boszszúságomban. Nem tudom, melyik barátom lépett közbe értem, de tévedett. Soha nem voltam párttag! Csupán a kollektíva tagja, amíg a börtönben ültem.

– Nem értem – szólt közbe az ismeretlen férfi. – Tiszának bevallotta párttagságát, pedig az nem volt veszélytelen dolog!

– Rácz Pali volt párttag. De valakinek még vállalnia kellett a szerepet, hogy többféle értesülést szedhessünk ki belőle. Tisza egyébként sem tudta, hogy mi a különbség egy kommunista és egy szakszervezeti bizalmi közül. És hármunk között ő volt az egyetlen, aki aggódott a bolhapiszkos életéért.

– Szóval nem is akart soha belépni a pártba? Most sem akarna?

Iparkodtam nem dühöngeni.

– Ezt most azért kérdezte, mert valami kisnyilasnak néz, vagy mert figyelmeztet, hogy szándékomat nem látnák szívesen?

Ismét Balázs vette át a szót.

– Vagy nagyon dühös, vagy heccelődik. Hát ki az isten tudná megakadályozni abban, hogy Kispesten vagy Csabacsüdön belépjen a pártba? Én természetesen nem járatom hiába a számat. Arról van szó, hogy mi ketten megmentettük az életét s ezért cserébe tartozik némi ellenszolgáltatással. Mégpedig a szíve szerint, hiszen erőszakkal úgysem tudnánk kényszeríteni semmire. És valóban nem tartanánk jónak, ha belépne a pártba. Az a különleges helyzet, amiben itt néhány hónapja lóg, lehetővé tenné, hogy továbbra is gondoskodjunk magáról. Maga pedig . . . – de tudja maga hol van, egyáltalán?

– Szabad a gazda. Biztosan nem azt mondanám, amit várnak.

– Biztosan azt hiszi, Magyarországon. De ez nem Magyarország, hanem a legnyugatibb határa, Kőszegtől alig néhány kilométernyire. Maga tudja, hogy Kőszeg kiket jelentetett. Nos, valaki itt maradt közülük, nem tudjuk kicsoda, nem tudjuk, mit akar, nem tudjuk miért – de valami roppant fontos lehet a számukra, ha ekkora veszélyt vállalnak. Két dolog van, amit biztosan tudunk: először is, hogy igen nagy kutya volt, mert az itt rekedt fasiszták, akik sorozatban jelentik fel egymást, hogy bebizonyítsák, ők csupán véletlenül kerültek ide és maradtak itt, de mindig ellenállók, vagy legalábbis demokraták voltak, úgy félnek tőle mint a tűztől, s ha csak megpróbálunk érdeklődni felőle, egyszerre tudatlanokká válnak, a másik, hogy zsidónak adta ki magát. Maga tehát megkap tőlünk minden listatöredéket, melyen egykor élt zsidók neve olvasható, s ki kell közülük keresnie egyet, aki ma is él, de többen tudják halottnak – főképpen olyat, akinek a halálára szemtanú is van. Ez ugyan nem ígér gyors eredményt, de hosszú távon sokat s mivel többek között Hanka gyilkosát is így tudja megtalálni, szerintem el kell vállalnia.

Természetesen vállaltam. Kaptam segítségül két embert, egy gimnazista korú, de rendkívül komoly és szorgalmas fiút, aki elsősorban a listákat kutatta fel, meg egy nálam valamivel idősebb férfit, akinek már volt valami gyakorlata hasonló munkában.

– Hanem nagyon kell vigyáznod. Roppantul tevékeny és vakmerő, pedig már nem is él – legalábbis bizonyítványa van rá, hogy halott. De ha rájönnének, hogy ez tévedés, hamarosan semmi szüksége nem lenne bizonyítványra. Érted?

Állítom, nem is lett volna rossz módszer, ha nincs igaza öregebb társamnak, aki leült mellém, mikor egy meglepően bő és folyamatos listában próbáltam kiismerni magam, és megkérdezte:

– Mondd, valóban nem látod, hogy ez a munka nem neked való? Ehhez filosz-segg kell, strapabíró és kövér, ami valósággal kényszeríti a gazdáját, hogy írásokban apró furcsaságok után kutasson és kiderítse jelentőségüket. Téged az isten is szaladgálásra teremtett!

– Lehet, hogy igazad van, hiszen nem jutottam semmi eredményre. De magyarázd meg, miből gondolod!

– Még szemed sincs, ha nem veszed észre, milyen különleges ismétlődés van ezen a listán! Valamelyik napon vizsgálatra hívnak egy sereg embert – pontosan felsorolva dátum, azonosító számuk és nevük. Mikor végeznek velük, három betű közül egyet kapnak a nevük mellé: A, B vagy K. Az A azt jelenti, alkalmas, egészséges, a B beteg, de még munkaképes, esetleg még rendbe is jöhet.

– És mit jelent a K?

– Vagy azt, kaput, vagy azt, hogy kész. Aszerint, hogy magyaroknak vagy németeknek készítettem ezeket a kimutatásokat. Csak nézd meg jól: néhány nap múlva ismét jegyzékbe veszik őket név és személyi szám szerint és mindannyian elpusztulnak ugyanazon a napon. Nyilvánvalóan gáz végzett velük.

– És te vezetted a kimutatásokat?

– Mégpedig abszolút pontosan, mert ellenőriztek. Ha jól emlékszem, egy Ádám nevű magyar. Ez különben halálos foglalkozásnak számított, a németek bizonyos idő múlva gázba küldték azokat is, akik ezzel foglalkoztak, nehogy később beszélni tudjanak. Nekem azonban szerencsém volt. Kétszer is sikerült túlélnem ezt a munkát. Először Auschwitzban, ahol még pályám legelején villámgyorsan ki kellett üríteni a tábort a közeledő oroszok elől. Másodszorra itt, mert amikor észrevettem, hogy K betűt írtak a nevem mellé – jelzem, minden vizsgálat nélkül – kicseréltem a személyi számomat egy olyanéval, aki tévedésből kapott B betűt a vizsgálaton, pedig pontosan lehetett tudni, hogy legfeljebb még

két hetet él, sőt, mire gázba viszik, már azt sem fogja tudni, mi történik vele . . .

Rémülten kiáltottam fel:

– Halálba küldtél valakit magad helyett?

Gúnyosan nézett rám:

– Én a te anyagodat is ismerem. Úgy emlékszem, ez előfordult olykor-olykor veled is.

– És te megtaláltad, akit keresünk?

– Azt hiszem, igen, de még nem tudom kétségtelenül bebizonyítani. És neked sem mondhatom meg a gyanúsított nevét.

– Miért?

– Kérdezd meg Balázstól. Ha akarja, megmagyarázza.

Persze, hogy rohantam hozzá. Először is, hogy lemondjak megbízásomról, másodszor, hogy megkérdezzem tőle, miért éppen előttem titkolják, amit másnak tudni szabad:

– Csak?!

Csendes humora volt a barátomnak.

– Nem csak, hanem is – felelte indulat nélkül. – Ami pedig lemondásodat illeti, arról szó sem lehet. Barátunknak igaza van. Neked nem iratokat kell böngészned, hanem esetleges túlélőket, akik talán tudnak valamit mondani. Mint ahogy a Pintér esetében csináltad.

– És olyan eredménnyel is?

Sajnos, azt gúnyosan kellett mondanom, mert ami Hanka gyilkosát illeti – felszólítottam Pintért, a lehető legrészletesebben mondja el Platniczki letartóztatásának történetét. A volt csendőr elég pontosan emlékezett, hogy egy féllábú MÁV-váltóőr fedezte és jelentette fel az adásukat, de a nevüket nem ismerte az sem. Az őr meg is lógott valamerre, mielőtt az oroszok odaértek volna, nehogy felfedezzék a szerepét; de hogy merre, arról Pintérnek sejtelme sem volt. A váltóőrt pedig Breiernek vagy Bauernek hívták, már nem emlékszik pontosan, de ez a MÁV-tól órák alatt megtudható. Így is történt, s jól sejtettem, hogy a Bauer név a helyes, ezért mondta ezt a megzavarodott Nyikitin Platniczki helyett.

Előrebocsátom, Platniczki nevének tudóját soha nem sikerült megtalálnom. Hanem egy véletlen segítségével Pintér információja alapján sikerült fő feladatomat megoldanom.

Miután a MÁV megerősítette véleményemet, elindultam a pasas

megkeresésére, és a vak véletlen hamarosan a nyomára vezetett. Összeismerkedtem azon kevés túlélők egyikével, akit a dunai erődvonal építésére hurcoltak a németek. Történetesen azzal a Gyuris doktorral, akit a kis öregasszony olyan nehezen várt vissza. Ezért is találkoztam vele. Véletlenül arra vitt az utam, és láttam, hogy az a bizonyos mezüze még ott van az ajtajukon. S mert ekkor már tudtam, hogy annak idején túlságosan optimistán ítéltem meg az e vidékről elhurcolt zsidók hazatérési lehetőségét, csupa kíváncsiságból benéztem a házba, vajon az öregasszony felejtette-e el levenni, vagy a régi tulajdonos tért vissza minden valószínűség ellenére. Kopogtam, és nem az ismert öreg néni nyitott ajtót, hanem egy fiatal nő. Biztosan Sári néni fiának sikerült túlélnie a frontot, s most a házban ő uralkodik. Mondtam az asszonynak, hogy az anyósával szeretnék beszélni.

– Anyósommal? – kérdezte csodálkozva. – Nem is vagyok férjnél!

Megvakartam a fejemet, aztán magyaráztam, hogy lakott itt egy öreg néni, őt keresném.

– Ja, a Sári nénit?! Én már nem is ismertem. Tessék talán a doktor úrral beszélni!

Bekopogott a szoba ajtaján, melyben Hannával töltöttük azt az éjszakát. Pár perc múlva visszajött:

– A doktor úr engedelmét kéri, mindjárt jön. Tessék addig helyet foglalni a szalonban.

Ebben a helyiségben semmi nem változott, mióta utoljára láttam. A kredencen a gyertyatartó s a Dávid-csillagos doboz, s amint megfordultam, láttam, hogy a kereszt is ott függ a falon, ahova a kis öregasszony akasztotta. Őszintén megörültem, mert ebből arra következtettem, nekem volt igazam, amikor tetszett nekem a néni, nem pedig Hankának. Gondolom, nem csodálkoznak, hogy ebben a pillanatban már fel is idéződött bennem a szomorú éjszaka minden emléke és úgy elborított az érzelem, hogy észre sem vettem, mikor a doktor belépett a szobába.

– Ön – mondta köszönés helyett – bizonyára az a sebesült őrmester, aki fiatal feleségével egy éjszakát töltött nálunk . . . Szeretett fecsegni az öreg, magukról is mesélt . . .

Bemutatkoztunk egymásnak. Ő hellyel és kávéval kínált.

– Látom, csodálkozik, hogy helyén hagytam a keresztjét. Csakhogy nekem ez szent emlék. El nem távolítanám semmiért.

Eszembe jutott Sári néni imája a kereszt előtt, amit kihallgattunk a szomszéd szobából, és elmosolyodtam önkéntelenül. A doktor azonban megsértődött:

– Mulatságosnak találja? Tudja, mi zsidók már csak ilyenek vagyunk.

Bocsánatot kértem, és elmeséltem neki az ima szövegét. Azt hiszem, sikerült majdnem szó szerint elmondanom. Neki pedig könnybe lábadt a szeme.

– Csodálatos szíve volt szegénykémnek. Azt is megértette általa, amit a nála sokkal okosabb emberek sem. Tudja, hogy könyörgésének mindkét része helyénvaló volt? Akinek nem sikerült megérnie a végét, annak jobb volt minél előbb elpusztulnia. Maguknak fogalmuk sem lehet róla, milyen szörnyűségeket éltünk át!

Rágyújtott, hogy csillapítsa hangja remegését. Felindulásában engem meg sem kínált.

– Volt ott például egy féllábú magyar pallér – afféle munkavezető, de nem fogoly, hanem a németek kiszolgálója. Állítólag kémkedett számukra, amikor még a vasútnál dolgozott váltókezelőként, s idáig menekült az oroszok elől... Rettenetes dolgokat csinált a neki dolgozókkal, abban a reményben, hogy ha az SS-ek tovább menekülnek, jutalmul magukkal viszik.

Felugrottam a helyemről:

– A Bauer volt? A Bauer Oszkár? Fél éve keresem a csirkefogót!

Csak most jutott eszébe, hogy felém nyújtsa a cigarettatárcáját:

– Keresi? Miért?

Nem tudom, mi történt velem, de én akkor, annak a vadidegen embernek elmeséltem Hanka egész történetét, még érthetetlen lelkifurdalásomat is, részletesebben és őszintébben, mint bárki másnak azóta vagy azelőtt, mintha a fülbegyónást gyakoroltam volna Sári néni keresztje alatt... Különben úgy tudom, ez a szituáció nem is olyan ritka, mint hinnék. A doktor pedig komoran, de szánakozva hallgatott végig.

– Hát ha maga is zsidó, bocsánatot kérek a szurkálódásomért. Hanem a Bauert már hiába keresi. Meghalt. Azt illene mondanom, van isten! A németek akasztották fel!

– A németek? Miért?

– Mindegy. A maguk szemszögéből nézve teljesen ártatlanul.

Ez meglehetősen furcsa válasz volt – mintha rejtőzött volna mögötte valami. Folytatni is akartam a kérdezősködést, de megelőzött:

– Siet? Ha nem, maradjon nálam ebédre. A kislány ugyan butácska egy kissé, de nagyszerűen főz. Én meg egyedül maradtam a világon, és örülök, ha értelmes emberekkel beszélgethetek.

Újabb cigarettára gyújtott:

– Nem furcsa? Szegény feleségem valami paraszthoz került Burgenlandban és elpusztult egy olyan helyen, ahonnan szinte mindenki hazatért... Én meg... Érteni tetszik, ugye?

Hát ez valóban furcsa volt. A doktor inkább látszott puhánynak, mint szívósnak. Pufók arca volt, csinos gribedlivel az állán, és vékony aranykeretes zwickere mögül kissé tétova tekintettel bámulta a világot. Meg is kérdeztem tőle – elég udvariatlanul – hogyan sikerült túlélnie?

– A Rewierben dolgoztam! – vetette oda könnyedén, hanem aztán elfintorította az orrát. – Tudja mit? Ha maga olyan rémítően őszinte volt hozzám, én is elmondom magának az igazat; a Rewier önmagában még nem lett volna kellő menedék. Azt a poklot csak kétféleképpen lehetett túlélni: vagy elnyűhetetlen szervezettel, törhetetlen akaraterővel és mindkettőhöz még, elsősorban hihetetlenül nagy szerencsével, vagy valami aljassággal, aminek azonban nem kellett túlságosan nagynak lennie. S mivel én testileg nem vagyok éppen erős, a többit kitalálhatja könnyedén...

Azt hiszem, nem is sejtette, mennyire igaza van. A gazdasági rendőrségen tapasztaltam, hogy miképpen engem a valcolás képezett ki a csavargásra, vagánykodásra és színlelésre, sokan a koncentrációs táborokban tanulták meg a seftelést. Lehet persze, hogy a raktárak kifosztásával is sokan jutottak vagyonhoz – de ezekkel az ügyekkel én nem találkoztam, hanem mindenütt a gyógyszerek elsikkasztása és továbbadása volt a központi üzletág. És ha a doktor a Rewierben dolgozott, nem is igen jöhetett szóba más.

– Maga is orvosságokkal foglalkozott?

– Foglalkoztam?! – kiáltott fel gúnyosan, de elpirult belé. – Nem voltam én olyan nagy halász! Nekem csak az volt a feladatom, hogy eltüntessek a helyi nagyságok elől bizonyos nagyon jól értékesíthető szereket, de osszak meg velük néhány fáidalomcsil-

lapítót és rüh elleni kenőccsel félig telt tégelyt... Az igazi üzletet a nagymenők bonyolították, s azt hiszem, rendkívül sokat kerestek rajta. Az én hasznom csak annyi volt, hogy többször kaptam másnál repetát az étkezéseknél, s hogy a Bauer-féle barmok nem nyúlhattak hozzám. Az egész hálózat vezetője pedig csak ült egy központi irodában, alig valakik ismerték, és én is csak véletlenül tudtam meg, hogy ő a vezér. Különben állítólag ügyesen tudott bánni a németekkel, sok dologtól kímélte meg őket, meglehetősen nagy intézkedési joga volt, s azt ügyesen használta fel. Voltak, akik biztosan tudták, hogy Bauert is ő csinálta ki, valami hamisított jelentést csempészve a holmijai közé, amit állítólag az oroszoknak akart elküldeni, hogy ha nem tudna továbbmenni a visszavonuló SS-ekkel, ezzel expiálhassa magát a ruszkik előtt. A németek pedig megtalálták az írást, és nyilvánosan akasztatták fel ezért.

– És hogy hívták azt a bizonyos irodistát? – kérdeztem akkor még gyanútlanul.

Megmondta, én pedig felkiáltottam. A név szerepelt azon a bizonyos listán, ami a gázban legyilkoltak nevét tartalmazta, s ha valóban ő volt a gyanúsított, már értettem is, miért tartották előttem is titokban a nevét. Roppant tekintélyes és veszélyes embernek számított és ráadásul sokan istenítették, mert ő volt az, aki egy ügyes csellel felakasztatta a Bauer Oszkárt.

Kiáltásomat hallva, Gyuris pedig halálosan megrémült.

– Ki maga tulajdonképpen? A rendőrség embere, vagy Gross beugratója? Ha az volna, jó lesz, ha vigyáz, mert Gross sem biztosítja a halál ellen a saját embereit!

Ijedelme azt mutatja, hogy alighanem elhallgatott előlem egyet s mást – de egyelőre nem láttam okát, hogy fölöslegesen visszaéljek bizalmával.

– Én elmondtam magának, hogy ki vagyok, úgy, hogy maga még csodálkozott is őszinteségemen. A Kormos névre pedig csak azért kiáltottam fel, mert hírből jól ismerem. Világos?

Megbékélve váltunk el egymástól. Ő megnyugodott, én nem. Én siettem Baloghoz, aki akkor már Balázs utódja volt.

– Szóval a Kormos – mondtam neki. – És ezt nem merte elárulni nekem!

Leintett.

– Ugye te rettentően erős ember vagy? Hát maradj is az, de húzd össze magad apróbbra, mint a bors, és próbálj meg elbújni

valamilyen repedésben. Rettentően nagy bajban vagy. Balázst letartóztatták, mint árulót, s mint a kádere, te is alaposan gyanúba kerültél. Már át is helyeztek a gazdasági rendőrséghez.

Könnyen elképzelhetik a megdöbbenésemet, úgy, hogy azt nem is részletezem. Csupán azt nem értettem, mi köze van mindehhez az áthelyezésemnek.

– Mert most ez a divat – magyarázta ő. – Balázst is csak áthelyezték először. Téged pedig bizonyára csak azért pont a szomszédba, mert külügyminiszternek mégsem nevezhetnek ki mindenkit. Már meg is vádoltak azzal, hogy Szeverjáncz halálhírét csak te terjesztetted el – de én, a sírkő segítségével, bebizonyítottam az ellenkezőjét. Megmondtam, hogy ezt a vádat csupán Balázs találta ki, mert nem akarta, hogy hozzánk kerüljél. Mérhetetlenül gyűlölt.

– Mert te is víz alá nyomnád a fejét? – kérdeztem megdöbbenve.

Legyintett:

– Neki már mindegy. Vagy kivégzik, vagy életben marad. Nem kell, hogy te is börtönbe kerülj. Megpróbállak megmenteni. Nehéz lesz.

Gondolkozott egy darabig, aztán megrázta a fejét.

– Most már kockáztatnunk kell, mást nem tehetünk. Figyelj ide. Letartóztattunk egy bizonyos Grosst, aki Kormos embere és az ő utasítására feljelentett egy Ádám nevű pacákot, hogy megerőszakolt egy Laufer Rozália nevű zsidó lányt – már a felszabadulás után. Hanem mielőtt még beismerte volna, kiderült, hogy Laufer kisasszony nem valami szűz lány, hanem közönséges strichkurva, akinek barátai között Mázsa Rozi a neve. Akkor Gross azzal vádolta meg Ádámot, hogy agyon is ütötte a lányt – különben valóban agyonverték, de ezt állítólag már nem Kormos kedvéért tették, s van valami okunk, hogy ezt el is higgyük neki. Most pedig véletlenül megtudtam, hogy az Ádám maga is Kőszegen szolgált valamilyen minőségben, csak ő még most sem lett zsidóvá. Többet egyelőre nem tudok az ügyről, de azt ajánlom, beszélj Ádámmal a börtönében, hátha kiderül valami . . .

Természetesen azt vártam, hogy egy nagydarab, durva férfit vezetnek elém. Ehelyett belépett egy legfeljebb másfél méter magas, fürge mozgású, vékony kis emberke, és magát keményen kihúzva, tisztelettudóan jelentette nevét. Rácsodálkoztam.

– Talán vasból vannak az izmai? – kérdeztem.

– Jelentem alássan, inkább kígyóembernek lennék való.

– Hát akkor mekkorka volt az a kislány, akit megerőszakolt? Közben intettem neki, hogy üljön le.

– Mint egy ház. Az utcai lámpa alatt meg kellett hajolnia, hogy ne vágja be a fejét, és mikor megkúrtam, a két karommal nem tudtam átkarolni a derekát. Mert hogy megkúrtam, azt nem tagadom. De hogy lány lett volna, azt még a tanúk sem merték állítani. Kurva volt, ott strichelt minden este az állomás és a Kékgolyó között.

– Gross bejelentett két tanút, akik látták, hogy erőszakot követtem el, én a pincsi a kuvaszon! Nem akarok dicsekedni, de a nő barátnőitől megtudta, hogy rám igazán illik a mondás: Kicsi ember nagy bottal jár – azért ült reám. És honnét tudtam volna, hogy zsidó? Addig a napig soha nem hallottam, hogy zsidó nő strichelt volna. Azt sem tagadom, hogy amíg horkolt, elvittem a pénzét. Miért ne? Máskor sem én szoktam fizetni a nőket, hanem azok engem! S még hogy öngyilkos lett volna! Mindenki tudta, hogy a stricije törte be a fejét, mert azt mondta neki, hogy hozzám akar szegődni! Hű, de boldog voltam, amiért nem engem vert agyon! Azt állították, három napig ünnepeltem a Két ürgében – ez igaz, de hogy az ő pénzéből tettem volna . . .? Ugyan már! Mintha nekem elég lett volna három napig az a pénz, amit az a becsavarodott bivaly nála felejtett! Hanem inkább nem tagadom, nehogy eszébe jusson az ügyésznek megkérdeznie, honnan volt nálam annyi pénz.

– Miért? – kérdeztem mosolyogva. – És ha most én kérdezném?

– Ugyanazt mondanám, amit neki. Ajándékba kaptam. S maga éppen úgy nem hinné el, ahogy ő.

– Dehogynem! – feleltem, nagy lélegzetet véve. – Hiszen Kőszegen sokan kaptak ajándékot. Most éppen azt kutatjuk, kik kaptak és miért? Maga melyik osztályon dolgozott?

Egy pillanatra elállt a lélegzete. Nagyon megijedt. Hanem pár másodperc múlva már feltalálta magát.

– Hogy tetszik a hivatalt érteni? A Számonkérő székhez, meg effélékhez nem volt semmi közöm. Ott nemcsak hivatalok voltak, hanem egy nagy vállalat volt az egész. Annak ellenőriztem az adminisztrációját.

– Azt is, ami az 1202-eshez tartozott?

– Természetesen tudom, hogy az embereknek személyi számai voltak, de én arról nem ismertem őket. Talán ha a nevét tetszenék mondani?

– Azt sajnos nem tudom. Elpusztult a gázkamrában.

Gyorsan felálltam, és otthagytam a problémáival.

– Gondolom, még majd találkozunk.

Otthonról aztán, hirtelen ötlettel, felhívtam Kormos urat. S amikor meghallottam a hangját, csak az isten óvott meg, hogy nem kiáltottam fel ismét, épp úgy, mint amikor Gyuristól megtudtam a nevét. Mert a hangmemóriám csalhatatlan. Ezzel az emberrel én már beszéltem egyszer telefonon, mégpedig igen hosszasan. Csak akkor még nem Kormosnak hívták, hanem Mélykúti-Mellernek, és Omelka helyettese volt a Számonkérő szék élén. Most már az irodánkba hozattuk Ádámot, és megkérdeztük tőle, mennyi idő alatt tudja lebuktatni a gazembert és milyen ellenszolgáltatást kér érte. Nekünk ugyanis már nagyon veszélyessé vált a helyzetünk: kiderült, hogy pesti fölötteseink semmivel sem jóhiszeműbbek, mint az orosz kémelhárító őrnagy volt – már nemcsak én voltam gyanús, hanem az engem minden erővel védeni akaró Balogh is. Ádám huszonnégy órát kért és egy igazolványt, amivel zavartalanul eljuthat Berlinig: mert vagy Mélykúti-Meller, vagy ő: mindketten arra kaptak megbízást, hogy a Számítószék iratait juttassák biztos helyre. Ugyanis ezt a gázkamrát nem a németek kezelték, hanem a magyarok. És ők ketten voltak felelősek mindenért. Megegyeztünk. Két nap múlva elküldtük a jelentést: hogy ki voltaképpen Kormos, hogy már le is tartóztattuk, s némi erőszak árán sikerült az iratok egy részét már elő is kerítenünk. Mi csak két nap múlva kapunk választ. Köszönetet küldtek a kiváló munkáért, nekem a tényleges leleplezésért, a pártszervezetnek pedig egy utasítást: vegyenek fel tagnak és nevezzenek ki a gazdasági rendőrség ottani vezetőjének. Ádámról szó sem esett az egész ügyben. Megtartottuk az ígéretünket, és személy szerint tudom, hogy sikerült Berlin amerikaiak megszállta övezetébe jutnia.

Ezzel különben is csak az amerikai igazságszolgáltatás egyik gyakorlatát követtük: azt ugyanis, hogy a kevésbé veszélyes bűnözőt szabadon bocsátják, ha döntő bizonyítékokat produkál a veszélyesebb ellen.

Én különben éppen ezt a szokást mérhetetlenül elítélendőnek tartom. De hát bizonyos helyzetekben a legbecsületesebb lélek is csapdába eshetik.

Mint bizonyára tudják, azóta sikerült megdönthetetlen bizonyítékot szerezni arról, hogy a kőszegi gázkamra valóban a magyarokhoz tartozott. Azóta némely kétséget érzek a báró állításaival szemben, melyek megkérdőjelezték Szeverjáncz részvételét bizonyos bűntények elkövetésében.

HATODIK FEJEZET

Ötvenhét kora nyarán váratlanul egy Bécsben lepecsételt bélyegekkel bérmentesített, de címzés és feladó nélküli levelet találtam a lakásom ajtaján levő szekrénykében, ahova nyilván nem a postás hozta fel. Mikor megláttam a múlt század végét idézően elegáns borítékot, rajta egy roppant finoman cizellált és mégis kihívónak tűnő ötágú koronával, rögtön tudtam, hogy Lackman bárótól érkezett, mert amikor nála jártam, láttam ebből egy kisebb készletet az íróasztalán, s nem állhattam meg, ne tegyek ironikus megjegyzést sznobizmusra valló külsejére. Ő pedig finoman közölte, hogy észrevételem csak látszólag jogos, mert a századfordulón tervezték apja számára, akinek bizony néha még szüksége volt arra, hogy levelezőpartnerét ilyen módon figyelmeztesse hirtelenül megnövekedett rangjára. Bevallotta azonban, hogy nemcsak díszből tartogat belőle párat az íróasztalán, hanem használni is szokta néha, de kizárólagosan olyan esetben, amikor tudja, hogy a címzettet bosszantani fogja a kihívó korona. Most már törhetem a fejem, hogy jelen esetben a konspiráció, vagy a bosszantás célját szolgálja-e a feladó kilétét ilyen módon közlő megoldás.

„Istenem! – gondoltam –, de hát miért is ne akarna bosszantani?"

Sejtettem, hogy levele fog néhány meglepetést tartogatni számomra, és ezek már azzal kezdődtek, hogy kézzel írták az egészet, úgy, mint ez a nagypolgárság körében igen ünnepélyes alkalmakkor kötelező és biztosra vettem, maga is rótta a betűket, nem diktálta a titkárának. De egyébként is meghökkentő volt a tartalma a megszólítástól a búcsúzásig.

„Kedves Barátom! – kezdte. – Remélem, nem veszi zokon megszólításomat; annál kevésbé, mivel nekem volna okom sértődöttnek lennem. És tulajdonképpen az is volnék, ha nem örülnék a felfedezésnek, hogy eddigi hitemmel ellentétben mégis sikerült nyugati portyáját épségben megúsznia. Én szívesen emlékeztem vissza rövid ismeretségünkre, maga talán kevésbé és bár ez adott volna némi magyarázatot arra, hogy hazafelé nem tér be hozzám, de amikor múltak a hónapok és sorsáról még kétsoros levélkében sem értesített, nem gondolhattam mást, mint hogy kivégezték a németek, vagy a nyilasok – esetleg barátai, az oroszok, mert higgye el, számomra ez sem lett volna meglepő. Most azonban, hogy egy szerencsés véletlen, némi kombinációskészség és ön által már jól ismert szelíd ravaszságom révén rájöttem tévedésemre, örömmel gratulálok, hogy ismét – ha jól számolom, immár negyedszer is sikerült Szeverjánczcal túléltetnie saját halálát.

Minthogy kíváncsiságom és az abszolút pontos információk utáni igényem öregségem ellenére sem csökkent, néhány – enyhén szólva – kétes társasággal is van kapcsolatom, az egyik ilyenben összeismerkedtem egy Csizik nevű csendőrrel – bizonyára Ön sem felejtette el ezt a különös nevet – egy gyászünnepségen, melyet Szeverjáncz Iréneusz emlékére rendeztek, s melyen elbeszélte, hol, mikor és hogyan ismerkedett össze hősükkel, hogyan végzett parancsára a rendkívül aljas és ocsmány csalása révén őrnaggyá előléptetett Lestyán századossal, és hogyan indult azután ő a hazája felé, hogy végrehajtsa utasítását – fegyverraktárak telepítését.

Természetesen nem volt nehéz megértenem a dolog lényegét, de most már attól kellett tartanom, hogy hazafelé vezető útján érte utól valami jóvátehetetlen baleset. Ellenőrizni akarván Csizik elbeszélést, közöltem vele, hogy én is nagyon jól ismertem nemcsak őt, hanem a családját is, nagyra becsültem a hadbíró századost, halálának híre rendkívül megrázott – és meghívtam magamhoz, hogy mutathassak neki valamit, aminek alighanem örülni fog. Mivel pedig ő csak annyit tudott rólam, hogy el kellett menekülnöm Magyarországról, s így megbízható hazafi vagyok, örömmel fogadta meghívásomat, én pedig mutattam neki Pusztai századosról egy jól sikerült felvételt, melyről ne kérdezze, hogyan került hozzám, hiszen Csizik sem kérdezte meg. Ezenkívül elmeséltem neki, hogyan és miért tagadta meg apját, tudván, hogy ezzel mek-

kora büntetésnek teszi ki magát, s hogy akkor ezt még milyen kevesen merték volna vállalni.

Mikor aztán a jóember látta, milyen mélyen megrázott a Szeverjáncz haláláról szóló hiób-hír, előzetesen szavamat véve, hogy a most hallandókról egyetlen szót senkinek sem fogok elejteni, közölte, hogy maga még most is él, éppen ő szabadította ki egy börtönből, a forradalom idején és pontosan azért terjeszti halálhírét, mert ön – azaz Szeverjáncz –, akinek végig sikerült valódi személyét titokban tartania, és Pusztai Dezső néven ülte büntetését, ezután sem engedi kiszoríttatni magát hazájából, és akár zsidónak maszkírozva is beférkőzik az újra hatalomra jutó zsidók közé, hogy látszólag szolgálatukba szegődve tovább harcolhasson ellenük, s így semmi nyomravezetőt ne közöljön a muszkavezetőkkel.

Ezután két nyom kínálkozott, melyet követve megtalálhatom Önt és viselkedésének indokát is. Az első egy Ön számára bizonyára rendkívül örömteli hírrel kezdődik: Münz barátja még most is él, a Langegassén lakik, három gyönyörű nagy gyermeke van és egy offset üzem vezetője, amely nálunk jelenleg nagyon jól fizetett szakmának számít. Frau Münz azután elirányított egy Önben rendkívül csalódott prelátushoz, akit a Portici Néma szisztémájával alaposan becsapott, a nyomot tovább követve pedig Frau Model megragadó gyóntatójáig, akitől megtudtam, hogy nem sikerült fia nyomára bukkannia, és hogy annak ellenére sem volt hajlandó Ausztriában maradni, hogy úgy előbb vagy utóbb mégis célhoz juthatott volna. Akkor arra kellett gondolnom, talán utazásának sikertelensége hangolta le annyira, hogy erről még velem sem óhajtott beszélni.

A másik út kiindulópontját biztosan nem tartja örvendetesnek, bár aligha okozok vele meglepetést. Az Ausztriát jelenleg csak a kalandozások korához hasonlítható mértékben elözönlő hazánkfiai között ugyanis könnyen találtam olyanokat, akik meg tudták mondani, mi a tulajdonképpeni keresztneve annak a Kisnek, aki Sanyi fiát kutatva, a háború alatt egészen Bécsig eljutott. Többségükben még rövid idő előtt is jó barátságban állottak Önnel, de most kölcsönös gyanakvással gondolnak egymásra. Személyét egyébként rendkívül ellentétesen ítélik meg: egyesek igen derék fickónak tartják, aki mikor Rákosi azon állításával szemben, hogy az erőszakos kollektivizálási kísérletek '56 tavaszán teljesen megszűntek,

s ennek teljes ellentétét tapasztalta Zala megyében, Pestre utazott, hogy a kormányfőnél, sőt nyilvánosan is tiltakozzék ez ellen. Mivel pedig semmi megtorlástól nem kell tartania, helyesen tette, hogy otthon maradt, és nem adta át ellenségeinek önként a terepet. Mások viszont azt állítják, hogy ávéhásként aljas szerepet vállalt a kitelepítések végrehajtásában, sőt – s ha igaz, ezt én is megbocsájthatatlan bűnének tartanám – még egykori szövetségese, Nemgróf Pista is személyes áldozatai közé tartozott.

Ami pályafutását illeti, abban még inkább különböznek a vélemények, s csak három dologban értenek mindannyian egyet: hogy Nyugat-Dunántúlon töltötte egész idejét, hogy egy ízben ugyan nagyon nehezen kerülte el letartóztatását, de hogy '56 körül nem fenyegette börtön. De volt, aki azt állította, ön rögtön az ottani gazdasági rendőrséghez került és folytatta le csempészési ügyemben a nyomozást. Szerinte azért fogták gyanúba, mert korábbi szerződésüket viszonzandó, kedves egykori munkatársamat teljesen kihagyta az ügyből. Hogy a perben nevét sem említették, az bizonyos, s ha ez Önnek köszönhető, nyilván örömmel értesülök róla. Többen viszont úgy tudják, kalandos pályafutása miatt kettős ügynökséggel gyanúsították, ez alól volt nagyon nehéz tisztáznia magát. Végül két barátja szerint egész későn került a gazdasági rendőrséghez, s csak egy bizonyos Gross ügyében nyomozott.

Mindez azonban nem tartozna rám, ha nem tartanék ezután attól, olvasta az ellenem írt gyalázkodó s engem hazaárulással vádoló cikkeket, és a nekem tulajdonított tettek helytelenítésének okából szakította meg velem az érintkezést. Ezt pedig súlyos sértésnek tartván, kénytelenítve érzem magamat, hogy az egykori közleményekre itt néhány megjegyzést tegyek. Attól is eltekintve ugyanis, hogy később történt egy és más maguknál, ami utólagosan bizonyítja, hogy nemcsak valóságos vádak alapján ítéltek el állampolgárokat, s így menekülésem jogos önvédelemnek is felfogható, az egész híresztelés közönséges inszinuáció.

Ha megnézi azon nagybirtokosok listáját, akiknek negyvenötben kétszáz holdnyi birtok meghagyását engedélyezték, meggyőződhet arról, a Magyar Front számára dolgoztam. A front programjának lényege a németellenes harc volt, s mikor ebből kivettem a részemet, teljesítettem vállalt kötelezettségemet. De én nemcsak ennyit fogadtam el, hanem helyeseltem a köztársasági államformát, sőt a nagybirtok megszüntetését is. Hanem arra már igazán

nem szövetkeztem senkivel, hogy mint bankárt és nagyiparost is felszámoljanak, elvegyék létem minden alapját. Ép ésszel legfeljebb annyit várhattak el tőlem, hogy illegális eszközökkel ne harcoljak ellenük. Azt azonban már nem, hogy még segítségükre is legyek. Így az országból való távozásomat nem kifogásolhatja senki sem.

Másodszor: attól, hogy gabonánkat elrejtettük a németek elől, az még nem vált állami tulajdonná. A parasztok részét az utolsó szem búzáig visszaadtuk, sőt, felismerve a nemzet érdekét, vetőmagot is kölcsönöztünk ott, ahol ennek szükségét láttuk, és részünk volt abban, hogy a Dunántúl e táján nyomban el lehetett kezdeni a földek megmunkálását. A maradékot joggal adtuk el saját hasznunkra – állítom, sokkal olcsóbban, mint a batyuzóknak az Önök kedvelt parasztjai. Azután saját pénzünkkel hagytuk el az országot, nem szegve meg mást, mint az akkor még nem is kodifikált valutarendeleteket. Már régen nem tartózkodtam odahaza, amikor a gazdasági rendőrség mint állítólagos spekulánsokat, minket leleplezett.

Félre ne értsen: én ezért hazámmal szemben nem táplálok haragot. Természetesen elismerem a kommunisták jogait, hogy ne értsenek egyet velem, mint ahogyan nekem is jogom volt velük egyet nem értenem. Azt pedig nem tagadom, hogy ókor-ókor mi is koholtunk ellenségeink ellen közönséges rágalmakat. Közben azok, akik ismertek, tehát akiknek véleményére adok is, úgysem hitték el rólam, hogy mocskos ügyekkel piszkítanám be kezemet.

Mivel pedig Önnek az utóbbiakhoz kellene tartoznia, elvárom, hogy válaszoljon néhány kérdésemre – valamennyi olyan, amivel nem árul el államtitkokat. Arról is meggyőződhet, hogy felvetésükben nem érdek, hanem érdeklődés vezet. Az első kérdésemre azonban ez nem mondható el: nyugodtan nevezhető indiszkréciónak is, és csak a kíváncsiság, valamint saját jövendölő képességem ellenőrzésének kívánsága vezet, a választ tehát, elismerem, joga van megtagadnia. Íme a lista:

1. Igazam volt-e abban, hogy ha Szeverjáncz nevében él, akarata ellenére is el fogja néhány ellenszenves vonását sajátítani? Igazam van-e, hogy Lestyán elpusztításának módjában az ő módszereinek alkalmazására ismerek?

2. Nem kényszerült-e azóta Szeverjáncz módszereinek további használatára?

3. Igaz-e, hogy Ambrus gazda önnek köszönhette, hogy neve peremben szóba sem került? Ha nem, akkor kinek?

4. Ő azóta teljesen eltűnt a szemem elől. Mi van vele? Kuláklistára került? Börtönben ül? Vagy egy kollektívában tengeti életét?

Amennyiben érdekelné Vince sorsa is, közölhetem, hogy egy elmegyógyintézetben, pontosabban egy méregdrága magánszanatóriumban fejezte be fiatal életét. Utolsó hónapjaira emlékezőtehetsége teljesen megromlott. Utolsó találkozásunkkor azt mondotta, szeretné tudni, mi lett abból a zsidócskából, akit egykor futni engedett? Megvan-e még, s ha igen, teljesíti-e ígéretét, hogy lelkiüdvéért imádkozni fog? Sajnos, nem figyeltem fel furcsa kérdésére, s így sikerült neki rövidesen öngyilkosságot elkövetnie. Ezt pedig határozottan halálos vételnek tartotta. Természetesen én nem hinném, hogy Ön egyszer is imádkozott volna érte, de talán megnyugtatja, hogy könnyen sikerült elintéznem, a szanatórium véletlen balesetnek nyilvánítsa ablakból való kiesését, s így szentelt földben nyugodhasson a teste.

Még annyit: talán jó volna átmenetileg magának is – vendégemként – kiszöknie. Később visszatérhet maga is, miként ezt már mások is megtették. Viszont ígéretes lehetősége lenne esetleg, hogy kinyomozza fia hollétét.

Válaszát természetesen föltétlenül elvárom.

őszinte híve
Lackman Lipót

Levelére én azonnal válaszoltam, bevallván magamban, hogy nem ismervén vagy félreértvén hallgatásom okát, sértődésre elégséges oka van. Mivel pedig aláírása után, post scriptumban, néhány gonoszkodó magyarázat kíséretében megindokolva, hogy a borítékról ezt elhagyta, megadta bécsi címét, postán küldtem el levelemet, nem félvén attól, hogy bárkik is felbontják és tartalmát sérelmezik.

A válaszom pedig így hangzott:

Igen tisztelt Báró úr!

Nagy örömömre szolgált levele, mellyel kvázi békejobbot nyújtott nekem – mivel fülembe jutottak keserű megjegyzései, melyekkel korábban engem illetett – gondolom, ezt nem könnyen

tette meg. Plebejusi mivoltom ellenére is elismerem, hogy hazai speciális törvényeinket nem kell elfogadnia, tehát megszegésük esetén magát bűnösnek tartania. Mivel azonban a csempészés nemzetközileg is tiltva van, az ön ellen indított nyomozást nem lehet törvénytelennek tartania. Így, ha részt vettem volna benne, sem kellene önnel szembeni hálátlanságnak tartanom. Mivel azonban semmi szerepem nem volt benne, erről tárgyalnunk sem érdemes.

Én viszont némiképpen sértőnek tartom azokat az okokat, melyeket modortalanságom esetleges mentségeként kieszelt. Tartok tőle, ez is volt a szándéka velük – ugyanis nagyon jól emlékszem szavaira, hogy Ön a címeres borítékot csak azon esetben használja, ha valakit sérteni akar vele. Valójában azonban feledékenységemnek – kérem, értse ezt a kifejezést szó szerint – olyan oka volt, amit mentségemül Önnek is el kell fogadnia.

Pályám leírói közül azoknak volt igaza, akik szerint hazaérkezésem után azzal vádoltak, hogy kettős ügynökként a szovjet hadsereg ellen is dolgoztam, s csak legalább egy fél év múlva sikerült kivédenem, hogy egy orosz büntetőtáborba küldjenek. Ön engem rettenthetetlen embernek ítélt, kedves báróm? Akkor nagyot tévedett. Bajba kerülvén, én nagyon is szoktam félni, így aztán amikor kikerültem a nyomás alól, csak napi kötelességemmel foglalkoztam, elfelejtkezve arról, hogy vannak udvariassági követelményeim is – ha nem is túlságosan súlyosak.

Tehát: az Ambrus-ügyben semmi részem nem volt, s így megmenekülését nem is nekem köszönheti. Hogy akkor kinek? Kizárólag saját csodálatos ösztöneinek.

Mihelyt lehetséges volt, természetesen azonnal meglátogattam, és meglepődés nélkül vettem tudomásul, hogy fuvarmányos eszével az üzleti életből átnyergelt a politikaiba. A helyi kisgazdapárt egyik alapítója és igen tekintélyes vezetője lett, míg fia a kommunista pártot szervezte meg. Ez is csak addig lepett meg, míg beszélgetésünk során ki nem derült, hogy apját – ide nem tartozó, személyes okokból – enyhén szólva nem kedvelte.

Nos, mihelyt kiderült, hogy Lackman ellen nyomozás kezdődött, az öreg semmire sem várva, előbb, mintsem megismerhették volna a szerepét, nagy népgyűlésen jelentette be, hogy Lackman bárónak az utolsó percig segített, tehát – teljesen gyanútlanul – a csempészésben is.

– De barátaim! Mindnyájan tudjátok, mennyit tett a báró a termelés újraindításáért, hogy hányan köszönhették neki az első vetőmagot. Azt is tudjátok, hogy ez a vetőmag a németek elől elrejtett gabonából származott, s hogy már akkor is én szerveztem és részben én is végeztem ennek házhoz szállítását. Így megérthetitek, miért gondoltam, hogy a báró úr még mostan is a ti érdeketekben vásárolja fel a búzát, nem pedig az osztrákokat támogattatja velem. Az vesse rám az első követ, aki bármi rosszat el tudott volna gondolni róla.

Fülrepesztő tapsot kapott. Nem kérdéses, hogy ön – teljes joggal – nagyon kedvező emléket hagyott a lakosok szívében.

A fiatal Ambrus egyáltalán nem volt fuvarmányos férfiú, ha jellemeznem kellene, inkább fafejűnek mondanám. Nemcsak azt nem értette meg, hogy a kisgazdapárt nem engedhette egyik tekintélyes emberét befeketíteni, s hogy az akkori politikai helyzetben oktalanság lett volna vihart keverni egy ilyen piszlicsári ügy miatt, de még azt sem, hogy az MKP viszont nem tűrhette, hogy a gazdasági rendőrség egyik vezetőjét befeketítsék. Ezért aztán feljelentette a nyomozás vezetőjét – korábbi látogatásomat ugyanis utólag nem udvariassági, hanem hivatali aktusnak tartva, azt hitte, a nyomozást én vezetem –, hogy csupán apjával kötött korábbi szerződésem miatt „nem fedeztem fel" apja szerepét a csempészésben. Az ügy minél gyorsabb lezárása érdekében aztán minden további vitatkozás nélkül egyszerűen felmentették a helyi szervezet vezetése alól, előléptették járási titkárnak, és Somogyba küldték földet osztani. Ott aztán igen jó munkát végzett mindaddig, míg egy este agyon nem lőtték valahol Bagolasánc környékén, míg egyik községből a másikba kerékpározott.

Tudja, báró úr, a szeverjánczságnak éppen ez a bizonyosság az alapja, hogy rendszerint az bűnhődik a legkeservesebben, aki a legártatlanabb!

Persze az is lehetséges, hogy ön Ambrus gazda megmenekülésének történetét már ismeri, s inkább az aggasztja, mi lett vele azután? Kuláklistára vették? Letartóztatták?

Megnyugtathatom, erről sincsen szó. Ha úgy ismerné az itthoni körülményeket, mint én, tudná, hogy itt születtek rendkívül különös karrierek is. M. J. például, az egykori zsidó nagybérlő, akit bizonyára legalább névről ön is ismert, nagyszerű szakismeretével agronómusként oly híressé tett egy termelőszövetkezetet, hogy an-

nak elnökét, akinek a sikert tulajdonították, országos politikai posztokra állították. Hogyne sikerült volna hasonlót csinálnia egy egykori kuláknak is? Fia halála után azonnal közösbe vitte a földjét, majd átment egy másik szövetkezetbe, amit felvirágoztatott, s mivel múltja miatt ódzkodott attól, hogy feljebb kerüljön alelnöknél, egyszerűen él. Mivel már régebben megözvegyült, újra nősült, elvett egy igazán fiatal és szépséges leányt, aki fiúgyermeket is szült neki. Jártam nála, tudom, milyen boldogan él. Persze először morcosan fogadott – attól tartott, a régi ügyben újra macerálni akarom. De amikor megtudta, hogy nem is dolgozom a rendőrségnél, s csupán privát érdeklődésből szeretném kapcsolatuk néhány részletét megismerni, igen szívélyes vendéglátónak bizonyult. Este drávai fogassal, tökös-mákos rétessel és porrogszentkirályi borral kínált – ön már bizonyára kóstolta a porrogszentkirályi bort. Tőle tudtam meg, hogy ön nemcsak a tervezésben remekel, hanem fürge és vakmerő a végrehajtásban is. Azt állította, azzal a lehetőséggel élve, hogy Bécstől Burgenland bizonyos részére csak a GySEV szerelvényeivel lehet eljutni, s így osztrák állampolgároknak e rövid szakaszon személyi ellenőrzés nélkül is lehet utazniuk, ön valamiféle hamis útlevél és egyéb huncutságok segítségével többször is Győrbe utazott, s ott beszélte meg vele a bonyolultabb dolgokat.

Gratulálok, báró úr! Ez az én szememben még annál is nagyobb teljesítmény, hogy sikerült az állítólagos Szeverjáncz mögött engem megtalálnia, pedig az sem volt csekélység!

Végezetül hadd valljam be, levele nemcsak örömre hangolt, de szomorúságra, sőt komor aggodalomra is. Nem képzelhetem ugyanis, hogy ön, aki „oly bölcs és oly nemes, s az ócska hírt úgy megveti" közönséges dicsekvésből figyelmeztetne levele elején és végén is, milyen terjedelmes az érdeklődése. Ismerve segítőkészségét, kétségtelennek tartom, hogy azonnal hozzákezdett fiam felkutatásához, s ha erről levelében mégis hallgatott, nem tudhatom pontosan, mit jelent. Egyelőre sikertelen maradt a kutatása? Vagy olyan eredményre jutott, amelyről jobb, ha nem tudok? Vagy már nyomon is van, s csak azért nem informál, hogy plebejusi közönyöm ellenére se hagyhassam válasz nélkül a levelét? Nagyon kérem, írjon erről postafordultával nekem.

Őszinte híve és lekötelezettje
Kis Dezső.

HETEDIK FEJEZET

Amikor azonnal nekiültem a válasz megírásának, valóban azt hittem, sietségem fő oka enyhe lelkifurdalásom és a báró igazságának elismerése volt. Hanem amikor oly sürgősen adtam postára levelemet, hogy a báró egy sereg indokolt kérdésére elfelejtettem feleletet adni, be kellett vallanom magamnak, sietségem egyetlen oka utolsó kérdésem volt. Ismerve Lackman valóban imponáló segítőkészségét, rendkívül kiterjedt kíváncsiságát és hírszerző tehetségét, szinte biztosra vettem, hogy már nyomára is bukkant Sanyinak, és hallgatása csupán fensőbbségének fenntartására irányuló sejtelmességének következménye volt. Ha ezt a gondolatot is megírtam volna neki, nyilván azzal folytatom: bocsássa meg, báró úr, ez manír!

De csak egy másik levelet küldtem az első után, melyben indokoltam feledékenységemet és kértem, ne is tekintse azt külön írásnak, csupán az előző post scriptumának. Semmi okát nem éreztem, hogy válasz nélkül hagyjam kérdéseit.

Ad 1. Gratulálok beleérzőképességéhez. Lestyán kivégeztetésekor pontosan éreztem, hogy Szeverjáncz hatására dolgozom, sőt még büszke is voltam arra, semmivel nem maradtam el eredményei mögött. Utána azonban mélységesen szégyelltem magamat a szinte ejakulációra emlékeztető kielégültségem miatt. Tudja, ahogy mondani szokták: a coitus után minden állat szomorú. El is határoztam, soha nem fogom elfelejteni sámánkodásom egyetlen részletét sem, nehogy valaha is megismételjem eljárásomat.

Ad 1/a. Méltatlan eszközök használata nem okvetlenül a szeverjanczizmus jele. Rákényszeríthetnek erre mocskos körülmények is. Egyik legnagyobb veszélyt számomra az a küzdelem okozta, melyet egy zsaroló bűnszövetkezet ellen kellett folytatnom, melynek az ön által biztosan jól ismert Gross és esetlegesen szintén ismert Korom voltak a vezetői. Ez utóbbi azzal a mérhetetlenül gyalázatos váddal illetett – illetve jelentett fel az ÁVH-nál –, hogy mint kettős ügynöknek, részem volt feleségem meggyilkolásában, aki rádiósom volt az egyik megbízásom idején. Nem tagadom, nem röstelltem bepiszkítani a kezemet annak érdekében, hogy előbb sikerüljön bebizonyítanom hivatásos bűnöző voltát, mintsem ő sodorjon engem menthetetlen helyzetbe. Ez nálam nem jellemhiba, hanem a vis maior következménye volt. De kizáróla-

gosan az ön számára be kell vallanom: némi szeverjánczizmus mégis keveredett az ügybe. Az ugyanis, hogy győzelmem után nem annak örültem elsősorban, hogy egy hallatlan veszélyes, számtalan szerencsétlent tönkretevő, sőt meggyilkoló bandát sikerült jégre tetetnem, hanem hogy sikerült magamat megmentenem.

Ad 2. Az ön szereplése ez ügyben.

E pontnál sajnálom, hogy nincs egy a Kukriniszki csoport stílusában tartott, éles kontúrú sarló-kalapáccsal díszített borítékom, mellyel előre jelezhettem volna, nem kívánom általam helytelenített cselekedeteit elítélés nélkül hagyni. Mérhetetlenül elkeserít, hogy ön, akit eddig számos okból csak becsülni tanultam, költségkímélés céljából megszervezte ennek a bandának is a csempészés lehetőségét. Gondolom, a részletekre fölösleges utalnom Önnél.

Ad 2/a. Azt is nehezményezem, hogy Ön, „aki az ócska hírt úgy megveti", nem tudom saját maga vagy inkább általában az ön szeretett nagypolgársága renoméjának megmentése érdekében Vince olyan cselekedetét is megpróbálja eltitkolni, amit kizárólag őrültsége mentegethet.

Bármennyire valószínűnek tartja nemcsak ön, hanem én is, egyetlen alkalommal mégis imádkoztam Vince üdvösségéért. Feleségemet ugyanis valójában nem gyilkolták meg, hanem teljesen fölöslegesen öngyilkosságot követett el, egy bombát robbantva föl a rádióadójában, melynek segítségével néhány csendőrt is maga előtt küldött a másvilágra. És mivel zavarodottságában azt hitte, hogy én valójában maga Szeverjáncz vagyok, azt szerette volna, ha én is az áldozatok közé tartozom. Én még ugyanazon a napon megszöktem a csendőröktől, s egy tanyasi házban megbújva vártam meg, amíg az oroszok elfoglalják Szombathelyt. Ott, a hideg magányban állandóan csak Hanka halálával tudtam foglalkozni, mivel legalább olyan bűntudatot éreztem, teljesen indokolatlanul, miatta, mint az ön Vincéje áldozatai miatt, s ebben nagy szerepe volt annak, hogy szegény egyáltalán nem volt szép, hogy rövid életéből hosszú hónapokat egy lágerkuplerájban kellett töltenie, s annyira szerettem, hogy azóta sem éreztem hajlamot egy harmadik házasság megkötésére. Nos, a második estén, ágyba bújásom előtt, az ágy szélén ülve és kezemet gyerekmódra összekulcsolva imába foglaltam a nevét – természetesen profánul, anélkül, hogy hittem volna, hogy valami jót is tennék ezzel érte,

talán nem is egészen önzetlenül, hanem azt híve, hogy magam fölszabadulásának segítek vele, nem komolyan, de nem is tréfából, vagy ha igen, olyan tréfából, hogy ha nem is zokogtam alatta hangosan, könnyeim megállíthatatlanul csorogtak végig az arcomon.

Nem tudom önnek érzéseimet pontosan elmagyarázni, önnek kell nagyszerű beleérzőképességével megfejtenie.

3. Gross ügyébe egy bizonyos Tisza Domokos, Nemgróf Pista bátyja is belekeveredett. Mint a gazdasági rendőrség tagja, bűnrészességét én derítettem fel és én adtam utasítást letartóztatására, s a bíróságon mint harmadrendű vádlott enyhe, egyéves büntetést kapott, lehet, hogy még a végrehajtását is felfüggesztették. Akárhogy is volt, a kitelepítések kezdetekor már szabadlábon volt, s mint egy jelentős nemesi család büntetett előéletű tagját az elsők között cipelték el, és az ő bűne miatt az öccsét is. S ámbár nem garantálhatom, hogy enélkül szegény István elkerülte volna a sorsát, ha kettőnk közül valamelyikünk, akkor ezért is ön felelős. Én akkor már nem is voltam tagja semelyik fegyveres testületnek, ám Pista máig is szentül hiszi, hogy én vetettem fel a kiköltöztetendők névsorába, és halálosan gyűlöl. Sőt a közvélemény is, mely nem nagyon tett különbséget a kétféle rendőrség között, szintén a különösen kemény ávéhások között tartott nyilván.

'56-ban már a megyei tanács tagjaként dolgoztam, s innen magyarázható az a két egymásnak homlokegyenest ellentmondó vélemény is, amit egykori barátaimtól tetszett szerezni személyem megítélését illetően. Azt hiszem, ez magyarázat nélkül is érthető. Itt lép azonban a képbe Csiziknek az ön által lehetetlennek hitt, s valójában teljesen hiteles elbeszélése. Az októberi események során némi késéssel nálunk is elkezdődött a hajsza hírhedtebb ávéhások, s így énutánam is. (Nem megbízható elbeszélések szerint ez utóbbiban különös erővel vett részt Tisza Pista is.) Nem okozott volna nehézséget, hogy elrejtőzzem valamelyik barátom lakásán, de ettől ódzkodtam két okból is. Először, mert nem lett volna megbízhatóbb, mint az, amit később választottam, másodszor, mert ha sikertelen a rejtőzködésem, veszélybe sodortam volna házigazdámat is. Így különlegesen szemtelen ötleteim folytatásaként barátomat, a fogház igazgatóját kértem meg, rejtsen el egy magánzárkába, s írassa ajtómra a Pusztai Dezső nevet. Ennek

a fogháznak rabjait aztán a határon átjött Csizik szabadította ki kicsiny ellenálló csoportjával, s itt talált meg nagy megdöbbenésére engem is a különösen veszélyesnek tartott foglyok között. Természetesen nem hihetett mást, mint amit Önnek mesélt. Mivel pedig ekkor már nyilvánvalóvá vált, hogy mindennemű ellenállás órákon belül összeomlik, s nekik menekülniük kell, engem is a határon kívülre akart menteni. Én azonban kellő felháborodással utasítottam vissza javaslatát. Mert ha az ellenségeinknek nem sikerült engem a hazánkból kiszorítani, úgy azt barátaim tanácsára sem hagyom el. Nemcsak a nevemet, a külsőmet is megváltoztatom, ha kell, akár pájeszt is fogok növeszteni, de meg fogom találni azt a pozíciót, melyből a muszkavezetőknek a legtöbbet árthatok.

Úgy hiszem, most már nem hagytam egyetlen kérdését sem válaszolatlanul. Maradok tehát továbbra is teljes tisztelettel és izgatottan várom a válaszát.

NYOLCADIK FEJEZET

Minden úgy volt, ahogyan gondoltam. Postafordultával meg is kaptam a bárótól a választ.

„Kedves Fiam!

– az hiszem, elég öreg vagyok már ahhoz, hogy neheztelés nélkül elfogadja tőlem ezt a megszólítást –, szóval kedves fiam, csalódtam volna Önben, ha nem tudja, hogy azonnal kerestetni kezdtem Sanyikáját és nem sejti, hogy már meg is találtam. Így tehát levelemhez azonnal mellékelek egy másikat is, egy hivatalos meghívást, melynek alapján konzulátusunkon biztosan útlevelébe pecsételik az osztrák vízumot. Mivel pedig nem ismerem eléggé otthoni viszonyainkat, egyben felajánlom Önnek, hogy ha nehezére esnék előteremtenie, fedezem utazása költségeit. Egyelőre azonban sem szüleivel, sem vele nem beszéltem, erre vannak bizonyos indokaim, amiket mindjárt előadok. Csak annyit bocsátok előre: messziről azért megnéztem Sanyit, jobban mondva Alexet, és mondhatom Önnek, igazán csinos gyerek, annyira jól fejlett, hogy egy évvel öregebbnek nézték koránál, s eggyel magasabb osztályba jár, mint illenék. Úgy számítom, legfeljebb tizenöt és fél éves lehet, de tizenhat évesnek hitték. Mivel pedig valóban a

főnöknő kedvence volt, igazán gondosan választották meg nevelőszüleit: olyan családra bízták, melynek nem lehetett saját gyermeke, s amúgy is szeretett volna örökbe fogadni egy árvát. A férfi tanár, és elég jó fizetése van ahhoz, hogy feleségének ne kelljen dolgoznia. Sanyi így egy igen jó hírű gimnáziumba jár.

Honnét tudok ennyi mindent a fiáról? Nyomban el fogom mondani, de ennek kapcsán azt is, hogy ideérkezésekor lesz egynéhány problémája, amire helyes lesz előre felkészülnie. Ígérem, egészen rövid leszek."

De nem lett rövid. A tömörség nem az ő műfaja.

„Bizonyára tudja, hogy a Richtige Vater, azaz a valódi, igazi vagy tényleges apa – nem tudom, melyik szinonímát a legkifejezőbb használni – esetleges megjelenése az örökbefogadó családnál, elsősorban a gyerek számára komoly gondokat fog okozni. Szerencsére az egyébként nyilván elkerülhetetlen szemrehányás, miért jelentkezik ilyen későn, az Ön számára még kedvező is lesz, hiszen amilyen veszélyekkel szembeszállva követte Bécsig, sőt Grazig a nyomát, nem hanyagnak, hanem jogosan hősnek fogja bemutatni Önt a fiának. Két másik kérdésre azonban nehezebb lesz megfelelnie, s mert az elsőre én sem tudnék választ adni, ha tud, jó volna előre felkészülnie. Miért hagyta abba hazaérkezése után Sanyi keresését? Azt ne mondja, gyanúba kerülése miatt nem volt módja folytatni! Hiszen ez legfeljebb másfél évig volt igaz! Aztán többféle módszerrel is kísérletezhetett volna. Például megnézi, Münz barátja él-e még? S ha ez, ami elképzelhető, nem jut az eszébe, fordulhatott volna Model asszony bűbájos gyóntatójához is, aki biztosan rendelkezésére áll. Végül pedig a siker biztos tudatában tehette volna azt, amit én: megbízást ad erre egy neves osztrák magánnyomozó irodának, és rendkívül rövid idő alatt céljához ér. Ez persze bizonyos veszélyekkel is járhatott volna – de uram! Mikor riadt ön vissza a veszélyektől?

Ebben a kérdésben tehát én is elítélem önt, és nem tudnék maga mellé állni.

Ha viszont a fiú azt kifogásolná, hogy haza akar utazni és nem marad külföldön, mint a többiek, fedetlen mellel állnék maga mellé, egészen addig elmenve, hogy ellenkező esetben rendkívül csalódnék magában. Elsősorban azért, mert új ismerőseim alaposabb megismerése nyomán néhány meglepő felfedezést tettem. Eleinte leginkább azon csodálkoztam, később viszont valódi vi-

szonyaik megítéléséhez leginkább az segített hozzá, hogy – leszámítva azokat, akikre biztosan súlyos büntetés várt volna odahaza – az egyformán veszélyeztetettek közül azok hagyták el az országot, akiknek korábban legtöbb beleszólásuk volt az ország irányításába, a legtöbbet is kapták a rendszertől, és azok maradtak odahaza, akik, mint ön is, sorozatosan gyanakvásban, mellőztetésben részesültek, sőt esetlegesen kisebb-nagyobb retorziókban is. Ennek az lehet az egyetlen oka, hogy ők, tapasztalataik nyomán úgy látják, hogy ami történt, az a rendszer kikerülhetetlen és ezért kijavíthatatlan következménye, és később újra meg fog ismétlődni, azok pedig, akik alig-alig láthattak be a kulisszák mögé, s ezeken nemcsak a régi kommunistákat értem, hanem a lakosság túlnyomó többségét is, azt hiszik, jobb vezetőkkel s az eddig mellőzöttek meghallgatásával a szocializmus a szó legjobb értelmében is felépíthető.

Én szerintem persze csalódni fognak, s ha a rémségek nem is térnek vissza, akkor kevésbé rémséges okok miatt fog rendszerük újra összedőlni – viszont amiben hisznek, azt nemcsak joguk, kötelességük is megpróbálni.

Én javíthatatlan reakciós vagyok, szerintem a forradalom feltétlenül felfalja a gyermekeit. A történelem eseményei közül leginkább a francia forradalmat utálom, persze nem a kezdetét, hanem azt a korszakát, melyben a kofaasszonyok naphosszat a Grève téren kötögettek és gyönyörködtek a guillotinról legördülő fejek látványában. De erről, ha kedve lesz rá, idekint majd elvitatkozunk."

Micsoda ravasz róka az öreg! – gondoltam némileg elkeseredve. – Pontosan érzi, mi az, amire magam sem tudok magyarázatot találni és előre jelzi, mennyire élvezni fogja, hogy verejtékezni fogok. Ennek ellenére persze azonnal nekiláttam dolgaim elintézéséhez és nem egészen egy hónap múlva már meg is érkeztem Bécsbe. Lackman várt a pályaudvaron és személyesen fuvarozott a lakására. A kis szalon asztalán már várt bennünket a cukor, citrom és tej nélkül fölszolgált méregerős fekete tea. Nem felejtette el, mennyire ízlett nekem ez az ital, melyet egyébként nála ismertem meg először.

– Kóstolja. Legalább olyan jó, mint az a régi. Teával kapcsolatban soha nem változtatom meg a véleményemet. Másban esetleg igen.

Felkaptam a fejemet. Ezt nem tréfásan, inkább szomorúan mondta. Én pedig nem értettem, mire céloz vele.

– Megfejtette végül, miért nem kerestette tovább a fiát? Én már igen. Azért, mert okos szíve van. Hamarosan itt lesz Wörner úr is, aki felnevelte és örökbe fogadta Sanyikát. Azt szeretné, ha nem találkozna vele. Én pedig azt hiszem, neki van igaza.

– Hogyan? – kérdeztem csodálkozva és süketen. – Meg akarja akadályozni, hogy . . .? De hiszen erre nincs se módja, se joga!

– Ez így igaz. Hanem Wörner úr biztosra veszi, hogy ha meghallgatta, a találkozás jogáról önként fog lemondani. Hanem az érveit majd ő fogja elmondani. Addig talán beszéljünk a francia forradalomról. Témának az is nagyon érdekes.

Néztem a bárót. Mióta láttam, rendkívül megöregedett, haja megritkult, szakálla megőszült és szeme körül megszaporodtak a ravaszságra utaló ráncok. Hanem a tekintete és mozgása éppen olyan fürge volt, mint azelőtt. És ezúttal bizonyosan nem ravaszkodott, hanem őszintén sajnált. Én pedig különös módon, nem ugrottam fel a helyemről, és nem kiabáltam vele, hanem vártam Wörner urat és az érveit. A francia forradalom persze szóba sem került. De hogy miről beszélgettünk vetélytársam megérkezéséig, arra már nem emlékszem.

Wörner úr alacsony, sovány emberke volt, kissé talán félszeg is, hanem az arca értelmes, bár csúnya. Határozottan sajnált, amiért ilyen későn megtaláltam a fiamat.

– Pedig éppen olyan, mint maga. Itt a fényképe, nézze meg. Der richtige Vater, was? Le se lehetne tagadni, hogy az.

Hanem a richtige Vatert kissé keserűen mondta.

És valóban, mintha kamaszkori magam nevetett volna vissza rám a képről. Csakhogy én éppen nem örültem ennek. Jobb szerettem volna, ha az anyjára hasonlít a gyerek. Legalább maradt volna eleven emlékem Katiról.

– Pedig így a szerencsésebb – jegyezte meg a báró –, másképpen még nehezebb lenne lemondani arról, hogy megismerkedjék vele.

– De hát miért ne látogathatnám meg? – kérdezem élesen.

– Mert a legrosszabb pillanatban érkezett ide. Alex tudta, hogy szülei elpusztultak a háborúban, tehát nem találta sérelmesnek, hogy mások nevelik, és büszkén mondhatom, nem szeret bennünket kevésbé, mint magukat szeretné. A főnöknőtől tudtuk, hogy

zsidónak született, de ezt nem mondtuk meg neki, hiszen semmi nyoma nem látszik rajta. Hívő katolikusként nevelkedett. És igazi németként, mivel mi is azok vagyunk. Gyakran tréfálkoztam vele, milyen szerencsés, hogy nem én vagyok a vér szerinti apja, másként nem lenne ilyen jó termetű és csinos. Hanem mostanában már nem mondom, mert észrevettem, hogy minél inkább kamaszodik, annál jobban érdeklődik a születése titka után és – hogy is mondjam – bár ez természetes érdeklődés, én úgy éreztem, jó adag szexualitás is van mögötte.

– Ráadásul a fiú eddig csak egy magyar nevet ismert, azt, hogy Sándor Kis, most pedig ismeri az Imre Nagyot is. Érti ugye, was? Hirtelen rettentően büszke lett rá, hogy a hősök nemzetéből származik, amelyben minden valamit érő, hozzá hasonló korú gyerek fegyvert fogott hazája védelmében – legalábbis így hiszi abból, amit hallott, és ne is próbálja az ellenkezőjéről meggyőzni, mert úgysem megy vele semmire. Tizenhat éves és csak arra hallgat, amit a forrongó vére súg. Képzelje, gyűjtést rendezett osztálytársai között a menekültek javára, mégpedig komoly sikerrel. Osztályfőnöke szerint eddig a nyájgyerekek egyike volt, most meg a vezetők közé emelkedett. Még irigylik is. Och, la-la-la, micsoda dicsőség! Én ne érteném, mikor ott voltam azok között, akik tombolva éltették Hitlert a bevonulásakor? Együtt üvöltöttem a többi hazaárulóval, akik éppenúgy nem tudták, mint én, hogy hazaárulók, és gyűlöltem apámat, amiért ezt merte rólunk állítani. S erre az öregem szomorúan azt mondta, ezután majd hallgatni fog előttem, mert ma még csak veszekedem vele, de holnap, mint a német példa mutatja, fel is fogom jelenteni. Erre dühöngve rohantam el, hogy ilyesmivel mer gyanúsítani.

– És megtörtént? – kérdeztem én.

– Velem nem. Másokkal igen, de ezt a legjobb barátomnak sem tudtam megbocsátani, aki szintén a feljelentgetők közé került. Hanem azért, hogy amikor bevonult, meg tudtam volna csókolni Hitler kezét, ma sem szégyelem magam. Hát akkor hogyne érteném meg a fiamat, aki egy igaz ügyért lelkesül!

Egyetlen közbekérdezés nélkül, némán hallgattam végig ezt a szóáradatot, amely különben csak olvasva hallatszik annak, mert írásban sehogyan sem tudtam érzékeltetni Wörner bűntudatos lassúságát és akaratlan érzékeltetését annak, tudja, mekkora igazságtalanságot kell elkövetnie ellenem. Nem szólhattam közbe, mert

tudtam, hogy igaza van. Itt azonban már nem bírtam megállni, hogy le ne intsem:

– Ilyen előzmények után, Wöner úr, igazán nincs kompetenciája arra, hogy megítélje a magyar helyzetet!

– Ebben magának van igaza, kedvesem – mondta a báró –, de sajnos a fiát egyáltalán nem érdekelnék a kompetenciák. Nem tudhatjuk, mi történne, ha tudomást szerezne látogatásáról, csak annyit, hogy semmi jó. S mivel maga az egyetlen, aki egyedül tudja elvinni a balhét, egyedül is kell elvinnie!

– Most, amikor már csak öt centiméternyire vagyok tőle!

– Nem, hanem egy egész korszaknyira. Alex bizonyára nem kérdezné meg Wörner úrtól, amit én, hogy mielőtt rájött volna, hogy Hitler Ausztria átka, hány szabad országba kellett győztesen bevonulnia s véletlenül nem tartozott-e a hazánk is ezek közé? Azok közé tartozott. Akkor azonban egyetlen puskát sem sütöttek rájuk, sem felnőttek, sem gyermekek. És ezért nem is kell szégyelnünk magunkat, hiszen nincs ostobább dolog, mint a reménytelen hősiesség. Most azonban, amikor nyugati barátaink belehajszoltak ebbe, kiderült, hogy a reménytelen hősiességnél semmi sem vakítóbb és csodálatosabb. Legalábbis így fogja érezni a fia, akkor is, ha beváltom ígéretemet – ha nem viselkedik okosan, be is fogom váltani –, hogy én csalódtam volna magában, ha nem marad odahaza.

Elkeseredve álltam fel a helyemről. Csupán annak örültem, hogy nem borult könnybe a szemem:

– Halálosan gyűlölöm magukat, csupán azért, mert maguknak van igazuk. Még van egy vonatom Pestre, kérem báró, vitessen a pályaudvarra.

– Csak üljön vissza a helyére, fiam. Először is azért, mert még most is van porrogszentkirályi borom, és azt tartom, ez a fajtám legalkalmasabb arra, hogy az ember borba fojtsa a fájdalmát. Másodszor azért, mert néhány kérdést még el kell döntenünk. Például, hogy néhány év múlva, amikor ezt már kétségtelenül megteheti, nem akarja-e meglátogatni a fiát?

– Megbolondult, Herr Baron?! Mikor huszonöt éves lesz, jöjjek el hozzá ötvenévesen, hogy „fogja, jóember"-modorban erős markával megszorítsa öregedő kezemet?

– Akkor pedig el fogjuk mondani neki, most megtudtuk, milyen veszélyeket vállalva követte őt a háború végén Bécsig, és

hogy Graz felé haladtában felkoncolták a fasiszták. Maga ez ellen úgysem tehet semmit, s ez nem is hazugság, hanem olyan legendacsinálás, amilyenben maga mindig is kedvét lelte, csak ezúttal nem Csiziknek, hanem a fiának telik benne öröme.

– Akkor pedig minden rendben lesz. Wörner úr fiát boldoggá avatják, Wörner úr rövidesen el fogja felejteni, milyen rosszul érezte magát, Szeverjáncz legendává lényegül, Lackman báró sváb volta ellenére eljátszhatja a bölcs Náthánt, nekem pedig meg kell elégednem Jónás próféta szerepével.

Most Wörner állt fel a helyéről, rendkívül sértődötten:

– Nekem viszont megígérte báró úr, hogy kocsin küld vissza, ha végeztünk egymással. Csak megjegyezném: nekem ugyan itt nagyon nehéz szerep jutott, de a fia ügyében még magánál is kevesebb hibát követtem el.

– Ugyan már! Hogy Kis úr nem követett el hibát? Dehogynem! Rettentően nagyokat. Rosszkor és rossz oldalra született, túlélte az aknataposást, és csak hülyeségekre volt képes, elvakultságokra soha. Ennél nagyobb bűnt pedig a mai világban nem is lehetett elkövetnie. Éppen ezért bocsánatot is fog kérni magától, és igazi barátsággal fogja megszorítani a kezét. Mert ez az a viselkedés, amit mind a ketten szeretünk.

Hanem a bocsánatkérésre csak később került sor, mert egyelőre rettenetesen feldühítettek Lackman szavai:

– Nincs miért viccelődnie rajtam. Nem vártam volna magától ilyen ízetlen megjegyzést!

– Miért? – kérdezte ezúttal nagyon komolyan. – Meri állítani, hogy ha az aknamezőtől fogva újrakezdhetné, pontosan ismerve mai állapotát, másodszorra változtatna valamit az életén?

– Ha akarnék, sem csinálhatnék mást. Az ember a történelem és a történelme szorításában él!

– A történelem és a történelme? Ezt szépen mondta kedvesem, és éppen ehhez tennék hozzá valamit, amit maga is valószínűleg észrevett volna, ha a század végén már felnőttként él. Elfogadva ugyanis a maga mestere állítását, hogy az emberek maguk csinálják történelmüket, a történelem mégsem emberi léptékű folyamat. Ebből származik a legtöbb végzetes szerencsétlenség. A homo politicusnak ugyanis mindenre, ami történik, azonnal reagálnia kell, annak ellenére, hogy annak a valódi értelme, ami történt, jó esetben is legfeljebb évtizedek múlva lesz látható. Hát akkor

miképpen határozhatna helyesen? Amit tesz, azonban természetesen objektív ténnyé változik, egyik ostoba elhatározás vonzza a másikat s így létrejön a szerencsétlen elhatározások egy láncolata, melyekkel az emberiség, anélkül, hogy észrevenné, leél egy korszakot. Hogy a korszakot mennyire nem veszi észre, arra a legjobb bizonyíték a századvég és ezredvég kifejezések használata. A kilencszázadik, vagy az ezredik év használata természetesen az évek számlálásának elkerülhetetlen eszköze, ráadásul szép, kerek szám, de ezen kívül a többi évtől semmiben nem különbözik. A századvég, mint fogalom, emberi kitaláció, s az ön születési éve – ha jól emlékszem, 1911, 1900-tól semmiben sem különbözik, aminthogy előreláthatóan 1997 sem fog különbözni kétezertől. Ezzel a világért sem akarnám tagadni, hogy a korszakváltás és a századváltás olykor egybeeshetik, de ez aligha fordul elő gyakrabban, mint a nagy együttállás a bolygók között. Magyarországon a közönségesen XIX. századnak nevezett korszak 1867-ben ért véget, máshol valamivel korábban vagy később. Tetszik vagy nem tetszik, maga ugyanabban a korszakban született, amiben én.

A másik, amire szeretném felhívni figyelmét, hogy ismereteim szerint, ami egyszer megjelent a történelemben, annak a hatása soha nem múlik el – bár megtörténtekor gyakran nem lehet tudni, hová vezet. Gondolt például már arra, hogy a középkor megszületése – enyhe túlzással szólva – voltaképpen azzal kezdődött, hogy a vandálok feldúlták Rómát? Hanem azt már túlzás nélkül állíthatjuk, hogy a mórok és zsidók kiűzését spanyolországból jogosan nevezhetjük gyalázatosságnak, undorítóságnak vagy vakbuzgóságnak, de ostobaságnak semmiképpen nem, hiszen az, hogy az ipar és a kereskedelem többet ér, mint a vagyongyűjtés, éppen abból derült ki, hogy Hollandia és Anglia megszüntette Spanyolország nagyhatalmi voltát!

Persze vannak kisebb jelentőségű és azonnal megfejthető új jelenségek is. Amióta a Bach-huszárok belovagoltak a Monarchiába, hogy az orsztrákoktól átvegyék a magyarok fékentartásának legszennyesebb részét, azóta ott is vannak és nem számít, hogy pecsovicsoknak nevezték-e őket, vagy különítményeseknek, vagy nyilasoknak, esetleg kisnyilasoknak – de nem, ebben az állapotában nem kívánom önt feleslegesen bosszantani.

Most már megértheti, miért mondtam mindig, hogy nálunk a kiegyezésre kell visszavezetni mindennek a magyarázatát. Eddig

azért nem fejtettem ki bővebben, mert láttam, hogy idegesítik az efféle kijelentéseim és én szeretem az értetleneket értetlenségükkel idegesíteni. Azt viszont a bosszantás szándéka nélkül kérdezem, hogyan gondolhatja az életútjának épp felén, hogy a másik felében nem az válik-e áldásává, amit ma átkoz, és nehézségévé, amiben ma még többé-kevésbé örömét leli?"

Én pedig a báró monológjára nem feleltem semmit. Wörnernek azonban őszinte hálával köszöntem meg, hogy fiamat magához fogadta és tisztességesen nevelte fel.

* * *

Negyvennyolc éves voltam, amikor utoljára kellett visszafordulnom Bécsből, most már a nyolcvanon is túlvagyok. Utolsó balsikerem óta, az elmúlt közel négy évtized alatt már akkor sem akartam megírni emlékeimet, amikor semmi akadálya sem volt. Úgy éreztem, az időben távolodva egyre avittabbak lesznek kalandjaim, és jelenem már engem is jobban érdekelt a múltamnál. A báró konokul azzal vigasztalt, hogy úgyis csak utólag tudhatom meg, melyik volt életem legemlékezetesebb cselekedete, és melyek azok, amiket elsősorban elfelejteni érdemes.

Én ezzel egyet is értettem, mivel teljes szívemből helyeseltem kiinduló pontját. Azt ugyanis, amit a századfordulókról mondott, hogy nem századokat élünk meg, hanem korszakokat, végül, hogy a nálunk közönségesen XX. századnak nevezett korszak 1867-ben kezdődött el (máshol valamivel előbb, vagy később).

Különböző, tévesnek nehezen nevezhető eseményekből pedig arra kell következtetnem, hogy a huszadik századnak nevezett kor most ért véget, kétezer előtt.

Mindennek köszönhetően közel kilencven évem alatt majdnem egy, általában évszázadnak nevezett időt sikerült átélnem, ami igazán hosszúnak mondható. Különösen, mert ezek talán túlnyomó részét kétszer éltem át – bár ezt nemcsak elhitetnem, hanem megértetnem is nagyon nehéz lesz azokkal, akik nálam lényegesen fiatalabbak. Induljunk ki talán abból – ami beláthatóan igaz –, hogy az eseményeket, szüleikkel együtt, egy távcsövön keresztül nézik, ők a végéről, ahonnét nagyobbnak látszanak az események, önök pedig arról, amelyik vége kicsinyít. Pedig mind a két látás optikai csalódás, az esemény jelentősége érzésüktől függetlenül éppen

akkora volt, amekkora volt – sem kisebb, sem nagyobb nem is lehetett.

Nos, először is végig éltem mindent, mint minden kortársam, a történelem mögött haladva, s minden olyan eseményre, melynek valódi jelentőségét a történelem nem emberi jellegű léptéke miatt nem is sejthettem, azonnal reagálva, majd másodszor is végigéltem, amikor az esetek többségében a történelem folyamata elérve saját léptékét, a dolgok valódi jelentősége megmutatkozott. A kettőt összehasonlítva aztán az derült ki, hogy történelmünk kényszerűsége nem is sok választási lehetőséget adott. Gyakran történt meg, hogy csupa félreértésből is eltaláltuk közülük a legkedvezőbbet.

Így jutott eszembe nyolcvanéves koromban, hogy most volna érdemes megírnom kalandjaim történetét, azt, amit egyszer már elmulasztottam. Hanem a kettő már nemigen fedné egymást. Különös volna, ha jelenlegi tapasztalataim birtokában ugyanazt tartanám fontosnak elmondani, amit hiányos ismeretemben eredetileg mondottam volna – közöttük olyanokat is, aminek már az emlékét is elfelejtettem.

A báró, úgy látszik, lényegesen jobban megértette a korszakváltozás és az akármilyen hatalmas, mégis csak efemér módosulások közti különbséget, mint én. Előrehaladott kora miatt soha nem hitte, hogy ő a változást megérhetné, azt elképzelni sem tudta, rólam fiatalabbról ezt esetleg lehetségesnek tartotta. De soha nem győzte hangoztatni, hogy annak, ami majd következik, örülni fog, és épp olyan képtelenség elgondolni, mit érzek majd én.

Őt bizonyára nem rázta volna meg annyira az a változás, melynek mindannyian még most is a hatása alatt állunk – amelyre való reagálásomat ma is életem legnagyobb szégyenének tartom. Úgy éreztem, számomra minden eddigi hitem, cselekedetem, kockázatvállalásom ostobasággá nyilvánításával véget ért a történelem. Borzalmas, de azokat a társaimat irigyeltem, akiknek akkor sikerült meghalniuk, amikor hazánk még a béketábor legvidámabb barakkja volt, s így megkímélődtek az elviselhetetlen csalódástól. Hanem azután majdnem olyan megdöbbentő gyorsasággal, mint az összeomlás bekövetkezése, az is kiderült, hogy a történelem egyáltalán nem úgy viselkedik, mint ahogy azt bármelyik oldal résztvevői várták, hanem valami egészen új zuhant a világra. Ez azután engem is kijózanított. A földrengés nagysága azt a hitet

keltette bennem, hogy most nemcsak azért nem láthatjuk a jövőnket, mert a történelem nem emberi léptékű jelenség, hanem mert ez a válság csak sohasem volt újdonságokkal oldható meg. Olyan dolgokkal, „melyeket bölcselmünk felfogni sem képes".

A bárónak csodálatos halála volt. Szellemi képességének biztos és testi erejének látszólag teljes birtokában egy este elaludt, és soha többé nem ébredt fel. De bennem él, és legalább részben önök számára is szeretném újra ébreszteni. Mert például csodálatos analógiát vettem észre az otthonmaradókról és elmenőkről tett észrevételei és saját jelenlegi megfigyeléseim között.

Most a változás legkíméletlenebb, legkövetkezetesebb, a státus quó-t legengesztelhetetlenebbül gyűlölő előrehajtói a báró által elmenőkként jellemzett szülők gyermekei közül kerültek ki. Olyanok közül, akiknek alkalmuk volt a kulisszák mögé pillantaniuk, láttak rengeteg visszaélést, túlértékelték szüleik és alul a lakosság szerepét a Kádár-korszak eredményeinek alakulásában, s mivel a változások összes haszna, minden erőfeszítésük nélkül az ölükbe hullt, a legkevésbé sem értették, hogy azok, akik az eredményeket testük fáradságával, tengernyi áldozat vállalásával elérték, egészen mást tartottak erkölcsösnek, mint azt a régit, amelynek visszaállítását ők követelték. Pedig az új erkölcsi normákat a lakosok egyetlen pillanatig se felejtették el, akkor sem, amikor az új elitet megválasztották az ország vezetőivé. Csupán azt hitték, az új erkölcscsőszök ugyanazt akarják őrizni és kiirtani, amit ők.

Azt persze nem lehet csodálni, hogy ebben az indokolt igyekezetben igen gyakran azt is a Kádár-rendszer erényeinek hiszik, ami a legsúlyosabb vétke volt.

Ismétlem, az embereknek azt a legnehezebb megérteniük, amit a legfontosabb volna: a szüleik korszakát. Ha sikerült hasonlatomat elfogadni, gondoljanak a látcsőre.

Valaki azt mondotta, hogy egy hadsereg sem igazán hadsereg addig, amíg legalább egyszer meg nem verik. Bizonyára roppant nagy szaktekintély volt az illető, hanem a nevére már nem emlékszem. Nekem elégséges, hogy én is súlyos erkölcsi vereségem után értettem meg, mennyire felértékelődik a munkám, ha most, két emberöltő után írom meg ugyanazt, amit akkor elmulasztottam.

Újra megismétlem: ugyanazt – de nem ugyanúgy. Az már igazán természetellenes lenne, ha most, mikor az első mondat leírása előtt már ismerem mindennek végkifejletét, az igazságból ugyanazt

érezném kiemelendőnek és hangsúlyozandónak, amit akkor, amikor a történelmi lépték még nem igazította ki előzetes ítéleteimet. Most, amikor már érzem, mit kell ostobaságnak tartania e legaktívabb generációnak abból, amit nem tapasztalatból ismer, csak hallomásból, és biztosan tudom, mi nem ostobák voltunk, csupán a körülmények foglyai, és azt tettük, amit ránk kényszerített a történelem.

„Felelősségem teljes tudatában" kijelenthetem, a báró ha még élne, nem lenne elégedett, s ha beszélgetnénk, kerülné a jövő témáját, s szívesebben folytatná vitánkat a francia forradalomról. Egy ilyen beszélgetés során sikerült egyszer komolyan megsértenem. Roppant kíváncsi volt Münz barátomra, hát egy alkalommal összehoztam vele, s ő – gondolom, provokációs célból – nyomban a Grève térre terelte a szót. Münz dühösen azt válaszolta, hogy bár nem tanult annyit, mint a báró, vagy én, azt azért tudja, hogy a rómaiak egykori gyönyörködését a széttépett keresztények látványában nem a francia forradalom hozta vissza, hanem a középkor, sőt nem is a kofaasszonyok, hanem az udvari dámák, akik nemcsak VIII. Henrik két feleségének lefejezésében gyönyörködtek, hanem az autodafékon is különleges ülőhelyekről gondoskodtak számukra az egyszerű nép ellenében, úgyhogy kénytelen azt hinni, utóbbiak már csak a felnégyelésekben és kerékbetörésekben gyönyörödhettek zavartalanul. Szerinte a Grève téri jelenetek is az ellenforradalommal álltak összefüggésben, nem a forradalommal, ha nem is tudja állítását pontosan megvédeni.

Én erre akaratlanul rábólintottam, mire a báró dühösen támadt rám:

– Maga ezzel a badarsággal egyetért?

– Maga elfogadja, hogy a forradalom felfalja saját gyermekeit. Én azt állítom, a gyermekei zabálták fel a forradalmat, s hogy az ellenforradalom Termidorral csak kiteljesedett, de Robespierre egyeduralmának megvalósulásával kezdődött el. A vérgőzös cirkusz – kenyérrel vagy anélkül – mindig a középkor s az ellenforradalom jele. S ezt vállalom akkor is, ha maga Rákosira kérdez: igen, az ellenforradalom az ő idejében sem ötvenhattal, hanem azzal kezdődött, hogy a megvesztegethetetlennek sem nevezhető diktátornak módjában volt Rajkot felakasztatnia. Nekünk ezért nem is ilyen vagy olyan javítgatásokat kell a forradalmon végrehajtanunk, hanem elölről kezdenünk. Hanem ezt maga nem értheti

meg, hiszen ennek sikere a maga osztályának teljes vereségét fogja jelenteni.

Ezen az „úgysem értheti meg"-en dühödött fel azután teljesen. Ma már azt hiszem, megértette volna a helyzetet. Sajnos, ehelyett nekem kellett megértenem, hogy sokkal többről, s ami fontosabb, egészen másról volt szó, mint amit hittem. Arról, amit Lenin mondott, hogy a két rendszer közötti harcot („ki kit győz le?") az nyeri meg, amelyiknek gyorsabban sikerül a termelékenységet növelnie. Ez pedig nem Marx ellen, hanem igaza mellett szól, ugyanis az ő megállapítása adja elvi alátámasztását Lenin tételének. Tudniillik, hogy egy termelési rendszer akkor inog meg, amikor termelési viszonyai akadályozzák a termelőerői fejlődését. Hogy pedig ez így volt, arra csak egyetlen példát hozok fel bizonyítékul. Azt, hogy a Szovjetunió nem tudta felhasználni a második ipari forradalom eredményeit.

Viszont azt is történelmi bűnnek, sőt egyéni ostobaságnak tartanám, ha önök nem vonnák le vereségük tanulságait. Hogy milyeneket? Természetesen azzal, hogy mit tartottam kiemelkedőnek élményeim közül, bizonyos képet adtam elképzeléseimről. Ám az életnek ezekhez az oldalaihoz annyi politikai, családi, sőt egyéni hagyomány fűződik, annyi erkölcsi ítélet és előítélet nehezíti a tisztánlátást, annyi egyéni ízlés és érdek fűződik, hogy lehetetlen egyforma meggyőződésre jutnunk a hibák tanulságait illetően. Lesznek talán, akik mérlegelésük eredményeképpen eddigi szembeállóként azonos oldalra kerülnek velem, és lesznek, akik az eddiginél is nagyobb ellenségüknek tartanak. Számomra az volt a fontos, vegyék észre, elvileg más van, mint amit vártak, mert ez a továbbmozdulás feltétele. Én – s ezt rendkívül sajnálom – koromnál fogva semmi lényegeset nem tudhatok meg arról, merre alakul a világ. Önök bizonyára több, de a megértéshez roppant kevés információhoz fognak jutni.

Egy azonban bizonyos: az emberiség, ha felismeri, ha nem, végül, mint eddig mindig, meg fogja oldani új korszakának felépítését, és ez nagyon reménykeltő dolog.